

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**I.DÜNYA SAVAŞI'NDA İSTANBUL BASININDA EĞİTİM
(İkdâm, Tanîn, Tercümân-ı Hakikat Gazetelerine Göre)**

HAMİDE KILIÇ

**İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ**

Doç. Dr. MUSTAFA AYDIN

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL - 2014

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**I.DÜNYA SAVAŞI'NDA İSTANBUL BASININDA EĞİTİM
(İkdâm, Tanîn, Tercümân-ı Hakikat Gazetelerine Göre)**

HAMİDE KILIÇ

**İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ**

Doç. Dr. MUSTAFA AYDIN

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL-2014

2501110911 öğrenci numaralı Hamide KILIÇ tarafından hazırlanan bu çalışma 25/12/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

Doç. Dr. Mustafa AYDIN (Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yard. Doç. Dr. Nil TÜRKER TEKİN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR
İstanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nde gündelik yaşamda özellikle eğitim camiasının bu süreçten nasıl etkilendiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu konu hakkında dönemin gazetelerinde birçok bilgi yer alıyordu ve toplumun temel yapı taşlarından olan eğitim kurumlarının faaliyetleri ve savaş boyunca yapılan çalışmalar da savaşın diğer yüzünü ortaya koymaktaydı. Bu nedenle dönemin insanî boyutunu ve havasını daha iyi görmek, yıllardır hafızalarımıza işlemiş olan trajedilerin boyutunu görmek amacıyla dönemin önde gelen gazetelerinden üçü taranmış ve eğitim ile ilgili haberlere bakılmıştır. Tez çalışmam sırasında bana destek veren ve yol gösteren değerli Hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Mustafa AYDIN'a bana gösterdiği sabır ve özen için minnettarım. Ayrıca İstanbul Millet Yazma Eserler Kütüphanesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı çalışanlarına taramalarım sırasındaki yardımlarından ötürü teşekkür ederim. Tez çalışmam sırasında yazdığım onlarca defteri bilgisayar ortamına aktarmamda yardımcı olan ve bu süreçte her türlü desteği benden esirgemeyen kardeşim Özgü KILIÇ'a ve destekleriyle yanımda olan arkadaşlarıma minnetlerimi sunuyorum.

Tez çalışmalarımın son dönemlerinde üzerimde emeği olan değerli hocam Prof. Dr. İbrahim GÜLER'i kaybettik. Hocamı rahmet ve özlemle anıyorum.

Hamide KILIÇ

ÖZET

I.DÜNYA SAVAŞI'NDA İSTANBUL BASININDA EĞİTİM

(İkdâm, Tanîn, Tercümân-ı Hakikat Gazetelerine Göre)

I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin yenilgilerle sonuçlanan Traplusgarp (1911-1912) ve Balkan Savaşları'nın (1912-1913) yaklaşık bir yıl sonrasında patlak verdi. Devlet, her alanda olduğu gibi, eğitim alanında da çalışmalar yapıp uygulamayı hedeflemekteydi fakat savaş koşulları bu uygulamaların hayata geçmesine engel olmuştur.

Dönemin basını, bir yandan cepheden haberler verirken bir yandan da toplumun durumunu ortaya koyan haberlere yer vermiştir. Yaşanan yiyecek sıkıntıları, çekirge istilası, Avrupa'dan ve müttefiklerden gelen haberler, okulların ve Maârif Müdüriyeti'nin ilanları, Türk Ocağı'nın konferans duyuruları, gazi ve asker aileleri için Osmanlı halkının birlikte topladığı paralar vs. yoğun olarak gazetelerde yer almıştır. Savaşın canlı tanıkları olan öğretmenler cephelere giderken aynı durumda olan öğrenciler de cephelere gitmek zorunda kalmıştır. Hayat koşulların ağırlaşmasıyla birlikte yatılı mekteplerin yatılı öğrenci alamaması ve okul kayıtlarında esneklikler görülmeye başlanmıştır. Öğrenciler cephedeki askerler için zaman zaman sokaklarda para toplamışlar zaman zaman harçlıklarını gazilere göndermişlerdir. Savaş cepheye olduğu gibi sivil yaşamda da trajedilere yol açmış; okullarda erzak yetersizliğinden işgal nedeniyle nakillere kadar birçok sıkıntı yaşanmıştır.

Tüm olumsuz koşullara rağmen eğitim alanında faaliyetler devam etmeye çalışılmış, kanun ve nizamnâmeler çıkarılmış, okullar açılmaya devam etmiş, öğretmenler dahi savaş durumundan etkilenmiş olsalar bile eğitime devam edilmiştir. Ayrıca savaş koşulları öğrencileri de etkilemiş, sosyal faaliyetler boyut değiştirmiş; savaşın başlarında yapılan öğrenci gezileri ve spor faaliyetlerinin yerini savaş ortalarına doğru gazi ziyaretleri ve askerler ve aileleri için yapılan bağışlara bırakmıştır. Osmanlı Devleti bu dönemde de eğitim alanında her türlü katkıyı nişanlar vererek onurlandırmıştır.

ABSTRACT

EDUCATION IN ISTANBUL PRESS AT THE FIRST WORLD WAR

(According to the newspapers of İkdâm, Tanîn and Tercümân-ı Hakikat)

The World War I, which resulted in the defeat of the Ottoman Empire Trablusgarb (1911-1912) and the Balkan Wars (1912-1913) broke out after about a year. The state aimed at implementing the studies in the field of education as well as in every field but the war conditions suppressed the realization of these implementations.

The press in that period, on the one hand, was making news in the front line; on the other hand, it was reporting as the news demonstrating the circumstances of the community. Experienced food shortages, locustsinvasion, news from Europe and its allies, the announcements of the Directorate of National Education and schools, the conference announcements of Turkish Corps, the coins which the Ottoman people had gathered together for veterans and military families etc. were intensively appeared in the newspapers. While the teachers who were living witnesses to the war were going to the front lines, the students in the same situation were forced to go to the front lines, too. With the worsening conditions due to the fact that the boarding schools couldn't accept any boarders, school enrolments started to be bended. At times, the students collected money in the streets for the soldiers or sent their pocket money to the veterans. The war led to tragedies in civilian life as in the front line; in schools many difficulties were experienced to the transport because of the occupation from the shortage of supplies.

Despite all the negative conditions, activities in the education field have been studied to continue, laws and regulations are issued, continued to open schools, teacher training, even if they are even still affected by the war. In addition, students also have affected by war condition, their social activities have changed; student trips and visits to the place of sports activities towards war veterans made in the early to mid-war and left the donations for the soldiers and their families. The Ottoman Empire brought honor to teachers, students and people who donate land or money to education by giving medals.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU.....	1
1.2. AMAÇ	2
1.3. ÖNEM.....	2
1.4. SAYILTILAR.....	3
1.5. SINIRLILIKLAR	4
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	5
2.1. BAŞLANGICINDAN II. MEŞRUTİYET'E TÜRK BASINI.....	5
2.2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK BASINI	8
2.3. TARANAN GAZETELER VE ÖZELLİKLERİ.....	12
2.3.1. İkdâm Gazetesi	12
2.3.1.1. İkdâm Gazetesinin Şekil Özellikleri	13
2.3.2. Tanîn Gazetesi	14
2.3.2.1. Tanîn Gazetesinin Şekil Özellikleri.....	16
2.3.3. Tercümân-ı Hakikat Gazetesi	17
2.3.3.1. Tercümân-ı Hakikat Gazetesinin Şekil Özellikleri.....	18
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	19
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	19
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	19
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	19
3.3. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	20

BÖLÜM IV: BULGULAR	21
4.1. KANUNLAR VE UYGULAMALAR.....	21
4.1.1. Maârif-i Umumîye Kanunu	21
4.1.2. Talîmâtnameleler ve Nizamnâmeleler	22
4.1.2.1. Ana Mektepleleri Nizamnâmesi ve Diğer Kararlar	22
4.1.2.2. Dârülfünûn Talîmâtnamelesi	23
4.1.2.3. Dârülmuaallimîn ve Dârülmuaallimât Nizamnâmeleler ve Diğer Uygulamalar	25
4.1.2.4. Hususî Mektepler Talîmâtnamelesi ve Diğer Uygulamalar	27
4.1.2.5. Islâh-ı Medâris Nizamnamelesi ve Diğer Düzenlemeler	29
4.1.2.6. Sağır ve Dilsizler Mektebi Nizamnâmesi	31
4.1.2.7. Sultanî Mektepler Talîmâtnamelesi	32
4.1.2.8. Tıp Fakültesi Nizamnâmesi	33
4.1.2.9. Tedrîsât Müfettişleleri Nizamnâmesi ve Diğer Uygulamalar	33
4.1.3. Meclis-i Maârif-i Kebîr ve Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi Toplantılarından Çıkan Uygulamalar	34
4.1.3.1. Mektep Programları ile İlgili Uygulamalar	34
4.1.3.2. Ceza ve Yasaklar ile İlgili Uygulamalar	36
4.1.3.3. Sağlıkla İlgili Uygulamalar	37
4.1.3.4. Tatil Hakkında Uygulamalar	38
4.2. OKULLAR İLE İLGİLİ HABERLER	38
4.2.1. Okul İnşaatı ve Tamiri ile İlgili Alınan Kararlar	39
4.2.1.1. Okul İnşaatı İçin İhale İlanları	39
4.2.1.2. Okul İnşaatı İçin Alınan Kararlar	39
4.2.1.3. Okul Tamiri İçin İhale İlanları	41
4.2.1.4. Okul Tamiri İçin Alınan Kararlar	41
4.2.2. Yeni Açılan Okullar ve Sınıflarla İlgili Haberler	42

4.2.2.1. İstanbul'da Açılan Okullar ve Sınıflar	42
4.2.2.2. Ülkenin Diğer Bölgelerinde Açılan Okullar ve Sınıflar	46
4.2.3. Okul Ücretleri	49
4.2.3.1. İstanbul'daki Okul Ücretleri	50
4.2.3.2. Taşradaki Okul Ücretleri	51
4.2.4. Kayıt ve Mezuniyet İlanları	51
4.2.4.1. Kayıt Tarihleri ve Şartları	51
4.2.4.2. Okul Mezuniyet İlanları.....	64
4.2.5. Okul Küşad İlanları.....	66
4.2.6. Okul İmtihanları.....	70
4.2.7. Okullara Ders Kitapları ve Araç Gereç Temini	76
4.2.7.1. Ders Kitapları.....	76
4.2.7.2. Ders Kitabı Müsabakaları	80
4.2.7.3. Talebeye Kitap Dağıtılması ve Ucuz Kitap Verilmesi	81
4.2.7.4. Okul Araç Gereç Temini İle İlgili Haberler.....	82
4.2.8. Okullara Odun Kömür Dağıtımı ve Okullarda Yaşanan Kömür ve Ekmek Sıkıntıları	83
4.2.8.1. Okullara Odun ve Kömür Dağıtımı	83
4.2.8.2. Okullarda Yaşanan Kömür ve Ekmek Sıkıntıları	83
4.2.9. Okul İşgal ve Nakilleri.....	84
4.2.10. Kapatılan Okullar.....	86
4.2.10.1. Hastalık Sebebiyle Kapatılan Okullar.....	86
4.2.10.2. Okul Kapatılması	88
4.2.10.3. Hastaneye Çevrilen Okullar.....	88
4.3. ÖĞRETMENLER İLE İLGİLİ HABERLER.....	90
4.3.1. Muallim ve Muallime Muavinliği ve Muavineligi İmtihanları İle İlgili Haberler.....	90
4.3.2. Öğretmen Alımları.....	94

4.3.3. Öğretmen Tayinleri.....	99
4.3.4. Öğretmen Maaşları	105
4.3.5. Öğretmenler Hakkında Yapılan Uygulamalar	106
4.3.6. Muallimlere Erzak ve Kıyafet Tevzi'	109
4.4. SOSYAL ETKİNLİKLER	112
4.4.1. Okullarca Düzenlenen Piyango İlanları	112
4.4.2. Spor Faaliyetleri.....	114
4.4.3. İzcilik Faaliyetleri	116
4.4.4. Bayramlar.....	123
4.4.4.1. Mektepliler Bayramı	123
4.4.4.2. Ergenekon Bayramı	125
4.4.4.3. Ağaç ve Çiçek Bayramı	126
4.4.4.4. Çocuk Bayramı	127
4.4.4.5. İlkbahar Bayramı	127
4.4.5. Öğrenci Gezileri.....	128
4.4.6.Öğrencilerin Topladıkları Yardım Paraları.....	129
4.4.6.1. Müdafaa-i Milliye İçin Toplanan Paralar	130
4.4.6.2. Hilal-i Ahmer İçin Toplanan Paralar	133
4.4.6.3. Hatıra-yı Celadet Topu İçin Toplanan Paralar.....	134
4.5. EĞİTİM ALANINDA VERİLEN NİŞANLAR VE DİĞER ÖDÜLLENDİRMELER	144
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	150
KAYNAKLAR	153
EKLER.....	200
ÖZGEÇMİŞ.....	217

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo: 2.2.1: 1909-1911 yıllarında gazetelerde yer alan

içeriklerin ağırlığı.....9

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdiği sıralarda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da yeni adımlar atmaya çabalamaktaydı. Savaşın getirdiği şartlara bağlı olarak bu alanda yapmayı hedeflediği çalışmaları hayata geçirme aşamasında sıkıntılar yaşamıştır. Savaş süresince ne tür eğitim faaliyetlerinin sürdürülebildiğini ve toplumun haberdar olduğu eğitim faaliyetlerinin neler olduğunu belirlemek savaş koşullarına bağlı olarak kaynakların azlığı ya da korunamamış olması nedeniyle güçtür. Bu bağlamda, dönemin eğitim faaliyetlerini, okulların ve öğretmenlerin durumunu, öğrencilerin savaştan ne şekilde etkilendiklerini genel olarak belirleyebilmek ve savaşın insanî boyutuna dokunabilmek için belgelerin yanı sıra sosyal hayata yön veren gazetelerin de gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Gazeteler, dönemin psikolojik atmosferini, sürdürülen politikaları, gündelik hayattaki gelişmeleri haber veren dönemin canlı tanıklarıdır. Savaş sırasında gazetelere atılan manşetler cephelerden ve müttefiklerden haberler verirken bu manşetlerin hemen devamında günlük yaşamı ilgilendiren haberlere yer verilmiştir. Buradan anlaşılabileceği üzere bir yandan cephelerde çatışmalar devam ederken diğer taraftan sivil yaşam - her ne kadar zorluklar yaşansa da- devam etmektedir. Hatta gazetelerin son sayfalarında ürün reklamlarının yer alması, yaşanan yıkımlara rağmen hayatın devam etmekte olduğunun çarpıcı bir göstergesidir. Ancak savaşla birlikte planlanan yatırımlar ve var olan düzende yaşanan değişimler eğitim alanında aksaklıklara, yapılması planlanan yenilik ya da ıslahlarda ertelemelere neden olmuştur. Dönemin önde gelen gazetelerinde verilen haberler doğrultusunda şu sorulara cevap aranmaktadır:

- 1) Eğitim alanında ne tür problemler yaşanmıştır?
- 2) Okul yaşamında değişimler var mıdır?
- 3) Öğrencilerin yaşamlarında ne tür farklılıklar vardır?
- 4) Eğitim alanında hükümetin çalışmaları olmuş mudur?
- 5) Bu dönemde çıkarılmış kanun ya da düzenleme var mıdır? Varsa uygulamaya konulmuşlar mıdır?

- 6) Savaş sırasında öğretmenler ne yapmıştır? Askere giden öğretmenler karşısında devlet öğretmen ihtiyacını nasıl karşılamıştır?
- 7) Toplumdaki yaşanan değişimler ve savaş atmosferi öğrencilerin sosyal faaliyetlerine yansımış mıdır?
- 8) Savaşın getirdiği ekonomik zorluklar eğitim camiasını nasıl etkilemiştir?
- 9) Bu dönemde halk eğitime katkıda bulunmuş mudur?

Gazetelerin verdiği haberler doğrultusunda yukarıdaki sorulara cevaplar aranmıştır. Bu bağlamda gazetelerde yer alan eğitim haberlerine bakılmış ve okul-öğretmen-öğrenci üçgeninde var olan haberler çalışmanın ana hatlarını oluşturmuştur. Bu haberler doğrultusunda savaş-eğitim-basın ilişkisini ortaya koyarak dönemin eğitim portresi belirlenebilecektir.

1.2. Amaç

Gazetelerin verdiği haberler ışığında, savaş döneminde Osmanlı Devleti'nde eğitimin portresini çizmek bu çalışmasının asıl amacını teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra savaş ekonomisinin getirdiği zorlukların ve savaşın neden olduğu duyguların özellikle öğrenciler üzerindeki etkilerini ortaya koymak çalışmanın diğer amacıdır. Savaşın başlangıcından bitimine kadar geçen süre boyunca eğitim alanında verilen haberlerde içeriğin değişeceği düşünülmüş olup, bu içeriklerin değişimini gözler önüne sermek de amaçlar arasındadır.

1.3. Önem

Savaş koşulları toplumların psikolojisinde derinden etkiler yapar. Bir yandan olumsuz koşullar, moral açısından zarar verse de diğer yandan insanın varlığı gereği zorluklar karşısında verdiği mücadele, bu zorluklara karşı direnç göstermesini sağlar. Böylece toplum zorluklar karşısında kenetlenir ve birlikte hareket eder. İşte resmî belgelerde pek de görülemeyen bu kenetlenme manzaralarına dönemin günlük gazetelerinde rastlamak mümkündür. Mevcut savaş koşullarında eğitimle ilgili nasıl bir yol haritası çizileceğinden çıkarılan kanunlara, öğretmen ihtiyaçlarından bu

ihtiyaları karřılamak iin verilen ilanlara, ğrencilere verilen eēitimlerden ğrencilerin dnem iindeki sosyal faaliyetlerine kadar geniř bir yelpaze izen haber eřitliliēi eēitimin durumunu gstermesi ve daha sonraki dnemlerde eēitim alanında yapılan alıřmaların sebebini gstermesi aısından nemlidir. Savař zamanlarında sadece harp meydanlarındaki lmler kayıp olarak grlmemelidir. Bu aynı zamanda bir toplumun gelecek iin umutlarının, yetiřmiř bir kuřaēın, dolayısıyla bilgi birikimi ve iř gcnn de kaybıdır. Toplumun her alanında etkili olan ve birok kaynaktan beslenen ve etkilenen, aık bir sistem olan eēitimin bir toplumu ne kadar etkileyebileēi gazetelerin sunduēu haberler doērultusunda grlebilecek bir sretir. Bu bakımdan gazetelerdeki eēitim haberlerinin taranması hem var olan tarih bilgilerinin desteklenmesi hem de insanı boyutun incelenip gzler nne serilmesi aısından nemlidir.

1.4. Sayıtlar

Taranan  gazete de dnemin nde gelen gazeteleri olup dnem hakkında genel bir portre izebilecek yeterliliktedir. Bu gazeteler devletin politikası hakkında bilgiler verirken aynı zamanda gndelik haber aısından da zengindir. Savařın bařlarında gazetelerde verilen eēitim faaliyetleri ilerleyen zamanlarda azalacaktır. Ayrıca mevcut kořullar nedeniyle ğrencilerin eēitim faaliyetlerinden ok sosyal faaliyetleri n plana ıkacaktır. Cepheden gelen zafer haberleri sosyal faaliyetlerde canlanmaya neden olacaktır. Bununla birlikte ilerleyen dnemlerde ekonomik sıkıntılar bař gsterecek ve okullarda sıkıntılar yařanacaktır. Okulların aılma ve kapanma tarihlerinde genel bir sıkıntı yařanmayacaktır. Ancak okula alınma kořulları ya da imtihanlarda esneklikler yapılacaktır. Savařın getirdiēi yoksulluk eēitime etki edecek ara-gere ve ders kitaplarının ediniminde sıkıntılar yařanacaktır. Savařın getirdiēi kořullara baēlı olarak gazetelerdeki eēitim haberlerinin sayısında ve eřitliliēinde azalma olacaktır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmada, İkdâm, Tanîn ve Tercümân-ı Hakikat gazetelerinin 1914-1918 yıllarına ait sayıları taranmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada zaman sınırlılığı vardır. İstanbul Millet Yazma Eserler Kütüphanesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki 1330-1331-1332-1333-1334 yıllarına ait bahsi geçen gazetelerin bu kütüphanelerde var olan sayıları taranabilmiştir. Bu bağlamda döküman sınırlılığı bulunmaktadır. Taranan gazete sayılarının savaş yıllarına ait olması nedeniyle bazı sayılara ulaşmak mümkün olamamıştır. Bu durumun ana nedeni hakkında, savaş koşullarına bağlı olarak gazetelerin saklama koşullarının sağlıklı olmayışı denilebilir. Ayrıca bazı sayılarda sansür olmasından dolayı da buradaki haberlerin ne olduğu anlaşılamamıştır. Sonuç olarak; İkdâm gazetesinin 6114-7860; Tanîn gazetesinin 1833-3550 ve Tercümân-ı Hakikat gazetesinin 11833-13535 sayıları taranmıştır.

Bununla birlikte taramalar sırasında okul-talebe-muallim kelimeleri çerçevesinde hareket edilmiş ve halka açık konferanslar ya da cemiyetler tarafından verilen dersler ya da toplantılar, kurslar, Dârüleytâmlar, Türk Ocağı Konferansları vs. konular çalışma dışında bırakılmıştır. Bu bağlamda da konu sınırlılığı yapılmıştır.

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. BAŞLANGICINDAN II. MEŞRUTİYET'E TÜRK BASINI

Gazete, vatandaşların haber alma özgürlüğünün en tabi aracıdır. Kişiler haber alma, yayma ve kullanma haklarını kullanabilecekleri araçların her zaman erişilebilir olmasını isterler. Gazeteler haberlerin yayılması ve aktarılması için hem vatandaş hem de devlet için en önde gelen araç özelliğini günümüzde de devam ettirmektedirler. Yayınlanan her türlü haber, ayrıntılarıyla ele alındığında farklı portreler çizebilir. Özellikle, belirli bir süre takip edilen haberler, belli bir gelişim ya da değişimi ortaya koyarken dönemin toplum yapısını, fikir akımlarını, entelektüel bakışını, siyasî anlayışını göz önüne sererler.

Osmanlı Devleti, İbrahim Müteferrika'nın 1729'da ilk Türk matbaasını kurmasına rağmen ilk resmî Türk gazetesi olan Takvîm-i Vekayi'ye 1831'de kavuşabilmiştir. Bu süreç içinde imparatorluğun, başkent dahil olmak üzere, birçok yerinde yabancı dillerde gazeteler çıkarılmıştır. Türkiye'de ilk gazete, Fransız devrimini izleyen yıllarda İstanbul'da Fransız elçiliği basımevinde 1795 yılında Fransızca olarak yayınlanan Bulletin des Nouvelles (Haberler Bülteni)'dir (Baykal, 1990, ss.43-47; İnuğur, 1993, ss.165-166; Koloğlu, 2006, ss. 21-24). Zaman içinde bu gazeteye Gazete Française de Constantinople (1796), Spectateur Oriental (1821-İzmir), Le Smyreén (1824), Le Courier de Smyrne (1828), Le Moniteur Ottaman (Osmanlı Gazetesi-1831) gibi gazeteler eklenmiştir (İnuğur, 1993, ss.167-170). Adı geçen gazeteler Fransızca olup başka birçok dilde gazete de imparatorluğun çeşitli yerlerinde çıkarılmıştır.

Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın 1828'de Vekayi-i Mısriyye adlı gazeteyi çıkarmasının Osmanlı Devleti'nin resmî gazete çıkarmasında etkili olduğu görülmektedir (Baykal, 1990, s.48; Koloğlu, 2006, s.24; Perk ve Paksoy, 2010, s.20; Yazıcı, 2010, s. 490). Nitekim, bundan yaklaşık üç yıl sonra, daha önce İzmir'de yerel bir gazete yayınlamış olan Alexandre Blacque ile anlaşılan Osmanlı Devleti, 25 Cemaziyülevvel 1247 tarihinde, yani 1 Kasım 1831'de Takvîm-i Vekayi'yi çıkarmıştır. Gazete, Süleymaniye Camii ve İstanbul Üniversitesi Merkez Binası

arasındaki Takvîmhane-i Âmire binasında perşembe günleri haftalık olarak çıkarılır (Perk ve Paksoy, 2010, s.20). Gazetenin haftalık çıkarılma kararına rağmen düzen sağlanamamıştır (Baykal, 1990, s. 53; İnuğur, 1993, ss. 177). Gazeteyi yayınlamak ve yönetmek üzere bir Takvîmhane Nazırlığı kurularak nazırlığa eski vak'anüvislerden Seyid Mehmed Esad Efendi getirilmiş; gazetenin düzeltmenliği Müderris Karzîzade Cemal Efendi'ye verilmiştir. Takvîm-i Vekayi, 28x42 cm ebatında resmî bir gazete olup 5000 adet olarak basılmıştır. Gazetenin ilk sayısı 8 sayfa metin ve 2 sayfa önsöz olmak üzere çıkarılmış ve genelde gazetede yazılar altı ayrı bölümde toplanmıştır (Umur-u Dâhiliye, Umur-u Hâriciye, Mevad-ı Askeriye, Fünûn, Tevcîhât-ı İlmîye, Ticaret ve Es'ar). Gazetede, ilk dokuz sene boyunca resmî tebliğler ve hükümete ait haberlerin yanında iç ve dış haberlere de yer verilmiş, daha sonraki yıllarda içeriğin zenginliği azalmıştır (Baykal, 1990, s.53; Yazıcı, 2010, s.491).

Bu gazete, 1879 yılında kapatılarak 12 yıl boyunca çıkarılmamış; 1891'de tekrar çıkarılmaya başlanmışsa da 283.sayıdaki dizgi yanlışı yüzünden tekrar kapatılarak 1908'e kadar bir daha çıkarılmamıştır. 27 Temmuz 1908'de yeniden başlayan gazetenin yayın hayatı 4 Kasım 1922'ye kadar devam etmiştir (Baykal, 1990, s.53; İnuğur, 1993, ss.178-179). 2 Kasım 1922'de adı Resmî Ceride olmuş ve 2 Ocak 1928'de Hakkı Tarık Us'un teklifiyle adı Resmî Gazete'ye dönüştürülmüş olup halen Ankara'da yayınlanmaya devam etmektedir (İnuğur, 1993, s.181; Yazıcı, 2010, s.491).

Osmanlı Devleti'nde Takvîm-i Vekayi ile başlayan gazete dünyası, 1 Ağustos 1840'ta Ceride-i Havadis, ardından 21 Ekim 1860 yılında ilk özel Türk gazetesi olan Tercümân-ı Ahval ile renklenmiştir. Bunları Tasvir-i Efkâr, Mecmua-i Fünûn, Ceride-i Vatan, Ruzname-i Ayine-i Vatan, Muhip, Terakki ve ilavesi, Letâif-i Asar, Mümeyyiz, Kevkeb-i Şarkî, Diyojen, Hadika, Vekayi'-i Zaptiye, Basiret, Memalîk-i Mahsure, Hakayık-ı Vekayi', Mirkat, Asır, Devir-Bedir, İbret, Hayal, Çingiraklı Tatar, Sıraç, Hulasatil Efkâr, Mecmua-i Maârif, Tiyatro, Şafak, Kahkaha, Şarkta Medeniyet, Geveze, İttihat, Meddah, Sadakat, İstikbal, Vakıf, Sabah, Çaylak, Arkadaş, Müsavat, Hakikat, Osmanlı, Tercümân-ı Şark, Bahçe, Mecmua-i Şark, Vasıta-i Servet, Tercümân-ı Hakikat, Ziraat, Karagöz gazeteleri takip etmiştir (Baykal, 1990, ss. 67-84).

Artan gazete sayısı ve gelişen gazetecilik üzerine, Osmanlı Devleti basın dünyasına çekidüzen vermek amacıyla nizamnâmeler çıkarmıştır. İlk hukukî düzenleme olan ve 15 Şubat 1857’de yürürlüğe giren Matbaalar Nizamnâmesi, kitap ve broşürlerin basılmadan önce sansür edilmesi hükmünü içermekte olup 1908 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Baykal, 1990, s.85). Basınla ilgili ilk yasaklamalar, 1858 tarihli Ceza Kanunu’nun 3.maddesinde yer alır.Bu esnada Türkiye’de Takvîm-i Vekayi ve Ceride-i Havadis adında biri resmî diğeri özel olmak üzere iki gazete vardır (Baykal, 1990, s.85; İnuğur, 1993, s.200).

1862’den beri yayınlanmakta olan Tasvir-i Efkâr’ın muhalif tutumuna 1866’da Muhbir, Ayine-i Vatan, Utarit gazeteleri de eklenince 27 Mart 1867’de Âli Paşa tarafından bir kararname çıkarılmıştır. Kararnâme-i Âli olarak da bilinen bu kararname ile birçok gazete kapatılmış ve kararname 1909 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (İnuğur, 1993, s.205).

Sadrazam Mithat Paşa döneminde, Nisan 1877’de Basın Kanunu oluşturulmuştur. Dört bölümden oluşan bu kanunla, basın yoluyla işlenecek suçlar ve bunlara verilecek cezalar belirlenmiştir. Gazete çıkarmak isteyenlerden “Kefalet Akçesi” alınması ve mizah gazetelerinin yayınlanmasının yasak edilmesi gibi hükümler de bu dönemde çıkarılmıştır (Baykal, 1990, s.108). 1857’den beri var olan Basımevleri Tüzüğü’ne dayanılarak kitaplara uygulanan sansür, 1878’den itibaren basına da uygulanmaya başlamıştır. 20 Eylül 1877 Sıkıyönetim Kararnamesi’yle gerekli gördüğü takdirde padişaha gazete kapatma yetkisi verilmiştir (Baykal, 1990, s.111; İnuğur, 1993, s.259).

1888 ve 1895 tarihli Matbaalar Nizamnâmeleri ile basına dair hükümler ağırlaştırılırken 1898, 1900, 1901 tarihli iradelerle gazetelerin kapatılması, yazarların cezalandırılması, gazetelerin imtiyazlarının kaldırılması gibi hükümlerle basın özgürlüğüne büyük kısıtlamalar getirilmiştir (Baykal, 1990, s.113).

1876 Kanun-ı Esasî’nin 12.maddesinde “*Matbuat kanun dairesinde serbesttir.*” denilmekteyse de gazeteciliğin serbest olduğu söylenemez. 1881’den 1908’e kadar geçen süre gazetecilik tarihimizin en sönük devri olmuş; sansür ve istibdat gazetecileri sindirmiştir (Balcı, 2000, s.1).

2.2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK BASINI

II. Abdülhamit'in meclisi toplantıya çağıran ve Kanun-ı Esasî'yi yürürlüğe koyacağını bildiren fermanının 24 Temmuz 1908'de İstanbul gazetelerinde yayınlanması İstanbul'da coşku ile karşılanmış ve gazeteler için adeta özgürlük dönemi başlamıştır. Gazeteciler Sirkeci Garı'nın karşısında bir lokantada toplanarak bir dernek kurmaya karar vermişler ve o günden itibaren yazılarını sansüre göndermeyerek bir anlamda sansür uygulamasına son vermişlerdir (İnuğur, 1993, s.306). Böylece, 24 Temmuz 1908'de basın rejimi de değişmiştir (Koloğlu, 2006, s.87). 1908 yılı başında tüm ülkede 120 olan gazete ve dergi sayısına ilaveten Meşrutiyet'in yalnız ilk yedi ayında 730 başvuru yapılmış olması, ülkenin basın özgürlüğü açısından önemli bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Bu özgürlükçü hava 31 Mart Vak'ası ile tekrar durgunlaşmıştır. 31 Mart Vak'ası, Bâbîâli Baskını, Mahmut Şevket Paşa Suikasti gibi siyasi olayların da katkısıyla Osmanlı basını 1908 öncesi döneme geri dönmüştür (Kocabaşoğlu, 2010, s.8). 1914 yılında İhsâiyat Mecmuası'na göre İstanbul'da yayınlanan Türkçe gazete ve dergi sayısı şöyledir: Günlük gazete sayısı 8, haftalık, aylık gazete ve dergiler 26, toplam 34 (Baykal, 1990, s.157).

Meşrutiyetin ilk günlerinde İkdâm, Sabah, Tercümân-ı Hakikat ve Saâdet gazeteleri tekrar yayın hayatına başlamış; daha sonra bu gazetelere Servet-i Fünûn ve Yeni Gazete katılmıştır. 2 Ağustos 1908'de Tanîn gazetesi çıkmaya başlamıştır (Baykal, 1990, s.157). Boşboğaz, El'üfürük, Karagöz mizah gazeteleri kurulmuş; ardından Kalem, Davul, Şaka, Yuha, Eşek, Laklak, Hacivat, Cingöz, Zevzek, Curcuna, El Malum gibi mizah gazeteleri bunları takip etmiştir (İnuğur, 1993, s.307).

II. Meşrutiyet basını ilginç özellikler ortaya koyar, sanıldığıının aksine -en azından İstanbul'da- çok fazla günlük gazete yayınlanmaz ya da yayınlananların çok azı uzun ömürlü olur. Bu dönemde ilk defa yayınlanmaya başlanan gazetelerin en uzun ömürlüleri; Tanîn (1908-1922), Yeni Tasvir-i Efkâr (1909-1925) ve Yeni Gazete (1908-1913;1918-1919) olmuştur. Bu dönemin gazeteleri, siyasi parti ya da kurumlarla özdeşleşmişlerdir. Bunlara örnek olarak; İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne doğrudan bağlı Hürriyet (Selanik), Rumeli (Selanik), Tanîn (İstanbul), Şûra-yı Ümmet (İstanbul) gazeteleridir. Öte yandan Hukuk-ı Umumiye gazetesi Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti'nin; Serbestî ve Osmanlı gazeteleri Osmanlı Ahrar Fırkası'nın; Türkiye,

Feryad, Hukuk-ı İbad ve Ahali gibi gazeteler Osmanlı Demokrat Fırkası'nın; Volkan İttihad-ı Muhammedî Fırkası'nın destekçisidir. Yeni Gazete, Sadâ-yı Millet, Ahali Fırkası'nı; Yeni Gazete, Tanzimat, İkdâm, Alemdar, İktihâm Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı destekler (Kocabaşoğlu, 2010, ss.12-13).

Dönemin gazeteciliği daha çok siyaset ağırlıklı yapılmış; habercilik kısmı geri plana atılmıştır. Ahmed Emin Yalman'ın ABD'nin Colombia Üniversitesi'nde verdiği ve 1914'te basılan *“The Development of Modern Turkey as Measured by its Press”* adlı doktora tezinden alıntı yapan Koloğlu 1909-1911 yılları arasındaki gazetelerin içerik ağırlıklarını şöyle sunmaktadır (Koloğlu, 2006, s.95):

Tablo: 2.2.1. 1909-1911 yıllarında gazetelerde yer alan içeriklerin ağırlığı

Konular	TANİN	ALEM DAR	TANZİ MAT	İKDÂM	YENİ GAZETE	SABAH
Başyazı	6.17	9.25	11.20	6.28	10. 17	11.74
Siyasi Haberler	34.67	43.56	67.29	42.48	31. 90	28.95
Saray/Sos yete	2.22	1.82	0.28	0.95	3.4 5	1.23
Cürüm/H eyecan	2.75	2.96	2.02	3.49	6.3 6	1.63
Öykü/Hay ali	7.81	7.49	----	5.79	6.4 9	10.59
Okur Mesajı	3.10	10.61	5.74	3.04	3.2 6	2.86
Ekonomi	2.95	2.85	4.26	3.28	4.2 6	8.66
Kültür, Eğitim	15.67	10.10	6.16	7.36	14. 39	11.96
Din	1.04	1.30	0.84	0.49	1.2 7	0.50
Reklam	23.62	10.06	2.21	26.84	18. 45	21.88

Buna göre, Meşrutiyet döneminde gazetelerin içeriklerinde çeşitlilik artmış, gazeteler birçok romancımızın yetişmesinde önemli roller oynamıştır. Şapolyo (1971) *“Meşrutiyet devrinde, geçen yıllara nazaran gazetelerde bir gelişme göze çarpmaktadır. Gazetelerin boyu büyüdü, gazetelere resim ve haritalar ve karikatür konuldu. Gazetelere “Şu‘ûn-ı Dâhiliye”, “Şu‘ûn-ı Hâriciye” başlıkları altında dış ve iç havadisler verildi. Baş makalelerde “Siyasiyât” başlığı altında siyasî makaleler yazıldı. Bilhassa ilmî makaleler, hiçbir devirde bu derece zengin olmamıştır. En kudretli muharrirler bu devirde yetişmiştir. Tarihî makaleler pek zengindi. Romancılar yetişti. Yerli romanlar tefrika edildi. Gazete romancıları içinde: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, “Reşad Nuri Güntekin”, “Halide Edip Adivar”, “Halid Ziya”, “Mahmud Yesari”, “Mehmed Rauf”, “Güzide Sabri” gibi romancılar yetişti. Fakat gazetelerin tirajı ancak 5 000’den 25 000’e kadardı. En büyük satışı Eşek gazetesi, birkaç gün de İkdâm 50 000’e çıkmıştır.”* (s.183) ifadeleriyle dönemin gazetelerini ve bu gazetelerde yetişen yazarları belirtmektedir.

18 Temmuz 1909’dan 1931 yılına kadar yürürlükte kalan Basın Kanunu’yla birlikte 1912’ye kadar askeri yönetimin kurduğu sansür devam etmiştir. Ocak 1913 yılında Bâb-ı Âli Baskını’yla birlikte tekrar basın üzerinde sansür uygulanmaya başlanmış; bu sansürün hafiflemeye başlayacağı bir anda tam da I. Dünya Savaşı başlarında yeni bir sansür uygulanmaya başlayarak savaş yılları boyunca basın kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Gazetelerde de yayınlanan sansür ve içeriği şu şekildedir:

“SANSÜR

Baş kumandanlık vekaleti celilesinden tebliğ buyurulmuştur:

25 Temmuz 330 tarihinden itibaren matbûât ve muhâberat-ı telgraftıye sansür edilecektir. Atıdaki talîmâta riâyet edilmesini hükümet-i askerîye talep eder. Aksi surette hareket eden gazete ve ajanslar derhal lağv olunur ve bir daha hiçbir nam ile intişâr edemez. Müdür-ü mes’ûlleri de Divan-ı Harbi Örfiye tevdi’ olunur.

Talîmât

- 1- Yeniden hiçbir nam ile hiçbir gazete veya ajans intişâr edemez.*
- 2- Her türlü ilaveler ve edisyon tarzındaki gazeteler memnû’dur. Her gazete evvelce olduğu gibi kemâkân yevmiye bir defada intişâr edilecektir.*

3-Payitahtta münteşir bilcümle gazeteler, sabahleyin intişâr eden nüsha-i evveliyelerini kontrol için gece zevalî saat dokuzdan on ikiye kadar ve akşam nüshaları gündüz 12'den 3'e kadar İstanbul postanesindeki sansür odasına tevdi' ederler. Ve gazetelerin tamamen kontrol edildiğini müş'ir olmak üzere zirvedeki "talîmâta mütabıktır" kaydıyla sansür memurine ve nöbetçi sansür zabıtine imzalattıktan sonra gazeteyi neşrederler. Sansür tarafından çıkarılmış veya imzalanmamış olan mevâddın neşri gazetenin lağvını ve müdürünün divan-ı harbe tevdi'ini mucib olur.

4-Ajanslar hariçten gelmeyen ve sansür elinden geçmeyen hiçbir telgraflı neşredemez.

5- Dahilî ve haricî muhâberatı telgraftan Türkçe, Arapça, Fransızca'dan mâ-adâsı kabul olunmaz.

Sansür edilecek mevâdd şunlardır:

1- Ordu ve donanmay-ı Osmaniyye taalluk eden her türlü mevâdd,

2- Memleketin dahilî ve haricî politikasına ve ecnebî diplomat ve konsoloslarına, memleketimizin ahvâl-i malîye ve ticariyesine ve Osmanlı veya ecnebî tüccar gemilerinin hareketine, ordunun ve memleketimizin ahvâl-i sıhhîyyesine aid bilcümle malûmât,

3- Hariç ve dahilde su-i tesir olabilecek bilcümle mevâdd (Şimendifer ve vapur kazaları ve yangın gibi havadisler dahi),

4-Tacirler arasındaki muhâberattan makulât, mahrukât, mikdar ve samanına ve nakliyata dair olan telgrafların her biri hükümet-i mahalliyeden tahrîr-i musaddık olacaktır.

5-İmzasız, metinsiz, mukaveleli veya pek muhtasar adresler veya şifreli telgrafnameler." (İkdâm, 6272, 7 Ağustos 1914, s.2).

2.3. TARANAN GAZETELER VE ÖZELLİKLERİ

2.3.1.İkdâm Gazetesi

Osmanlıca “*ikdâm*” kelimesi; “gayret, sebatla çalışma; devamlı çalışma” anlamında olup, bu gazete Ahmed Cevdet Bey (Oran) tarafından çıkartılan II. Meşrutiyet döneminin önemli yayın organlarından. 1894’ten itibaren Türk basın hayatına giren İkdâm gazetesi II. Meşrutiyet, I. Dünya Savaşı, Mütareke, Milli Mücadele ve Cumhuriyet yıllarında yayın hayatına devam etmiştir. Yayınlandığı dönem boyunca birçok toplumsal değişime ve gelişime tanık olan bu gazete siyasî, sosyal, edebî, kültürel ve tarihî değişimleri topluma yansıtmış bir gazetedir.

Gazetenin yayın hayatına girdiği yıllar, basının en sönük olduğu ve sadece dört gazetenin yayınlandığı yıllardır. Bu gazeteler Tercümân-ı Hakikat, Sabâh, Tarîk ve Saâdet’tir (İnuğur, 1993, s.284). Gazeteye en önemli özelliğini imtiyaz sahibi olan Ahmed Cevdet Bey katmıştır. Ahmed Cevdet Bey, Tercümân-ı Hakikat gazetesinde mütercimlik ve yazarlık, Sabâh, Tarîk ve Saâdet gazetelerinde başyazarlık yapmış ve 5 Temmuz 1894’de İkdâm gazetesini yayın hayatına sokmuştur (Yüce, 1989, ss.55-56). İkdâmcı Ahmed Cevdet Bey’in 1923’de yargılama esnasında İkdâm gazetesi hakkındaki görüşleri, gazetenin savunduğu fikri göstermesi açısından önemlidir: “*İkdâm, o zamanın yegane Türk gazetesi idi. Daha önce kimse böyle bir gazete çıkarmamıştı... Ben istiyordum ki gazetecilik bizim memleketimizde Türklüğe hizmet etsin. İkdâm’ın yayınına kadar basın Türklerin elinde değildi. Bir iki Türkçe gazete vardı. Fakat onların isimleri okunmazdı, ehemmiyetleri yoktu. Bendeniz hepsine girdim, çıktım. Basın Türk olmayanların elinde idi. Size kemâl-i iftihârla söyleyebilirim ki bu memlekette Türkcülüğü ortaya atan benim. Ona mevki veren İkdâm gazetesidir.*” (aktaran Çulcu, 1993, s.406).

Gazete ilk çıkış dönemlerinde, İstanbul ve çevresinde 15 000 civarında bir tiraja sahipken Meşrutiyet’in ilanı sırasında bu tiraj 40 000’i bulmuştur (Yazıcı, 1999 s.24; Tokmakçıoğlu, 2011, s.8). Gazete, I. Dünya Savaşı sırasında 25 000 civarında birtiraj yakalamıştır (Baykal, 1990, s.126). Önemli tirajlar yakalamasının en önemli sebebi haberlere büyük önem vermesi ve haber toplama ağını kurmuş olmasıdır. Yazıcı (1999) “*Şehir haberleri için 10-15 muhabiri bulunan gazeteye muhabirler gece sekizden sonra istihbaratlarını bırakırlardı. Muhabirlerin başka hiçbir gazeteyle*

ilişği olmazdı. İlk muhabiri Münir Bey olup dönemin en yaşlı muhabiridir. Yurt dışında da muhabirleri olan gazetenin Paris muhabiri Ali Kemaldır.” (s.24) ifadeleriyle gazetenin tirajında etkili olan faktörün muhabirlerinin faaliyetleri olduğunu belirtir. Özellikle I. Dünya Savaşı’nda okurlar en bol ve en taze haberleri İkdâm gazetesinde bulabilmiş; en sağlıklı yorumlar yine bu gazetede yapılmıştır (Çulcu, 2004, s.XIX).

Gazete iki defa kapatılmış ve her ikisi de dizgi hatası sonucu meydana gelmiştir. Gazetenin ilk kapatılışı çıkışının 4. gününe denk gelir (Baykal, 1990, s.127). Sabah gazetesi ile olan rekabetinden dolayı kadrosu güçlü olan İkdâm gazetesi, devrin önemli yazarlarını bünyesinde barındırır: Mahmud Sadık, Abdullah Zühtü, Hüseyin Cahit, Malîyeci Cavid Bey, Ali Reşit, Mahmut Ata, Veled Çelebi, Dr. Adnan Adıvar, Baba Süleyman Tevfik, Konseletçi Esat, Ekrem Reşat, Gözlükçü Amca Kâzım, Babanzade İsmail Hakkı, Ahmet Rasim, Ahmed Refik, Ali Kemal, başyazar Ahmed Cevdet (Baykal, 1990, s.128).

1909’da tedavi olmak amacıyla İsviçre’ye giden Ahmed Cevdet’in yerine Ali Kemal geçmiştir. Mütareke döneminde Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) yönetiminde Ankara’ya muhabir göndermiş; Milli Mücadele’yi desteklemiştir. 1922’de gazetenin yönetimi Mecdi Saadettin’de iken 1926’da gazetenin başına Ahmed Cevdet tekrar geçmiştir. Gazete 31 Aralık 1928’de 11384 sayılı nüshasıyla yayın hayatına son verilmiştir (Yazıcı, 1999, s.24).

2.3.1.1. İkdâm Gazetesinin Şekil Özellikleri

5 Temmuz 1894 yılında çıkmaya başlayan İkdâm gazetesi 30 Kasım 1928’e kadar (1-11353) sayılar eski harflerle; 1 Aralık -31 Aralık 1928 tarihleri arasında (11354-11384) sayıları Latin harfleriyle yayınlanmıştır.

“İkdâm” yazısı birinci sayfanın üstünde tam ortada yer almaktadır. İkdâm yazısının sağ tarafında şu bilgilere yer verilmektedir: *“Sahibi İmtiyaz ve Sermuharrir Ahmed Cevdet, Her gün sabahları neşrolunur. Siyasî, ilmî, ticarî Türk gazetesidir. Mahal-i adresi İstanbul’da Bab-ı Âli Caddesi’nde “İkdâm” yurdundadır. İdare-i eshâb-ı müracaâta gece gündüz her saat açıktır. Telgraf adresi: Dersaâdet İkdâm*

Yurdu-Telefon 1797 İstanbul.” Bu yazının hemen altında Fransızca şu bilgilere yer verilir: “*İkdâm (Journal Turc), Directeur-Propriétaire: Ahmed Djevdet, Rédaction-Administration: Rue Sublime-Prote “İkdâm –Yourdi”, Dimanche...(tarih-miladî – Fransızca), Numero.....*” Numeronun hemen altında tarihler Hicrî ve Rumî olarak verilir.

Sol tarafta; “*1312 senesi Muharreminde tesis edilmiştir. Millet-i İslâmiye-Ümmet-i Osmaniye için müfid olan asara sahifelerimiz açıktır. Derc olunmayan evrak iade edilir. Abone şeraiti, İstanbul için abone yoktur. Vilayet için posta ücretiyle beraber senelik 110 altı aylık 90 kuruştur.*” yazısı yer alır. Bu yazının hemen altında Fransızca şu bilgilere yer verilmiştir: “*İkdâm (Quoditien), Journal Politique Economique et Littéraire, Abonnement: Un an 38 frs, six mois 20 frs, Un Numero àCons/ple) 10 paras, Nüshası 10 paradır.*”

Genelde dört sayfa çıktığı bildirilen gazete Ağustos 1914 itibariyle ağırlıklı olarak ikişer sayfa çıkmıştır. Ara ara dört sayfa ve bayramlar münasebetiyle sekiz sayfa da basılmıştır. Sayfa yapısı altı sütuna bölünmüş olup ilan ve reklamların olduğu son sayfada bu sütun düzeni takip edilmemiştir.

Sağ üst köşede yer alan “*Siyasî, ilmî, ticarî Türk gazetesidir*” ifadesi İkdâm gazetesinin içeriğini ortaya koyar. Ülkeden ve dünyadan haberler veren gazetede yabancı devletlerle olan ilişkiler, saray ve hükümet erkânı, imar faaliyetleri, okuyucu mektupları, faydalı ve bilgilendirici köşe yazıları yer alır. Haberler, “*Tebliğ-i Resmî*”, “*Mühim Haberler*”, “*Harb-i Umumi*”, “*Şu’ûn-ı Dâhiliye*”, “*En Son Haberler*” başlıkları altında verilir. Son sayfanın sol en alt köşesinde “*Müdür-i mes’ul: Ahmed Süreyya*” bilgisi yer alır. Gazetede sade bir dil ve noktalama işaretleri kullanılmıştır.

2.3.2. Tanîn Gazetesi

Osmanlıca “*tanîn*” kelimesi “tınlama, çınlama” anlamında olup; Tanîn, Meşrutiyet’in ilk yıllarında Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret Ve Hüseyin Kazım tarafından 2 Ağustos 1908’de çıkarılmaya başlanmış günlük gazetedir. 1 Ağustos 1908-31 Ekim 1918 tarihleri arasında 3 550 sayı neşredilmiştir. Hüseyin Kazım sermayedar olarak gazetesinin binâsını yapmış ve matbaasını kurmuştur. Tevfik Fikret 28 Aralık 1908’de

gazeteden ayrılmış Hüseyin Kazım ise memuriyeti nedeniyle 1909'da müdürlüğü bırakmış; böylece gazetenin yönetimi Hüseyin Cahit'e kalmıştır (Huyugüzel, 2010, s.565). Hüseyin Cahit başyazar, Muhiddin (Birgen) yazı işleri müdürü, Babanzâde İsmail Hakkı dış politika yazarıdır (Baykal, 1990, s.218).

Koyu bir İttihatçı olan ve Meclis'e İstanbul Mebusu olarak seçilen Hüseyin Cahit'in yönettiği bu gazete İttihatçıların fikirlerini savunmuş, cemiyetin mücadele organı olarak ağırlığını hissettirmiş ve siyasal hayatı etkilemiştir. Bu bakımdan Tanîn gazetesi dönemin yayın organları içinde önemli bir yer işgal etmiştir (İnuğur, 1993, s.308). Tanîn, önceleri Nuriosmaniye'de Türbedar Sokak'ta ahşap bir binada iken daha sonraları Beyazıt'ta Zeynep Sultan Konağı'na taşınmıştır. Gazete, Türkiye'de rötatifle basılan ilk Arap harfli gazete özelliğini taşımaktadır (Baykal, 1990, s.218).

Gazete 31 Mart Vak'ası'nda saldırılara uğramış ve saldırılar Hüseyin Cahit'i öldürmek isteyen saldırganların Meclis kapısında Hüseyin Cahit'e benzeyen Lazkiye Mebusu Emin Aslan Bey'i öldürmeleri ile sonuçlanmıştır. Gazeteyi Hüseyin Cahit ancak Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmesinden sonra tekrar çıkarabilmiştir (Huyugüzel, 2010, s.565).

Sert yazıları yüzünden birçok defa kapatılan gazetenin, ad değiştirerek yayın hayatına devam ettiği görülür. "*Cenin*", "*Renin*", "*Senin*", "*Hak*" gibi isimlerle gazete yayın hayatını sürdürmüştür. İttihat ve Terakki'nin Bâb-ı Âli Baskını'yla iktidarı ele geçirmesinin ardından İttihatçıları sert bir dille eleştirmeye başlayan Hüseyin Cahit kendi ifadesine göre "*ayda iki yüz lira net kazanç sağlayan*" gazeteyi, 9.000 lira karşılığında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne satmıştır (Kocabaşoğlu, 2010, s.139). Hüseyin Cahit'in 30 Ocak 1914 tarihinde gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası'na devretmesiyle birlikte gazete fırkanın resmî yayın organı haline gelmiştir. Gazetenin yayın hayatına İttihatçılar tarafından 31 Ekim 1918 tarihinde son verilmiştir (Huyugüzel, 2010, s.566).

Gazete 1922-1925 yılları arasında ayrı seri numarasıyla 903 sayı yapmış; Avrupa'dan dönen Hüseyin Cahit "*Renin*" adıyla çıkarabildiği gazeteyi ancak 38. sayıdan itibaren "*Tanîn*" olarak çıkarabilmiştir. Hüseyin Cahit, 1923 yılında Ağa Han'ın mektubunun yayınlanması ile ilgili olarak İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışsa da beraat etmiştir (Çulcu, 1993, ss.339-350). 30 Ağustos 1943-14

Kasım 1947 yılları arasında tekrar yayınlanmış olan gazete, Hüseyin Cahit tarafından bizzat kapatılmıştır.

Gazetenin yazar kadrosunda Falih Rıfkı, Aka Gündüz (asıl adı Enis Avni), Fazıl Ahmet, eski malîye bakanlarından Cavit Bey, Dr. Adnan Adıvar, Selanikli Tevfik, Asım Us gibi isimler yer almıştır.

2.3.2.1. Tanîn Gazetesinin Şekil Özellikleri

Tanîn gazetesi taranan sayılara göre, sayı 1820-2014 arası 6 sayfa olarak yayınlanmıştır. Sayı 2015-3550 aralığında ise dört sayfadır. Ara ara gazetenin altı ve sekiz sayfaya çıktığı da görülür ve bu durum genelde bayram günlerine (10 Temmuz) denk gelmektedir.

İlk sayfanın en üstünde tam ortada “*Tanîn*” ibaresi yer almaktadır. Bu yazının sağ tarafında ise; “*gün: tarih (Hicrî), tarih (Rumî), tarih (Miladî)*”, “*İdarehâne: Nuri Osmaniyede Daire-i Mahsusa – Adres: İstanbul, Tanîn – telefon numerosu 047*”; “*İhtar: Gazetenin hususat-ı tahrîrine aid evrak heyet-i tahrîriyeye ve umur-ı idareye mutalik mevâdd Tanîn idaresine gönderilmelidir. Derc edilmeyen evrak iade edilmez.*”; “*Gerek İstanbul, gerek vilâyat için nüshası (40) paradır.*” bilgileri yer alır.

Sayfanın sol üst köşesinde; “*tarih-i tesisi:1324-1326...(kaçıncı sene olduğu) numero...*”, “*Aboneler aybaşı ile ilk on beşine kadar kaydedilir. Adres tebdili beş kuruş ücrete tabidir.*”, “*Aboneler: Vilâyat için senelik 325, altı aylık 170, üç aylık 95 kuruşdur. Memâlik-i ecnebiye için senelik 390, altı aylık 200, üç aylık 110 kuruşdur.*”, “*Eski nüshalar ay içinde (2) ve daha eskiler (4) kuruşdur.*” ifadeleri vardır. Son sayfanın sol alt köşesinde “*Müdür-i mes’ul: H. Bedreddin*” bilgilerine yer verilir.

Gazetede; “*Siyasîyât*” , “*Tebliğ-i Resmî*”, “*Şu’ûn*”, “*Avrupa’da Harb-i Umumî*” “*Balkanlar’da*”, “*Son Havadis*”, “*Müttefik Memleketlerde*”, “*Rusya Ahvali*”, “*Düşman Memleketlerde*” gibi başlıklar altında haberler yer almaktadır. Gazetede bazen “*Maârif Haberleri*” başlığı altında eğitimle ilgili haberlere de rastlamak mümkündür.

Gazetenin her sayfası dörder sütun yapısına göre hazırlanmış olup genelde ilk iki sütun birleşiktir. Gazetede önemli görülen yerlerin altı çizili basıldığına da rastlanmaktadır. Gazetede fotoğraf ya da resime yer verilmemiştir.

2.3.3. Tercümân-ı Hakikat Gazetesi

Ahmet Midhat Efendi'nin çıkardığı Türk basınının en uzun ömürlü gazetesi olan Tercümân-ı Hakikat'ın ilk nüshası 27 Haziran 1878'de yayımlanmıştır (Tekin, 2011, s.497). Gazetenin çıkış tarihi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın hemen bitimine denk gelmektedir. Ahmet Midhat Osmanlı halkının savaşın getirdiği sefalet ortamında yaşadığı bir dönemde bu gazeteyi kurmuştur. Gazetenin çıkarılmaya başlandığı dönemde II. Abdülhamid'in istibdat dönemi yaşanmaktaydı. Bu ortamda yayın hayatına başlayan Tercümân-ı Hakikat gazetesi, halka yönelmiş, halka yönelik yazılar yayınlanmıştır (Şapolyo, 1971, s.146).

Tercümân-ı Hakikat Ebusuud Caddesi'nde çıkmaya başlamıştır. Bir okul işlevi görmüş olan gazetede dönemin ünlü yazarları yetişmiştir. Ahmed Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Nigâr Hanım, Halide Edip Adıvar, Veled İzbudak, Ahmet İhsan Tokgöz, Hüseyin Cahit Yalçın uzun süreler bu gazetede yazmışlardır (İnuğur, 1993, s.281). Ahmet Midhat gazeteyi eğitim aracı olarak görmüş ve bu nedenle de adı “yazı makinâsı” olan Mithat, durmaksızın her alanda yazılar yazmıştır.

Tercümân-ı Hakikat başlangıçta tarafsız bir yayın politikası izlemişse de II. Meşrutiyet'ten itibaren İttihat ve Terakki Partisi'ne muhalif yayın yapmıştır. 1912 yılından itibaren gazetenin başına geçen Ahmet Ağaoğlu'nun da sert muhalefeti ile birlikte gazete bu muhalif yapısına devam etmiştir. Gazetenin yayın hayatı Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiş; gazete 1924 yılının Ocak ayında kapanmıştır (Tekin, 2011, s.498). 1955 yılında Tercümân adında yeni bir gazete yayın hayatına girmiştir (İnuğur, 1993, s. 281).

2.3.3.1. Tercümân-ı Hakikat Gazetesinin Şekil Özellikleri

Gazete; taranan tarihlere göre 1 Ocak 1914 tarihinden 12 Eylül 1914'e kadar dört sayfa olarak çıkmış; bu tarihten 19 Ekim 1916'ya kadar iki sayfa olarak devam etmiştir. Bu tarihten itibaren sayfa sayıları iki ve dört şeklinde değişmekte olup bu sayfa sayısı tutarlılık göstermemektedir. 17 Ağustos 1917 tarihinden 1918 sonuna kadar 4 sayfa olarak devam etmiştir.

Tercümân-ı Hakikat 40x55 ebatında bir gazete olup birinci sayfasında gazetenin künyesi yer almaktadır. 1.sayfanın en üstünde tam ortada *“Tercümân-ı Hakikat 1294”* ile gazetenin adı yer almaktadır. Sağ üst köşesinde; *“numero:...”, “Sermuharriri: Ağaoğlu Ahmed”, “Her gün akşam neşrolunur. İslâm ve Türk gazetesidir.”, “İdarehâne: Bâb-ı Âli civarında Ebusuud Caddesinde”, “Telefon numerosu:1975 İstanbul”, “Gazetenin hususat-ı tahrîriye ve idaresi için sahib-i imtiyazı namına müracaat olunur.”* bilgilerine yer verilmektedir.

Sol üst köşede ise; *“Gün- tarih (Hicrî), “tarih (Rumî)-tarih (Miladî)”, “Şeraiti iştirâ: İstanbul için seneliği 100 kuruşdur. Vilâyat-ı Osmaniye için seneliği 90, altı aylığı 50, bir aylığı 14 kuruşdur. Memalîk-i Ecnebiye için seneliği 165 ve altı aylığı 85 kuruşdur.” “İlânât: Gazeteye derc ettirilecek ilân için idarehanemize müracaat edilmelidir.”* ifadeleri yer alır.

Haberler *“Havadis-i Dâhilîye”, “Havadis-i Hâricîye”, “Vaziyet-i Hazıra”, “Vekay-i Harbîye”, “Harb-i Umumî”, “Tebliğ Resmî”, “İcmal-i Siyasî”* gibi başlıklara ayrılmış ve bu başlıklar büyük puntolarla yazılmıştır. Son sayfanın en sonunda *“Müdüir-i Mes'ul: Mehmed Salahaddin”* ibaresi yer alır. Gazetede fotoğraf kullanılmamıştır ancak ara ara ilanlara bağlı olarak resimlere yer verilmiştir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma kullanılmış olup gazeteler taranarak döküman analizi yapılmıştır. Bu amaçla gazetelerin var olan sayıları İstanbul Millet Yazma Eserler Kütüphanesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda taranmış ve bu kütüphanelerden CD çekimler alınmıştır. Gazetelerin her sayfası tek tek okunmuş; gazetelerin dilinin Osmanlıca olmasından kaynaklı olarak karşılaşılan her haber günümüz alfabesine çevrilmiştir. Sonra bu haberler içeriklerine göre ana başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu ana başlıklara eklenebilecek altbaşlıklar belirlenmiş ve bu altbaşlıkların devam edip etmediğine dikkat edilmiş ve kronoloji esas alınarak bu haberler doğrultusunda veriler oluşturulmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni, 1914-1918 yılları Osmanlı Devleti'nin eğitim alanındaki durumudur. Buna bağlı olarak dönemin önde gelen gazetelerinden İkdâm, Tanîn ve Tercümân-ı Hakikat gazetelerinde yer bulmuş olan her türlü eğitim haberleri örneklemi oluşturmuştur. Çalışmada, bu üç gazetenin çalışılmasının ana nedeni bu üç gazetenin de fikir ve yapı olarak birbirinden farklı olmasıdır. İçeriklerin belirlenmesinde haberin tesadüf edildiği aralığın sıklığı da önemli rol oynamıştır. Haberler, okul-öğrenci-öğretmen ve üstyapı çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Taranan gazetelerde yer alan her haber okunup günümüz Türkçesi'ne çevrilmiştir. Daha sonra bu haberler içerikleri doğrultusunda tasniflenmiştir. Haberlerin tasniflemeleri yapılırken kronoloji esas alınmıştır. Bundaki amaç sürecin nasıl işlediğini ve gelişmelerin ne yönde olduğunu ortaya koyabilmektir. Her haber gözden geçirilmiş olup bu haberlere göre içerikler oluşturulmuştur.

3.3. Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada nitel tarama yöntemlerinden döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre taranan ve günümüz alfabesine göre çevrilen her haber içeriklerine göre tasniflenmiştir. İçerik oluşturulurken devamlılığı olan haberlerin içerikte yer almasına dikkat edilmiştir. Aynı zamanda dönemin eğitim durumunu ve çarpıcı gelişmelerini betimleyecek haberlere önem verilmiştir. Kişilerin başından geçen haberlerden ziyade (Muallimin intihar etmesi, Maârif Nazırı Şükrü Bey'in tedavi için yurt dışına gitmesi gibi) halkı ilgilendiren, savaş olgusunun toplumu nasıl etkilediğine yönelik haberlere yer verilmiştir. Ana başlıklar okul-öğrenci-öğretmen ve üst yapıdan gelen duyurular çerçevesinde oluşturulmuştur.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Taranan gazetelerdeki elde edilen veriler, “Kanunlar ve Uygulamalar”, “Okullar İle İlgili Haberler”, “Öğretmenler ile İlgili Haberler”, Sosyal Etkinlikler” ve “Eğitim Alanında Verilen Nişanlar ve Diğer Ödüllendirmeler” başlıklarıyla tasniflenmiştir.

4.1. KANUNLAR VE UYGULAMALAR

4.1.1. Maârif-i Umumîye Kanunu

1 Eylül 1869’da çıkarılan Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi Osmanlı maârifinin dönüm noktası olmuştur. Bu nizanmameyle maârif müstakil bir yapıya; devlet belli bir eğitim düzeni ve sistemine kavuşmuştur. Bu nizamnâmeyle birlikte ilkokuldan üniversiteye kadar bütün eğitim kademelerinin eğitim-öğretimi, dersleri, eğitim kurumlarının nasıl yönetileceği, hizmetli ve öğretmenlerin maaşları gibi pek çok konuya düzenleme getirilmiştir (Mahmud Cevat, 1338, ss.424-459).

Bu tarihten itibaren tüm maârifî kapsayan kanun çalışmalarına 1918 yılında rastlanmıştır. Taranan gazetelerdeki haberlere göre, Maârif-i Nezareti’nce düzenlenmiş olan Maârif-i Umumîye Kanunu layihasının Müsteşar Abdullah Bey’in başkanlığındaki encümenince incelenmesinin devam ettiği ve incelemenin sonucunda Meclis-i Kebîr-i Maârif’e sunulacağı haber verilmiştir (*İkdâm*, 7512, 9 Ocak 1918, s.2). Ardından, bu zamana kadar eğitimin tüm kademelerine yönelik bir kanun çalışmasının yapılmadığı, bunun yerine Tedrîsât-ı İbtidâîye Kanunu, Tıp Fakültesi, Ticaret Mekteb-i Âlisi Nizamnâmesi gibi düzenlemelerin yapıldığı, bu layihada tüm eğitim kurumlarını, bu alandaki tüm memur ve öğretmenleri, müze ve kütüphaneleri kapsayan kanun çalışmalarının yapılmaya çalışıldığı bildirilmiştir: “*Şimdiye kadar tedrîsâtın umum-ı deracâtına şamil bir kanun mevcud değildi, tedrîsât-ı ibtidâîye kanunu olarak neşredilmiş, tedrîsât-ı âliyenin Tıp Fakültesi, Ticaret Mekteb-i Âlisi gibi bazı şubât için teşkilat nizamnâmeleri ihzâr edildiği gibi diğer tedrîsât şubelerinin de talîmâtları tanzim kılınmış bundan ma’âda Darülfunûn’a bir şahsiyet-i mahsusa verilmek emeliyle bazı teşkilat vücuda getirilmişdi. Bunun neticesi olarak Darülfunûn Edebiyat ve Fen Fakülteleri’nde dersler zümrelere ayrılmış,*

talebenin ancak ihtisâs kesb etmek istediği derse ve bu dersle sıkı râbitası bulunan mahdud miktarda diğer derslere devam etmek esası kabul olunmuşdu. Muhtelif zamanlarda ara sıra his edilen ihtiyaç üzerine vücuda getirilmiş olan bu teşkilat ve nizamâtı tamamen tesbit ederek maârifin derecât-ı muhtelefesine muîn bir şekil ve istikamet vermek ve bundan ma'âda muallimin ile memurin maârifin tayin ve tebdili, terfi' ve terakkisi hakkında esasât-ı kanuniye vazı' edilmek maksadıyla maârif-i umumiye umurını müdavim bir kanun haline cem'etmek lüzumu his edilmiş ve bu maksatla nazır-ı sabık Şükrü Beyefendi'nin zamanı nezaretinde “maârif-i umumiye” layiha-yı kanuniyesi hazırlanmıştır. Bu layiha-yı kanuniye, Nezaretce ikmal edildikten sonra nazır ve vekil beyefendiye takdim kılınmışdı. Layiha-yı kanuniye başlıca nezaret teşkilatı, tedrîsât-ı âliye, talîye ve ibtidâîye müessesatı, tedrîsât-ı hususîye memurin ve mualliminin terfi' ve terakkisini, müze ve kütüphaneler teşkilatını ihtiva ediyor.” (Tanîn, 3267, 15 Ocak 1918, s.3).

Bunu müteakiben Maârif-i Umumîye Kanunu layihasının incelenmesinin sona erdiği ve layihanın Nezaret'e sunulduğu ve Meclis-i Maârif'te görüşüldükten sonra Meclis-i Mebusan'a gönderileceği haber verilmiştir (*İkdâm*, 7521, 18 Ocak 1918, s.2). Yıl içinde başka bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

4.1.2. Talîmâtname ve Nizamnâmeler

4.1.2.1. Ana Mektepleri Nizamnâmesi ve Diğer Kararlar

Ana mektepleri ile ilgili nizamnâme hazırlanması süreci, Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nin Beylerbeyi Ana Mektebi muallimesi hakkında müfettiş raporunun mecliste okunmasının ardından ana mekteplerine dair bir talîmâtname hazırlanması amacıyla Müfettiş Mehmed Ali Bey'i görevlendirmesiyle başlamıştır (*Tanîn*, 2185, 20 Ocak 1915, s.2). Bununla beraber Maârif Nezareti, ana mekteplerinde Fröbel ve Pestalozzi usullerini uygulama kararı almış ayrıca bu usullerin Dârülmuallimâtlar'da öğretilmesine karar vermiştir (*İkdâm*, 6455, 8 Şubat 1915, s.2). Ardından, ana mekteplerinin kurulması ve idareleri hakkında 16 maddeden oluşan bir nizamnamenin Şûra-yı Devlet'ce incelenmesinin tamamlandığı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6494, 19 Mart 1915, s.2). Daha sonra Ana mektepleri Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesi için irade-i seniyye çıkarılmıştır (*Tanîn*, 2262, 7 Nisan 1915, s.4). Nizamnâmeye göre ana

mektepleri ya inâs¹ mekteplerinin ibtidâîye sınıflarına bağlı olarak ya da müstakil şekilde açılabilir. Mektep binalarının eğitime elverişli olması ve her türlü alet ve edavatın teminine dikkat edilecektir. Ana mektepleri ücretli veya ücretsiz olarak açılabilir. Ana mekteplerine dört, beş, altı yaşındaki çocuklar alınacak olup kızlar ve erkekler bir arada eğitim alabilir. Kayıt için gerekli olan evraklar bildirilmiş olup ana mektebinin her sınıfında en fazla 30 öğrenci bulunacaktır. Mektepler her hafta teftiş edilip öğrenciler teker teker muayene edileceklerdir. Ayrıca ana mekteplerinde görev yapacakların ve muallim ve muallimelerin taşınması gerekli şartlarda bu nizamnâmede yer almıştır (*Düstûr*, 2, 7, ss.514-515). Ana Mektepleri Nizamnâmesi'ni müteakiben, ana mektebi ve sıbyan sınıflarında çocukların yaşlarına uygun oyun, sohbet ve uygulamaların bazı mekteplerde yapılmadığı anlaşılmış, öğrencilere yaşlarına uygun uğraşlar yaptırılması tebliğ edilmiştir (*Tanîn*, 2284, 29 Nisan 1915, s.3; Aytekin, 1991, s.150). Daha sonra Ana Mektepleri Nizamnâmesi tüm mekteplere dağıtılmıştır (*Tanîn*, 2291, 6 Mayıs 1915, s.3). Bu nizamnâmeye göre ana mektepleri ibtidâîye kısımları bulunan inâs mekteplerine bağlı olarak açılacaktır (*İkdâm*, 6542, 6 Mayıs 1915, s.2).

1916 yılında ana mektepleri ile ilgili yeni bir uygulamaya rastlanmamıştır. 1917 yılında ana mektepleri hakkında tanzim edilen talîmâtnamenin Meclis-i Kebîr-i Maârif'ce incelenmekte olduğu bildirilmiştir (*Tanîn*, 3074, 1 Temmuz 1917, s.3). 1918 yılında ise, ana mektebinde 7 yaşını tamamlayan çocuklara tasdikname verilmesi kararlaştırılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13371, 22 Mayıs 1918, s.2; *İkdâm*, 7646, 23 Mayıs 1918, s.2; *Tanîn*, 3396, 24 Mayıs 1918, s.3).

4.1.2.2. Dârülfünûn Talîmâtnamesi

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bir yüksek eğitim kurumu açma çalışmaları 19.yüzyılın ortalarına doğru başlamıştır. 1845 yılında Meclis-i Muvakkat Osmanlı eğitimini ilk, orta ve yüksek öğretim olarak üçe ayırmış, kurulan Meclis-i Maârif-i Umumiye, Dârülfünûn kurmak için çalışmalara başlamıştır. 1846'da Ayasofya çevresinde bir bina yapılması kararı verilmiş ancak bu bina yapımı bittikten sonra (1865) Dârülfünûn olarak kullanılmamıştır. 1863 yılında bu binanın bitmiş

---

¹ İnâs: kızlar, kadınlar.

kısımlarında halka serbest dersler verilmiştir. 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi ile Dârülfünûn'a yer verilmiş ve Dârülfünûn-ı Osmanî adıyla üç şubeye ayrılmıştır.² 8 Nisan 1869'da padişahın irade-i seniyyesi ile kurulması onaylanmış olan Dârülfünûn-ı Osmanî 20 Şubat 1870'de merasimle açılmıştır. Darülfünun'un üçüncü kez açılma teşebbüsü 1874 yılında hayata geçirilmiştir. İki şubeden meydana gelen Dârülfünûn-ı Sultanî'de 1877-1878 yılında eğitime ara verilmiştir. 1900 yılında beş şubeden oluşan bir Dârülfünûn-ı Şahane kurulması kararlaştırılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde İstanbul Dârülfünûnu şeklinde adı değiştirilen Dârülfünûn-ı Şahane 1909'da Zeynep Hanım Konağı'na taşınmıştır. 1912'de Dârülfünûn'a yeni bir ıslah programı uygulanmış ve Eczacı ve Dişçi Mektepleri Tıp Fakültesi'ne bağlanmıştır (İhsanoğlu, 1993, ss.521-525).

Dârülfünûn Talîmâtnamesi hakkında taranan gazetelerde ilk olarak, *"Dârülfünûn Talîmâtnamesi'ne Müdahaleler"* başlıklı habere rastlanmıştır. Buna göre, Meclis-i Maârif tarafından yapılan çalışmalarda Dârülfünûn'da yapılan imtihanların usulleri görüşülmüştür. Yapılan görüşmelerde şu konular mütâlâa edilmiştir: İmtihanlara sadece sınava girmeye izni olanlar alınacaktır. Sınavda, talebenin sadece sorulan sorulara cevap vermesi istenmiş olup müderrisle münakaşa etmesi engellenmiştir. İmtihanlar sözlü olacaktır. Ancak eğer müderris sınavın yazılı yapılacağını beyan ederse imtihan yazılı yapılacaktır. Ders dönemi bitmeden sınavların duyurusunun yapılması ve ardından icrası istenmiştir. Bundan sonra icazetnamelerde geçme derecesi beyan edilecektir (*İkdâm*, 6466, 19 Şubat 1915, s.2). Ardından, Dârülfünûn Talîmâtnamesi'nin Meclis-i Maârif tarafından incelemesinin sona erdiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 6473, 25 Şubat 1915, s.2). Daha sonra bu talîmâtnamenin Maârif Nezareti'ne takdim edildiği ve yakın zamanda kabul edilip uygulamaya koyulacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6481, 6 Mart 1915, s.2). Ancak aynı yıl içinde bu talîmâtname hakkında başka bir bilgiye tesadüf edilmemiştir. Keza 1916 ve 1917 yıllarında da Dârülfünûn'la ilgili herhangi bir talîmâtname ya da farklı bir uygulamaya rastlanmamıştır.

1918 yılına gelindiğinde, Tanîn gazetesi yapılan Maârif-i Umumîye Kanunu ile Dârülfünûn'da yapılacak değişikliklere hakkında bilgi vermektedir. Buna göre,

---

² Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin 79-128. maddeleri kurulması hedeflenen Dârülfünûn ile ilgilidir. 79. madde kurulacak olan Dârülfünûn'un adının Dârülfünûn-ı Osmanî olacağını, 80. madde ise bu Dârülfünûn'un Hikmet ve Edebiyat, İlm-i Hukuk ve Ulûm-ı Tabî'yye ve Riyâziye olmak üzere üç şubeden olacağını beyan eder.

Dârülfünûn'a özerklik verildiği, Maârif Nazırı'nın Dârülfünûn'un başkanı olup ancak yetkilerini reis-i umumîye (rektör) devrettiği, reis-i umumî fakülte üyelerinin oluşturduğu meclis tarafından seçildiği, her fakültenin bir reisi (dekan) olacağı ifadeleri bu haberde yer bulmuştur (*Tanîn*, 3267, 16 Ocak 1918, s.3). Daha sonra Ali Münif Bey'in başkanlığındaki komisyon tarafından Maârif-i Umumîye Kanun layihasının Dârülfünûn'a ait kısmının incelendiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 7530, 27 Ocak 1918, s.2; *İkdâm*, 7531, 28 Ocak 1918, s.2). Dârülfünûn'la ilgili görüşmeler 27 Ocak-8 Şubat tarihleri arasında devam etmiştir (*İkdâm*, 7535, 1 Şubat 1918, s.2; *İkdâm*, 7538, 4 Şubat 1918, s.2; *İkdâm*, 7539, 5 Şubat 1918, s.2; *İkdâm*, 7542, 8 Şubat 1918, s.1). Bunu müteakiben, Maârif-i Umumîye Kanunu layihasının Dârülfünûn bahsinin tedkikinin tamamlandığı ve ilerleyen günlerde Meclis-i Mebusan'a takdim edileceği belirtilmiştir (*İkdâm*, 7545, 11 Şubat 1918, s.2). 22 Şubat'ta Dârülfünûn teşkilatına ait kısım Meclis-i Mebusan'a takdim edilmiştir (*İkdâm*, 7556, 22 Şubat 1918, s.2). Daha sonra Maârif Nazırı Nazım Bey'in Dârülfünûn'un özerkliği için bir kanunun tatbikine karar vereceği haber verilmiştir (*İkdâm*, 7719, 7 Ağustos 1918, s.2). Yılın ilerleyen zamanlarında Dârülfünûn hakkında herhangi bir talimâtname ya da uygulamaya rastlanmamıştır.

4.1.2.3. Dârülmualлимîn ve Dârülmualлимât Nizamnâmeler ve Diğer Uygulamalar

Batılı tarzda okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla ilk dârülmualлимîn Dârülmualлимîn-i Rüşdî ismiyle 1848'de açılmıştır (Öztürk, 1996, s.4). Dârülmualлимîn hakkında ilk nizamnâme ise Ahmed Cevdet Paşa tarafından hazırlanmıştır (1851). Bu nizamnâmede Dârülmualлимîn'in idarî ve malî yapısı, öğrencilerin hakları, talebe sayısı, okula kabul şartları, öğrenim süresi gibi düzenlemeler bulunmaktadır (Öztürk, 1993, s.551; Binbaşoğlu, 2009, ss.136-139). 1868'de Dârülmualлимîn-i Sıbyan adıyla iki yıllık bir öğretmen okulu açılmıştır. Ardından 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi ile mekteplerin her seviyesi için muallim yetiştirmek amacıyla büyük bir Dârülmualлимîn kurulması öngörülmüştür.³

³ Maârif-i Umumîye Nizamnâmesi'nin 52-67. maddeleri Dârülmualлимîn, 68-78. maddeleri Dârülmualлимât ile ilgilidir. Bu maddelerde Dârülmualлимînlerde görev alacak öğretmen sayısı ve maaşı, okula alınacak öğrencinin giriş şartları, öğrencilere verilecek burs miktarı, erken mezun olma şartları, öğretmenlerin terfi şartları, mecburi

Bu bağlamda Dârümuallimât 1870’de açılmış, Dârümuallimîn-i Sıbyan 1872’de tekrar açılmış, Dârümuallimîn’in idadî kısmı ise 1874 yılında açılabilmiştir (Öztürk, 1996, s.12; Öztürk, 1993, s.551). 23 Eylül 1329 (6 Ekim 1913) tarihinde yürürlüğe girmiş olan Tedrîsât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı ve Vilayet Umumî ve Hususî Kanunları ile her vilayette öğretmen okulu açılmaya başlanmıştır (Öztürk, 1993, s.552).

Dârümuallimînler hakkında ıslah haberlerine savaşın hemen başında tesadüf edilmiştir. Habere göre, Dârümuallimînlerin ıslahı hakkında Maârif Meclisi tarafından hazırlanan projelerin incelenmesinin yapılmakta olduğu, geçen sene programa birçok ders eklenildiği ve bu nedenle bu sene programın ıslahının gerekli olduğu bildirilmiştir (*İkdâm*, 6257, 22 Temmuz 1914, s.3).

1915 yılına gelindiğinde dârümuallimîn ve âli derecede tahsilden mezun olacak efendilerin askerlik süreleri ve ne şekilde görev yapacakları ile ilgili nizamnâmenin Şûra-yı Devlet’ce incelenmesinin son bulduğu haber verilmiştir (*İkdâm*, 6587, 20 Haziran 1915, s.2; *Düstûr*, 2, 7, ss.649-659). Daha sonra Dârümuallimât Nizamnâmesi gereğince dârümuallimâtın tahsil süresinin beş yıl olmasından dolayı hazırlık sınıfının birinci sınıf kabul edilmesi ve ayrıca dârümuallimîn ve dârümuallimât-ı ibtidâiyede Ulum-ı Ahval-i Ruh ve Malumat-ı İktisadîye derslerinin okutulması kararlaştırılmıştır (*Tanîn*, 2479, 10 Kasım 1915, s.4). Bu yılın son gelişmesi ise Dârümuallimîn Talîmâtname’si’nin tamamlanmak üzere olduğu ve bu hafta Meclis-i Maârif’ce görüşülmeye başlanacağı haberidir (*Tanîn*, 2521, 22 Aralık 1915, s.3).

1916 yılının ilk günlerinde Meclis-i Maârif’ce incelenmekte olan Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizamnâmeleri’nin incelenmesinin son bulduğu bu iki nizamnâme sayesinde memlekete ciddi muallim ve muallimler yetiştirileceği bildirilmiştir (*Tanîn*, 2582, 21 Şubat 1916, s.3). 1917 yılında bu konu hakkında bir veriye rastlanmamıştır.

1918 yılına gelindiğinde; Maârif Müsteşarı Adil Bey’in Maârif Nezareti’nin programı hakkında verdiği malumâtta Dârümuallimîn ve Dârümuallimâtlar’a kıymet

---

hizmet gibi hususlar yer almaktadır. Nizamnâmeye göre Dârümuallimîn ve Dârümuallimât da yüksek okullardan sayılmaktadır.

verileceđi, bu amaçla İstanbul Dârümuallimîn ve Dârümuallimât-ı Âliyesi'nin İbtidâî Dârümuallimîn'den ayrılarak müstakil bir yapıya kavuşturulacađı ve taşrada her mıntıkada bir dârümuallimîn ve dârümuallimât tesis edileceđi açıklanmıştır (*Tanîn*, 3521, 2 Ekim 1918, s.3).

4.1.2.4. Hususî Mektepler Talimâtnamesi ve Diğer Uygulamalar

1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin 1., 129., 130., 131. (Mahmut Cevat, 1338, s.445) ve 1876 Kanun-i Esasî'nin 15. ve 16. maddelerine dayanarak Osmanlı Devleti'nde açılmış Türk, azınlık ve yabancılara ait olan bu mekteplerde eğitim dili ve programları birbirinden farklıydı (Aytekin, 1991, s.152).

Hususî mektepler hakkında ilk haberlere savaştan üç ay önce yayınlanmıştır. Buna göre, Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nde Rehber-i Saâdet Mektebi Müdürü Celal Bey tarafından tüm mektep talebeleri için sinema dershanesi veya salonu açma talebi görüşülmüştür. Aynı toplantıda hususî mekteplerde gerçekleştirilen tiyatro ve konferansların hasılatları ile ilgili durumun suistimal edilmesi nedeniyle bir hususî mektepler talimâtnamesinin gerekliliđi ve bu talimâtnamenin bir an evvel hazırlanması üzerinde durulmuştur (*Tanîn*, 1918, 26 Nisan 1914, s.3; *Tercümân-ı Hakikat*, 11868, 26 Nisan 1914, s.2). Ardından bazı hususî mekteplerin binalarının eğitim öğretime uygun olmadığı, bazısının bahçesinin dahi olmadığı ve yaptıkları müsamerelerin hasılatlarında yapılan suistimaller Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nde görüşülmüş ve gelecek sene bu gibi durumların yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir. Bununla beraber, hususî mekteplerdeki imtihanların da resmî mekteplerdeki gibi uygulanması ve bu imtihanlara Maârif Müdüriyeti'nden mümeyyizlerin⁴ tayin edilmesi de kararlaştırılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11874, 2 Mayıs 1914, s.1; *Tanîn*, 1925, 3 Mayıs 1914, s.3). Diğer bir toplantıda ise daha önce talep edilmiş olan sinema sınıfının açılmasına, öğrencilere kattığı fayda incelendikten sonra bu sinemanın devamlılıđına karar verileceđi belirtilmiştir (*Tanîn*, 1929, 7 Mayıs 1914, s.3).

---

⁴ Sınavlarda soru soran öğretmen.

Mayıs ayının ortalarında Maârif Nezareti tarafından bir nizamnâmenin düzenlendiği ve bu günlerde Meclis-i Maârif’ce incelemelerin yapılacağı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6192, 18 Mayıs 1914, s.4). Temmuz ayında Meclis-i Maârif bu nizamnâme hakkındaki incelemelerini bitirmiştir (*İkdâm*, 6254, 19 Temmuz 1914, s.2). Aynı zamanda Vilayet Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi’nde yapılan toplantıda Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi’nde maârif müfettişlerinin teftiş yapması için okula girmelerine izin verilmemesi konusu görüşülmüş bu mektebin memurları hakkında Tedrîsât-ı İbtidâiye Kanunu’nun 92. maddesinin⁵ (Tedrîsât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı, 1329) uygulanması kararlaştırılmıştır (*Tanîn*, 1992, 9 Temmuz 1914, s.2). Ayrıca, hususî mektep açmak isteyenler için gerekli olan evraklar ve şartlar Maârif Müdüriyeti’nin düzenlediği bir talimâtname (Aytekin, 1991, ss.53-54)⁶ ile Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi’nce kabul edilmiştir (*Tanîn*, 1995, 12 Temmuz 1914, s.2).

1915 yılına gelindiğinde, Vilayet Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi tarafından, Tedrîsât-ı İbtidâiye programı gereğince Salı ve Perşembe günleri öğleden sonra öğrencilerin tatil edilmesi gerekirken bazı hususî mekteplerde bunun uygulanmadığı anlaşılmış ve programa tüm hususî mekteplerin uyması istenmiştir (*Tanîn*, 2284, 29

---

⁵ “Bilumum mekatib-i hususiye dahi neharî olsun leyli olsun teftişe tabidir. Bu teftiş hıfzüssıhhaya, nezafet ve taharete riayet olunup olunmadığını ve terbiye ve tedris hususunda edyan ve ahlâka ve Kanun-i Esasî’ye muvafık hareket edilip edilmediği ve anasır-ı Osmanîye beyninde nifak ve adım-ı itilâfi mucib ahvale meydan verilip verilmediği tahkike munhasırdır.

Bu kanun mucibince teftişe memur olanlar teftiş için daima bu mekteplere girebilirler. Teftişe muhalefet edenler beş altından elli altına kadar ceza-yı nakdiye veya bir haftadan üç aya kadar hapse mahkum edilirler.”

⁶ Talimatname sekiz fasıl 46 maddeden meydana gelmektedir. Bu talimatnamenin bazı maddeleri şöyledir:

Madde 2: Ecnebi cemaat ve cemiyet ve şirketlerin kendi namlarına ve muvazaa tarikiyle mektep açmaları memnudur.

Madde 4: Teba-yı ecnebiyeden olan efrad mektep açabilmek için mektep açacakları mahallerde devlet-i metbuaları tebasından mektebe ihtiyaç gösterecek raddede nüfus mevcut olmak ve o devletlerin memalikiinde Türk tebasının mektep açmasına müsaade usulü cari bulunmak meşrut olacak ve mektep binaları dahi üçüncü maddede münderiç kuyudata tabi bulunacaktır.

Madde 5: Ana mekteplerinden maada zükûr ve inas için muhtelif mekatib-i leyliye açılmaz. Musevi derecede inas mektebi bulunmayan yerlerde adât-ı milliyeleri müsait olmayan talimat kabul olunmamak şartıyla nehari mekatib-i muhtelif de açılabilir.

Madde 6: Lisan-ı resmîyeden gayrı lisanla icra-yı tedrisat olunacak mekatib-i hususiyede Türkçe’nin ve Osmanlı tarih ve coğrafyasının talm ve tedrisi mecburidir. Türkçe sınıf-ı ibtidaiyede haftada dört saatten ve sınıf-ı taliyede iki saatten dün olmayacak ve Osmanlı tarih ve coğrafyası mektebin lisan-ı tedrisiyle de okutulabilecektir.

Madde 8: Osmanlı efrad ve cemaat ve şirketler tarafından açılan mekatib-i hususiyede Maârif Nezareti’nden ruhsat istihsal olunmadıkça ecnebi müdür ve müdüre ve muallim ve muavin ve muavine istihdam olunamaz.

Madde 10: Mekteb-i hususiye, kain bulundukları mahallerin en büyük mülkiye memurları ve maarif müdür ve müfettişleriyle sıhlıye müfettişlerinin nezaret ve teftişine tabidir. İbdidai derecesinden bulunanlar bunlardan başka Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu’nda gösterilen sair memurin ile meclis azası tarafından dahi teftiş olunur.

Nisan 1915, s.3). Daha sonra hususî rüşdî ve ibtidâî mekteplerin Tedrîsât-ı İbtidâiye Kanunu'nun 23. maddesine uygun olarak sultanîlerde beş, Numune ve diğer ibtidâîlerde altı sene süreli eğitim-öğretime devam etmeleri konusu hususî mekteplerin kendilerine bırakılmıştır (*Tanîn*, 2302, 17 Mayıs 1915, s.5; *İkdâm*, 6554, 18 Mayıs 1915, s.3). Ayrıca hususî mekteplerin eğitim-öğretimde resmî mektep programlarına uymaları Maârif Nezareti'nce ilgili mekteplere tebliğ edilmiştir (*İkdâm*, 6554, 18 Mayıs 1915, s.3). Bunu müteakiben İstanbul Maârif Müdüriyeti, İstanbul ve civarında ne kadar müslim ve gayri müslim hususî mektep varsa bu mekteplerden isimlerini, muallim kadrolarını ve haklarında her türlü bilgiyi içeren defter düzenlemelerini istemiştir (*İkdâm*, 6577, 10 Haziran 1915, s.2). Daha sonra 20 Ağustos 1331 tarihli Mekatib-i Hususîye Talimâtname'si'nin 46. maddesine göre; mevcut olan hususî mekteplerden Osmanlı vatandaşları tarafından açılmış olup ruhsatı olmayanların talimâtnamenin yayınlanmasından itibaren ruhsatname almaları ve yabancılara ait olup kişi ya da cemiyetler tarafından açılmış olanlardan yabancılara ait imtiyazların lağv edilmesi için hazırlanmış olan talimâtname gereğince hareket etmişlerin dahi ruhsatname için başvurmaları istenmiştir (*Tanîn*, 2450, 29 Eylül 1915, s.3). Bu tarihten itibaren taranan dönem boyunca hususî mektepler hakkında farklı bir uygulama haberine rastlanmamıştır.

4.1.2.5. Islâh-ı Medâris Nizamnamesi ve Diğer Düzenlemeler

II. Meşrutiyet'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri yer alan ve Sıbyan mektebinden sonra orta ve yüksek eğitimin verildiği medreselerde ıslah çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu amaçla 1910'da 48 maddelik *Medâris-i İlmiye Nizamnamesi* çıkarılarak tüm medreselerde eğitim 12 yıla çıkmış; idare, öğretim, öğrenci kabulü, imtihanlar, öğrenci ve müderrislerin hak ve görevleri ve okutulacak ders planı gibi çeşitli konular düzenlenmiştir (*Düstûr*, 2, 2, ss.127-138). Bununla birlikte medrese ıslah çalışmaları birçok engelle karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi medrese hocalarının yapılan nizamnameyle birlikte getirilen yeniliklere karşı çıkmaları iken ikincisi Balkan Savaşı'yla İstanbul'da birçok okul ve medresenin kapanması ve pek çok medrese talebesinin savaşa gitmesidir. Ayrıca nizamnamede ağırlık konusu dersler ve program olarak yer almış, nizamnamenin nasıl uygulanacağı

ve orgazasyonu belirlenmemiştir (Atay, 1983, ss.231-243; Sarıkaya, 1997, ss.139-140).

1914 yılına gelindiğinde medreselerle ilgili çalışmalar devam etmiştir. 25 Ocak'ta medreselerin ıslahı için toplanmış olan müderrislerden oluşan encümen, toplantı sonucunda aldıkları kararları Ders Vekaleti'ne sunmuştur (*Tanîn*, 1827, 25 Ocak 1914, s.3). Alınan kararlarla ilgili bu gazetede ve daha sonraki sayılarda herhangi bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Aynı gazete, Mayıs ayında “*Mekâtib-i Vakfiye nasıl terakki ediyor?*” başlığıyla verdiği haberde; bir sene önce idaresi Evkaf Nezareti Müessesat-ı İlmiye İdaresi'ne bırakılmış olan Mekâtib-i İbtidâiye vakfiyesinin ıslahı amacıyla kurulan komisyonun çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Buna göre; komisyon uzun çalışmalarından sonra Evkaf Nezareti Müessesat-ı İlmiye İdaresi'ne devredilmiş olan mekteplerin birçoğunun durumunun kötü olması nedeniyle kapatılması yoluna gitmiş ve İstanbul'un uygun yerlerinde bu mektepler için bahçeli binalar yapılmaya çalışılmıştır. Kötü durumda olan okulların öğrencileri bir araya toplatılarak yeni mektepler açılmıştır. Ayrıca pek yakında yeni ibtidâi mekteplerinin açılacağı bildirilmiştir (*Tanîn*, 1947, 25 Mayıs 1914, s.1). Aynı haber, İkdâm gazetesinde ise, 22 Mayıs'ta Evkaf mektepleri ve mahalle mektepleri kıyaslanarak verilmiş ve Evkaf Nezareti'nin çalışmalarına atıfta bulunulmuştur (*İkdâm*, 6196, 22 Mayıs 1914, s.1).

I. Dünya Savaşı ile birlikte medreselerle ilgili yeni bir nizamname hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Hazırlanan *Islâh-ı Medaris Nizamnamesi*'yle birlikte İstanbul'da bulunan medreselerden 80 tanesi tek bir medreseye dönüştürülmüş ve Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi adını almıştır. Buna göre medresede eğitim her biri dörder yıl sürecek üç döneme ayrılmıştır (toplam 12 yıl). Bunlar, talî kısm-ı evvel, talî kısm-ı sani ve âli şeklindedir. Talî kısımda toplam 2080 ve âli kısımda 80 öğrenci bulunması öngörülmüştür. Âli kısmı bitiren öğrenciye icazetname ve talî kısmı bitiren öğrenciye şهادetname verilecektir. Her sınıfta okutulacak dersler bu nizamname ile birlikte düzenlenmiş olup, dini derslerin yanı sıra tarih, coğrafya, riyaziye, astronomi, fizik, kimya, Farsça ve Türkçe derslerine de yer almaktaydı. Ayrıca âli kısmın ardından dinî ilimlerde ihtisas yapmak isteyenler için eğitim süresi iki yıl olmak üzere Medresetü'l-Mütehassısîn kurulması tasarlanmıştır (*Düstûr*, 2, 6, ss.1325-1331;

İkdâm, 6331, 6 Ekim 1914, s.2; Medresetü'l-Mütehassısîn Nizamnamesi, *Sebilürreşad*, Şubat 1329, 12 (287), ss.11-12).

Medreselerle ilgili çalışmalar 1917 yılında tekrar yapılmış, 16 maddelik bir kanun çıkarılmıştır. Bu kararla birlikte Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye'nin talî kısmı yerine ibtidâ-i hariç, ibtidâ-i dahil ve âli kısmı yerine sahn adı verilmiş, Medresetü'l-Mütehassısîn'in adı da Medresetü'l-Süleymaniye olarak değiştirilmiştir. Her kısım üçer senelik olarak programlanmış; Medresetü'l-Süleymaniye'den mezun olanlara icazetname, ibtidâ-i hariç ve ibtidâ-i dahil bölümlerinden mezun olanlara ehliyetname verilmesine karar verilmiştir (*Düstûr*, 2, 9, ss.598-601; *Tanîn*, 2978, 27 Mart 1917, s.2; *İkdâm*, 7229, 27 Mart 1917, s.1; 7256, 23 Nisan 1917, s.1). Bu tarihten itibaren herhangi bir düzenleme kararına rastlanmamıştır.

4.1.2.5. Sağır ve Dilsizler Mektebi Nizamnâmesi

1889'de Ticaret Mektebi binâsı içinde Dilsiz ve Sağırlar Mektebi ardından Körler Mektebi (1891) eklenmiştir. Mektebe altı yaşından yirmi yaşına kadar parasız talebe alınmış daha çok dilsizler müracaat ettiklerinden bu mektep Dilsizler Mektebi olarak ünlenmiştir. Mektebin açılışında yirmi beş otuz öğrenci varken bir yıl içinde öğrenci sayısı kırk beşe ulaşmıştır. Daha sonra mektep önce İbrahim Paşa Mektebi'ne ardından Çiçek Pazarı Rüşdiyesi'ne nakil olunmuştur. Bu binanın depremde zarar görmesi üzerine mektep farklı yerlere nakil olunmuş, 1910 yılında Koska'da Ragıp Paşa Mektebi'ne taşınmıştır. 1914'te mektebin Dârülaceze'ye taşınmasına karar verilmiş (*İkdâm*, 6329, 4 Ekim 1914, s.2), okul bina bina taşınmak zorunda kalmıştır (Ergin, 1977, ss. 1165-1172).

Bu mektep ile ilgili dönemin gazetelerindeki ilk haberde, Sağır ve Dilsizler Mektebi ile ilgili nizamnâmenin Meclis-i Maârif'ce tedkikinin sona erdiği bildirilmektedir (*İkdâm*, 6503, 28 Mart 1915, s.3). Daha sonra Sağır ve Dilsizler Mektebi Nizamnâmesi için irade-i seniyye çıkmıştır (*Tanîn*, 2505, 6 Aralık 1915, s.3). Bu nizamnâme ile birlikte Dilsiz ve Sağır Mektepleri “yaşları 7-10 kadar olan, hem dilsiz hem sağır yahut yalnız sağır olan ve mekatib-i ibtidâîyede normal dersleri takip edemeyecek derecede zeka geriliği bulunan kız ve erkek çocuklarının talim ve terbiyesine mahsus müesseseler” olarak tanımlanmış, bu mekteplerin idarî işlerini

düzenlemek amaçlanmıştır (*Düstûr*, 2, 7, ss.745-748; Aytekin, 1991, s.151). 1916 ve 1917 yıllarında Sağır ve Dilsizler Mektebi için herhangi bir uygulama kararına taranan gazetelerde ulaşılamamıştır.

1918 yılında, alınan habere göre vilayete devredilmiş olan Dilsiz Mektebi için Almanya'dan “*dilsiz uzmanları*” getirileceği ve vilayet hesabına da “*dilsiz muallimlerinin*” Almanya'ya gönderileceği bildirilmiştir (*Tanîn*, 3532, 13 Ekim 1918, s.4).

4.1.2.7. Sultanî Mektepler Talîmâtnamesi

Tanzimat döneminde Mekteb-i Sultanî ve Dârüşşafaka olmak üzere yalnız iki tane açılmış olan sultanî mekteplerinin Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin 42., 43., 44., 45., 46., 47., 48., 49., 50., 164. maddeleri (Mahmut Cevat, 1338, ss.432-434) gereğince açılması planlanmış ancak Abdülhamit döneminde açılabilmiştir. Abdülhamit döneminde ortaöğretim kurumları farklı bir şekilde yapılandırılmış, sultanîler idadîlerin içinde yer almıştır (Kodaman, 1999, ss.114-128). Meşrutiyet döneminde idadîlerin sultanîlere dönüştürülmesi kararlaştırılmış (1910) 12 idadî, sultanîye çevrilmiştir. Bu yıl içinde “*Liselerin Tanzim ve İdârelerine ve Tedrîsâtına Mûteallik Talîmât*” ismiyle bir talîmâtname çıkarılarak okulların idarî yapısı ve idaresi, kadrosu, öğretmen maaşları, dersleri ve haftalık ders cetvelleri ele alınmıştır. 1911 yılında ise 119 maddeden oluşan *Mekâtib-i Sultanî Talîmâtnamesi* hazırlanarak sultanîler hakkındaki her husus ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 1914 yılı başında diğer tüm idadîler de sultanîye çevrilmiştir. 1913-1914 eğitim-öğretim yılında ülke genelinde 31 sultanî bulunmaktadır (Demirel, 2012, ss.339-358).

Savaşın hemen öncesinde Mekatib-i Sultanîye Talîmâtnamesi'nin uygulamasında yaşanan sorunlar nedeniyle gerekli görülen tadil ve ıslahın yapılacağı Maârif Nezareti'nden bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11909, 6 Haziran 1914, s.3). Daha sonra, 1915 yılına gelindiğinde ise, Mekatib-i Sultanîye Talîmâtnamesi'nde bu defa talebenin hakkını koruyacak tadillerin yapıldığı Nezaret'ten ilgililere tebliğ edilmiştir (*İkdâm*, 6517, 11 Nisan 1915, s.2). Ayrıca, İbtidâî mezunlarının bu seneye mahsus olmak üzere yaşlarına bakılmaksızın sultanî mekteplerine kayıtlarının kabulüne karar verilmiştir (*Tanîn*, 2401, 24 Ağustos 1915, s.2).

4.1.2.8. Tıp Fakültesi Nizamnâmesi

Savaşın başlarına tesadüf eden tarihlerde Tıp Fakültesi Nizamnâmesi'nin Meclis-i Maârif'ce yakında tamamlanması öngörülmüştür (*İkdâm*, 6257, 22 Temmuz 1914, s.2). Yılın ilerleyen zamanlarında ve 1915 yılında da bu konu ile ilgili bir veri bulunamamıştır. 1916 yılında ise, Tıp Fakültesi Nizamnâmesi hakkında irade-i seniyyenin çıktığı bildirilmiştir (*Tanîn*, 2607, 17 Mart 1916, s.3; *Düstûr*, 2, 8, ss.441-459). Daha sonraki yıllarda bu konu hakkında başka bir bilgiye rastlanmamıştır.

4.1.2.9. Tedrîsât Müfettişleri Nizamnâmesi ve Diğer Uygulamalar

1846 yılında teftişle ilgili olarak Mekatib-i Rüşdîye Muinliği⁷ ve Mekatib-i Sıbyan Muinliği kurulmuştur (Kodaman, 1999, s.49). Teftiş terimi ilk defa, Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'nde kullanılmıştır. Nizamnâmenin 143-147. maddelerinde “Muhakkikler”⁸ den, 143. maddede illerde iki müslim ve bir gayri müslim muhakkik ve iki müslüm bir gayri müslim “Müfettiş” bulunacağından söz edilmiştir. Merkez örgütünde daha sonraları “Encümen-i Teftiş ve Muayene”, “Encümen-i Teftiş-i Maârif” adlarında denetim organları kurulmuştur. 1881-1886 yıllarında illerde “Maârif Müdürlüğü” kurulmuş ve bu müdürlüklere birer müfettiş atanmıştır. 1913 yılında “Tedrîsât-ı İbtidâîye Kanun-ı Muvakkati” ile “İlköğretim Müfettişliği”, 1914 yılında Maârif-i Umumiye Teşkilat Nizamnâmesi ile “Nezaret Müfettişliği” kurulmuştur (Aytekin, 1991, s.32; Binbaşioğlu, 2005, s.212).

Tedrîsât müfettişleri ve teftiş hakkında, 1914 yılının başlarında inâs mekteplerini teftiş etmek üzere müfettiş hanımların vazifelerine başlamaları haberi, ilk duyurudur (*Tercümân-ı Hakikat*, 11833, 22 Mart 1914, s.1). Ardından, bazı vilayetlerde istihdamlarına gerek görülmeyen maârif müfettişlerinin Nezaret tarafından bu vilayetlerde istihdamları istenmiştir (*İkdâm*, 6155, 11 Nisan 1914, s.4). Bununla birlikte tedrîsât-ı ibtidâîye müfettişlerinin vazifeleri hakkında Maârif Nezareti'nce düzenlenmiş olan 70-80 maddelik bir nizamnâmenin Meclis-i Maârif'ce

---

⁷Muin: yardımcı.

⁸Muhakkik: araştırmacı, denetleyici.

tedkikine devam edildiği (*İkdâm*, 6190, 16 Mayıs 1914, s.4), bu nizamnamenin, tedkikinden sonra tasdik edileceği bildirilmiştir (*İkdâm*, 6194, 20 Mayıs 1914, s.5; *Düstûr*, 2, 9, ss.690-691). Daha sonra tüm hususî ve resmî mekteplerin derecelerini ve muallimlerin öğretimde uyguladıkları yöntem ve teknikleri öğrenmek amacıyla genel imtihanlarda tayin edilen mümeyyiz ve müfettişlerin vermiş oldukları raporlar Maârif İdaresi'nce incelenmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11962, 31 Temmuz 1914, s.3). Aralık ayının başlarında, Maârif Müdüriyeti tarafından vilayete ve livalara memur edilen maârif müfettişlerinin memur bulunacakları mahalde senede 120 köyün teftişi için her gün için üçer mecdi verilmesi kararlaştırılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12087, 4 Aralık 1914, s.2).

1915 yılında, maârif müfettişlerinin İstanbul'da toplanarak mıntika cetvellerinin düzenlenmesini yapacakları duyurulmuştur (*Tanîn*, 2273, 18 Nisan 1915, s.3). Ayrıca Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi üyelerinin zorunlu olarak hergün mektepleri teftiş etmeleri kararlaştırılmıştır (*İkdâm*, 6531, 25 Nisan 1915, s.3). Ardından, maârif müfettişlerinin tüm hususî mekatib-i talîyeyi teftiş yetkisi olduğu Maârif Nezareti'nden bildirilmiştir (*Tanîn*, 2334, 18 Haziran 1915, s.3). Müteakiben, 1918 yılında ise, İstanbul Maârif Müdüriyeti tedrîsât-ı ibtidâîye müfettişlerinden birer senelik teftişlerini rapor etmelerini istenmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13393, 13 Haziran 1918, s.2).

4.1.3. Meclis-i Maârif-i Kebîr ve Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi Toplantılarından Çıkan Uygulamalar

4.1.3.1. Mektep Programları ile İlgili Uygulamalar

Mektep programları ile ilgili ilk haber 1914 yılının ilk dönemine aittir. Buna göre Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nde inâs mekteplerinde uygulanan programın zükûr mekteplerinde uygulanan programdan farklı olmadığı, bu nedenle inâs mekteplerine mahsus bir programın düzenlemesi ve bunun ardından da bu programa gerekli eserlerin telifi için müsabaka ilanı üzerinde durulmuştur (*Tanîn*, 1915, 23 Nisan 1914, s.4). Bunu müteakiben Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nde inâs mektepleri için ayrı bir program hazırlanması amacıyla Müfettiş-i Umumî Kazım Nami Bey, Dârümuallimîn Terbiye-i Bedeniye Muallimi Cevdet Bey ve Tatbikat Müdürü İhsan Bey'den oluşan

bir komisyon kurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 11899, 27 Mayıs 1914, s.2; *Tanîn*, 1930, 8 Mayıs 1914, s.4). Daha sonra dârümuallimînlerle geçen sene birçok yeni ders eklenmiş olup bu sene bu derslere gerekli olan düzenlemelerin yapılacağı ve köylüler için faydalı bilgiler içeren derslerin de dârümuallimînlerde okutulacağı haber verilmiştir (*İkdâm*, 6257, 22 Temmuz 1914, s.3).

Savaş döneminde mektep programları ile ilgili haberlerin ilki 15 Ocak 1915 tarihli olup Ticaret Mekteb-i Âlîsi'nin (Ergin, 1977, s.1138) ıslahı amacıyla kurulan komisyonun hazırladığı programın Maârif Nezareti'nce aynen kabul edildiği hakkındadır. Bu programa göre, mektep talî ve âlî olmak üzere ikiye ayrılmış, mektebin tahsil süresi beş sene olarak belirlenmiştir. Ayrıca ders saatleri günlük altı saat, haftada toplam 26 saat olacak ve bu okuldan mezun olanlara şهادetname verilecektir (*Tanîn*, 2180, 15 Ocak 1915, s.4). Daha sonra, Ticaret Mekteb-i Âlîsi programının incelenmesine Nezaret'ce devam edilmiştir (*İkdâm*, 6465, 18 Şubat 1915, s.2). Ardından Numune mekteplerinde (Ergin, 1977, ss.1419-1420) uygulanmakta olan müfredat programlarında Fransızca öğretiminin öğleden evvel veya sonra icra edilmesi belirlenmiş değilse de Lisan-ı Osmanî öğretiminin öğleden önce yapılması ve Fransızca lisanının da aynı türde bir eğitim olacağından bu dersin de öğleden önce öğretiminin yapılması Maârif Müdüriyeti'nden mekteplere tebliğ edilmiştir (*İkdâm*, 6503, 28 Mart 1915, s.3). Bunu müteakiben iki ve üç dershaneli mekteplerde bazı muallimlerin eski ibtidâî mekteplerdeki gibi üç sınıf düzenlemek istedikleri “devre-i mutavasita” ve “devre-i âliye” talebesini kayıt etmedikleri anlaşılmış ve mekatib-i ibtidâîye ders müfredat programının tamamının uygulanması tebliğ edilmiştir (*İkdâm*, 6504, 29 Mart 1915, s.3). Daha sonra İstanbul Sultanîsi'nde gelecek seneden itibaren altıncı sınıflar dahil olmak üzere bazı derslerin Almanca okutulmasına karar verilmiştir (*Tanîn*, 2346, 30 Haziran 1915, s.4). İlerleyen günlerde, Dârümuallimîn ve Dârümuallimâtibtidâîyelerinde Ulum-ı Ahval-i Ruh ve Malumat-ı İktisadiye derslerinin okutulmasına karar verilmiştir (*Tanîn*, 2479, 10 Kasım 1915, s.4). 1916 ve 1917 yıllarında bu konu hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

1918 yılına gelindiğinde, Şubat ayında Çırak Mektepleri'nin genişletilmesine karar verilmiştir. Buna göre, bu mektepler üç kısma ayrılacaktır. Birinci kısım ticaret, ikinci kısım zanaat, üçüncü kısım da mesleğe ait olup öğrenim süreleri birer sene olacaktır. Bu mekteplerde, Almanca, Fransızca öğretilecek, ticaret, zanaat kısmındaki

derslere önem verilecek ve Meclis-i Umumî Vilayet, bu konuda incelemelerde bulunacaktır. Ayrıca Sanayi mekteplerindeki programın ıslahı için Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin harekete geçtiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 7561, 27 Şubat 1918, s.2). Ardından, Maârif Nazırı Nazım Bey'in başkanlığında Müsteşar Adil Bey, Müşavir Mösyö Schmidt (Günernun, 2008, s.48)⁹ ve Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı¹⁰ ve Dârüleytâm Müdürü Salih Bey bir araya gelerek mekteplerin programları hakkında görüşmüşlerdir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13473, 7 Eylül 1918, s.3). Ardından Dârümuallimîn programı (*Tercümân-ı Hakikat*, 13496, 3 Ekim 1918, s.2) ve mektep programları hakkında çalışmaların yapıldığı bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13500, 7 Ekim 1918, s.4). Daha sonra ise, sultanî mektepleri derslerinde (*Tercümân-ı Hakikat*, 13585, 31 Aralık 1918, s.4) ve Çırak mektepleri programlarında düzenlemeler yapılacağı bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13585, 31 Aralık 1918, s.3).

4.1.3.2. Ceza ve Yasaklar ile İlgili Uygulamalar

Tedrisât-ı İbtidâîye Meclisi okullarda yapılacak uygulamalar hakkında da görüşmelerde bulunmuştur. Bunlardan ilki savaştan yaklaşık olarak iki buçuk ay öncesinde yer almaktadır. 2 Mayıs tarihli toplantıda, mektep talebelerinin her ne sebeple olursa olsun sahneye çıkarılmamasının tebliğ edildiği halde, tersine davranan mektep müdürlerinden birine tedbirname yazılması kararlaştırılmıştır (*Tanîn*, 1925, 3 Mayıs 1914, s.3). Daha sonra, Beşiktaş Rüşdiyesi'nde muallimlerden birinin sınıf dışına çıkararak birinci sınıf öğrencisini dövmesi üzerine gerek talebenin sınıf dışına çıkarılması gerekse öğrenciye şiddet uygulanması nedenleriyle hem muallim hem de bu mektebin mensuplarından Süleyman Efendi'ye üçer günlük maaş kesintisi Tedrisât-ı İbtidâîye Meclisi'nce karar verilmiştir (*Tanîn*, 1946, 24 Mayıs 1914, s.2). Ardından, çocuklarını mekatib-i ibtidâîyeye göndermeyen velilerin para cezası vermeleri kararlaştırılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11918, 17 Haziran 1914, s.2).

⁹ Dârülfünûn'u yeniden düzenlemek amacıyla Almanya'dan gelmiş olan öğretim üyelerinden Dr.Franz Schmidt, 1915 yılı başlarında maârif müsteşarı olarak atanmış ve Maârif Nazırı Şükrü Bey'in danışmanlığını yapmıştır.

¹⁰ Selim Sırrı Tarcan (1856-1956): İsveç'e giderek Beden Terbiyesi üzerine ihtisas yapmıştır. Dönüşte askerlikten istafa etmiş ve jimnastik üzerine çalışmıştır. Terbiye-i Bedeniye muallimliği yapmış; "Terbiye ve Oyun" adında bir mecmua da çıkarmıştır.

1915 yılına gelindiğinde, yılın ilk dönemlerinde bazı mekteplerde talebelerin okulun bitiminden sonra cezalarını tamamlamaları için okulda bırakılmaları ve bazı mekteplerde de Cuma günleri okula gitmeleri için zorunlu tutulmaları sebebiyle bu tip uygulamalarda bulunan mekteplere uygun cezalar verilmesi Maârif Nezareti'nden tebliğ edilmiştir (*Tanîn*, 2252, 28 Mart 1915, s.5). Ardından, okullarda tiyatro gösterilerinin yapılması yasaklanmış olup resmî ve hususî ibtidâî mekteplere tamimine Vilayet Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nce karar verilmiştir (*Tanîn*, 2263, 8 Nisan 1915, s.3). Bununla birlikte, İstanbul Maârif Müdüriyeti tarafından, talebenin her Salı günü geziye götürülmesi, bu gezide gidilen yerin tarihî, coğrafi ve diğer özelliklerinin öğrencilere öğretilmesi istenmiş olmasına rağmen bazı mekteplerin buna uymayarak Salı günleri okulu tatil ettikleri öğrenildiğinden bu durumda o okul müdürünün ilk defasında maaşının kesilmesine eğer bu durum tekrar ederse görevden azline karar verilmiştir (*Tanîn*, 2284, 29 Nisan 1915, s.3). Mayıs ayına gelindiğinde, ibtidâî mekteplerde her türlü tiyatro ve benzeri gösterilerin yapılmaması hususunda Meclis-i Maârif'ce karar verilmiştir (*Tanîn*, 2291, 6 Mayıs 1915, s.3; *İkdâm*, 6542, 6 Mayıs 1915, s.2).

Bu tarihten itibaren bu konu hakkında ilerleyen yıllarda herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

4.1.3.3. Sağlıkla İlgili Uygulamalar

Mekteplerde yapılan uygulamaların öğrencinin sağlığına faydası olması hususunda gerek Maârif Nezareti gerekse maârif müdüriyeti mekteplere tamimler gönderilmiştir. Bu tamimlerden ilki 1915 yılının ilk günlerinde çıkmıştır. Buna göre; bazı mekteplerde terbiye-i bedeniye derslerinin yemekten hemen sonra yapıldığı, bunun talebe için zararlı olacağından terbiye-i bedeniye derslerinin ya öğleden önce ya da yemekten iki saat sonra yaptırılması Maârif Müdüriyeti'nden (*Tanîn*, 2214, 18 Şubat 1915, s.3; *İkdâm*, 6503, 28 Mart 1915, s.3), ardından mekteplerde yaptırılan jimnastik hareketlerinin talebenin yaşına göre yaptırılması tebliğ edilmiştir (*Tanîn*, 2264, 9 Nisan 1915, s.5). Daha sonra Hıfzüssıhha-yı Mekatib İdaresi tarafından tedrîsât-ı ibtidâîye müfettişleri ve muallimleri için Nezaret'ce bastırılmış bir izahatnâme tüm mekteplere gönderilmiştir (*Tanîn*, 2346, 30 Haziran 1915, s.4).

Bununla birlikte Maârif Nezareti Hıfzüssıhha-yı Mekatib İdaresi'nce inâsa mahsus olmak üzere terbiye-i bedeniye dersleri hakkında bir talîmâtname düzenlenmiş olup mekteplere tebliğ edilmiştir (*Tanîn*, 2505, 6 Aralık 1915, s.3).

1916 yılında ise ders esnasında talebinin ayaklarının yere değmemesi ve sıralarda dik oturmalarına dikkat edilmesi mekteplere tamim edilmiştir (*Tanîn*, 2583, 22 Şubat 1916, s.4). Bu tür uygulamalara ilerleyen yıllarda taranan gazetelerde ulaşılmamıştır.

4.1.3.4. Tatil Hakkında Uygulamalar

Vilayet Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nin savaşın hemen öncesinde verdiği karara göre; Musevi mekteplerinin altı hafta resmî mekteplerle birlikte diğer kalan dört haftayı da bayramları münasebetiyle kullanmak üzere toplam on hafta tatil yapması uygun görülmüştür (*Tanîn*, 1965, 12 Haziran 1914, s.4). Tatille ilgili bir karar da 1916 yılında verilmiştir. Maârif Nezareti'nin aldığı karara göre; tüm mekteplerin 10 Temmuz (23 Temmuz) ve kandil ve mübarek günlerde ise yalnız İslam talebinin tatil edilmesine karar verilmiş olup tüm vilayet maârif müdüriyetlerine bildirilmiştir (*İkdâm*, 6936, 3 Haziran 1916, s.2). İlerleyen zamanlarda bu konu hakkında başka bir veriye rastlanmamıştır.

4.2. OKULLAR İLE İLGİLİ HABERLER

Gazetelerde okullar hakkında birçok konu ve alanda haber yer almaktadır. Bu haberler; okullarla ilgili inşaat, tamir ilanları, yeni açılan okul ilanları, okul ücretleri, kayıt ilanları, mezuniyet haberleri, okulların açılış tarihleri ile ilgili haberler, okul imtihanları, okullara ders kitabı ve araç gereç temini, okul işgalleri ve buna bağlı nakiller, okul kapatmaları başlıklarına göre tasniflenmiş ve kronolojik bir sıra takip edilmiştir.

4.2.1. Okul İnşaatı ve Tamiri ile İlgili Alınan Kararlar

Okul inşaatı ve tamiri ile ilgili hem ihale hem de yapım kararları ilgili gazetelerde ya doğrudan haber olarak yer almış ya da Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nin aldığı karar olarak çıkmıştır.

4.2.1.1.Okul İnşaatı İçin İhale İlanları

İhaleler; kıyafet, et, ekmek, sebze, odun ihaleleri gibi çeşitlilik gösterebildiği gibi okul inşaatı ve okul tamiri için de ihale ilanı yapılmış olup; okul inşaatı ile ilgili yalnız bir ihale haberine rastlanılmıştır (*İkdâm*, 7347, 26 Temmuz 1917, s.2). Bu ihale, Çatalca kasabasında yapılması kararlaştırılmış olan inâs mektebi hakkındadır. Bu ilanın neticesi ve okulun yapılıp yapılmadığına dair herhangi bir habere daha sonra rastlanmamıştır.

4.2.1.2. Okul İnşaatı İçin Alınan Kararlar

Dönemle ilgili ilk inşaatına karar verilen okul Feriköy İbtidâîsi'dir. Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi Feriköy ahalisinin mektep açılması için Meclis'e başvurması üzerine burada bir İbtidâî mektep yapılmasına karar vermiştir (*Tanîn*, 1915, 23 Nisan 1914, s.4). Ardından alınan diğer bir karar ise bir ana mektebi inşası olup bu mektep, Beyazıt'ta Parmakkapı Emin Bey Mahallesi'nde eski Ticaret Mektebi'nin bulunduğu yere yapılacaktır (*İkdâm*, 6182, 8 Mayıs 1914, s.3). Bu mektebin yapımı için ihale yapılması öngörülmüş (*İkdâm*, 6194, 20 Mayıs 1914, s.5), daha sonra bu mektebin inşaatının devam ettiğine dair habere de rastlanmıştır (*İkdâm*, 6255, 20 Temmuz 1914, s.3).

Mayıs ayında, Maârif Nezareti'nin Nişantaşı'nda büyük bir İbtidâî mektebi yapılmasını kararlaştırdığı ve bu mektebin yapılacağı arsanın Malîye Nezareti'ne ait olup Maârif'in arsa için yazışmalarda bulunduğu haber verilmiştir (*İkdâm*, 6192, 18 Mayıs 1914, s.4). Ardından Beylerbeyi Küplüce Mahallesi'nde daha önce yapılması kararlaştırılıp inşaatı yarım kalan mektebin inşaatına yeniden başlanmasına Tedrîsât-ı

İbtidâîye Meclisi'nce karar verilmiştir (*Tanîn*, 1957, 4 Haziran 1914, s.3). Daha sonra, Altunizade mütevellisi Necib Bey'in mektep yapılması için verdiği arsaya bir mektep yapılmasına Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nce karar verilmiştir (*Tanîn*, 1992, 9 Temmuz 1914, s.2). Bundan başka, Aydın'da Dârümuallimîn binâsı yapımına karar verildiği, bu konu ile ilgilenmek üzere Maârif Müdürü Namık Bey'in başkanlığında bir komisyon kurulduğu ve inşaatın masrafının 20-25 bin lira olarak hesap edildiği anlaşılmaktadır (*Tanîn*, 2002, 19 Temmuz 1914, s.4). Ayrıca; bu sene nerelere hangi mekteplerin yapılacağını araştırılması ve karar verilmesi görevini gerçekleştirmek üzere; Maârif Müdürü Safvet Bey'in başkanlığında Encümen-i Vilayet azasından Cemal Bey ile Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi azasından Ali Bey, Kadri Bey, Maârif Müfettişi Mehmed Ali Bey, Sıhhiye Müfettişi Doktor Burhaneddin Bey ile Makam-ı Defterdarî'den katılacak bir zattan oluşan bir Maârif Arsaları Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir (*İkdâm*, 6258, 23 Temmuz 1914, s.3; *Tanîn*, 2006, 23 Temmuz 1914, s.2).

Eylül ayına gelindiğinde, Erzurum vilayeti Refahiye kasabasında Ermeni çocuklara mahsus olmak üzere bir mektep inşasına dair irade-i seniyye çıkmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12005, 13 Eylül 1914, s.2). Ayrıca, Çapa'da Dârümuallimât binâsının inşaatına tekrar devam edilmeye başlanmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12019, 27 Eylül 1914, s.2).

Müteakip yıl, Paşabahçe'de bir ibtidâî mektep yapılmasına karar verilmiştir (*Tanîn*, 2278, 23 Nisan 1915, s.4; *İkdâm*, 6529, 23 Nisan 1915, s.2). Ardından, Balıkesir'de bir dârümuallimîn inşası için keşifnâme tanziminin hazırlandığı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6600, 3 Temmuz 1915, s.2). Balıkesir'de ise, Gelik tarlası mevkiinde leyli dârümuallimîn binâsının yapımının kararlaştırıldığı, yapılan keşif raporuna göre de binanın yapımının 1 474 045 kuruşa mal olacağı öngörülmüştür (*Tanîn*, 2384, 7 Ağustos 1915, s.2). 1916 yılına ait okul yapımı ile ilgili hiçbir veriye tesadüf edilmemiştir.

1917'de Encümen-i Vilayet toplantısında, Heybeli Ada'da Numune Mektebi binâsının satın alınması, ziraat mektebi inşaatı için avans konuları görüşülmüştür (*İkdâm*, 7283, 20 Mayıs 1917, s.2). Ödemiş'te yapımı yarım kalan idadî mektebinin inşaatının tamamlanması da bu yılki gelişmelerdendir (*İkdâm*, 7331, 7 Temmuz 1917, s.2).

1918 yılı ile ilgili olarak, Edirne ve çevresinde (Pınarhisar, Saray, Lala Paşa, Babaeski, Hayrabolu, Şarköy, İpsala, Keşan ve Uzunköprü) de kârgir (taş) birer mektep inşasına başlanıldığı, Babaeski mektebinin inşaatının bittiği, Pınarhisar ve Saray mekteplerinin inşaatının bitmek üzere olduğu, Susuzmüslim, Karışdıran, Pavlu nahiyelerinde de birer mektebin inşa edilmekte olduğu haber verilmiştir (*İkdâm*, 7577, 15 Mart 1918, s.2). Ayrıca Konya’da her kazada birer ibtidâî mektep inşasına karar verildiği (*İkdâm*, 7598, 5 Nisan 1918, s.2); Biga’da bir dârümuallimîn mektebi yapılacağı (*İkdâm*, 7610, 17 Nisan 1918, s.2); yine Konya’da bir sanayi mektebinin inşasına başlanıldığı (*İkdâm*, 7651, 28 Mayıs 1918, s.2); Safranbolu’da idadî mektebinin tamamlandığı (*Tercümân-ı Hakikat*, 13473, 7 Eylül 1918, s.2); ayrıca Davud Paşa Sultanîsi’nin yarım kalan inşaatına devam edileceği (*Tercümân-ı Hakikat*, 13497, 4 Ekim 1918, s.2) taranan gazetelerden anlaşılmaktadır.

4.2.1.3. Okul Tamiri İçin İhale İlanları

Okul tamiri ihalesi ile ilgili olarak taranan dönem içerisinde yalnızca İstanbul Maârif Müdüriyeti’nden yapılmış olan ihale duyurusuna rastlanılmıştır. Bu ihale ilanına göre; Üsküdar’da açılacak olan Kız Sanayi Mektebi’nin tadilatı için 27 700 kuruş, Eyüp Numune İnâs Mektebi’nin tadilatı için 17 234 kuruş, Beşiktaş Numune Mektebi tadilatı için 3 087 kuruş 20 para, Topbaşı Numune Mektebi’nin tadilatı için 34 265 kuruş, Beylerbeyi Rüşdiye Mektebi’nin tadilatı için 24 335 kuruş olmak üzere toplam 106 611 kuruş 20 para keşif bedeli biçilmiş olup, açık arttırmanın 8 Ekim’de (21 Ekim 1914) yapılacağı anlaşılmaktadır (*İkdâm*, 6344, 19 Ekim 1914, s.2). İhale hakkında takip eden günlerde bir gelişme haberi görülmemiştir. Bundan başka okul tamiri için herhangi bir ihale ilanına taranan dönemde tesadüf edilmemiştir.

4.2.1.4. Okul Tamiri İçin Alınan Kararlar

Okul tamiri kararlarıyla ilgili haberlerin sayısı oldukça azdır. Bununla ilgili ilk haber, savaştan yaklaşık üç ay öncesine ait olup habere göre Yemen’deki idadî mektebinin ıslahı için bir buçuk milyon kuruş gönderilecektir (*İkdâm*, 6155, 11 Nisan 1914, s.2).

1915 yılına gelindiğinde, İzmir Sultanîsi'nin bazı bölümlerinin tamiri için izin verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12297, 4 Temmuz 1915, s.2). 1916 yılına ait tamir ilanına taranan gazetelerde rastlanmamıştır. 1917 yılında ise Encümen-i Vilayet toplantısında Beylerbeyi Numune Mektebi'nin tamirine karar verilmiştir (*İkdâm*, 7283, 20 Mayıs 1917, s.2).

1918 yılının Haziran ayında ise, okulların tatilde olması nedeniyle bazı mekteplerin tamirine başlanmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13389, 9 Haziran 1918, s.2). Trabzon'da tamire muhtaç olan dokuz ibtidâî mektebinin tamir edilmesi için 500 kûşür bin kuruşluk para gönderilmiş (*Tanîn*, 3457, 27 Temmuz 1918, s.2) ve Encümen-i Vilayet toplantısında bazı mekteplerin öğretim yılından önce tamir edilmesine karar verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13472, 3 Eylül 1918, s.3).

4.2.2. Yeni Açılan Okullar ve Sınıflarla İlgili Haberler

Yeni açılacak okul ve sınıflar hakkında, Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi toplantılarında görüşmelerin yapıldığına dair haberlere rastlanılmış olup bunların ilkinde, 1330 senesinde (1914) açılması kararlaştırılan ibtidâî mekteplerinin bütün hazırlıklarının yapılmış olmasına rağmen, mevcut savaş koşulları yüzünden açılmayan bu mekteplerin 1331 (1915) senesinde açılması kararlaştırılmıştır (*İkdâm*, 6457, 10 Şubat 1915, s.2). 1915 yılının Ekim ayında, sultanî mekteplerine müracaat eden fakir, şehit ve muhacir çocuklarının sayısının 6 000'i aşması sebebiyle Maârif Nezareti, Adana ve İzmir'de ikinci birer sultanî açmış ve Nezaret'in bu amaçla gündüzlü sultanîlerden birini de yatılıya çevireceği belirtilmiştir (*Tanîn*, 2456, 18 Ekim 1915, s.4). 1918 yılına gelindiğinde 500 ve 500'den fazla hanesi olan köylerde altı dershaneli İbtidâî mekteplerinin açılmasına Maârif Nezareti'nce karar verilmiştir (*İkdâm*, 7598, 5 Nisan 1918, s.2).

4.2.2.1. İstanbul'da Açılan Okullar ve Sınıflar

1914 yılının ilk okul açılışı Beylerbeyi'nde Şeyhülislam'ın da katılımıyla açılışı yapılan Erkek ve Kız İbtidâîleri'dir (*Tanîn*, 1833, 31 Ocak 1914, s.3). Daha sonra Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nde yapılan görüşmelerde mektebi olmayan

mahallerde mahalle halkının başvurması durumunda bir mektep açılmasına karar verilmiştir (*Tanîn*, 1915, 23 Nisan 1914, s.4). Ardından Göztepe’de Evkaf Nezareti ve Müdafaa-i Milliye tarafından yaptırılan Göztepe Mektebi’nin 22 Mayıs’ta açılacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 1942, 20 Mayıs 1914, s.3; 1947, 25 Mayıs 1914, s.1; *İkdâm*, 6194, 20 Mayıs 1914, s.2; 6197, 23 Mayıs 1914, s.4). Müteakiben Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi’nde İstanbul Kartal’da zükûr¹¹ ve inâs mekteplerinin açılması öngörülmüştür (*Tanîn*, 1957, 4 Haziran 1914, s.3). Daha sonra, 4 Ekim’de Aksaray yangınında zarar gören “Sağır ve Dilsizler Mektebi” öğrencileri için Şehremaneti’nce Dârülaceze’de bir daire tahsis edilmiştir (*İkdâm*, 6329, 4 Ekim 1914, s.2). Ardından Beyoğlu’nda bulunan Alman Mektebi tarafından verilen ilana göre, Almanca öğrenmek isteyen Müslüman kız çocukları için ayrı bir sınıf açılmış ve bu sınıfa devam edenler Almanca, hesap, coğrafya, yazı, Fransızca, tarih-i tabîî, el işleri, jimnastik, Türkçe ve musiki dersleri göreceklidir (*İkdâm*, 6336, 11 Ekim 1914, s.2). Diğer taraftan Üsküdar Doğancılar’da bir kız sanayi mektebinin açılması öngörülmüş fakat bu mektep hakkında gelişmelerin devamını ilerleyen zamanlarda görmek mümkün olmamıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12047, 25 Ekim 1914, s. 2).

1915 yılının Ocak ayına gelindiğinde; İstanbul Maârif Müdüriyeti’nin kararıyla Beşiktaş Abbas Ağa mahallesinde Beşiktaş Muhafızı Hüseyin Paşa Konağı’nda yeni bir Numune mektebinin açılmış ve kadrosunun dahi tanzim edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12112, 4 Ocak 1915, s.2). Aynı yılın Şubat ayında Beşiktaş’ta Esmâ Sultan Kızlar Vakıf Mektebi ve masrafı Müdafaa-i Milliye tarafından karşılanan Üsküdar Ayazma’da Sultan Mustafa Salis Vakıf Mektebi’nin resmî açılışları yapılmıştır (*Tanîn*, 2214, 18 Şubat 1915, s.2). Resmî açılış törenine Şeyhülislâm Hayrî Efendi, Başmabeyinci Tevfik Bey, Evkaf Müsteşarı Münir Bey gibi önemli zatlar katılmış olup mektepler altı dershanelidir (*İkdâm*, 6446, 19 Şubat 1915, s.2).

Mart 1915’te, bazı mekteplerin adlarının değiştirildiği görülmüştür. Buna göre; Nişantaşı İnâs Numune Mektebi’ne Nilüfer Sultan, Beşiktaş Akaretler’de altı dershaneli mektebe Şehzade Süleyman Paşa adları verilmiştir. Ayrıca Şile’de altı dershaneli bir inâs mektebi açılmıştır (*Tanîn*, 2231, 7 Mart 1915, s.3). Cihangir İnâs Mektebi’nin adı da Muhtar Bey olmuştur (*Tanîn*, 2252, 28 Mart 1915, s.5).

---

¹¹ Zükûr: erkekler.

1915 yılının ilk aylarında ana mektepleri ile ilgili de önemli gelişmeler yaşanmış olup Üsküdar Açık Türbe’de bir ana mektebi açılacağı ve bu mektebe 4-7 yaşlarında çocukların alınacağı haber verilmiştir (*İkdâm*, 6519, 13 Nisan 1915, s.2; *Tanîn*, 2268, 13 Nisan 1915, s.3). Daha sonra mektebin Hüsnü Paşa Konağı’nda açıldığı, mektebe 4, 5, 6, yaşındaki çocukların alınacağı, çocuklarını kaydettirmek isteyenlerin tezkere-i Osmanîye, aşı kağıdı ve sağlık raporuyla birlikte başvurmaları istenmiştir (*Tanîn*, 2271, 16 Nisan 1915, s.7). Bu yıl içinde başka ana mektepleri de açılmıştır. Bunlardan ilki, Maârif Müdüriyeti’nce Kasımpaşa’da açılması karar verilen ana mektebidir (*Tanîn*, 2404, 27 Ağustos 1915, s.4). İkincisi, Süleymaniye’deki Dârü’t-tedris’te açılan kız ve erkek çocuklara mahsus iki ana sınıfıdır (*Tanîn*, 2451, 13 Ekim 1915, s.4). Kızıltoprak’ta Zühtüpaşa Mahallesi’nde (*Tanîn*, 2466, 28 Ekim 1915, s.4) ve Gedikpaşa’da ücretli ana mektepleri ve Moda’da bir ana mektebinin açılması (*Tanîn*, 2479, 10 Kasım 1915, s.4) diğer gelişmelerdir.

1915 yılında, ana mekteplerinden başka bir amelî marangozluk mektebi açılmış ve 20 öğrencisiyle derse başlanmıştır (*Tanîn*, 2274, 19 Nisan 1915, s.6). Ayrıca, Adliye Nazırı İbrahim Beyefendi’nin emriyle Mübaşir Tatbikat Mektebi de bu yıl açılmıştır (*Tanîn*, 2276, 21 Nisan 1915, s.5). Keza, Ayazpaşa’da Fethi Bey’e ithafen bir özel mektebin ruhsatı kabul edilerek açılmıştır (*Tanîn*, 2326, 10 Haziran 1915, s.4). Bundan başka, Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi Boğaziçi çevresinde 33 ve vilayetin diğer yerlerinde 28 mektebin açılmasını kararlaştırmıştır (*Tanîn*, 2364, 18 Temmuz 1915, s.3; *İkdâm*, 6615, 18 Temmuz 1915, s.2). Bundan başka Kandilli’de Adile Sultan Sarayı’nda bir yatılı inâs sultanîsi (*Tanîn*, 2373, 27 Temmuz 1915, s.3), Küçükçekmece’de Anbarlı’da bir dersshaneli mektep (*Tanîn*, 2416, 8 Eylül 1915, s.3), Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi, Gökbüze/Gebze kazasında bir ana mektebi ve Taşköprü civarında fakir çocukların tahsili için bir ibtidâî mektebi, Üsküdar ve Beşiktaş’ta Çırak Mektebive Süleymaniye’de Dârü’t-tedris ve Topkapı Mektebi’ne bir şube (*Tanîn*, 2427, 19 Eylül 1915, s.3); Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi’nce Makriköy/Bakırköy’de dört mektebin (*Tanîn*, 2431, 23 Eylül 1915, s.4) açılma kararları haber verilmiştir. Aynı yıl İstanbul Vilayeti Maârif Müdüriyeti’nce; Saraçhane’de Çelebi Sultan Mehmed Han adıyla bir Numune kız, Bebek’te üç dersshaneli erkek mektebi, Sarıgözel’de üç dersshaneli erkek ve bir inâs olmak üzere toplam dört mektebin açıldığı (*Tanîn*, 2450, 12 Ekim 1915, s.3) gazetelerin verdiği haberlerden anlaşılmaktadır. Encümen-i Vilâyet ise açılacak olan ibtidâî mekteplerinin sayısının 45 olarak tespit etmiş olup, bunların yedisinin

Numune, dördünün kız, ikisinin erkek, birinin muhtelif, dördünün altı dershaneli, ikisinin iki dershaneli, yirmi birinin birer dershaneli olacaklarını bildirmiştir (*Tanîn*, 2462, 24 Ekim 1915, s.2).

Bunlara ilaveten, Kemerburgaz'da bir mektep (*Tanîn*, 2478, 9 Kasım 1915, s.2), Saraçhane'de bir Numune, Feneryolu'nda Fuad Paşazade İshak Bey Köşkü'nde erkek ve kızlara mahsus olmak üzere iki kısımdan oluşan bir Numune, Kadıköy'de Osman Ağa Mahallesi'nde Osman Gazi adında bir Numune, Moda'da bir inâs Numune mektepleri açılmış ve Erenköy'deki kız Numune mektebi inâs sultanîsine dönüştürülmüştür (*Tanîn*, 2479, 10 Kasım 1915, s.4).

1916 yılında ise İstanbul'da açılan okullar hakkında taranan gazetelerde iki habere rastlanmış olup birincisi, Kandilli'de inâs sultanîsinin açılması (*İkdâm*, 7064, 11 Ekim 1916, s.2); ikincisi ise, Mekteb-i Sanayi'de bir inşaat sınıfının açılarak burada duvarcı, dülger ve kalfa yetiştirileceğinin belirtilmesidir (*İkdâm*, 7088, 6 Kasım 1916, s.2).

1917 yılına gelindiğinde; Mart ayında Kasımpaşa'da Zincirlikuyu İnâs Mektebi açılmıştır (*Tanîn*, 2955, 4 Mart 1917, s.3). Ardından, kız sanayi mekteplerinde sanat sınıflarının açıldığı (*Tercümân-ı Hakikat*, 13185, 7 Kasım 1917, s.2) ve bu mekteplerde eğitimin üç yıl olduğu görülmektedir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13204, 26 Kasım 1917, s.2). İstanbul Maârif Müdüriyeti'nce Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi'nde bir inâs musikî mektebinin açılması hakkında verilen izin ise yılın son haberidir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13217, 9 Aralık 1917, s.2).

1918'in ilk döneminde, Hadımköy'de altı dershaneli (*Tanîn*, 3390, 18 Mayıs 1918, s.4) ve Suadiye'de üç dershaneli (*Tercümân-ı Hakikat*, 13371, 22 Mayıs 1918, s.2; *Tanîn*, 3396, 24 Mayıs 1918, s.3) birer mektep açılmıştır. Eylül ayna gelindiğinde, üç dershaneli Bostancı İnâs Mektebi, dört dershaneliye çevrilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13487, 24 Eylül 1918, s.4). Bunlardan başka; Anadolu Kavağı ve Makriköy/Bakırköy Mahmud Bey karyesinde iki dershaneli mektepler açılmış; bir dershaneli Küplüce Mektebi iki dershaneliye çevrilmiş ve Fatih yangınında yanan Topkapı'daki Ömer Naci Bey Mektebi de Mevlevihanekapı'da açılmıştır (*Tanîn*, 3514, 25 Eylül 1918, s.4). Ayrıca, Paşabahçe'de üç dershaneli kız ve erkek mektebinin erkek kısmı başka bir binaya taşınarak kız mektebi altı dershaneliye çevrilmiş burada bir de

ana sınıfı açılmış; Çandarlı Kara Halil Paşa ve Atık Ali Paşa mekteplerine birer şube eklenmiş, Poyraz kariyesinde bir dershaneli bir mektep açılmış, Ömerli’de iki dershaneli ibtidâî mektebi üç dershaneliye çevrilmiş ve ilaveten bir dershaneli bir inâs mektebi açılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13489, 26 Eylül 1918, s.2). Şehit Niyazi Bey Numune Mektebi’ne bir şubenin ilave edilmesi ve Köprülü Fazıl Paşa Numune Mektebi’nin birinci ve ikinci sınıflarına birer şube açılması bu yılın son gelişmeleridir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13575, 21 Aralık 1918, s.4).

4.2.2.2. Ülkenin Diğer Bölgelerinde Açılan Okullar ve Sınıflar

Dönemin ilk haberi, savaşın hemen öncesine ait olup; bu haber Karşıyaka’da yapılmakta olan dârümuallimât inşaatının tamamlanarak 10 Temmuz 1330 (23 Temmuz 1914) da resmî açılışının yapılacağı hakkındadır (*Tanîn*, 1937, 15 Mayıs 1914, s.4). İlerleyen günlerde Çorum İnâs Rüşdîyesi (*Tanîn*, 1947, 25 Mayıs 1914, s.4), Yalova’da ibtidâî ve rüşdî erkek mektebi ile Yalova İttihat Numune Mektepleri açılmıştır (*Tanîn*, 1955, 2 Haziran 1914, s.4). Savaştan önceki son haber ise, Bağdat’ta ziraat mektebinin açılacağına duyurulmasıdır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11907, 4 Haziran 1914, s.1; *Tanîn*, 1979, 26 Haziran 1914, s.2). 1914 yılına ait başka bir habere rastlanmamıştır.

Savaş dönemine ait ilk haber, Ocak 1915 tarihine aittir. İzmir’de yeniden açılan Dârümuallimât’ın (*Tanîn*, 2186, 21 Ocak 1915, s.4) ve Bursa’da Dârümuallimât’ın resmî açılışları yapılmıştır (*Tanîn*, 2188, 23 Ocak 1915, s.3). Daha sonraki günlerde Bolu’da sultanî mektebi (*İkdâm*, 6451, 4 Şubat 1915, s.2) ve Erzurum’da dört sınıflı bir Alman Mektebi açıldığı, bu mektebe 6-14 yaşlarındaki çocukların alınacağı ve eğitimin Türkçe, Almanca ve Ermenice tertip edileceği bildirilmiştir. Ayrıca, İzmir Vilâyeti Meclis-i Umumîyesi’nin beş idadînin açılmasını kararlaştırdığı; bunlardan birinin İzmir’de kızlar için ve Bergama, Ödemiş, Nazilli ve Alaşehir’de erkekler için olacağı belirtilmiştir (*Tanîn*, 2223, 27 Şubat 1915, s.3). Bununla birlikte, İzmir’de bir Şimendifer Mektebi’nin açılacağı duyurulurken (*Tanîn*, 2224, 28 Şubat 1915, s.3); bu mektep 30 Temmuz’da öğretime başlamıştır (*İkdâm*, 6627, 30 Temmuz 1915, s.2).

Mart ayında Medine-i Münevvere’de 1332 (1916) senesi başında bir sanayi mektebi (*İkdâm*, 6478, 3 Mart 1915, s.2) ve Şam’da bir ziraat mektebinin açılacağı

(*İkdâm*, 6483, 8 Mart 1915, s.2) bildirilmişse de bunlar hakkında ilerleyen zamanlarda herhangi bir habere tesadüf edilmemiştir. Ardından Uşak'ta Darü'l Hilafetü'l Aliyye Medresesi tarzında bir medresenin açılacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 2255, 31 Mart 1915, s.2). Bunlardan başka, İzmir'de Karantina üstünde Garb Çeşmesi civarında 400 kişilik bir dârümuallimîn açılmış (*Tanîn*, 2298, 13 Mayıs 1915, s.3), Amasya'da bir sultanînin (*Tanîn*, 2375, 29 Temmuz 1915, s.3) ve Sinop'ta bir dârümuallimînin gelecek öğretim senesine açılacağını duyurulması (*Tanîn*, 2377, 31 Temmuz 1915, s.3) 1915 yılının Temmuz ayı gelişmelerindendir. Ayrıca, Kerkük'teki Sanayi Mektebi'nin yatılıya çevrildiği, inşaatı biten inâs mektebi açılmış olup bir ibtidâî Numune mektebinin açılması için çalışmalar devam etmektedir (*Tanîn*, 2406, 29 Ağustos 1915, s.2).

Bu yılın son aylarında; Adana'da şehit evlatlarına mahsus olmak üzere 100 kişilik yatılı mektep açılmış (*Tanîn*, 2475, 6 Kasım 1915, s.3); Musul'da leylî dârümuallimîn binâsının açılışı yapılmış (*Tanîn*, 2493, 24 Kasım 1915, s.2); Kerkük'de Darü'l Hilafetü'l Aliyye Medresesi'ne bir şube (*Tanîn*, 2509, 10 Aralık 1915, s.2); Geyve kazasına bağlı Akhisar nahiyesinde altı dershaneli bir erkek ibtidâî mektebi ve yeni bir inâs mektebi (*Tanîn*, 2523, 24 Aralık 1915, s.3), Bursa'da ise Gemlik, Karacabey, Kirmasti, Orhan Gazi ve Bilecik'te birer ana mektebi (*Tanîn*, 2526, 27 Aralık 1915, s.3) açılmıştır. Yılın son okul açılışı, Gerede'de altı dershaneli ibtidâîdir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12465, 30 Aralık 1915, s.2). ayr

1916 yılına gelindiğinde, Mamûretülaziz'de bir inâs mektebinin (*Tercümân-ı Hakikat*, 12474, 8 Ocak 1916, s.2), Çanakkale'de bir dârümuallim (*Tanîn*, 2541, 11 Ocak 1916, s.2), Eskişehir'de dârümuallimîn (*Tanîn*, 2543, 13 Ocak 1916, s.2) ve Turan Numune Mektebi (*Tercümân-ı Hakikat*, 12486, 20 Ocak 1916, s.2) açılışları, bu yılın Ocak ayındaki mektep açılışları olup; Şubat ayında ise Kozan'da Leylî Aşiret Mektebi açılmıştır (*Tanîn*, 2589, 28 Şubat 1916, s.4).

Daha sonra Mayıs ayında; Kayseri'de İncesu kazasına bağlı Karahisar nahiyesinde bir ibtidâî mektebi (*Tanîn*, 2663, 12 Mayıs 1916, s.3), Şam'da bir leylî mektep (*Tanîn*, 2668, 17 Mayıs 1916, s.3), Kale-i Sultanîye'de merkeze bağlı Saraycık kariyesinde bir ibtidâî mektebi (*Tanîn*, 2672, 21 Mayıs 1916, s.2; *İkdâm*, 6923, 21 Mayıs 1916, s.2), Bolu'da bir dârümuallimîn ve Kayseri'de sultanî mektebi (*Tanîn*, 2681, 30 Mayıs 1916, s.2) açılışları yapılmıştır.

Yılın ikinci döneminden itibaren okul açılışlarındaki yoğunluk devam etmektedir. İzmir Meclis-i Umumîsi Kula, Kasaba, Menemen, Bozdoğan, Tavas kazalarında Numune mekteplerinin açılmasını kararlaştırmıştır (*İkdâm*, 6948, 15 Haziran 1916, s.2). Bu karar doğrultusunda, 1332 (1916) senesi zarfında İzmir’de beş Numune, dört idadî ve yaklaşık 100’e yakın ibtidâî mektebi açılmış; sanayi mektebi ıslah edilerek açılmıştır (*İkdâm*, 6997, 5 Ağustos 1916, s.2). Menemen’de bir ana mektebi (*İkdâm*, 7025, 2 Eylül 1916, s.2), Biga’da altı dershaneli bir Numune mektebi (*Tercümân-ı Hakikat*, 12716, 9 Eylül 1916, s.2; *İkdâm*, 7033, 10 Eylül 1916, s.1) İzmirde’ki gelişmelerin devamıdır. Yılın son gelişmesi, Kayseri’de erkek ve kızlara mahsus üç dershaneli bir mektebin ve Akbaba ve Ömerli kariyelerinde iki dershaneli iki mektebin açılmasıdır (*İkdâm*, 7049, 26 Eylül 1916, s.2).

Savaşın şiddetinin daha da yoğunlaştığı 1917 senesinde de, İzmit’in Bağçeşme Mahallesi’nde bir mektep açılışının yapıldığı (*Tanîn*, 2928, 5 Şubat 1917, s.3; *İkdâm*, 7179, 5 Şubat 1917, s.2), Kastamonu’da on yatılı ibtidâî mektebi açılacağı (*İkdâm*, 7244, 11 Nisan 1917, s.2), Aydın’da bir ana mektebi açıldığı (*İkdâm*, 7282, 19 Mayıs 1917, s.2), Eskişehir’de beş yuvanın açılacağı (*İkdâm*, 7418, 7 Ekim 1917, s.2) taranan gazetelerden görülmüştür.

Ertesi yılda da faaliyetler devam etmiştir. İzmir’de altı yerde inâs idadîsi açılabilceği belirtilirken (*Tanîn*, 3264, 12 Ocak 1918, s.2), aynı civarda bazı nahiyelerde ibtidâî mektepler açılarak çiftçi çocuklarının kayıtları yapılmıştır (*İkdâm*, 7719, 7 Ağustos 1918, s.2). Daha sonra Eskişehir’de bir ziraat mektebinin açılışına karar verilmesi (*İkdâm*, 7541, 7 Şubat 1918, s.2); Anafartalar’da bir mektep (*İkdâm*, 7545, 11 Şubat 1918, s.2); Bursa, Uşak, Manisa, Karahisar-ı sahib, Menteşe, Tire, Konya, Kastamonu, Kayseri, Amasya, Maraş, Harput, Bolu, Sivas, Kerkük, Edirne, Balıkesir, Niğde ve Elmalı’da medreselerin açıldığı ayrıca daha 5 medresenin de açılacağını ve açılacak olan bu medreseler için 5 821 liralık bütçenin kabul edildiğinin haber verilmisi (*İkdâm*, 7547, 13 Şubat 1918, s.1); Manisa’da kız sanayi mektebi açılması (*İkdâm*, 7567, 5 Mart 1918, s.2); Konya ve çevresinde birkaç ibtidâî mektebin açılmasına karar verilmesi (*İkdâm*, 7575, 13 Mart 1918, s.2) ve Manisa’da bir ana mektebi açılması (*İkdâm*, 7587, 25 Mart 1918, s.1) haberleri bu yılın ilk aylarındaki gelişmelerdendir.

Nisan ayında Bafra’da bir inâs ibtidâî mektebi (*İkdâm*, 7598, 5 Nisan 1918, s.2) ve Mayıs ayında Bozdoğan’da sekiz dershaneli bir, Manisa’da iki ve Aydın kazası ve köylerinde 50 mektep açıldığı (*İkdâm*, 7644, 21 Mayıs 1918, s.2) haber verilmiştir. Yılın son döneminde; Manisa’da Numune ve ana mektepleri açılmış (*İkdâm*, 7719, 7 Ağustos 1918, s.2), daha sonra Manisa’da erkek Numune Mektebi (*Tanîn*, 3535, 16 Ekim 1918, s.4) ve Torbalı ve Ödemiş’te birer Numune Mektebi’nin açıldığı (*Tanîn*, 3538, 19 Ekim 1918, s.4) taranan gazetelerden anlaşılmaktadır.

4.2.3. Okul Ücretleri

Gazetelerde, okul ücretleri ile ilgili genellikle okul taksiti duyuruları ya da kayıt ilanlarında özel okulların yıllık ücretleri şeklinde haberlere yer verilmiş, bunlardan başka Maârif Nezareti’nin okul ücretleri hakkında yayınladığı tamimler de görülmüştür.

Okul ücretleri ile ilgili, Maârif Nezareti’nin 5 Temmuz 1915 tarihli duyurusuyla; resmî mekteplere ait eğitim-öğretim ücretlerinin leylî ve neharî mektepleri de kapsadığı bildirilmiştir (*Tanîn*, 2351, 5 Temmuz 1915, s.3). Aynı yıl içinde mektep ücretlerinin ya öğrencinin babasından ya da önceden beri mektep idaresince öğrencinin velisi olarak bilinen kişilerin maaşlarından kesileceği hususunda bilgi verilmiştir (*Tanîn*, 2486, 17 Kasım 1915, s.3). 1916 yılında ise, okul ücretleri ya da uygulamanın nasıl yapılacağına ait bir veriye taranan gazetelerde rastlanmamıştır.

6 Haziran 1917’de leylî ve neharî mekteplerde evladı olanlardan alınacak ücret hakkında talîmâtname yayınlanmıştır. Bu talîmâtnameye göre; 21 Nisan 1333 (21 Nisan 1917) tarihinde yayınlanan kanun gereğince ücretli gündüzlü ve yatılı mekteplerde evlatları olanların okula giriş tarihi itibarıyla birincisinden tam, ikincisinden üçte bir ve üçüncüsünden daha az ücret alınacak ve diğerlerinin ücretsiz kabulü zorunlu olacaktır (*Tanîn*, 3049, 6 Haziran 1917, s.3; *İkdâm*, 7300, 6 Haziran 1917, s.2; *Düstûr*, 28, 9, s.611). 1918 yılında Maârif Nezareti’nin okul ücretleri konusunda herhangi bir bildirime tesadüf edilmemiştir.

4.2.3.1. İstanbul'daki Okul Ücretleri

Savaş döneminde İstanbul'da okul ücretleri ile ilgili ilk haber; Galatasaray Sultanîsi'nin okul taksiti ile ilgili olup okul ücretinin üç taksitle ödenebileceği hakkındadır (*İkdâm*, 6344, 19 Ekim 1914, s.2). 1915 yılında ise mektebin duyurusunda, bu seneden itibaren dört taksit halinde ödenecek olan okul ücretinin üçüncü taksitinin ödenmesi istenmiş ücret ödenilmediği takdirde öğrencinin okula alınmayacağı bildirilmiştir (*Tanîn*, 2187, 22 Ocak 1915, s.3). Daha sonra, bu okulun bu yıl içindeki dördüncü taksit ödeme ilanı 31 Mart 1915 tarihinde verilmiş olup, bu ilanda taksitin Nisan ayı içinde ödenmesi istenmiştir (*Tanîn*, 2255, 31 Mart 1915, s.3; *İkdâm*, 6506, 31 Mart 1915, s.2). 1915 yılının mektep ücreti ile ilgili son haberi; Beyoğlu Mekteb-i Sultanîsi'nden duyurulmuş olup mektebin ikinci taksitinin ödenmesi hakkındadır (*Tanîn*, 2481, 12 Kasım 1915, s.3).

1916 yılında ise, Galatasaray Sultanîsi üçüncü taksitin ödenmesini Şubat ayında duyurmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 12504, 7 Şubat 1916, s.2). Sultanînin dördüncü taksiti 30 Mart'ta duyurulmuş olup Nisan'ın yirmisine kadar ödemelerin devam edeceği bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12556, 30 Mart 1916, s.2). Erenköy İnâs Sultanîsi de yaptığı duyuruda okul taksitinin ödenmesini istemiştir (*Tanîn*, 2624, 3 Nisan 1916, s.3). Bu yıla ait yıllık okul ücretinin ne kadar olduğunu ortaya koymak amacıyla Maârif-i Umumiye Nezareti'nin ilanına bakıldığında Kandilli'de açılan inâs sultanîsinin yıllık ücretinin 20 lira olduğu görülmektedir (*İkdâm*, 7064, 11 Ekim 1916, s.4).

1917 yılına ait okul ücretleriyle ilgili iki habere rastlanmıştır. Bunlardan ilki, Galatasaray Sultanîsi'nden olup üçüncü taksitin Şubat ayı başına kadar ödenmesi istenmiştir (*İkdâm*, 7169, 26 Ocak 1917, s.2). Diğeri ise, İstanbul Sultanîsi'nin üçüncü taksitin 10 Mart'ta kadar ödenmesi hususundadır (*Tanîn*, 2956, 5 Mart 1917, s.4).

1918 yılına gelindiğinde, bu yıla ait görülebilen tek haber Galatasaray Sultanîsi'nden olup, okul ücretinin üçüncü taksitinin ödenmesi, ödemeyenlerin Şubat ayının ikinci Cumartesi'nden itibaren okula kabul edilmeyeceği mektep müdüriyeti tarafından duyurulmuştur (*İkdâm*, 7531, 28 Ocak 1918, s.2).

4.2.3.2. Taşradaki Okul Ücretleri

Taşra mekteplerine ait okul ücretleri ile ilgili haber, savaştan önceki döneme aittir. Buna göre, ikametgâhı vilayete bağlı olup sultanî mektepte gündüzlü ya da yatılı kayıt olan talebenin giderlerinin ve okul ücretlerinin bağlı bulundukları yerlerin bütçesinden karşılanması amacıyla Maliye ve Dahiliye Nezaretleri'ne Maârif Nezareti'nce yazı yazılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11835, 24 Mart 1914, s.2). Bununla ilgili gelişmeler taranan gazetelerde takip edilememiştir. İlerleyen günlerde ise, Aydın Sultanîsi'nin yatılı talebe ücretinin yıllık 15 lira olduğu görülmektedir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11844, 2 Nisan 1914, s.2). Taşra mekteplerine ait savaş döneminde 1914, 1915, 1916, 1917, 1918 yıllarına ait hiçbir veriye rastlanmamıştır.

4.2.4. Kayıt ve Mezuniyet İlanları

Taranan gazetelerde yoğun bir şekilde var olan haber grubunu mektep kayıt ilanları ve mekteplere kayıt şartları oluşturmaktadır. Bunların yanısıra, bazı gazetelerde mezun olan öğrenci hakkında da bilgilere rastlanılmaktadır.

4.2.4.1. Kayıt Tarihleri ve Şartları

Mektep kayıt ilan ve şartlarını, her yılın Haziran ayından itibaren taranan gazetelerde tesadüf edilmektedir. Mektepler, yıl sonu sınavların bitiminden itibaren - ki bu genelde Haziran ve Temmuz aylarına denk gelmektedir- kayıt ilanlarını vermeye başlamaktadır. Bu ilanlar, mektebin kendisi tarafından verildiği gibi verilen ilanlardan anlaşıldığı üzere Maârif Müdüriyeti tarafından da verilmiştir.

1914 yılının ilk kayıt ilanı Mekteb-i Bahriye-i Şahane'nindir. Mektebe 50 talebenin alınacağı duyurulmuş, mektebe girmek isteyenlerin 6 Ağustos'a (19 Ağustos) kadar okula başvurmaları ve kabul imtihanlarının 18 Ağustos'a (31 Ağustos) kadar yapılacağı bildirilmiştir. Kayıtları kesinleşen talebelerin ise 4 Eylül'de (17 Eylül) okula gelmeleri istenmiş ve mektep ücreti olarak her sene için beşer lira alınacağı açıklanmıştır (*İkdâm*, 6252, 17 Temmuz 1914, s.5). Mektebe başvuracaklarda 13-14 yaşlarında olma şartı aranmış, başvuracakların ibtidâî mektep şهادetnamesi, tezkere-i Osmanî ve sıhhat raporu ile mektebe gelmeleri istenmiştir (*İkdâm*, 6252, 17 Temmuz

1914, s.5). Bu mektep 1915 yılında kayıtların başladığını 29 Eylül'de duyurmuştur (*Tanîn*, 2437, 29 Eylül 1915, s.3). Ardından, Gemici Çırak Mektebi'ne 74 talebe alınacağı, bu mektebe gireceklerin bir Numune ya da İbtidâî mektebi mezunu ve 14-16 yaş şartları istenmiştir (*Tanîn*, 2364, 18 Temmuz 1915, s.4). 1916 yılında ise Bursa'daki Gemici Çırak Mektebi'ne 60 ve Makineci Çırak Mektebi'ne 70 talebe alınacağı ve bu mekteplere girmek isteyenlerin Ağustos sonuna kadar Bahriye Nezareti'ne müracaat edebilecekleri duyurulmuştur (*İkdâm*, 6977, 14 Temmuz 1916, s.2). 1917 yılında Bahriye mekteplerine gireceklerin şartları öğrenmek için Bahriye Nezareti'ne gelmeleri (*Tanîn*, 2437, 24 Haziran 1917, s.3), ardından Bahriye mekteplerine kayıtların 4 Ağustos'a kadar devam edeceği ve Mekteb-i Bahriye-i Şahane ve Güverte Mekteb-i Şahanesi'ne gireceklerin 10 Temmuz'da, Çarkçı Mektebi'ne gireceklerin 12 Temmuz'da, Katip Mektebi'ne gireceklerin 14 Temmuz'da Kasımpaşa'da Efrad-ı Cedîde Kışlası'nda hazır bulunmaları istenmiştir (*Tanîn*, 3079, 6 Temmuz 1917, s.4). 1918 yılında ise Gemici ve Makineci Çırak Mektebi'ne 30 Haziran'dan Temmuz sonuna kadar başvuruların alınacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7684, 30 Haziran 1918, s.2).

Ardından, Mekteb-i Tıbbiye giriş şartlarını ve mektebe giriş sınavının 7 Eylül Pazartesi günü (20 Eylül 1914) yapılacağını duyurmuştur (*İkdâm*, 6268, 3 Ağustos 1914, s.4). Mektep giriş imtihanına girecekler için şu şartlar sıralanmıştır: Osmanlı vatandaşı olmak, 18-21 yaşlarında olmak, hiçbir suçla mahkum olmamak, sultanî ya da yedi senelik idadî mezunu ya da o derece özel tahsilde bulunmuş olmak (*İkdâm*, 6268, 3 Ağustos 1914, s.4). 1916 yılında Eczacı ve Dişçi Mektebi'ne kabul imtihanı 2 Nisan'da ilan etmiştir (*Tanîn*, 2623, 2 Nisan 1916, s.3). 1917 yılında Tıp Fakültesi Eczacı ve Dişçi Mektebi kayıt ilanları 13 Temmuz'da duyurulmuştur (*Tanîn*, 3085, 13 Temmuz 1917, s.4). 1918 yılında ise Mekteb-i Tıbbiye giriş imtihanlarının 2 Eylül'de yapılacağı ve şartlar 1 Temmuz'da haber verilmiş (*Tanîn*, 3434, 1 Temmuz 1918, s.4), ardından Tıp Fakültesi kayıtlarına 10 Temmuz'a kadar devam edileceği ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3037, 4 Temmuz 1918, s.4).

Ağustos ayının diğer bir ilanı ise, Milli Ticaret Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Âlisi'nden olup mektebe kayıt olmak isteyenlerin her gün mektebe başvurabileceklerini 19 Ağustos'tan itibaren duyurmuştur (*İkdâm*, 6284, 19 Ağustos 1914, s.2).

Eylül ayına gelindiğinde; Mekteb-i Mülkiye'ye talebe kaydı 1 Eylül'de başlamış (*İkdâm*, 6297, 1 Eylül 1914, s.2), daha sonra kayıtlar Eylül (rumî) sonuna kadar uzatılmıştır (*İkdâm*, 6329, 4 Ekim 1914, s.2). 1918 yılında Mekteb-i Mülkiye'ye 45 talebe alınacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3457, 27 Temmuz 1918, s.4).

Aynı gün Dârümuallimîn-i Âliye'nin yalnız ibtidâî kısmına Eylül (rumî) başına kadar kayıt muamelesinin devam edeceği ilan edilmiş (*İkdâm*, 6297, 1 Eylül 1914, s.2); Dârümuallimîn'in kısm-ı âli birinci sınıfına kayıt olacaklardan mekteb-i idadiye-i hususiye mezunlarının 1 Teşrinevvel (14 Ekim) günü mektebe müracaat etmeleri istenmiştir (*İkdâm*, 6339, 14 Ekim 1914, s.2). 1915 yılında Dârümuallimîn-i Âliye'nin ibtidâî kısmına yatılı ve Tatbikat Mektebi'ne gündüzlü talebe kaydının Teşrinevvelin (rumî) başına kadar devam edeceği (*Tanîn*, 2442, 4 Ekim 1915, s.4) bildirilmiştir. Ayrıca İstanbul vilayeti hesabına Eylül başında İstanbul Dârümuallimîn ve Dârümuallimât'a yüzer talebe alınmasına karar verilmiştir (*Tanîn*, 2346, 30 Haziran 1915, s.3). Yine bu sene leyfî dârümuallimâta sadece altı senelik inâs mektebinden şadetnâmeleri olanların alınacağı bildirilmiştir (*Tanîn*, 2428, 20 Eylül 1915, s.4). 1916 yılında Dârümuallimât'ın Ana Muallime kısmı kayıtları 26 Eylül'de duyurulmuştur (*İkdâm*, 7049, 26 Eylül 1916, s.2). 1917 yılında ise Dârümuallimât'a kayıtların Eylül başına kadar devam edeceği 26 Ağustos'ta ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3127, 26 Ağustos 1917, s.2; *İkdâm*, 7378, 26 Ağustos 1917, s.2). Taşra dârümuallimînlerine yatılı öğrenci kayıtları 6 Eylül'de (*Tanîn*, 3138, 6 Eylül 1917, s.3) ve Dârümuallimîn-i Âliye ve Tatbikat Mektebi'ne kayıtlar 10 Eylül'de başlamıştır (*Tanîn*, 3142, 10 Eylül 1917, s.4). Ardından Dârümuallimât'ın kısmı İbtidâîsinden mezun olanlar âliye kısmına imtihanlı kabul edilmiştir (*Tanîn*, 3148, 16 Eylül 1917, s.4). Daha sonra Konya Dârümuallimîni'nin bazı sınıflarına öğrenci kabul edileceği duyurulmuştur (*Tanîn*, 3183, 23 Ekim 1917, s.3). 1918 yılında ise, İstanbul Dârümuallimîni'nin kısm-ı ibtidâîsine Ağustos'un ilk haftası kayıtların olacağı (*Tanîn*, 3456, 26 Temmuz 1918, s.4), ancak Darümuallimin-i âliyeye kayıtların Eylül ortasında olabileceği haber verilmiştir (*Tanîn*, 3475, 14 Ağustos 1918, s.4). Eylül ayında ise, taşra dârümuallimînlerine yatılı kayıt olacaklardan 318 (1902) doğumlu olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye Dairesi İkinci Şubesi'ne başvurmaları istenmiştir (*Tanîn*, 3504, 12 Eylül 1918, s.4).

İstanbul sultanîlerine kayıtlar ise, İstanbul Maârif Müdüriyeti tarafından duyurulmuş olup mevcut savaş koşulları nedeniyle İstanbul'da sadece Mercan, Gelenbevi, Davud Paşa Sultanîleri'ne talebe kabul edeceği açıklanmış, kayıt işlemlerinin 1 Eylül'de (14 Eylül) son bulacağı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6307, 12 Eylül 1914, s.2). Daha sonra ibtidâî ve sultanî mekteplerine kayıtlar Teşrinevvel (rumî) başına kadar uzatılmıştır (*İkdâm*, 6332, 7 Ekim 1914, s.2). Bu mekteplere kayıt olmak için tezkere-i Osmanîye, aşı şehadetnamesi, tasdikname ya da şehadetname, tıp raporu ve iki kıt'a kartonsuz fotoğraf ile hüsn-ü hal ilmuhaberini ve ilk taksit bedeli olan bir Osmanlı lirası ile birlikte gelmeleri istenmiştir (*İkdâm*, 6307, 12 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında, Mercan ve Kabataş mekteplerine kayıtların başladığı 29 Ağustos'ta haber verilmiştir (*Tanîn*, 2406, 29 Ağustos 1915, s.4). İstanbul Maârif Müdüriyeti Üsküdar, Kabataş, Vefa, Mercan, Gelenbevi, Davud Paşa Sultanîleri'ne gündüzlü talebe kaydına başladığını ve kayıt olmak isteyenlerin tezkere-i Osmanîye, sağlık raporu, aşı şehadetnamesi, üç kıta kartonsuz Viktorya hacmindeki fotoğrafla birlikte mektebe müracaat etmelerini bildirmiştir (*Tanîn*, 2408, 31 Ağustos 1915, s.3). 1916 yılında şüheda ve muhtacîn evlatlarının sultanî mekteplerine kayıt mumelesinin 6 Ağustos'ta (19 Ağustos) Bezmialem Sultanîsi'nin ibtidâî kısmında gerçekleşmiştir (*İkdâm*, 7009, 17 Ağustos 1916, s.2). 1917 yılında Maârif Nezareti, sultanîlerin 15 Ekim'de açılacağını ve ücretsiz talebe kabul olunamayacağını, Gelenbevi Sultanîsi'nde kayıtlara 15 Ağustos'tan itibaren başlayacağını ilan etmiştir (*İkdâm*, 7366, 14 Ağustos 1917, s.2). Ayrıca, Mercan Sultanîsi kayıtlarının 16 Ağustos'ta başlayacağı ve Vefa Sultanîsi kayıtlarına 18 Ağustos'ta başlanacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3118, 17 Ağustos 1917, s.3; *İkdâm*, 7377, 25 Ağustos 1917, s.2). 9 Ekim'de Maârif Nezareti'nden erkek ve kız sultanîlerine yatılı talebe kaydının mümkün olmadığından boş yere müracaat edilmemesi istenmiştir (*Tanîn*, 3169, 9 Ekim 1917, s.4).

İstanbul sultanîleri de ilanlar vermiştir. İstanbul Sultanîsi ibtidâî kısmına talebe kaydının Ağustos (rumî) sonuna kadar devam edileceğini duyurmuştur (*İkdâm*, 6300, 4 Eylül 1914, s.2). 1916 yılında İstanbul Sultanîsi'nin yalnız kısm-ı evvel birinci sınıf ve sekizinci sınıflarla daha yukarı sınıflarına talebe kabul edilmiştir (*İkdâm*, 7022, 30 Ağustos 1916, s.2). 1917 yılında ise İstanbul Sultanîsi'nde yalnız neharî öğrenci kaydının olabileceği (*Tercümân-ı Hakikat*, 13111, 23 Ağustos 1917, s.2; *İkdâm*, 7377, 25 Ağustos 1917, s.2; *Tanîn*, 3128, 27 Ağustos 1917, s.3), ardından da kayıtların devam ettiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 7396, 13 Eylül 1917, s.2). 1918 yılında İstanbul

Sultanîsi'ne belirli sayıda talebe alınacağı ve kayıt ilanı 29 Ağustos'ta haber verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13467, 29 Ağustos 1918, s.4). Yılın sonlarına doğru, Maârif-i Umumîye Nezareti, İstanbul Kız ve Erkek Sultanîsi'nde açık yerin az olmasından dolayı ücretli talebe alınacağı; şehit çocukları, yetimler, veli ve hamisi olmayanlar, velisi burada bulunamayanlar ve memurin-i maârif evladının diğerlerine tercihen kabul edileceğini, talip olanların on gün içinde Tedrîsât-ı Talîye İkinci Şube Müdüriyeti'ne başvurmalarını istemiştir (*İkdâm*, 7777, 7 Ekim 1918, s.2).

Galatasaray Sultanîsi ise, mektebe kabul edilmek için daha önceden verilen dilekçelerin 6 Eylül (19 Eylül) günü işleme konulacağından dilekçe sahiplerinin gerekli evraklarla o tarihte mektepte olmalarını belirtmiştir (*İkdâm*, 6310, 15 Eylül 1914, s.2). Gerekli evraklar olarak şunlar sıralanmıştır: Tezkere-i Osmanîye, mezun oldukları okullara ait tahsil durumlarını bildiren bir belge, hüsn-ü hal kağıdı ve bir fotoğraf (*İkdâm*, 6310, 15 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında kayıtların başladığı 25 Eylül'de (*Tanîn*, 2433, 25 Eylül 1915, s.3), 1917 yılında ise 27 Ağustos'ta kayıtlara başlanacağı duyurmuştur (*İkdâm*, 7377, 25 Ağustos 1917, s.2).

Kabataş Sultanîsi de kayıt işlemlerini 22 Eylül'den itibaren duyurmuştur (*İkdâm*, 6317, 22 Eylül 1914, s.2; *Tercümân-ı Hakikat*, 12015, 23 Eylül 1914, s.2). Mektebe kayıt olmak isteyenlerin tezkere-i Osmanîye, aşı şهادetnamesi, hüsn-ü hal kağıdı ve şهادetname veya tasdikname ve iki fotoğrafla başvurmalarını istenmiştir (*İkdâm*, 6317, 22 Eylül 1914, s.2; *Tercümân-ı Hakikat*, 12015, 23 Eylül 1914, s.2). 1917 yılında Kabataş Sultanîsi'nde mektebe kayıtların 15 Ağustos'tan itibaren başlanacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3118, 17 Ağustos 1917, s.3).

Çırak mekteplerinde (Ergin, 1977, s.1542) Türkçe ve Fransızca gece derslerine 1 Eylül'de (14 Eylül) başlanmış ve kayıt işleminin devam ettiği haber verilmiştir (*İkdâm*, 6310, 15 Eylül 1914, s.2).

Aynı gün, Maârif Nezareti tarafından verilen ilanla, Dârümuallimât'ta eğitim-öğretim yılı üç sene olmak üzere İnâs Dârülfünûnu açılacağı ve bu mektebin Edebiyat ve Fünûn olmak üzere iki şubesinin olacağı açıklanmıştır (*İkdâm*, 6310, 15 Eylül 1914, s.2). Okula başvuracak talebenin 16-25 yaşlarında olması istenmiş; başvuranlardan dârümuallimât veya inâs idadî veya sultanî şهادetnamesi sahibi olanların sınavsız kabul edileceği, diğerlerinin ise imtihanla alınacağı bildirilmiş; bu okula girmek

isteyenlerin tezkere-i Osmanîye, aşî şehadetnamesi ve tahsil durumunu bildiren evraklarla Dârülmuallimât Müdüriyeti'ne bizzat başvurmaları istenmiştir (*İkdâm*, 6310, 15 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında İnâs Dârülfünûnu'na kayıtlarının 4 Kasım'da Dârülmuallimât'ta yapılacağı (*Tanîn*, 2469, 31 Ekim 1915, s.4), 1918 yılında ise İnâs Dârülfünûnu'na talebe kaydının Ağustos'un birinden sonuna kadar yapılacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 3457, 27 Temmuz 1918, s.4).

Ardından Haydarpaşa'daki Alman Mektebi'ne kayıtların sabahları olacağı duyurulmuş (*İkdâm*, 6312, 17 Eylül 1914, s.2). Daha sonra mektepten yapılan duyuruya göre, Müslüman kız çocuklarının Almanca öğrenmek için başvurdukları ancak Alman kız çocuklarıyla eğitim göremeyeceklerinden yeterli müracaat olursa ayrı bir sınıf açılabilir (*İkdâm*, 6325, 30 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında Alman Mektebi istek üzerine kız ve erkek sınıflarının ayrıldığını duyurarak kayıtlara başlandığını 5 Eylül'de duyurmuştur (*Tanîn*, 2413, 5 Eylül 1915, s.4). 1916 yılında kayıtlar 24 Ağustos'ta başlamıştır (*İkdâm*, 7016, 24 Ağustos 1916, s.2; *Tanîn*, 7032, 9 Eylül 1916, s.2). 1917 yılında ise Maârif Nezareti, Yedikule'deki Alman Mektebi'nin kayıt işlemlerinin 20 Ağustos'ta başlayacağını bildirmiş (*İkdâm*, 7366, 14 Ağustos 1917, s.2), ardından Haydarpaşa Alman Mektebi kayıtları ise 30 Ağustos'tan itibaren başlamıştır (*Tanîn*, 3132, 31 Ağustos 1917, s.3).

Ayrıca Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi'ne 7 senelik idadî ya da sultanî mezunlarının kabul edileceği duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 12009, 17 Eylül 1914, s.2; *İkdâm*, 6314, 19 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında mektebe kayıtlar 28 Eylül'de (*Tanîn*, 2436, 28 Eylül 1915, s.3), 1917 yılında Askerî Baytar Mektebi ise kayıt ilan ve şartları 14 Temmuz'da duyurulmuştur (*Tanîn*, 3086, 14 Temmuz 1917, s.4). Ağustos ayına gelindiğinde, Mülkiye Baytar Mektebi kayıtları ilan edilmiş (*Tanîn*, 3109, 4 Ağustos 1917, s.4) ve 16-21 yaşlarında talebe kabul edileceği açıklanmıştır (*Tanîn*, 3126, 25 Ağustos 1917, s.4). 1918 yılında ise 12 Mayıs'ta Mülkiye Baytar Mektebi'ne kayıt ve giriş imtihanı hakkında bilgi verilmiştir (*Tanîn*, 3384, 12 Mayıs 1918, s.4).

Ardından, Bursa Ziraat Mektebi'nde kayıt işlemlerinin 20 Eylül'e (3 Ekim) kadar devam edeceği bildirilmiştir (*İkdâm*, 6310, 15 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında bu mektep kayıtların devam ettiğini ve mektebe giriş imtihanlarının 25 Ağustos'ta (7 Eylül) yapılacağı ve bu imtihana gireceklerde 15-25 yaşlarında olmak, çiftçi çocuğu

ve Osmanlı tebasından olmak, hüsn-ü ahlak sahibi olup sağlık açısından iyi olmak şartları aranmıştır (*Tanîn*, 2401, 24 Ağustos 1915, s.4).

Bugünkü İstanbul Üniversitesi Ziraat Fakültesi olan Halkalı Ziraat Mektebi'nin kısm-ı âlisine talebe kayıt edileceği 18 Eylül'de duyurulmuştur (*İkdâm*, 6313, 18 Eylül 1914, s.2). 1916 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'ne bağlı leylî ve neharî iki yıllık Çiftlik Makinisti Mektebi'nin kayıt duyurusu 19 Ekim'de yapılmış (*İkdâm*, 7070, 19 Ekim 1916, s.2), ardından mektebe kayıt yaptırıp okula gelmeyenlerin yerine yenilerinin alınacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7119, 7 Aralık 1916, s.2). 1917 yılında ise, Halkalı Ziraat Mektebi, 25 Temmuz'da yapılacak giriş imtihanı şartlarında, yedi senelik mekatib-i ibtidâîyeden mezun veya mekatib-i sultanîyenin onuncu sınıfına geçmiş olanlar veya mekatib-i hususîyede bu derecede tahsil gördüklerini ispat etmelerini istemiş ve hesap, cebir-i adi, hendese-i mustaha ve mücesseme, hikmet-i tabîîye, kimya-yı madeni, hayvanat, Türkçe, coğrafya-yı Osmanî, tarih-i Osmanî, Fransızca imla ve tercümeden yazılı sınav yapılacağını duyurmuştur. Bu sınava girmek isteyenlerin üç adet fotoğraf, tezkere-i Osmanîye, mektep şehadetnamesi, sağ olduğuna dair sağlık raporunu 5 Temmuz'dan itibaren Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne getirmeleri istenmiştir. Mektebe, sultanî mezunları imtihansız kabul edilecektir (*Tanîn*, 3081, 8 Temmuz 1917, s.3). Çiftlik Makinisti Mektebi de 28 Temmuz'da yapılacak mektebe giriş imtihanına gireceklerin 1901, 1902, 1903 doğumlu olmak, rüşdiye mekteplerinden mezun ya da altıncı sınıfa geçmiş olmaları şartlarını istemiştir. Giriş imtihanında Türkçe, hesap, hendese, dürus-u eşya, resim ve el işleri derslerinden sorulacaktır. Bu sınava girmek isteyenlerin de üç adet fotoğraf, tezkere-i Osmanîye, mektep şehadetnamesi, sağ olduğuna dair sağlık raporunu 5 Temmuz'dan itibaren Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne getirmeleri istenmiş, makinecilikte ve darüssanayilerde çalışmış olanların tercih edileceği bildirilmiştir (*Tanîn*, 3082, 9 Temmuz 1917, s.4). Daha sonra ise, Aydın Ziraat Mektebi'ne talebe kaydının başladığı (*İkdâm*, 7388, 5 Eylül 1917, s.2) ve Akhisar Ziraat Mektebi'nde Eylül'ün 15'ine kadar kayıtların olacağı (*Tanîn*, 3138, 6 Eylül 1917, s.3) duyurulmuştur. 1918 yılına gelindiğinde, Halkalı Ziraat Mektebi'ne kayıt işlemleri yapılacağı ve şartlar ve giriş sınavı hakkında bilgiler 12 Mayıs'ta verilmiş (*Tanîn*, 3384, 12 Mayıs 1918, s.4), ardından 13 Haziran'dan itibaren mektebe kayıtların başlayacağı ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3414, 11 Haziran 1918, s.4). Halkalı Ziraat Mektebi'nin giriş imtihanının 1 Eylül'de yapılacağı ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3476, 15 Ağustos 1918, s.4).

Ayrıca, Maârif Nezareti'ne devredilen askerî rüşdiyelerin bu sene itibariyle Numune mekteplerine çevrildiği ve talebe kaydının yapılmakta olduğu haber verilmiştir (*İkdâm*, 6314, 19 Eylül 1914, s.2).

Ardından, Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin kayıtlarına 22 Eylül'de başlanmıştır (*İkdâm*, 6317, 22 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında Ticaret Mekteb-i Âlisi 28 Eylül'de (*Tanîn*, 2436, 28 Eylül 1915, s.3), 1917 yılında 17 Ağustos'ta (*Tanîn*, 3118, 17 Ağustos 1917, s.3) ve 1918 yılında ise 9 Eylül'de kayıtların başladığını duyurmuş (*Tanîn*, 3501, 9 Eylül 1918, s.4).

Sanayi mekteplerine gelince, Sanayi Nefise İnâs Şubesi'ne bir resim dershanesi açılmıştır. Buraya 16 yaşın üzeridekilerin başvurabileceklerdir (*İkdâm*, 6342, 17 Ekim 1914, s.2). 1915 yılında Maârif-i Umumîye Nezareti, İnâs Sanayi Nefise Mektebi'ne giriş imtihanının 11 Mayıs (24 Mayıs) günü yapılacağını ve gerekli şartları duyurmuştur (*İkdâm*, 6531, 25 Nisan 1915, s.4). Daha sonra Sanayi Nefise Mektebi'nde Eylül (rumî) başından itibaren talebe kayıtlarının başlayacağı (*Tanîn*, 2425, 17 Eylül 1915, s.3) ve 30 Ekim'de kayıtların Pazartesi gününden itibaren başlayacağı ilan edilmiştir (*Tanîn*, 2468, 30 Ekim 1915, s.3). İstanbul Kız Sanayi Mektepleri kayıtları ise 29 Eylül'de başlamıştır (*Tanîn*, 2437, 29 Eylül 1915, s.3). 1916 yılına gelindiğinde Mektebi Sanayi'nin kayıt ilanı 20 Ağustos'ta duyurulmuştur (*İkdâm*, 7012, 20 Ağustos 1916, s.2). 1917 yılında İnâs Sanayi Nefise Mektebi giriş imtihanının 5 Mayıs'ta (*Tanîn*, 3008, 26 Nisan 1917, s.4), ardından Mekteb-i Sanayi'ye kayıtların 18 Ağustos- 5 Eylül'de yapılacağı bildirilmiş (*İkdâm*, 7372, 20 Ağustos 1917, s.2) ve Sanayi Nefise Mektebi kayıtları 25 Eylül'e kadar devam etmiştir (*Tanîn*, 3138, 6 Eylül 1917, s.3). 1918 yılında, İstanbul Sanayi Mektebi'ne talebe kaydının 20 Eylül'e kadar devam edeceği (*Tanîn*, 3486, 25 Ağustos 1918, s.4; *İkdâm*, 7737, 25 Ağustos 1918, s.2), ardından Sanayi Nefise Mektebi'ne talebe kabulü ve şartları ve kayıtların Eylül başından sonuna kadar devam edeceği (*Tanîn*, 3487, 26 Ağustos 1918, s.4) duyurulmuştur. Mekteb-i Sanayi kayıtlarının başladığı ise 3 Eylül'de ilan edilmiştir (*İkdâm*, 7746, 3 Eylül 1918, s.2).

Daha sonra İstanbul Maârif Müdüriyeti'nden Üsküdar Neharî Kız Sanayi Mektebi'nin kayıt işlemlerinin başladığı haber verilmiştir (*İkdâm*, 6358, 2 Kasım 1914, s.2).

Bundan başka, Düvel-i Muazzama ve tebasına ait okulların sed veya ilgasından dolayı bu okullarda okumakta olan Osmanlı çocuklarının diğer okullara geçebilmeleri için okul kayıtlarının uzatıldığı (*Tercümân-ı Hakikat*, 12073, 20 Kasım 1914, s.2) bildirilmiştir. Yılın son ilanı ise, Nişantaşı Sultanîsi'nden olup beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu sınıflara talebe kayıt olunacağı hakkındadır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12110, 27 Aralık 1914, s.2).

1915 yılının ilk ayında, Sultan Mahmud Türbesi çevresindeki İnâs Sultanîsi ve ona bağlı Mustafa Necib Bey Numune İnâs İbtidâiyesi'ne kayıt süresi uzatılmıştır (*Tanîn*, 2186, 21 Ocak 1915, s.4). Ertesi gün Maârif Müdüriyeti tarafından tüm mekteplere gönderilen tebligatta ilkokul eğitiminin zorunlu olması nedeniyle uygun yer bulundukça okulların kayıt işlemlerini yapmaları istenmiştir (*Tanîn*, 2187, 22 Ocak 1915, s.3).

Jandarma Zabit Mektebi kayıt ilanı 15-16 Şubat'ta gazetede yer almış (*İkdâm*, 6462, 15 Şubat 1915, s.2; *Tanîn*, 2212, 16 Şubat 1915, s.3), Polis Mektebi'nde on beşinci dönem için kayıtların başladığı 18-19 Şubat'ta duyurulmuştur (*Tanîn*, 2214, 18 Şubat 1915, s.3; *İkdâm*, 6466, 19 Şubat 1915, s.2). Bunlara ilaveten Nakliye Küçük Zabit Mektebi, 1 Mart 331 (14 Mart 1915) tarihinde açılacak olan mektebe kayıt için kabul şartlarını açıklamıştır (*İkdâm*, 6473, 25 Şubat 1915, s.2; *Tanîn*, 2224, 28 Şubat 1915, s.3). Buna göre şartlar, 1895-1896 doğumlu olmak, herhangi bir suça karışmamış olmak, kabul programı için giriş imtihanını geçmiş olmak, mektep doktoru tarafından yapılan muayenede sağlıklı çıkmak, Küçük Zabit Mektebi'nden mezun olduktan sonra altı yıl orduda zorunlu hizmet vermeyi taahhüd etmek olarak sıralanmıştır. Bununla beraber bu şartları kabul edenlerin tezkere-i Osmanîye, aşı kağıdı, varsa mektep şهادetnamesi, mektebe müracaat edene kadar ne iş yaptığı ve ceza alıp almadığına dair resmî evrak, askerlik göreviyle hükümlü olmadığını beyan eden belgeyle birlikte mektebe müracaat etmeleri istenmiştir (*İkdâm*, 6473, 25 Şubat 1915, s.2; *Tanîn*, 2224, 28 Şubat 1915, s.3). 1917 yılının Mart ayında Küçük Zabitan Mektebi kayıt ilanı gazetelerde yer almıştır (*Tanîn*, 2966, 15 Mart 1917, s.3). Ağustos ayında ise Sahra Topçu Küçük Zabit Mektebi kayıtları başlamıştır (*Tanîn*, 3131, 30 Ağustos 1917, s.3). Bu yılın son ilanı ise Nakliye Küçük Zabit Mektebi'ne tezkere-i Osmanîye, aşı kağıdı, mektep şهادetnamesi ve hükümet-i mahalliyyeden hüsn-ü hal mazbatası getirilerek kayıt olunabileceğidir (*Tanîn*, 3164, 5 Ekim 1917, s.3). 1918

yılına gelindiğinde, İmalat Harbiye Mektebi'nde talebe kaydına 1 Ağustos'ta başlayacağı (*Tanîn*, 3419, 16 Haziran 1918, s.4), Piyade Küçük Zabit Mektebi'ne kayıtların başladığı ve şartlar 10 Temmuz'da (*Tanîn*, 3443, 10 Temmuz 1918, s.4) ve Ağır Topçu Küçük Zabit Mektebi talebe kaydının başladığı ve 316, 317, 318 (1900, 1901, 1902) doğumlu gençlerin başvurabileceği (*Tanîn*, 3455, 25 Temmuz 1918, s.4) ilan edilmiştir. Dönemin son ilanı ise, Piyade Küçük Zabit Mektebi'ne 15, 16, 17 yaşındaki talebelerin alınacağı duyurusudur (*Tanîn*, 3535, 16 Ekim 1918, s.4).

Nisan ayında, Üsküdar Açık Türbe'de Hüsnü Paşa Konağı'nda açılan ana mektebine kayıtlar başlamıştır (*Tanîn*, 2268, 13 Nisan 1915, s.3). Mektebe, 4-7 yaş aralığındaki çocukların kabul edileceği, çocuklarını buraya kayıt ettirmek isteyenlerin, tezkere-i Osmanîye, aşı kağıdı, sıhhat raporları ile mektebe müracatları istenmiştir (*Tanîn*, 2268, 13 Nisan 1915, s.3; *Tanîn*, 2271, 16 Nisan 1915, s.7).

İzmir Şimendifer Mektebi'nde kayıtlar 18 Haziran'da başlamıştır (*Tanîn*, 2334, 18 Haziran 1915, s.3; *İkdâm*, 6585, 18 Haziran 1915, s.2). Daha sonra Kondüktör Mektebi'ne kayıtların 11 Temmuz-8 Ağustos (24 Temmuz-21 Ağustos) tarihlerinde yapılacağı bildirilmiş (*İkdâm*, 6627, 30 Temmuz 1915, s.2) ve kayıt tarihi Ağustos'un (rumî) sonuna kadar devam etmiştir (*Tanîn*, 2404, 27 Ağustos 1915, s.4). 1917 ve 1918 yıllarında Kondüktör Mektebi'ne talebe kaydının 1-15 Ağustos tarihlerinde yapılacağı haber verilmiş (*Tanîn*, 3109, 4 Ağustos 1917, s.4; 3450, 19 Temmuz 1918, s.4), 1918 yılındaki kayıtlar 24 Eylül'e kadar uzatılmıştır (*Tanîn*, 3476, 15 Ağustos 1918, s.4).

Mühendis Mektebi'ne kayıtların ise 25 Ağustos'a (8 Eylül) kadar devam edeceği açıklanmıştır (*Tanîn*, 2402, 25 Ağustos 1915, s.4). 1917 yılında bu mektebe kayıtların 15 Ağustos'a kadar uzatıldığı ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3089, 16 Temmuz 1917, s.4).

Eylül ayına gelindiğinde, vakıf mekteplerine (*Tanîn*, 2410, 2 Eylül 1915, s.2) ve İnâs Terakki Mektebi'ne kayıtlar başlamıştır (*Tanîn*, 2411, 3 Eylül 1915, s.2). Ardından özel mekteplerden Mekteb-i Tefyiz yatılı ve gündüzlü talebe kaydına başladığını haber verirken (*Tanîn*, 2413, 5 Eylül 1915, s.4) ve Rehber-i İttihad-i Osmanî Mektebi (*Tanîn*, 2413, 5 Eylül 1915, s.4) kayıtların başladığını haber vermiştir. Karabetyan Mektepleri de talebe kaydına başladıklarını bildirmiş (*Tanîn*, 2413, 5 Eylül 1915, s.4), kayıtlar Kasım ayına kadar devam etmiştir (*Tanîn*, 2495, 26

Kasım 1915, s.2). Daha sonra Haydarpaşa Osmanlı İttihat Mektepleri Sultanîsi'ne yatılı ve gündüzlü talebe kayıtları (*Tanîn*, 2428, 20 Eylül 1915, s.3), buna ilaveten Kadıköy İttihat Mektebi kayıtları başlamıştır (*Tanîn*, 2434, 26 Eylül 1915, s.4).

Bu ayın son ilanı Orman Mekteb-i Âlisi'nden olup kayıtlar başlamıştır (*Tanîn*, 2435, 27 Eylül 1915, s.3). 1916 yılında Orman Mekteb-i Âlisi kayıtlar 9 Ağustos'ta başlamış (*İkdâm*, 7001, 9 Ağustos 1916, s.2), 1917 yılında ise kayıtlarının 22 Ağustos'a kadar devam edeceği bildirilmiştir (*Tanîn*, 3093, 20 Temmuz 1917, s.3). Daha sonra Adana Orman Ameliyat Mektebi'ne kayıt ilanı ve şartları duyurulmuştur (*Tanîn*, 3168, 8 Ekim 1917, s.3).

Ekim ayında ise, İstanbul Maârif Müdüriyeti'nce Hacı Necib Paşa Konağı'nda zükûr ve inâsa mahsus üçer dershaneli, Hüseyin Fehmi Paşa Konağı'nda altı dershaneli inâs, Çelebi Sultan Mehmed İnâs Numune mektepleri ve Parmakkapı'da açılan ana mektebine kayıtlar başlamıştır (*Tanîn*, 2467, 29 Ekim 1915, s.3).

1915 yılının son gelişmeleri ise, Şehit Muhtar Bey İnâs Numune Mektebi (*Tanîn*, 2486, 17 Kasım 1915, s.3) ve Feneryolu'nda açılan zükûr ve inâs mekteplerine kayıt yapılabileceği (*Tanîn*, 2506, 7 Aralık 1915, s.3) ve Erenköy Yatılı İnâs Mektebi'ne yalnız ücretli talebe alınabileceğidir (*Tanîn*, 2516, 17 Aralık 1915, s.3). 1918 yılında Erenköy İnâs Sultanîsi kayıtlarının 31 Eylül'e kadar devam edeceği duyurulmuştur (*Tanîn*, 3516, 27 Eylül 1918, s.4).

1916 yılının ilk kayıt ilanı Ocak ayında verilmiş, Gedikpaşa'da açılan ana mektebine kayıt yapılabileceği duyurulmuştur (*Tanîn*, 2554, 24 Ocak 1916, s.2).

Ağustos ayında Edirne ve Bursa Askerî leylî rüşdîyelerine talebe kaydına 23 Temmuz (5 Ağustos) tarihine kadar devam edileceği haber verilmiş olup (*İkdâm*, 6995, 3 Ağustos 1916, s.2), 1918 yılında ise askeri idadî ve rüşdîyelere talebe kayıtlarının bayram ertesi başlanacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3434, 1 Temmuz 1918, s.4).

Aynı ay içinde Çamlıca İnâs Sultanî Mektebi kayıtları haber verilmiştir (*İkdâm*, 7016, 24 Ağustos 1916, s.2).

Eylül ayına gelindiğinde, Kadıköy Sultanîsi, talebe kayıtlarının 20-27 Ağustos'ta (3-10 Eylül) gerçekleşeceğini duyurmuştur (*İkdâm*, 7024, 1 Eylül 1916, s.2). 1917 yılında ise, Kadıköy Sultanîsi'nde neharî talebe kaydının yapılmaya

başlandığı Ağustos ayının sonlarında duyurulmuştur (*İkdâm*, 7376, 24 Ağustos 1917, s.2; *Tanîn*, 3127, 26 Ağustos 1917, s.2).

Hemen ardından Dârülfünûn Müdüriyeti, Dârülfünûn Edebiyat, Fünûn ve Hukuk Fakülteleri'ne talebe kaydı için mekatibi-i sultanîye mezunlarının imtihansız kabul edileceği ve sultanîderecesine eşit olan yedi senelik idadî, mülkiye ve askerî ile Dârüşşafaka'nın eski mezunlarından olup sultanî mezunu derecesinde eğitim gördüklerini beyan edenlerin ve mekatib-i hususîyeden sultanî derecesinde şهادetname verenlerin imtihanla kabulleri gerekli görüldüğünden Dârülfünûn'a girmek isteyenlerin mektep, sıhhat ve aşı şهادetnameleriyle 12x9 ebatında kartonsuz iki kıt'a fotoğraflarıyla birlikte Eylül (rumî) başına kadar Cumartesi, Pazartesi, Perşembe günleri saat birden dörde kadar müracaat etmeleri istenmiştir (*İkdâm*, 7026, 3 Eylül 1916, s.2). Daha sonra, Dârülfünûn Hukuk, Edebiyat ve Fünûn Fakülteleri'ne giriş imtihanları 6 Teşrinevvele (19 Ekim) ertelenmiştir (*İkdâm*, 7069, 18 Ekim 1916, s.2). 1918 yılında Dârülfünûn Edebiyat, Hukuk, Fünûn Fakülteleri'ne kayıtlar 25 Eylül'e kadar devam etmiştir (*Tanîn*, 3496, 4 Eylül 1918, s.4). Yılın son günlerindeki gelişme ise mekatib-i sultanîye son sınıf talebesinin imtihansız Dârülfünûn'a alınacağıdır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13568, 14 Aralık 1918, s.2).

Ardından Vaniköy Rehber-i İttihat Mektebi, kayıt ilanını duyurmuştur (*İkdâm*, 7033, 10 Eylül 1916, s.2). 1917 yılında Rehber-i İttihat Mektebi kayıtları 7 Ağustos'tan itibaren gazetelerde görülmüştür (*İkdâm*, 7359, 7 Ağustos 1917, s.2).

Ekim ayında Kandilli İnâs Sultanîsi kayıtları ilan edilmiştir (*İkdâm*, 7064, 11 Ekim 1916, s.4). 1916 yılının sonlarına doğru Küçük Sıhhiye Memuru Mektebi'nin kayıt ilanı ve şartları (*İkdâm*, 7056, 3 Ekim 1916, s.2) ve Süleymaniye altı dershaneli Alemdar Paşa Zükûr Mektebi kayıt duyurusu yapılmıştır (*İkdâm*, 7112, 30 Kasım 1916, s.2).

1917 yılında savaşın şiddetinin artmasına rağmen, okul kayıt ilanlarında herhangi bir azalma görülmemiştir. 1917 yılının ilk kayıt haberi, Darülelhan'dan olup erkek ve kız kısımlara kayıtların başladığı bildirilmiştir (*İkdâm*, 7179, 5 Şubat 1917, s.2).

Ağustos ayına gelindiğinde Posta ve Telgraf ve Telefon Mekteb-i Âlisi Fennî ve İdarî Şubelere kayıtların 14 Ağustos'a kadar devam edeceği duyurulmuştur (*Tanîn*,

3111, 6 Ağustos 1917, s.4). 1918 yılında ise Posta ve Telgraf Mekteb-i Âlisi Fen ve İdarî Şubeleri'ne giriş şartları ve 12 Eylül'de giriş imtihanının yapılacağı 24 Ağustos'a duyurulmuştur (*Tanîn*, 3485, 24 Ağustos 1918, s.4).

Bu ay içinde, Taksim'deki Osmanlı Lisesi'ne kayıtların başladığı (*İkdâm*, 7372, 20 Ağustos 1917, s.2), Makriköy/Bakırköy İttihad-ı Osmanî İnâs Mektebi'ne kayıtların 20 Ağustos'tan itibaren başlayacağı (*Tanîn*, 3121, 20 Ağustos 1917, s.2) haber verilmiştir. 1918 yılında Makriköy/Bakırköy İnâs İttihad-ı Osmanî Mektebi'nde talebe kaydının cuma gününden itibaren başlayıp 15 Eylül'e kadar devam edeceği ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3476, 15 Ağustos 1918, s.4).

Eylül ayına gelindiğinde, Beyazıt Zükûr Numune Mektebi'nin Eylül'ün ilk haftasından itibaren mektebe talebe alacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 3134, 2 Eylül 1917, s.3). İstanbul Vilâyeti Maârif Müdüriyeti'nin, tüm kız ve erkek ibtidâî mekteplerin eğitim öğretime 15 Eylül'de başlayacağından 15 Eylül'e kadar bu mekteplere kayıt yapılabileceği (*Tercümân-ı Hakikat*, 13124, 5 Eylül 1917, s.2; *Tanîn*, 3138, 6 Eylül 1917, s.3) ve Gülşen-i Maârif Mektebi'ne kayıtların başladığı (*İkdâm*, 7396, 13 Eylül 1917, s.2) gazetelerde görülmüştür. 1917 yılının son gelişmesi ise, Beşiktaş İttihat ve Terakki Sultanîsi kayıtlarının ayın 15'ine kadar devam edeceğidir (*Tanîn*, 3164, 5 Ekim 1917, s.3).

1918 yılına gelindiğinde, Dârüşşafaka'ya 13-19 Temmuz tarihlerinde talebe alınacağı ve bu seneki alınacak talebe sayısının 30 olduğu haber verilmiştir (*Tanîn*, 3435, 2 Temmuz 1918, s.4). Ardından sultanîlere ücretsiz yatılı öğrenci alınamayacağı ilgililere Tedrîsât-ı Talîye Müdüriyeti tarafından bildirilmiştir (*Tanîn*, 3467, 6 Ağustos 1918, s.4).

Eylül ayında ise Mahmudiye Vakıf Mektebi'nin kayıtlarına 2 Eylül'de başlandığı (*Tanîn*, 3494, 2 Eylül 1918, s.3), Rehber-i Saâdet Mektebi'ne şehit çocuklarından on çocuğun alınacağı ve bu amaçla okula müracaat edilmesi (*Tanîn*, 3494, 2 Eylül 1918, s.4) ve Füyuzat Mektebi'nde kayıtların 2 Eylül'den itibaren başlayacağı (*Tanîn*, 3494, 2 Eylül 1918, s.4) gazetelerden duyurulmuştur. Bununla birlikte, Üsküdar Sultanîsi (*İkdâm*, 7746, 3 Eylül 1918, s.2) ve İttihat ve Terakki Sultanîsi ve Feriköy Numune Mektebi kayıtlarının başladığı (*Tanîn*, 3497, 5 Eylül

1918, s.4) bildirilmiştir. Son olarak Bezmialem Valide Sultan İnâs Sultanîsi'ne kayıtlar başlamıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13475, 9 Eylül 1918, s.2).

4.2.4.2. Okul Mezuniyet İlanları

Mezuniyetle ilgili ilk haber savaştan yaklaşık iki ay önceye aittir. Buna göre, Evkaf-ı Hümayun Mektebi'nden 40 kadar öğrenci mezun olmuş ve şهادetnameleri dağıtılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11882, 10 Mayıs 1914, s.2). Daha sonra Temmuz ayında Kadastro Mektebi 1329-1330 mezunlarını vermiştir. Kadastro Mektebi'nin Riyazîyat Şubesi'nden mezun olanların isimleri ve dereceleri şöyledir: “87 *Muammer Mustafa*, 95 *Mustafa Sami*, 83 *Mustafa Rasim*, 76 *Ahmed Hamdi efendiler aliyyülala*, 40 *İbrahim Kadri*, 63 *Eşref Sıdkı*, 39 *Ahmed Bedi*, 96 *Abdülkadi*, 17 *İsmail Reşad*, 92 *Arif Hikmet*, 97 *Abdülvahid*, 41 *Mustafa*, 46 *İsmail*, 1 *Mustafa Niyazi*, 35 *Mehmed Saim*, 50 *Abdullah Burhaneddin*, 30 *Mehmed Rıza*, 62 *İsmail Memduh*, 86 *İsmail Canib*, 89 *Ahmed Nuri*, 11 *Beruh Karebet*, 20 *Mustafa Rauf*, 29 *Hüsnü Aziz*, 10 *Ahmed Cevad*, 78 *Ahmed Sabib*, 5 *Mehmed Şefik*, 26 *Mehmed Kemal Efendiler âli*.” Kadastro Mektebi'nin Hukuk Şubesi'nden mezun olanların isimleri ve dereceleri ise şu şekildedir: “7 *İsmail Rüşdi*, 50 *Zinaladdin*, 43 *Rezzak Ehlib*, 102 *Ahmed Muhlis*, 19 *Mehmed Necmaleddin*, 97 *Ahmed Selami*, 34 *Sami*, 83 *Abdullah Fevzi*, 13 *Hafız Galib*, 106 *Mustafa Fevzi*, 61 *Ahmed İhsan*, 17 *İbrahim Hakkı efendiler aliyülala*: 64 *Mehmed İzzet*, 104 *Mehmed Bemni*, 75 *Hafız İzzet*, 60 *İshak*, 97 *İbrahim Cevad*, 51 *Mehmed Raşid*, 101 *Mehmed Tevfik*, 85 *Salih Zigani*, 11 *Mehmed Rahmi*, 108 *Salih Rıza*, 23 *Ali Fuad*, 87 *Selim*, 37 *Nuraledin Mahmud*, 24 *Mazhar*, 70 *Ahmed Safvet*, 7 *Hasan Hüsnü*, 111 *Veysi Garibi*, 75 *Ahmed Nazım*, 59 *Hüseyin Sabri*, 25 *Cemaleddin*, 10 *İsmail Hakkı*, 91 *Mehmed Naşid*, 132 *Mehmed Behcet*, 33 *Mustafa Ziya*, 86 *Mehmed Bedreddin*, 119 *Hafız Mehmed Emin Efendiler âla*.” (*Tanîn*, 1998, 15 Temmuz 1914, s.4).

Ardından, Baytar Mektebi'nden yirmi bir öğrenci mezun olmuştur. Mezunların isimleri şunlardır: “*Mahmud Giray*, *Nikolaki*, *Ahmed Nazım*, *Şükrü Muğmumi*, *Ohans*, *Ali Fuad*, *Mustafa Safvet*, *Ömer Nazmi*, *Feyzal Rahman*, *Mustafa Şakir*, *Dikran*, *Mehmed Cemil*, *Ali Rıza*, *Mümtaz*, *Şemseddin*, *Agob*, *Hidayet*, *Ardes*, *Hasan Niyazi*, *Ahmed Nafiz Efendi*.” (*Tanîn*, 2000, 17 Temmuz 1914, s.2).

Savaşın patlak verdiği sıralarda ilginç bir tesadüftür ki; Jandarma Zabitanı Mekteb-i Âlisi'nde şehadetname dağıtımı yapılmış ve bu törene Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dahiliye Nazırı Talat ve Adliye Nazırı İbrahim Beyler ile Mabeyn-i Hümayun Baş Katibi Fuad Bey ve Jandarma Kumandanı Rasim Bey ve Harbiye Nezareti Müsteşar Muavini Kaymakamı Fethi Bey ve Osmanlı Devleti'nde görevli Fransız Jandarma ZabiTanından Kaymakam Sar ve kumandan ile Beyoğlu, Üsküdar Jandarma tabur kumandanları katılmışlardır. Enver Bey'in konuşma yaptığı törende 47 kişi mezun olmuştur. Bu 47 kişiden başka üç ay sonra 130 kişinin daha mezun olacağı bildirilmektedir (*İkdâm*, 6258, 23 Temmuz 1914, s.2). Ayrıca, Sanayi Mektebi de bu dönemde on dördü tesviyeci ikisi demirci biri dökmeçi, biri modelci, biri oymacı olmak üzere on dokuz öğrenciye şehadetname vermiştir (*İkdâm*, 6258, 23 Temmuz 1914, s.2). Mekteb-i Harbiye-i Şahane'deki diploma töreni ise Padişah huzurunda gerçekleşmiştir (*İkdâm*, 6265, 31 Temmuz 1914, s.3).

1915 yılına gelindiğinde, Dârümuallimât'ta şehadetname töreni yapılmış; törende ana sınıfı talebeleri oyunlar sergilemiş, Dârümuallimât öğrencileri müzik parçaları çalmış ve talebelerin bir sene boyunca yaptıkları el işleri sergilenmiştir (*Tanîn*, 2361, 15 Temmuz 1915, s.4). 1915 yılında mezuniyet haberine taranan gazetelerde rastlanmamıştır. 1916 yılına gelindiğinde de mezuniyetle ilgili gazetelerde hiçbir bilgiye tesadüf edilememiştir.

Mezuniyetle ilgili ilanlar 1917 yılında devam etmektedir. Arnavutköy'deki Kostantinopol Kavlin Mektebi'nde mezun olan yirmi iki hanıma şehadetnameleri verilmiştir. Bu mezunelerden altısı da Türk'tür (*Tanîn*, 3032, 20 Mayıs 1917, s.3). Daha sonra, İzmir Şimendifer Mektebi'nden İstanbul'daki mektepten mezun olanlarla birlikte 198 kişi olduğu; atmış beş kişinin Suriye'ye, yirmi kişinin İzmir-Aydın-Kasaba ve yirmi kişinin de Haydarpaşa-İzmit-Eskişehir hatlarında memur edildiği bildirilmiştir (*Tanîn*, 3071, 28 Haziran 1917, s.2). İnâs Dârülfünûnu ise ilk mezunlarını Eylül'de vermiştir. İnâs Dârülfünûnu'ndan on sekiz hanım mezun olmuş; bunlardan altısı İstanbul inâs sultanîlerinde muallimeliklere ve diğerleri de taşra dârümuallimât müdüre ve muavinliklerine tayin edilmişlerdir (*İkdâm*, 7385, 2 Eylül 1917, s.2).

1918 yılına gelindiğinde tesadüf edilen tek mezuniyet haberi, İnâs Dârülfünûnu'ndandır. İnâs Dârülfünûnu'nun Edebiyat, Riyazîyat ve Tabiîyat Şubeleri'nden on hanım icazetname almıştır. Edebiyat Şubesi'nden, Ayşe Sıdika,

Emine Aliye, Zekiye Mediha, Şadiye Hanımlar; Riyazîyat Şubesi'nden Ayşe Suad, Ayşe Şaade, Fatma Bahriye Hanımlar; Tabîfiyat Şubesi'nden Naime, Hatice Efser, Emine Atife Hanımlar mezun olmuşlardır (*Tanîn*, 3436, 3 Temmuz 1918, s.4).

4.2.5. Okul Küşad¹² İlanları

Taranılan gazetelerde en çok karşılaşılan ilanlardan biri de mekteplerin açılış tarihi ilanlarıdır. Bu tür ilanlar her yıl için var olmakla birlikte gerek resmî gerekse özel mektepler bu ilanlar aracılığıyla hem halka hem de kendi talebe ve öğretmenine okulun açıldığını haber vermiştir.

1914 yılının savaştan hemen önceki bu konu ile ilgili haberi, Heybeli Adada'ki Rum Ruhban Mektebi'nin malî durumdan dolayı bu sene açılmayacağı hakkındadır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11892, 20 Mayıs 1914, s.2). Eylül ayına gelindiğinde, İstanbul'da mekteplerin birkaç güne kadar açılacağı, vilayet mekteplerinin de açılışlarının vilayet maârif müdüriyetlerine tebliğ olunacağı bildirilmiş (*İkdâm*, 6299, 3 Eylül 1914, s.2), ardından da resmî ve özel mekteplerin açılış tarihlerinin Eylül 15 (28 Eylül) olarak kararlaştırıldığı; bu tarihten önce açılan ve gazetelere açıldığını dair ilan veren mektepler hakkında işlem yapılacağı İstanbul Maârif Müdüriyeti'nden duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 12000, 7 Eylül 1914, s.2). Ardından Hasan Paşa Mektebi'nin Eylül'ün birinci günü (14 Eylül) açılacağı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6299, 3 Eylül 1914, s.2).

Sultanîlere gelince, mevcut durum nedeniyle bazı sultanî mekteplerinin hastaneye çevrildiği ve bu nedenle bu yıl eğitim-öğretim verecek liselerin Mercan, Gelenbevi, Davud Paşa Sultanîleri olacağı İstanbul Maârif Müdüriyeti'nden bildirilmiş (*İkdâm*, 6307, 12 Eylül 1914, s.6) ve ardından İstanbul Maârif Müdüriyeti'nden verilen ilanda Mercan, Gelenbevi, Vefa ve Davud Paşa Sultanîleri'nin 20 Eylül Cumartesi (3 Ekim) günü açılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6325, 30 Eylül 1914, s.2). 1915 yılında Mercan ve Vefa Sultanîleri'nin eğitim-öğretime başladığı 21 Eylül'de duyurulmuştur (*Tanîn*, 2429, 21 Eylül 1915, s.3).

---

¹² Küşad: açılış, ilk açılış.

Daha sonra, Bursa Ziraat Mektebi'nin 27 Eylül 330'da (10 Ekim 1914) eğitim-öğretime başlayacağı (*İkdâm*, 6309, 14 Eylül 1914, s.2), daha sonra ise Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'nin 25 Ekim'de (7 Kasım) açılacağı (*İkdâm*, 6350, 25 Ekim 1914, s.2) haber verilmiştir.

Mekteb-i Mülkiye'nin 20 Eylül'de (3 Ekim) (*İkdâm*, 6313, 18 Eylül 1914, s.2), daha sonra ise Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiye Mektebi'nin 4 Ekim'de (17 Ekim) açılacağı (*İkdâm*, 6341, 16 Ekim 1914, s.2) duyurulmuştur. 1918 yılında Mekteb-i Mülkiye'nin açıldığı 2 Ekim'de duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 13495, 2 Ekim 1918, s.3).

Ertesi gün, İstanbul İnas Sultanîsi'nde eğitim öğretime Eylül'ün 13. günü (26 Eylül) (*İkdâm*, 6314, 19 Eylül 1914, s.2) başlanacağı ilan edilmiştir. 1915 yılında İstanbul Sultanîsi'nde sınıf-ı talîye ve ibtidâîyenin neharî olarak derslere başlandığı 21 Nisan'da (*Tanîn*, 2276, 21 Nisan 1915, s.2) ve İstanbul Sultanîsi'nin kısm-ı ibtidâîyesinde 19 Eylül'de (22 Eylül) derse başlandığı bildirilmiştir (*Tanîn*, 2439, 1 Ekim 1915, s.2). 1918 yılında ise İstanbul Sultanîsi, mektebin 22 Eylül'de açılacağını duyurmuştur (*Tanîn*, 3491, 30 Ağustos 1918, s.3).

Ardından, Kabataş Sultanîsi'nin 15 Eylül'de (28 Eylül) açılacağı ilanı gazetede yer almıştır (*İkdâm*, 6317, 22 Eylül 1914,s.2). 1915 yılında Kabataş Sultanîsi'nde Eylül başında (rumî) derslere başlanacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 2420, 12 Eylül 1915, s.3).

Bu ayın son ilanı, Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 20 Eylül'de (3 Ekim) açılacağıdır (*İkdâm*, 6317, 22 Eylül 1914,s.2).

Ekim ayında, Nişantaşı Numune Rüşdiyyesi Mektebi'nde derslere başlanıldığı ve Ticaret Bahriye Kaptan Çarkçı Mekteb-i Âlisi'nin açıldığı (*İkdâm*, 6331, 6 Ekim 1914, s.2), Sanayi Nefise Mektebi'nin 4 Ekim'de (17 Ekim) açılacağı (*İkdâm*, 6334, 9 Ekim 1914, s.2) ve Soğuk Çeşme Numune Rüşdiyyesi'nin açıldığı (*İkdâm*, 6338, 13 Ekim 1914, s.2) ilan edilmiştir. Ayrıca Üsküdar Sultanîsi'in de 1 Ekim'de (14 Ekim) açılacağı ilanı gazetede yer almıştır (*İkdâm*, 6338, 13 Ekim 1914, s.2). 1915 yılında Üsküdar Sultanîsi'nin eğitim-öğretime başladığı (*Tanîn*, 2435, 27 Eylül 1915, s.3) duyurulmuş olup, aynı yılın 15 Kasım'ında Üsküdar Sultanîsi'nin tamir nedeniyle ara verilen eğitim-öğretimine yarından itibaren başlanacağı (*Tanîn*, 2484, 15 Kasım 1915, s.3) haber verilmiştir.

Ardından İnâs Dârülfünûnu'nun 2 Ekim'de (15 Ekim) açılacağı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6340, 15 Ekim 1914, s.2). 1916 yılında, Dârülfünûn İnâs kısmının 11 Mayıs'ta (24 Mayıs) derslere başlayacağı (*İkdâm*, 6925, 23 Mayıs 1916, s.2), 1918 yılında ise, İnâs Dârülfünûnu'nun Ekim ayında eğitim-öğretime başlayacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3514, 25 Eylül 1918, s.4).

Bunlara ilave olarak Dârülmualim-i Âliye kısm-ı âli ve kısm-ı ibtidâî şubelerinin (*İkdâm*, 6341, 16 Ekim 1914, s.2), ardından Tatbikat Mektebi'nin 6 Ekim'de (19 Ekim) açılacağı (*İkdâm*, 6343, 18 Ekim 1914, s.2) duyurulmuştur. 1918 yılında Dârülmualimât'ta eğitime 23 Kasım'da başlanacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7826, 25 Kasım 1918, s.2).

Saraçhane'de Kız Sanayi Mektebi'nin 4 Ekim'de (17 Ekim) (*İkdâm*, 6342, 17 Ekim 1914, s.2), Beyazıt Numune İnâs Mektebi'nin 11 Ekim'de (24 Ekim) (*İkdâm*, 6348, 23 Ekim 1914, s.2) ve Malîye Mektebi ve Mirgün İnâs Mektebi'nin açıldığı ve derslere başlandığı (*İkdâm*, 6354, 30 Ekim 1914, s.2) duyuruları da Ekim ayında gerçekleşmiştir.

Dârülfünûn Fünûn ve Edebiyat Şubeleri'nin 11 Ekim'de (24 Ekim) derslere başlayacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6346, 21 Ekim 1914, s.2). 1918 yılında Dârülfünûn Fakülteleri'nin (*Tanîn*, 3519, 30 Eylül 1918, s.3) Ekim başında eğitim-öğretime başlayacakları, ardından da Dârülfünûn Lisan Mektebi'nin açıldığı ve 7 Ekim'de derslere başlanacağı (*Tanîn*, 3522, 3 Ekim 1918, s.4) duyurulmuştur.

1915 yılına gelindiğinde, yılın ilk dönemlerinde, Acıbadem Leylî Numune İnâs Mektebi'nin 14 Mart (27 Ekim) günü tekrar derse başlayacağı (*Tanîn*, 2250, 26 Mart 1915, s.7), Ameli Marangozluk Mektebi'nin derslere başladığı (*Tanîn*, 2274, 19 Nisan 1915, s.6), ve Açık Türbe'de açılan ana mektebinde eğitim-öğretimin başladığı (*Tanîn*, 2282, 27 Nisan 1915, s.5) bildirilmiştir.

İlerleyen günlerde, Bezmialem Sultanîsi “kısm-ı sanî” ile “sınıf-ı ibtidâîye” ve “devre-i âliye” kısımlarında eğitim-öğretime başlanacağı, sınıf-ı ibtidâîyenin “devre-i evveli” ve “mutavasita” sınıfları talebelerinin ise ya bulundukları çevrelerdeki mekatib-i ibtidâîyeye ya da Selçuk Hatun Sultanîsi'nde derslere devam edeceği duyurulmuştur (*İkdâm*, 6547, 11 Mayıs 1915, s.4). 1915 yılında Bezmialem Valide İnâs Sultanîsi'nde 11 Ekim'de (24 Ekim) eğitim öğretime başlandığı

duyurulmuştur (*Tanîn*, 2465, 27 Ekim 1915, s.3). 1916'da Bezmialem Valide Sultanî'sinin 10 Eylül'de (23 Eylül) açılacağı haber verilmiştir (*İkdâm*, 7041, 18 Eylül 1916, s.2).

Ağustos ayında, binaları askerlerce işgal edilmiş olan okullarda da eğitim-öğretime ilan edilen tarihte başlanacağı bildirilmiştir (*Tanîn*, 2404, 27 Ağustos 1915, s.4).

Eylül ayında, ibtidâî mekteplerin 14 Eylül'de (27 Eylül) eğitim-öğretime başlayacağı (*Tanîn*, 2417, 9 Eylül 1915, s.2), Kadıköy Sultanî'sinde eğitim-öğretime 14 Eylül'de (27 Eylül) (*Tanîn*, 2435, 27 Eylül 1915, s.3) ve Çamlıca İnâs Sultanî'sinin 19 Eylül'de (22 Eylül) derslere başlayacağı (*Tanîn*, 2436, 28 Eylül 1915, s.3) gazetelerden duyurulmuştur. 1916 yılında, Çamlıca İnâs Sultanî'sinde 1 Ekim'de (14 Ekim) derslere başlanacağı (*İkdâm*, 7065, 14 Ekim 1916, s.2), 1918 yılında ise 22 Eylül'de açılacağı (*İkdâm*, 7756, 13 Eylül 1918, s.2) bildirilmiştir.

Ekim ayında ise, Alaaddin Paşa Numune Mektebi'nde derslere 26 Eylül (9 Ekim) başlanacağı (*Tanîn*, 2444, 6 Ekim 1915, s.3), ve Kadıköy İnâs Mektebi'nin açılarak derslere başlandığı (*Tanîn*, 2468, 30 Ekim 1915, s.3) duyuruları bu ayda yaşanan gelişmelerdir.

1915 yılının son dönemlerinde de gelişmeler yaşanmış, Orman Mektebi'nin eğitim-öğretime 14 Teşrinsanî (27 Kasım) başlayacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 2483, 14 Kasım 1915, s.3). 1918 yılında ise, Orman Mektepleri'nin Ekim başında eğitim-öğretime başlayacakları bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13488, 25 Eylül 1918, s.2).

1916 yılına gelindiğinde, yılın başlarında taşra sultanî mekteplerinde kayıtlı olan öğrencilerin ay sonuna kadar (Kanunevvel-rumî) mekteplerinde olmaları istenmiştir (*Tanîn*, 2534, 4 Ocak 1916, s.4). Daha sonra, Mekteb-i Sanayi-i Osmanî 2Nisan'da (15 Nisan) (*Tanîn*, 2635, 14 Nisan 1916, s.3; *İkdâm*, 6886, 14 Nisan 1916, s.2) açılmıştır. Sanayi Mektebi'nin ise, 5 Eylül'de açılacağı duyurulmuştur (18 Eylül) (*İkdâm*, 7037, 14 Eylül 1916, s.2).

Ağustos ayına gelindiğinde, Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi öğrencilerinin 1 Ağustos'ta (14 Ağustos) (*İkdâm*, 7003, 11 Ağustos 1916, s.2) ve Mahmudiye

öğrencilerinin 2 Ağustos'ta (15 Ağustos) (*İkdâm*, 7005, 13 Ağustos 1916, s.2) mektepte hazır bulunmaları istenmiştir.

Eylül ayında ise, Galatasay Sultanîsi 3 Eylül'de (16 Eylül) açılacağını ilan etmiştir (*İkdâm*, 7035, 12 Eylül 1916, s.2). 1918 yılında Galatasaray Sultanîsi 13 Eylül'de açılacağını duyurmuştur (*İkdâm*, 7754, 11 Eylül 1918, s.2).

Yılın son dönemlerinde; Çırak Mektebi (*İkdâm*, 7058, 5 Ekim 1916, s.2) ve Çamlıca İnâs Sultanîsi'nde 1 Ekim'de (14 Ekim) açılacağı duyurulmuştur. Sanayi Nefise Mektebi'nin 8 Ekim'de (21 Ekim) açılacağı ilan edilmiştir (*İkdâm*, 7071, 20 Ekim 1916, s.2). 1918 yılında İnâs Sanayi Nefise Mektebi'nin 12 Ekim'de açılacağı ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3525, 6 Ekim 1918, s.4).

1917 yılına ait bu konu hakkında yalnızca iki gelişmeye taranan gazetelerde ulaşılabilmektedir. Bunlar, Fevziye Mektebi'nde eğitim-öğretime 15 Eylül'de başlanacağı (*İkdâm*, 7392, 9 Eylül 1917, s.2) ve Rehber-i İttihad-i Osmanî Mektebi'nin Eylül 15'te eğitime başladığı (*İkdâm*, 7414, 3 Ekim 1917, s.2) duyurularıdır.

Savaşın son yılı olan 1918'de Karabetyan İdadîsi 1 Eylül'de (*Tanîn*, 3485, 24 Ağustos 1918, s.4) ve Mühendis Mektebi'nin 5 Ekim'de açılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3520, 1 Ekim 1918, s.4). Bu dönemin son gelişmesi Maârif-i Umumîye Nezareti'nin taşra leylî mektepleri öğrencilerinin 8 Kasım'a kadar mekteplerine gitmelerini istemesidir (*İkdâm*, 7804, 3 Kasım 1918, s.2).

4.2.6.Okul İmtihanları

Okul imtihanları, ikmal imtihanları ve tarihleri, imtihanlarda yapılacak uygulamalar ve mekteplere giriş imtihanları hakkında da haberler bulunmaktadır. Bu haberlerin ilki, savaşın hemen öncesine ait olup hususî mekteplerin sultanî programı uygulanan sınıflarında genel imtihanlarda başarılı olamayan talebelerin ikmal imtihanlarına kabul edilmesi hakkındadır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11885, 13 Mayıs 1914, s.2). Daha sonra, sultanî mekteplerdeki ibtidâîye sınıfları imtihanları hakkında vilayetlere talimâtname gönderilmiştir. Bu talimâtnameye göre, talebenin durumu hakkında her ay düzenli olarak cetvel düzenlenecektir. Bu cetvellerde her ay talebenin aldığı notların ortalaması alınacak, cetvellerin bir örneği muallimde kalacak diğeri ise

mektepe idaresine verilecektir. Genel imtihanlarda talebeye verilecek numaralar, mümeyyiz heyeti¹³ huzurunda talebenin vereceği cevap ve daha önceden dersteki durumunun ortalaması alınarak verilecektir. İmtihana girmeyen öğrenciler mazeret bildirmediğe sınıfta kalacak ve bir dersten üç numaradan aşağı almamak şartıyla her dersten birbiri üzerine beş numara alamayan öğrenciler sınıfı geçemeyecektir. Bu talîmâtnamenin yanı sıra Vilayet Tadrîsât-ı İbtidâiye Meclisi bu sene imtihanların Mayıs'ın (rumî) son haftasından Haziran (rumî) sonuna kadar yapılmasına karar vermiştir (*İkdâm*, 6195, 21 Mayıs 1914, s.2; *Tanîn*, 1943, 21 Mayıs 1914, s.3).

Aynı yılın Haziran ayında, mümeyyizlere yevmiye olarak 15 kuruş verileceği Tadrîsât-ı İbtidâiye Meclisi'nce kararlaştırılmış olup; gelmedikleri günler için yevmiyelerinin kesilmesi ve tayin edilen mümeyyizlerin nerede görev yaptıkları ve çalıştıkları günü bildiren bir yoklama cetvelinin hazırlanması gerekli mercilere bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11914, 13 Haziran 1914, s.2). Buna ilaveten, Maârif Nazırı Şükrü Bey, İstanbul Sultanîsi'ni ziyaret ederek imtihanları teftiş etmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11924, 21 Haziran 1914, s.2).

Savaşın başlarında, sultanî mekteplerin İbtidâî kısımlarında okuyan ve iki dersten üçten düşük not alan öğrenciler için imtihanların yeniden yapılması hususu ilgili kişilere Maârif Nezareti'nden bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11945, 13 Temmuz 1914, s.2). Ardından, Mekteb-i Hukuk imtihanlarının bazılarının ertelendiği ve bu sınavların gelecek hafta içinde yapılacağı; Kadastro Mektebi'nde imtihanların yapıldığı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6252, 17 Temmuz 1914, s.2). Daha sonraki günlerde ise, imtihanlara katılamayan sultanî mektebi öğrencilerinin hastalık gibi mazeret sayılabilecek durumlarla müracaat ettikleri takdirde ikmal imtihanlarına katılabilecekleri Nezaret'ten ilan edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11960, 29 Temmuz 1914, s.2; *İkdâm*, 6279, 14 Ağustos 1914, s.3).

Ağustos ayına gelindiğinde, sultanî mekteplerinde bir dersten düşük not alanların tekrar sınav edilmesi Dersâadet ve taşra sultanîlerine Maârif Nezareti'nden bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11963, 1 Ağustos 1914, s.2). Ayrıca, iki sene üst üste sınıf geçemeyen talebelerden mazeretleri hastalık olanların okuldan atılmamaları;

---

¹³ Mümeyyiz Heyeti: Sınavda öğrenciye soru soran öğretmen heyeti.

ancak iki senedir yeteneksizlikleri nedeniyle sınıf geçemeyenlerin ihraçları kararı gerekli olan mercilere bildirilmiştir (*İkdâm*, 6279, 14 Ağustos 1914, s.3).

Eylül ayında ise, İstanbul İnâs Sultanîsi ikmal imtihanlarının 25 Ağustos-10 Eylül (7-23 Eylül) tarihlerinde yapılacağı (*İkdâm*, 6295, 1 Eylül 1914, s.2) ve Dârülfünûn şubelerine girecek idadî mektebi öğrencilerinin giriş imtihanlarının birkaç güne kadar yapılacağı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6297, 3 Eylül 1914, s.2). Bunu müteakiben Maârif Nezareti, ikmal imtihanlarına girecek öğrencilere mektep idarelerince fotoğraflarını da içeren birer kimlik verilmesine karar vermiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12000, 7 Eylül 1914, s.2). Mühendis Mektebi, taşrada bulunup gerek yolların kapalı olması gerekse askerlik görevinden dolayı silah altına alınmış olmaları sebebiyle Eylül (rumî) başında yapılacak olan ikmal ve giriş imtihanlarına giremeyeceklerin imtihan haklarının yolların açılması ve askerlik görevlerinin bitimine kadar saklı tutulacağını ilgililerine duyurmuştur (*İkdâm*, 6307, 12 Eylül 1914, s.6). Ayrıca, Üsküdar Milli Ticaret Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mektebi giriş ve ikmal imtihanlarının 1, 3, 6 Eylül'de (14, 16, 19 Eylül) yapılacağını ilan etmiştir (*İkdâm*, 6309, 14 Eylül 1914, s.6).

Dârülfünûn da şubelerinin imtihanlarının 10 Eylül'de (23 Eylül) yapılacağı ve asker olanlar ya da İstanbul'da bulanamayanların imtihan haklarının saklı tutulacağı (*İkdâm*, 6310, 15 Eylül 1914, s.2); ardından Mekteb-i Hukuk imtihanların başladığı ve yirmi gün süreceği bildirilmiş (*İkdâm*, 6319, 24 Eylül 1914, s.2) ve talebenin iki sınıf birden geçmek için imtihan verebileceği kararı (*İkdâm*, 6339, 14 Ekim 1914, s.2) duyurulmuştur. 1915 yılında Dârülfünûn Ulum-ı Şerrîye ve Edebîyye ve Riyazîye ve Tabîîye şubelerinin imtihanlarına 16 Mayıs (29 Mayıs) ve Ulûm-u Hukukîye şubesinin geçen 329-330 (1913-1914) ders senesine ait devre-i imtihaniyesinin de 1 Haziran'da (14 Haziran) yapılacağı ilanı (*Tanîn*, 2305, 20 Mayıs 1915, s.7) gazetelerde görülmüştür. 1916 yılında Dârülfünûn şubelerinin imtihanlarının Haziran (rumî) başında yapılacağı (*İkdâm*, 6938, 5 Haziran 1916, s.2) duyurulmuştur.

1915 yılında, genel imtihanların bazı sultanî muallimlerinin silah altına alınması nedeniyle belirlenen tarihten önce yapılmasına bazı maârif müdüriyetleri tarafından izin verildiği anlaşılmış, eğitim-öğretime 1 Eylül'de (14 Eylül) başlanıldığından ve eğitim-öğretimin dokuz ay olması nedeniyle, eğitim-öğretim süresinin bitiminden en az beş gün sonra ve dört hafta içinde yapılması gereken genel

sınavların 5 Haziran'dan (18 Haziran) önce yapılmaması Maârif Nezaretin'ce tüm maârif müdürlüklerine bildirilmiştir (*Tanîn*, 2276, 21 Nisan 1915, s.5). Daha sonra, Sanayi Nefise Mektebi giriş imtihanlarının 11 Mayıs (24 Mayıs) günü Bezmialem Valide İnas Sultanîsi'nde yapılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 2281, 26 Nisan 1915, s.4).

Mayıs ayına gelindiğinde, Galatasaray Sultanîsi umumî imtihan günlerinin belirlendiği (*Tanîn*, 2297, 12 Mayıs 1915, s.5), umumî imtihan tarihleri olarak ibtidâî mekteplerin 8 Mayıs (21 Mayıs) ve sultanî mekteplerin 15 Mayıs'tan (28 Mayıs) itibaren imtihanlara başlayacağı (*Tanîn*, 2298, 13 Mayıs 1915, s.3) ve hususî mekteplerin imtihanlarının resmî mektep müdürlükleri nezaretinde yapılacağı (*Tanîn*, 2299, 14 Mayıs 1915, s.5) haber verilmiştir. Bununla birlikte, Dârülmualimîn-i Âliye imtihanlarının 16 Mayıs'ta (29 Mayıs) başlayacağı (*Tercümân-ı Hakikat*, 12252, 19 Mayıs 1915, s.2; *Tanîn*, 2307, 22 Mayıs 1915, s.4) duyurulmuştur. Ardından Haydarpaşa İttihat Mektebi 3 Mayıs'ta (16 Mayıs) sınavlara başlayacağını (*İkdâm*, 6555, 19 Mayıs 1915, s.2; *Tanîn*, 2306, 21 Mayıs 1915, s.4), Mekteb-i Mülkiye-i Şahane mevcut durum nedeniyle devamsızlıklara bakılmaksızın talebenin imtihanlara kabul edilecekleri (*Tanîn*, 2315, 31 Mayıs 1915, s.4) ilan etmişlerdir.

Haziran ayında ise, mekteb-i ibtidâî talebesinin devamsızlığına bakılmaksızın imtihanlara kabulleri (*İkdâm*, 6571, 4 Haziran 1915, s.2), vakıf mekteplerinin sınavlarının 16 Haziran'da (29 Haziran) tamamlanacağı ve bu seneye mahsus olmak üzere sultanî ve idadî sınavlarında talebenin devamsızlığının dikkate alınmayacağı (*İkdâm*, 6574, 7 Haziran 1915, s.2) duyurulmuştur. Bunu müteakiben Maârif Nazırı Şükrü Bey İstanbul Sultanîsi imtihanlarını teftiş etmiştir (*Tanîn*, 2325, 9 Haziran 1915, s.2). Ardından, Orman Mektebi'nde imtihanların başladığı (*İkdâm*, 6577, 10 Haziran 1915, s.2), sultanî mektepleri ikmal imtihanlarının umumî imtihanların hemen peşinden yapılması ve 23 Haziran'a (6 Temmuz) kadar bitirilmesi kararı (*Tanîn*, 2332, 16 Haziran 1915, s.2), sultanî mektep talebesi olup da askerliğe çağrılan talebenin ikmal imtihanlarının umumi imtihanların hemen ardından yapılacağı (*Tanîn*, 2335, 19 Haziran 1915, s.2), mekatib-i ibtidâîye ikmal imtihanlarının 23 Haziran'da (6 Temmuz) sona ereceği, Hadika-yi Meşveret Mektebi talebesinin ikmal imtihan tarihlerini öğrenmek için okula gelmeleri ve Kadıköy Zükûr Numune Mektebi ikmal imtihanlarının 22-23 Haziran'da (5-6 Temmuz) yapılacağı (*Tanîn*, 2335, 19 Haziran 1915, s.3) ilan edilmiş haberlerdir. Maârif Nezareti, imtihanlar nedeniyle askerliklerini

tecil ettirmiş olan muallimlerin 24 Haziran'dan (7 Temmuz) sonra askere gitmelerine, muallimsiz sınav yapılamayacağı için ikmal imtihanlarının da umumî imtihanların hemen akabinde yapılmasına karar vermiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12291, 28 Haziran 1915, s.2; *İkdâm*, 6596, 29 Haziran 1915, s.2).

Temmuz ayına gelindiğinde, İstanbul Maârif Müdüriyeti tüm ibtidâî mekteplerinin ikmal imtihanlarının 23 Haziran'da (6 Temmuz) sona ereceğinden imtihan günlerini öğrenmek için talebe ve muallimlerin okul idarelerine gitmelerini haber etmiştir (*İkdâm*, 6599, 2 Temmuz 1915, s.2). İstanbul Sultanîsi, ikmal imtihanına girecek talebesini bilgi almak üzere okula çağırırken (*İkdâm*, 6605, 8 Temmuz 1915, s.2), Mekteb-i Mülkiye-yi Şahane (*Tanîn*, 2404, 27 Ağustos 1915, s.4) ve Maliye Mektebi (*Tanîn*, 2439, 1 Ekim 1915, s.4) ikmale kalan öğrencilerini okula davet etmiştir.

1916 yılının ilk döneminde, sultanî mekteplerinin Haziran (rumî) başında imtihanlarının gerçekleşeceği ilan edilmiştir (*Tanîn*, 2632, 11 Nisan 1916, s.3). Mekteb-i hususîye imtihanlarının mekteb-i ibtidâîye umumi imtihanlarıyla birlikte yapılması kararı (*Tercümân-ı Hakikat*, 12615, 28 Mayıs 1916, s.2), ilerleyen zamanlarda gerçekleşen gelişmelerdendir. Daha sonra, İnâs Sanayi Mektebi giriş imtihanının ikinci kısmı yapılmıştır (*İkdâm*, 6940, 7 Haziran 1916, s.2). Bu sınavda Hatice Belkis Hanım, Muhterem Amir Hanım, Meryem Cemile Hanım, Nazlı Emin Hanım, Hafize Dakibe Hanım, Naşide Hüsnü Hanım, Mahide Esad Hanım, Nazire Osman Hanım, Leyla İsmail Hanım, Sinderet Şehbaz Hanım, Efral Cemil Hanım, Nevade Haydar Hanımlar (*İkdâm*, 6940, 7 Haziran 1916, s.2). 1917 yılında da İnâs Sanayi Nefise Mektebi giriş sınavlarının ilk aşamasının yapıldığı ve kazananlar duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 13014, 16 Mayıs 1917, s.2).

Buna ilave olarak, vakıf mekteplerinin imtihanlarına başlandığı ve 16 Haziran'da (29 Haziran) tamamlanacağı (*İkdâm*, 6947, 14 Haziran 1916, s.2); ardından, mektep imtihanlarının yapıldığı (*İkdâm*, 6956, 23 Haziran 1916, s.2) duyurulmuştur. İnâs Dârülfünûnu'nun ikmal imtihanları duyurusu (*İkdâm*, 7072, 21 Ekim 1916, s.2) 1916 yılı içinde ulaşılabilen son veri olmuştur.

1917 yılında ise, Numune ve altı dershaneli ibtidâî mekteplerinin son sınıflarının imtihanlarına 15 Haziran'da başlanacağı ve imtihanların 25 Haziran'da

sona ereceği bildirilip gelecek sene eğitim-öğretime 15 Eylül'de başlanacağı duyurusu yılın ilk gelişmesidir (*İkdâm*, 7251, 18 Nisan 1917, s.2; *Tanîn*, 3020, 8 Mayıs 1917, s.3).

Bu yıl içinde de imtihan teftişi gerçekleşmiştir. Buna göre; 5 Haziran'da, Dârülmualimîn ve Bezmialem Sultanîsi (*Tercümân-ı Hakikat*, 13034, 5 Haziran 1917, s.2); 6 Haziran'da, Mekteb-i Hukuk (*Tanîn*, 3049, 6 Haziran 1917, s.3) ve 8 Haziran'da, İstanbul Sultanîsi (*Tanîn*, 3051, 8 Haziran 1917, s.2) Malîye Nazırı ve Maârif Nazır Vekili Cavid Bey tarafından imtihanlar esnasında teftiş edilmiştir. Ayrıca, sultanî mektepleri ile hususî mekteplerin imtihanlarının Haziran sonuna kadar biteceği, hususî mektep imtihanları için resmî mektep muallimlerinden mümeyyizlerin tayin edildiği ve tüm ibtidâî mekteplerin imtihanlarının 16 Haziran'da başlayıp 25 Haziran'da sona ereceği, mümeyyizlerin ücretlerinin Tedrîsât-ı İbtidâîye tarafından belirleneceği de bildirilmiştir (*İkdâm*, 7306, 12 Haziran 1917, s.2). Daha sonra, Numune mekteplerinde derslerin sona erdiği, 16 Haziran'da umumi imtihanların başlayacağı (*Tercümân-ı Hakikat*, 13043, 14 Haziran 1917, s.2; *Tanîn*, 3058, 15 Haziran 1917, s.4), Beşiktaş İttihad-i Osmanî Mektebi'nin seddinden dolayı son sınıf talebatının imtihanlarının Beşiktaş Mihrimah Sultan İnâs Sultanîsi'nde yapılacağı (*Tanîn*, 3058, 15 Haziran 1917, s.4) ilgililerine duyurulmuştur. Yılın son gelişmeleri, sultanî mekteplerin imtihanlarının sona erdiği (*Tanîn*, 3074, 1 Temmuz 1917, s.4) ve Mühendis Mektebi ikmal imtihanlarına 6 Ekim'de başlanacağını duyurulmasıdır (*Tanîn*, 3142, 10 Eylül 1917, s.4).

1918 yılının ilk imtihan haberi, resmî ve hususî mektep imtihanlarının Haziran başında başlayıp 9 Temmuz'da sona ereceği şeklindedir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13366, 17 Mayıs 1918, s.2; *Tanîn*, 3390, 18 Mayıs 1918, s.4). Ardından, Rum Mektepleri'nin imtihanları ve bunlar için mümeyyizlerin belirlendiği (*Tercümân-ı Hakikat*, 13376, 27 Mayıs 1918, s.2; *Tanîn*, 3400, 28 Mayıs 1918, s.3; *İkdâm*, 7651, 28 Mayıs 1918, s.2), Çırak Mektepleri'nde imtihanların başladığı (*Tercümân-ı Hakikat*, 13385, 5 Haziran 1918, s.2; *Tanîn*, 3410, 7 Haziran 1918, s.4), ibtidâî mekteplerde sınavların başladığı (*Tercümân-ı Hakikat*, 13389, 9 Haziran 1918, s.2) ve Dârülmualimîn'de imtihanların başladığı (*Tanîn*, 3426, 23 Haziran 1918, s.3) duyurulmuştur.

Haziran ayında *Tercümân-ı Hakikat* ve *İkdâm* gazetelerinde İstanbul'da çıkan yangın ve bu yangında hasar gören mekteplerin haberi yer almıştır.

“Yanan mektebler

Harîk hailde yanan mektebler berveche atidir: Gelenbevi Sultanîsi, Dârümuallimîn eski binâsı yeni Derviş Paşa Konağı, Fatih Zükûr Numune Mektebi, Sultan Selim İbtidâîsı, Şehid Niyazi Bey Zükûr Numune Mektebi, Molla Gürani İnâs İbtidaisi, Hatice Sultan İnâs ibtidaisi, Uzun Yusuf’da Darüssade Ağası Mektebi, Hekimoğlu Ali Paşa’da Saraç Hüseyin Mektebi, Mimar Sinan Numune Mektebi, Ömer Naci Bey Mektebi, Emir Macari İnâs Mektebi, Numune İrfan Mektebi, Rehber-i Saâdet Mektebi” (Tercümân-ı Hakikat, 13385, 5 Haziran 1918, s. 2; İkdâm, 7659, 5 Haziran 1918, s.1). Dârümuallimât-ı Âliye imtihanları bu yangın nedeniyle ertelenmiş, bu imtihanların 2 Eylül’de yapılacağı bildirilmiştir (Tanîn, 3468, 7 Ağustos 1918, s.4). Ayrıca, Fatih İnâs Numune Mektebi’nin imtihanlarının da 2 Eylül’de yapılacağı da duyurulmuştur (Tanîn, 3485, 24 Ağustos 1918, s.4).

Eylül ayında, giriş sınavları hakkında bilgiler verilmiştir. Makinist Mektebi giriş imtihanı (Tercümân-ı Hakikat, 13481, 15 Eylül 1918, s.3), Halkalı Ziraat Mektebi giriş sınavlarını dokuz kişi ve Adana Orman Ameliyat Mektebi giriş imtihanlarını beş kişinin kazandığı (Tercümân-ı Hakikat, 13484, 21 Eylül 1918, s.4), Orman Mekteb-i Âlisi giriş sınavlarını üç kişi ve ayrıca Aydın ve Eskişehir’de birer kişinin kazandığı (Tercümân-ı Hakikat, 13486, 23 Eylül 1918, s.2) ve Hendek Orman Mektebi giriş imtihanlarını on altı kişinin kazandığı (Tercümân-ı Hakikat, 13489, 26 Eylül 1918, s.2) bu ay içinde yapılan duyurulardır. 1918 yılının son gelişmesi de giriş sınavlarıyla ilgilidir. Orman Mekteb-i Âlisi’ne üçüncü defa yapılan giriş imtihanlarında yedi kişinin daha kabul edildiği bildirilmiştir (Tercümân-ı Hakikat, 13499, 6 Ekim 1918, s.2). Bu konu ile ilgili taranan gazetelerde ilerleyen aylar içinde herhangi bir bilgi ulaşılamamıştır.

4.2.7. Okullara Ders Kitapları ve Araç Gereç Temini

4.2.7.1. Ders Kitapları

Ders kitapları hakkında, yeni çıkan kitaplar, Maârif Nezareti tarafından basıldığı duyurulan kitaplar ve ders kitabı müsabakaları gazetelerde rastlanan haber türlerindendir. Gazetelerde birçok kitap ilanı bulunmakta olup (Mekteb Terbiyesi,

Musavver Almanca Elifba, Yeni Cep Lugatı, Kahraman Asker, v.b.) yalnız ders kitabı olduğu ilanlarda açıkça ifade edilen kitap haberleri dikkate alınmıştır.

Ders kitapları ile ilgili ilk haber, savaşın başlamasına yirmi gün kala verilmiş olup Merhum Mahmud Şevket Paşa'nın Logaritma kitabı ile Bahriye Sınıf-ı Harb Yüzbaşısı Vasıf Efendi tarafından yazılan Logaritma kitaplarının Meclis-i Maârif'ce incelenerek sultanî mektepleri talîye kısımlarında okutulabileceği kararı verilmiş ve bu kitapların mekteplerde okutulması okul yöneticilerinin keyfiyetine bırakılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11940, 8 Temmuz 1914, s.2). 1914 yılında ders kitabı ile ilgili başka bir gelişmeye tesadüf edilmemiştir.

1915 yılına gelindiğinde, “Amelî Kitâbet Usul-ı Tahrîr” kitabının çıktığı, yazarı olan Mehmed Asım Bey'in muallimlik yıllarında böyle bir kitabın eksikliğini hissederek İbtidâîlerden başlayarak mekteplerin tüm sınıflarının kullanımına uygun şekilde yazıldığı ve Maârif Nezareti'nin kitabı mekteplerde okutulmak üzere kabul ettiği bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12133, 29 Ocak 1915, s.2). Daha sonra, sultanî mekteplerin kısmı ibtidâîyesinde okunacak kitaplar hakkında bir liste olmadığından dolayı sultanîlerde Maârif Nezareti'nce kabul edilmemiş kitapların okutulduğu, halbuki ibtidâî mektepler için kabul edilen kitapların okutulması gerektiği ve Tedrîsât-ı İbtidâîye İdaresi'nin hazırladığı kitap listesinde var olan kitapların okutulması ilgililere tebliğ edilmiştir (*İkdâm*, 6507, 1 Nisan 1915, s.2). Ağustos ayında, sultanî mekteplerin on ikinci senesinde okutulmak üzere on dokuz formadan oluşan “Felsefe-i Aliye”nin basıldığı ve fiyatının 5 kuruş olduğu bildirilmiştir (*Tanîn*, 2393, 16 Ağustos 1915, s.4).

Eylül ayına gelindiğinde, ibtidâî mekteplerde okutulacak kitap listesi hazırlanarak ilgililere gönderilmiş ve kitapların bu listedeki fiyatlardan satılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 2418, 10 Eylül 1915, s.3). Daha sonra Kırkor Kömürciyan Efendi'nin sultanî mektepleri için hazırladığı altıncı, yedinci, sekizinci, on ikinci senelere mahsus Hesab; dokuzuncu, onuncu, on birinci senelere ait Cebir kitapları basılmıştır (*Tanîn*, 2444, 6 Ekim 1915, s.4).

1916 yılında, Maârif Nezareti'nce resim öğretimi için bir kitap basılarak öğretmenlere dağıtılmıştır (*Tanîn*, 2541, 11 Ocak 1916, s.2).¹⁴ Ardından Maârif

¹⁴ Kitabın künyesi şu şekildedir: Resmîn Usul-i Tedrisi, Matbaa-i Amire-İstanbul, 1331.

Nezareti tarafından mekteplerde okutulacak kitapların tedkik ve kabûlü hakkında bir talîmâtname çıkarılmıştır. Bu talîmâtnameye göre; kabul edilen kitaplardan beş sene için kabul edilenlerin mekteplerde okutulmaları kararlaştırılmış ancak beş seneden az bir süre okutulmak için kabul edilen eserlerin yeniden inceleneceği duyurulmuş ve yeni eser bırakacak olanların Takvîm-i Vekayi'den ya da Telif ve Tercüme Dairesi'nden bu talîmâtnameyi edinmeleri istenmiştir (*Tanîn*, 2544, 14 Ocak 1916, s.2). Ayrıca, gelecek eğitim-öğretim senesi için resmî mekteplerde okutulacak ders kitapları için çalışmaların başladığı, bu amaçla müfredata uygun olarak basılı ya da yazılı eser sahiplerinin Ocak (rumî) ayının sonuna kadar eserlerini Maârif Nezareti'ne sunmaları istenmiştir (*İkdâm*, 7140, 28 Ocak 1916, s.2). Daha sonra mekteplerde resim öğretimi ve mektep temsilleri hakkında Maârif Nezareti'nce eserler basılarak mekteplere dağıtılmıştır (*Tanîn*, 2582, 21 Şubat 1916, s.3). Ayrıca, Maârif Nezareti tarafından Türkçe'ye çevrilmiş yeni kitapların ve yeni basılan kitapların olduğu liste yayınlanmıştır. Buna göre; Apollo¹⁵ fiyatı 18 kuruş, Cebir 5 kuruş, Kimya 6 kuruş, Biçkicilik 2,5 kuruş, Tarih-i Temsiller 1 kuruş, Eşya Derginin Usul-ı Tedrisi 1 kuruş (*Tercümân-ı Hakikat*, 12520, 23 Şubat 1916, s.2).

Nisan ayına gelindiğinde, Maârif Nezareti tarafından çıkarılan kitaplar ve fiyatları yayınlanmıştır. Buna göre; 1 adet Seyyahin Fenniye 6 kuruş, Hıfzüssıhhat 4, Malumat-ı Hukukiye 6, İlm-i Terbiye-i Etfal 12, Felsefe-i Ahlakiye 10, Kamus-ı Felsefe 12, Ekmek ve Neşastecilik 1.5, Tavukçuluk 2.5, Vasıf Vücut 3.5, Feyzik Sultani 4, Ruhیات 15, Tarih-i Kadim 12, Kozmoğrafya 4, Felsefe-i Aliye 5, Arıcılık 2, Çocuk Bahçesi Rehberi, Pestaloci 7, Biçki kitabı ikinci 6, Biçki kitabı üçüncü 6, Milli Tetebbu'lar mecmuası birinci 5, Milli Tetebbular mecmuası ikinci 5, Milli Tetebbular mecmuası üçüncü 5, Sanaat 8.5, Apollo 18, İlmi- Terbiye ve Tedrisi Osman Bey 10, Aşıkpaşazade tarihi 7, Sanayi Nefise 2, Istılahat-ı Felsefe 1.5, Divan-ül Lugat'it Türk 20, Batarya ile Ateş 2, Osmanlı Müellifleri 12, Kamus-ı Felsefe birinci 12 kuruş (*Tercümân-ı Hakikat*, 12569, 12 Nisan 1916, s.2). Daha sonra Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi, mekteplerde eğitim ve öğretimin birliği için muhtelif derslere ait kitapların aynı olmasını kararlaştırmıştır (*İkdâm*, 7057, 4 Ekim 1916, s.2).

---

¹⁵ Kitabın künyesi şu şekildedir: Apollo Tarih-i Umumi-i Sinaat, Reinach Salamon (Fransa Encümen-i Danişi Azasından ve Lui Mektebi mualliminden), Mütercim: Vahid (Duyun-i Umumiye-i Osmaniye İdaresi mektubcusu ve Sanayi-i Nefise Mektebi Tarih-i Sinaat muallimi), Matbaa-i Amire, 1330.

1917 yılının son dönemlerinde, İbtidâî mekteplerde okutulacak kitapların listesinin hazırlandığı ve bu listenin mekteplere bildirileceği ilan edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13146, 27 Eylül 1917, s.2; *İkdâm*, 7411, 28 Eylül 1917, s.2). Bununla birlikte, Rum Mektepleri'nde okutulan kitapların listesinin İstanbul Maârif Müdüriyeti'ne gönderilmesi istenmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13231, 23 Aralık 1917, s.2).

1918 yılı başlarında Maârif Nezareti tarafından basılan kitapların çok kaliteli kağıtlara basıldığı fakat bunların daha küçük yazılarla adi kağıtlara basılması önerisi gazete tarafından önerilmiş ve Maârif Nezareti'nin bastığı kitapların listesi verilmiştir. Bu listeye göre; Elhan-ı Vatan (Abdülhak Hamit) 20 kuruş 6000 adet; Finten (Abdülhak Hamit), 20 kuruş, 2000 adet; Divan-ı Yahya (Şeyhülislam Yahya Efendi), 15 kuruş, 2000 adet; Mektubat (birinci) (Abdülhak Hamit), 20 kuruş, 2000 adet; Divan (Arif Hikmet), 15 kuruş, 2000 adet, Tarık (Abdülhak Hamit), 15 kuruş, 2000 adet; Mektubat (ikinci) (Abdülhak Hamit), 20 kuruş, 2000 adet; Tayfalar Geçidi (Abdülhak Hamit), 10 kuruş, 3 000 adet; İbn-i Musi (Abdülhak Hamit), 25 kuruş, 3000 adet; Divan (Galib), 10 kuruş, 2 000 adet; Kaniye (Namık Kemal), 15 kuruş, 6 000 adet; Yedigâr-ı Harb (Abdülhak Hamit), 10 kuruş, 6 000 adet; Abdullah El Sağır ve Nazife (Abdülhak Hamit), 10 kuruş, 2 000 adet; Avrupa Mektupları (Cenab Şahabettin), 20 kuruş, 3 000 adet (*İkdâm*, 7511, 8 Ocak 1918, s.2).

Ayrıca, Müslüman veya gayri Müslim hususî mekteplerde okuyan tüm öğrencilerin Osmanlı çocuğu olması nedeniyle, herhangi bir lisanla okutulacak kitapların Telif ve Tercüme Dairesi'nin incelemesi sonucu kabul olacağı; gerek resmî mektepler gerekse hususî mekteplerin kitaplarının birlikte inceleneceğinden müfredat programına uygun olmak şartıyla basılı ya da yazılı eserin 15 Mart'a kadar eser sahipleri tarafından Telif ve Tercüme Dairesi'ne takdim edilmesi istenmiştir (*İkdâm*, 7535, 1 Şubat 1918, s.2). Ayrıca bu konu ile ilgili başka bilgiye Ağustos ayında ulaşılmıştır. Buna göre, bu sene İbtidâî mekteplerde okutulacak kitaplar, Telif ve Tercüme Dairesi tarafından kurulan komisyon tarafından karar verilmiş olup Maârif Nezareti'ne gönderilmiştir (*İkdâm*, 7715, 3 Ağustos 1918, s.2; *Tanîn*, 3464, 3 Ağustos 1918, s.4).

4.2.7.2. Ders Kitabı Müsabakaları

Maârif Nezareti tarafından ders kitapları için kitap müsabakaları düzenlendiği okunan haberlerden anlaşılmaktadır. Bu kitap müsabakalarından ilkinde 1914 yılı başında rastlanmıştır. İbtidâî mekteplerinde müfredat programlarına uygun olarak okutulacak kitapların yazımı ve telifi için bir ders kitabı müsabakası açılmış ve ödüller ve şartlar yayınlanmıştır. Buna göre; müsabakaya katılacak olan eser, altı dersaneli ibtidâî mektepleri müfredat programına uygun yazılmış olmalıdır. Müsabakaya, yeniden yazılacak kitapların yanı sıra mevcut olan yazılı kitaplar da katılabilmektedir. Kazanan kitaplar beş yıl boyunca okutulacak, eğer müfredatta değişiklik olursa eser, müellifi tarafından tadil edilecektir. Müsabakaya başvurular 1 Haziran 1330 (14 Haziran 1914) tarihine kadar Tedrîsât-ı İbtidâîye Dairesi'ne yapılabilecektir. Müsabakanın sonucu ise Ağustos (rumî) başında açıklanacaktır. Müsabakada birinci olacak kitaplara verilecek ödüller ise; Elifba 30 lira, Malumat-ı Diniye 20 lira, Musabahat-ı Ahlakiye 20 lira, Kıraat 20 lira, Yazı 10 lira, Lisan-ı Osmani (Sarf ve Nahiv) 20 lira, Tarih 20 lira, Coğrafya 15 lira, Hesab 20 lira, Hendese 15 lira, Eşya dersleri 15 lira, Ziraat 20 liradır (*Tanîn*, 1833, 31 Ocak 1914, s.6).

Şubat ayında, İzmir'de Elifba Cemiyeti tarafından Aydın vilayetinde bir Elifba kitabı müsabakası düzenlendiği Maârif Nezareti'nden bildirilmiştir. Müsabakayı kazanan müellife 10 Osmanlı lirasının cemiyet tarafın verileceği duyurulmuştur. Müsabakaya katılacak eserde aranan özellikler şöyle sıralanmıştır. Kitap en yeni ve en kolay usuller üzerine olmalı, kitapta yer alacak örnekler, cümleler ve hikayeler köy yaşamının güzelliklerini konu edinmelidir. Kitabın resimli olması tercih edilmektedir. Müsabakaya sadece yeni yazılacak eser değil var olan eserler de katılabilmektedir. Müsabakaya katılan kitaplar, ikisi Aydın vilayeti Tedrîsât-ı İbtidâîye Encümeni ve biri Elifba Cemiyeti üyesi olan komisyon tarafından değerlendirilecektir. Müsabaka 30 Nisan 1330/13 Mayıs 1914 tarihinde son bulacak ve bu tarihten iki ay sonra da sonuçlanacaktır (*Tanîn*, 1834, 1 Şubat 1914, s.5).

Nisan ayına gelindiğinde, Maârif Nezareti'nin sultanî mekteplerde okutulacak kitaplar için yaptığı yarışmanın sona erdiği; bu yarışmaya yalnız iki yazılı ve bir basılı eserin başvurduğu bildirilmiştir (*Tanîn*, 1901, 9 Nisan 1914, s.3). Ayrıca bu eserlerin

bir komisyon tarafından inceleneceği duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 11874, 2 Mayıs 1914, s.2). İlerleyen günlerde, yapılan bu müsabakaların sonuçları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

4.2.7.3. Talebeye Kitap Dağıtılması ve Ucuz Kitap Verilmesi

Savaşın devam etmesi ve savaş koşullarının getirdiği zorluklar neticesinde Osmanlı Maârifî fakir çocuklara kitap dağıtımı ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışma ile ilgili ilk faaliyet 1916 yılında gerçekleşmiştir. Buna göre, tüm mekteplerde kitap tedarik edemeyen fakir çocukların isim ve numaralarını içeren cetvellerin okullarca Maârif Müdüriyeti'ne gönderilmesi istenmiştir (*Tanîn*, 2609, 19 Mart 1916, s.3). Ardından, yeni eğitim-öğretim yılında tüm İbtidâî mekteplerdeki fakir çocuklara gerekli olan kitapların Maârif Müdüriyeti'nce dağıtılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7009, 17 Ağustos 1916, s.2). Ancak 1917 yılında bu konuya ait bir veri bulunamamıştır.

1918 yılına gelindiğinde, mektep kitaplarıyla ilgili fiyat tedkikinın Nezaret tarafından yapılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7715, 3 Ağustos 1918, s.2). İlerleyen günlerde bu sene kitap ediniminde yaşanan müşkülattan dolayı her sınıfın ders kitaplarının bir üst sınıfa geçenlerden alınması kararlaştırılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13451, 13 Ağustos 1918, s.2). Ayrıca, mektep kitaplarının mevcut savaş koşulları ve kağıt ücretlerinin pahalılığı nedeniyle %175 arttığı (*Tanîn*, 3478, 17 Ağustos 1918, s.4; *Tercümân-ı Hakikat*, 13461, 23 Ağustos 1918, s.2; *Tanîn*, 3485, 24 Ağustos 1918, s.3), bu nedenle mekteb-i ibtidâîyelerde okutulacak kitapların bir kısmının Maârif Nezareti'nce Matbaa-i Âmire'de bastırılarak ucuza kitap sağlanacağı ve yeni eğitim-öğretim yılında fakir çocuklara İstanbul Maârif İdaresi tarafından Elifba kitabı dağıtılacağı duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 13455, 17 Ağustos 1918, s.2; *Tanîn*, 3479, 18 Ağustos 1918, s.3).

4.2.7.4. Okul Araç Gereç Temini İle İlgili Haberler

Dönemin gazetelerinde sıra siparişleri, gerekli olan araç-gerecin tespiti için kurulan komisyon ve hediye edilen araç-gereçler gibi haberlere rastlamak mümkündür. Bu konu hakkında ilk haberler savaş öncesi döneme aittir. Buna göre İbtidâî mektepler için gerekli olan araç-gerecin tedariki ve nelerin gerekli olduğunu incelemek üzere bir komisyon kurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 11850, 8 Nisan 1914, s.1). Daha sonra Edirne vilayeti ve Çatalca livasındaki mekteplere gerekli olan alet edevat siparişi yapılmış, bu siparişin tutarı 5 000 lira olarak hesaplanmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11872, 30 Nisan 1914, s.2).

Bilahire, vilayetlerdeki tüm mektepler için Maârif Nezareti tarafından Avrupa fabrikalarına önemli miktarda eğitim-öğretim araç-gereci sipariş verildiği bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11928, 25 Haziran 1914, s.1). Buna ilaveten yeni açılacak ana mektepleri ve mevcut ibtidâî mektepleri için Almanya'dan numune olarak araç- gereç sipariş edilmiştir (*Tanîn*, 2005, 22 Temmuz 1914, s.2). Ayrıca, mektepler için ihtiyaç duyulan 2 000 sıranın Amerika'ya sipariş verilmesine Tedrîsât-i İbtidâîye Meclisi'nde karar verilmiştir (*Tanîn*, 2006, 23 Temmuz 1914, s.2). Eylül ayında ise, ibtidâî mekteplere verilmek üzere ikişer kişilik sağlığa uygun sıralardan 2 000 sıranın siparişi, şehri 90 kuruşa yerli bir müesseseye verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12012, 20 Eylül 1914, s.2). 1914 yılında araç-gereçlerle ilgili gelişmeler bunlar iken, 1915 yılında bu konu hakkında taranan gazetelerde herhangi bir veriye rastlanamamıştır.

1916 senesinin ilk günlerinde, Maârif Nezareti'nin daha önceden sultanî mektepleri ve Dârümuallimîn için Almanya'ya sipariş verdiği ve gelmemiş olan alet edavatın bu defa geldiği, bu alet edavatın coğrafya, riyazîye, tarih, ulum-ı tabîîye dersleri ile ilgili olup hikmet ve kimya derslerine ait olanların ise yakında geleceği duyurulmuştur (*Tanîn*, 2561, 31 Ocak 1916, s.3). Ardından Dârümuallimîn-i Âliye için ihtiyaç duyulan karyolalar Almanya'ya sipariş edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12612, 25 Mayıs 1916, s.2). Bu yıl içinde başka bir gelişmeye tesadüf edilmemiştir. 1917 yılında ise bu konu hakkında herhangi bir gelişmeye ulaşılamamıştır.

1918 yılında, Makriköy/Bakırköy Kaymakamı İsmail Hakkı Bey ibtidâî mekteplere bazı alet edavat hediye etmiştir. Bu alet edavatın niteliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur (*Tercümân-ı Hakikat*, 13376, 27 Mayıs 1918, s.2; *Tanîn*, 3400, 28

Mayıs 1918, s.3). Ardından, mekteplere bir sene zarfında verilmesi gerekli olan kırtasiyeyi bildiren bir defter düzenlenmiştir(*Tercümân-ı Hakikat*, 13389, 9 Haziran 1918, s.2). Daha sonra, Dilsiz Mektebi'nde talebeye dağıtılacak kırtasiye için 2 000 kuruş tahsis edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13494, 1 Ekim 1918, s.2).

4.2.8. Okullara Odun Kömür Dağıtımı ve Okullarda Yaşanan Kömür ve Ekmek Sıkıntıları

4.2.8.1.Okullara Odun ve Kömür Dağıtımı

Mekteplere odun ve kömür dağıtımı ya da temini ile ilgili haberlere 1918 yılında rastlanmaktadır. 6 Ocak tarihinde, İstanbul İbtidâîsi'nin yakıtsızlık yüzünden tatil edilmiş olduğu ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin verdiği odunlar da bitmek üzere iken 6 Ocak'tan itibaren İstanbul mekteplerine odun dağıtılmaya başlandığı haber verilmiştir (*İkdâm*, 7509, 6 Ocak 1918, s.2). Daha sonra, Eylül ayında İbtidâî mekteplere dağıtılmak üzere Ağva'dan odun getirilmeye ve Şile'den getirilen 30 000 kilo kömürün de bir heyet huzurunda İbtidâî mekteplere dağıtılmaya başlanmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13487, 24 Eylül 1918, s.3). Ekim ayında ise, Beşiktaş ve Beyoğlu mekteplerine odun ve kömür dağıtımına başlandığı haber verilmiştir (*İkdâm*, 7733, 2 Ekim 1918, s.2). Bu konu ile ilgili ilerleyen zamanlarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

4.2.8.2. Okullarda Yaşanan Kömür ve Ekmek Sıkıntıları

1917'den itibaren savaşın getirdiği koşullarla birlikte okullarda kömür, odun ve ekmek sıkıntısı baş göstermeye başlamıştır. 7 Ekim 1917'de birkaç günden beri İstanbul'da esen sert rüzgarlardan dolayı havanın soğuduğu, mektep idarelerinin vaktiyle odun kömür ihtiyacını karşılamadığından dolayı pek sıkıntılı oldukları, bazı mekteplerde müdür ve muavinler odalarında ısınırken sınıfları kendi hallerine terk ettikleri bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13152, 7 Ekim 1917, s.2).

1918 yılında bu sefer okullarda ekmek sıkıntısı baş göstermiştir. Buna göre, birçok yere iki günden beri ekmek verilemediği, bu sıkıntının Dersaâdet'deki kız ve erkek sultanî mekteplerinde de yaşandığı bildirilmiştir. Bu durum hakkında mektep müdürlerinden birinin de konuşmasına gazetede yer verilmiştir. Bahsi geçen müdür ekmek sorununu ve bunu nasıl çözdüğünü şöyle anlatmıştır: *“Akşam oldu, mevcud yüzlerce talebata verilecek 25 ekmekten başka ekmeğimiz yok idi. İki gün evvelki istihkakımızı almak imkanı olamayacağını anlayınca hademeleri alarak sokaktan ekmek mübâyaasına tevessül eyledim. Bir kişiden istediğim miktarda ekmek tedarik edebildim. Şayan-ı hayrettir ki aldığım ekmekler hem taze hem de vesika ekmeği idi. Hatta lüzum olsa o adamdan 400 kadar ekmek daha alabilecek idik. Nasıl oluyor da mahallât, mektepler ekmeksiz kalıyor da sokaklar da yüzlerce, binlerce vesika ekmeği bulunuyor. Aklım ermedi.”* (Tercümân-ı Hakikat, 13551, 27 Kasım 1918, s.2).

4.2.9. Okul İşgal ve Nakilleri

Savaşla birlikte yabancı okullar kapatılarak bu binalara resmî okul nakilleri yapıldığı görülmektedir. Bu durumla ilgili ilk gelişme 1915 yılına aittir. Buna göre, Taksim'de işgal edilen Sent Bortelmi Fransız Ruhban Mektebi binâsı Cihangir İnâs Mektebi'ne tahsis edilmiş ve mektebe Maârif Müdüriyeti'nce Şehit Muhtar Bey adı verilmiştir (Tanîn, 2206, 10 Şubat 1915, s.3). Okul işgali ve bunlara bağlı olarak nakilleri ile ilgili ne 1916 ne de 1917 yıllarında herhangi bir veriye taranan gazetelerde rastlanılmıştır.

1918 yılına gelindiğinde, Heybeli Ada Ruhban Mektebi'ni Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın yanında bir grupla birlikte incelediği, binanın zengin kütüphanesini, kiliseyi de inceleyip savaştan sonra Patrikhane'ye iade edileceği duyurulmuştur (Tercümân-ı Hakikat, 13400, 20 Haziran 1918, s.2). Devam eden günlerde, Heybeli Ada Ruhban Mektebi'nin Bahriye Nezareti tarafından işgal edilerek burayı Bahriye Mektebi yapacağı bildirilmiştir (İkdâm, 7737, 25 Ağustos 1918, s.2).

Mondros müzakerelerinin sürdüğü bir sırada Fransız ve İngiliz mekteplerinin harp durumu sebebiyle tahliyesine başlanacağı haber verilmiştir (Tanîn, 3548, 29 Ekim 1918, s.3). Ayrıca, İstanbul'da bir hayli fazla olan Fransız ve İngiliz mekteplerine Maârif Nezareti'nce daha önce el konulduğu ve bu mekteplere resmî

mekteplerin nakledildiği ancak gelişen yeni durumlar nedeniyle bu mektep binalarının tahliye edilmesi gerektiği ve bir kaç güne kadar tahliyesine başlanacağı açıklanmıştır (*İkdâm*, 7799, 29 Ekim 1918, s.2). Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan (30 Ekim 1918) sonra, 13 Kasım'da mekteplerin tahliyesine başlanmıştır (*İkdâm*, 7814, 13 Kasım 1918, s.2). Ardından hangi resmî okulların nerelere nakledildiği bildirilmiştir. Buna göre, İstanbul Sultanîsi yatılı talebesi Beyoğlu Sultanîsi'ne, Dârülmuallemîn yatılı talebesi, Haydarpaşa Tıp Fakültesi'ne, Nişantaşı Sultanîsi işgal edilen İngiliz Mektebi'nin içindeki iki pavyonuna nakil edilmiştir (*İkdâm*, 7816, 15 Kasım 1918, s.2). Buna ilaveten, Pangaltı'da bulunan Notre Dame De Sion mektebinin harp zamanında Mühendis Mektebi'ne verildiği ve bunun tahliye edildiği; Galatasaray Sultanîsi'nin arka tarafında bulunan İtalyan Mektebi'nin ve daha önce Mekteb-i Hukuk'a tahsis edilen Onyon Fransız binâsının da tahliye edildikleri bildirilmiştir (*İkdâm*, 7817, 16 Kasım 1918, s.2). 19 Kasım'da tahliye olunan mekteplere yenileri eklenmiştir. Beyoğlu'nda Ağahamamı Sokağı'nda İtalyan Kız, Yeni Çarşı'da Hayriye Sokağı'nda İtalyan Mektebi, Ağahamamı Faik Paşa Sokağı'nda İtalyan Eytamhanesi'yle Beyoğlu'nda, Havacı Ali Mahallesi Yazıcı Sokağı'nda ve Yedi Kule'de Hacı Hüseyin Ağa Mahallesi'nde Dominikan Kız ve Makriköyü'nde Sakızağacı'nda Surdomikan ve Büyükdere'de Sinyor Konvansoil mekteplerinin hemen tahliyesi ve asıl sahiplerine teslim edilmesi Maârif Nezareti tarafından ilgililere emredilmiştir (*İkdâm*, 7820, 19 Kasım 1918, s.2). Ardından, Galatasaray civarında bulunan Rum Zoğrafyan Mektebi'ni Fransız askerleri işgal etmiştir ki daha önce bu mektepte Alman askerleri bulunmaktaydı (*İkdâm*, 7823, 22 Kasım 1918, s.2). İlerleyen günlerde tahliye edilen okul öğrencilerinin mağduriyeti, çekilen sıkıntılar nedeniyle tahsillerini doğru dürüst yapamadıkları gazeteler tarafından dile getirilmiştir (*İkdâm*, 7829, 28 Kasım 1918, s.2). Daha sonra Mühendis Mektebi talebesi Gümüşsuyu Kışlası'na yerleştirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13553, 29 Kasım 1918, s.1). 30 Kasım'da *Tercümân-ı Hakikat* gazetesi “*Mühendis Mektebinin başına gelenler*” yazısıyla durumun vehametini ve kargaşayı gözler önüne sermiştir. Buna göre; Notre Dame De Sion binâsının işgalinden sonra yersiz kalan Mühendis Mektebi'nin talebesi Gümüşsuyu Kışlası'nın Dolmabahçe Sarayı'na bakan cephesine nakil edilmiştir. Nakliyat sırasında, nakliyat bitmek üzere iken kışlaya gelen bir zâbit, oranın da İngilizler tarafından işgali için emir alındığını beyan etmiş, mektep için başka bir yer aranması lüzumunu bildirmiştir. “*Mühendis mektebi diğer mektepler içinde en talihsiz olanıdır. Kısım-ı azami bekar ve kimsesiz olan talebesi perişan bir halde kalmıştır.*”

Bunların birçoğu da ihtiyat zâbitleri olup cephe-i harbde fedakârane geçirdikleri dört seneyi tahsillerinden kaybetmişlerdir. Bu sene de böyle öteye beriye nakil olunmakla geçerse bunlardan bir kısmının tahsilden büsbütün vazgeçmesi mümkündür. Mesele ile esasen alakadar olan Nafia Nezareti'nin şiddetle nazarı dikkate celb eder ve ihtiyat zabıtlığında bulunmuş olan gençlerin menfaatiyle alakadar olan Harbiye Nezareti'nin de bu işe lakayd kalmayacağını zannederiz.” (Tercümân-ı Hakikat, 13554, 30 Kasım 1918, s.4).

Aralık ayında, İstanbul Mebusu Hayralambidis Efendi ile Tekfur Dağı Mebusu Efkalidis Efendi tarafından Heybeli Ada Rum Ticaret Mektebi'nin işgal edildiği ve bunun geri verilip verilmeyeceği Meclis-i Mebusan'da sorulmuştur (*İkdâm*, 7844, 13 Aralık 1918, s.2). Ardından, Rum Ticaret Mektebi'nin iadesi için hükümetin daha önce mektebin tamirâtı için harcadığı 72 000 liranın Patrikhane'den iadesini istediği duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 13582, 28 Aralık 1918, s.2). Bunu müteakip Heybeli Ada Rum Ruhban Mektebi'nin yalnız on bir odasının ruhbanlar için terk edildiği geri kalan yerlerde Alman askerlerinin yerleştiği hatta Büyük Ada'da bulunan Rum Eytamhanesi'ne dahi Alman askeri yerleştirildiği haber verilmiştir (*İkdâm*, 7860, 31 Aralık 1918, s.2).

4.2.10. Kapatılan Okullar

Okul işgallerinin ve tahliyelerinin yanı sıra, taranan gazetelerde kapatılan okullara ait haberler de yer alır. Okul kapatmaları hastalık dolayısıyla olduğu gibi, ki bu durumda okullar hastalık süresince kapatılmıştır, uygunsuz durumlardan dolayı kapatılan okul haberine de rastlanılmıştır. Bu durumların dışında savaş sırasında gazilerin tedavisi için hastaneye çevrilen okullar da olmuş bu okulların talebeleri ya başka yerlere nakledilmiş ya da mektebin bir bölümü hastane olarak kullanılmıştır.

4.2.10.1. Hastalık Sebebiyle Kapatılan Okullar

Hastalık nedeniyle okul kapatma haberlerinin ilkinde, 18 Mart 1915 tarihinde rastlanmıştır. Kadıköy Sultanîsi Müdüriyeti civarda kızamık hastalığının görülmesi ve mektep talebesinden birkaçının da hastalanması nedeniyle mektebin cumartesi

sabahına kadar tatil edildiğini duyurmuş ve hafif hasta olan talebenin dahi mektebe bilgi vermesini istemiştir (*İkdâm*, 6493, 18 Mart 1915, s.2). Nisan ayında ise, birkaç günden beri kızamık hastalığı nedeniyle tatil edilen Nişantaşı'ndaki Nilüfer Hatun Mektebi'nin Cumartesi (yarın) günü açılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 2278, 23 Nisan 1915, s.5). Ardından, İstanbul Sultanîsi'nde ibtidâî ve talî sınıflarının birkaç gündür tatil edilmek zorunda kalındığı ve tadrîsâta bugün başlanıldığı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6540, 4 Mayıs 1915, s.3).

Hastalık nedeniyle okulların kapanması haberlerine ne 1916 ne de 1917 yıllarında tesadüf edilebilmiştir. Bu tür haberlere 1918 yılında tekrar rastlanmıştır. Bu defaki hastalık nedeni, I. Dünya Savaşı'nın hastalığı olarak bilinen İspanyol Gribi'dir. 9 Temmuz 1918 tarihli *Tanîn* gazetesi "*İspanyol hastalığı İstanbul'a geldi*" şeklinde haber yayınlamıştır (*Tanîn*, 3442, 9 Temmuz 1918, s.3). Ardından, Beyazıt Zükûr Mektebi İspanyol nezlesi nedeniyle on gün tatil edilmiştir (*Tanîn*, 3540, 21 Ekim 1918, s.4). Maârif-i Umumîye Nezareti; birkaç günden beri hastalığın Dersaâdet'te şiddetlenmesi üzerine, mekatib-i âliye ve Dârülfünûn şubeleriyle şehir dışındaki sağlık koşullarını sağlamış olan okullar haricindeki tüm resmî ve hususî, leyfî ve neharî mektepleri 2 Kasım Cumartesi gününe kadar tatil etmiştir (*Tanîn*, 3541, 22 Ekim 1918, s.4). İstanbul Maârif Müdüriyeti, tüm ibtidâî mektepleri 10 gün süreyle tatil etmiş (*Tanîn*, 3541, 22 Ekim 1918, s.4), ertesi gün mektep, tiyatro ve sinemalar kapatılmıştır (*İkdâm*, 7793, 23 Ekim 1918, s.2). 24 Ekim'de, Balıkesir'de İspanyol nezlesi nedeniyle okullar tatil edilmiştir (*Tanîn*, 3543, 24 Ekim 1918, s.4). Ayrıca, *İkdâm* gazetesi, bazı özel mekteplerin hâlâ açık olduğunu ve kapatılması gerektiğini yazmıştır (*İkdâm*, 7794, 24 Ekim 1918, s.2). Daha sonra Çanakkale'de de okullar İspanyol nezlesi nedeniyle tatil edilmiştir (*Tanîn*, 3547, 28 Ekim 1918, s.4).

Kasım ayında, mekteplerin 9 Kasım'da açılacağı haber verilmiş ve o güne kadar tatil uzatılmıştır (*İkdâm*, 7804, 3 Kasım 1918, s.2). Yılın son ayında, İspanyol nezlesinden dolayı bir haftadır tatil edilmiş olan Şile Taşpaşa Mektebi'nin tatil süresi on beş gün daha uzatılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13561, 7 Aralık 1918, s.1). Bunu müteakiben okulların açılıp açılmayacağına dair Maârif Nezareti'nin Sıhhiye Nazereti'ne sorduğu ve cevabın beklendiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 7857, 20 Aralık 1918, s.2).

4.2.10.2. Okul Kapatılması

Okulların uygunsuz durumlar nedeniyle kapatılması ile ilgili haberlere ilk olarak 1915 yılında rastlanır. Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi'ndeki görüşmeler neticesinde 18 Mart'ta duyurulan ruhsatları almamış hususî mekteplerin kapatılmasına karar verilmiştir (*Tanîn*, 2252, 28 Mart 1915, s.5). Ardından, Üsküdar Selamsız'da bulunan Karabetyan İdadîsi'nin bazı yolsuzluklar nedeniyle Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi tarafından seddine (kapatma) karar verilmiştir (*Tanîn*, 2270, 15 Nisan 1915, s.4). Bu okul, ilerleyen günlerde de Meclis'in gündeminde yerini almış ve 23 Nisan 1914 günü toplanan Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi'nce verilen karar teyit edilmiştir (*Tanîn*, 2278, 23 Nisan 1915, s.4). Daha sonra Göztepe'de Vükelâ-yı Daire'den Cevad Bey tarafından açılmış olan Numune inâs mektebinin Maârif Müdüriyeti'nce kapatıldığı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6538, 2 Mayıs 1915, s.2). Bu konu hakkında yıl içerisinde ve 1916 yılında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

1917 yılında ise, Beşiktaş İttihad-ı Osmanî Mektebi'nin kapatılmıştır. Kızamık vak'ası görüldüğü halde mektep bunu haber vermemiş ve hastalığın yayılmasına neden olmuş, mektep binâsının eğitime elverişsiz olması ve imtihan numaralarını tahrif¹⁶ ederek bir iki hanıma tasdikname verilmesi nedenleriyle okulun kapatılması Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi'nce kararlaştırılmıştır (*İkdâm*, 7306, 12 Haziran 1917, s.2). İlerleyen günlerde ve 1918 yılında başka bir veri bulunamamıştır.

4.2.10.3. Hastaneye Çevrilen Okullar

Savaş nedeniyle, gazilerin tedavi edilmesi amacıyla mektep binalarının kullanıldığı okunan gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Bu mekteplerde ya okulun tamamı kullanılmış ya da belli bir kısmı gazilere ve yaralılara tahsis edilmek suretiyle eğitim-öğretime devam edilmiştir.

Okulların hastaneye çevrilmesi ile ilgili ilk haber, 27 Ağustos 1914 tarihli dir. Habere göre, Darülfunûn binâsı ile İstanbul Sultanîsi'nin ve Vefa İdadîsi'nin Hilal-i Ahmer Hastanesi'ne çevrildiğinin haber alındığı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6292, 27 Ağustos 1914, s.2). Daha sonra, mevcut durum nedeniyle sultanî mekteplerinin

¹⁶ Tahrif: Harflerin yerini değiştirme.

hastaneye tahsis edilmesinden dolayı bu sene kayıt olunabilecek sultanîler sıralanmıştır. Bu haberden anlaşıldığı üzere İstanbul'da bazı sultanîler hastanelere tahsis edilmiştir (*İkdâm*, 6307, 12 Eylül 1914, s.6).

1915 yılında, Şeyhülislam Hayri Efendi ve Dahiliye Nazırı Talat Bey'in gazileri ziyaret ettiği haber verilmiştir. Haberde, ziyaret edilen hastane Hilal-i Ahmer hastanesine çevrilen Beyoğlu Sultanîsi'dir (*İkdâm*, 6540, 4 Mayıs 1915, s.2). Başka bir ziyaret haberinde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Galatasaray ve İstanbul Sultanîleri'nde yatan gazileri ziyaret ettiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 6540, 4 Mayıs 1915, s.2). Bu haberden anlaşıldığı üzere Galatasaray ve İstanbul Sultanîleri de hastahaneye çevrilmiştir. 7 Mayıs'ta Bezmialem Sultanîsi'nin hastaneye çevrilmesinden dolayı burada bulunan İnâs Sanayi Nefise Resim ve Heykeltraşlık Mektebi'nin Gedikpaşa'da yeni yapılan ana mektebi binâsına nakledildiği haber verilmiştir (*İkdâm*, 6543, 7 Mayıs 1915, s.4). Haberden de anlaşılabacağı üzere Bezmialem Sultanîsi de hastaneye çevrilmiştir. Ardından, Çapa'da yapılmakta olan Dârümuallimîn binâsının savaş süresince hastahane olarak kullanılacağı bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12242, 9 Mayıs 1915, s.2). Tanîn gazetesi "*Hastahaneler-İstanbul*" başlıklı haberle İstanbul'daki hastaneye çevrilen okulları bildirmiştir. Buna göre, İstanbul'da 1 500 yataklık Tıp Fakültesi, 1 000 yataklı Beyoğlu "*Galatasaray*", 400 yataklı Galata "*İstanbul Sultanîsi*", 300 yataklı Cağaloğlu "*Bezmialem İnâs Sultanîsi*" 300 yataklı Taksim, 200 yataklı Kadırğa hastahaneleri (*Tanîn*, 2297, 12 Mayıs 1915, s.5) duyurulan hastahanelerdir. Bunu müteakiben Kadıköy Kadın Cemiyetleri'nin Kadıköy Mekteb-i Sultanîsi'ne giderek gazileri ziyaret etmeleri haberiyle de Kadıköy Sultanîsi'nin hastane olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12251, 18 Mayıs 1915, s.2). Son olarak Çapa'da yapılmakta olan Dârümuallimîn binâsının inşaatının sona erdiği ve yaralı kabulüne başlandığı ilan olunmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 12261, 28 Mayıs 1915, s.2). Verilen haberlerden anlaşıldığı üzere yatılı kapasitesi bulunan okullar hastaneye çevrilirken tercih edilmiştir. Bu konu hakkında 1916, 1917 ve 1918 yıllarına ait bir veriye ulaşıl原因amamıştır.

4.3. ÖĞRETMENLER İLE İLGİLİ HABERLER

Taranan gazetelerde muallimlerle ilgili olarak muallim ve muallime muavinliği ve muavineliği imtihanları, öğretmen alımları, öğretmen tayinleri, öğretmenlere yapılan uygulama kararları, öğretmenlere erzak ve kıyafet dağıtımı gibi haberlere rastlanmıştır.

4.3.1. Muallim ve Muallime Muavinliği ve Muavineliği İmtihanları İle İlgili Haberler

İbtidâîlerdeki muallim açığını kapatmak amacıyla, 1913 tarihli Tedrîsât-ı İbtidâîye Kanun-ı Muvakkatı ehliyetname imtihanlarını belirli esaslara bağlamış; bu imtihanlar yaz tatillerinde yapılarak uygulamaya konulmuştur. Ehliyetnameler üç yıllık süre için verilmekte olup bu süre zarfında ehliyetname sahiplerinin Dârülmuallimîn veya Dârülmuallimât-ı ibtidâîye sınavlarına girerek şهادetname almaları gerekmektedir. Ehliyetname imtihanları 1913 yılından itibaren uygulanmaya başlamış ve 1926 yılına kadar devam etmiştir (Aytekin, 1991, s.158; Öztürk, 1996, s.36).

Savaşın başlamasından hemen önce Vilayet Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi, gelecek sene açılacak olan mekteplere muallim olmak amacıyla müracaat eden mekatib-i âliye ve idadîye mezunlarının sayısının 300'ü geçmesi üzerine muallim olarak tayin edileceklerin öğretmenlik mesleğini başarıyla yapabilmeleri amacıyla eğitim süresi iki ay olan fen talim ve terbiye derslerinin verilmesini kararlaştırmıştır. Bu dersler uzman eğitimciler tarafından verilecek olup dersler Temmuz ve Ağustos (rumî) aylarında gerçekleştirilecektir (*Tanîn*, 1929, 7 Mayıs 1914, s.3). Bunu müteakiben Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nde görüşüldüğü üzere, ehliyetname imtihanlarının yapılmasına, talip olanların gazeteler aracılığıyla davet edilmesine, imtihanların Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi tarafından gerçekleştirilmesine, bu sınavların 10 Haziran'dan (23 Haziran) itibaren yapılmasına karar verilmiştir (*Tanîn*, 1946, 24 Mayıs 1914, s.2). Ardından, ibtidâî mektepleri için muallim ve muallime muavinliği imtihanlarının Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclisi'nce 11 Haziran'da (24 Haziran) başlayıp Temmuz'un ilk haftasında sona ereceği; ehliyetname almaya hak kazananların

derecelerine göre maaşı 400 kuruştan aşağı olmamak üzere tayin edilecekleri duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 11926, 23 Haziran 1914, s.2). Ertesi gün, Vilayet Tadrîsât-ı İbtidâiye Meclisi'nin muallimlere sorulacak soruları hazırlamış ve yazılı imtihanların Dârümuallimîn Tatbikat Mektebi'nde yapılmış (*Tercümân-ı Hakikat*, 11927, 24 Haziran 1914, s.2; *Tanîn*, 1978, 25 Haziran 1914, s.2), gelecek Çarşamba günü sözlü imtihanların yapılacağı duyurulmuş (*Tanîn*, 1981, 28 Haziran 1914, s.2), imtihanlar 4 Temmuz'da yapılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11936, 4 Temmuz 1914, s.2). Şu ana kadar imtihana 35-40 kişinin talip olup ancak bir kişinin ehliyetname alabildiği; diğerlerinin yazılı imtihanları yapılmış olup sözlü imtihanların yapılacağı haber verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11940, 8 Temmuz 1914, s.2).

Ardından, ehliyetname alanların Tatbikat Mektebi'nde iki ay tahsil yaptıktan sonra muallim muavini tayin edilecekleri, bununla beraber Dârülfünûn mezunlarının herhangi bir imtihan yapılmaksızın Tatbikat mekteplerine gönderileceği bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11940, 8 Temmuz 1914, s.2). Ayrıca, Dârümuallimîn Konferans Salonu'nda iki ay sürecek olan derslere katılan sultanî ve yedi senelik idadî mezunlarına imtihansız şهادetname verileceğinden gerekli evraklarla İstanbul Maârif Müdüriyeti'ne müracaat etmeleri istenmiştir (*Tanîn*, 1991, 8 Temmuz 1914, s.5). Ertesi gün idadî ve sultanî mezunlarının Tatbikat Mektebi'nde eğitim alarak muallim muavini tayin edilmeleri kararı Maârif Nezareti tarafından İstanbul Maârif Müdüriyeti'ne bırakılmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11941, 9 Temmuz 1914, s.2). Bunu müteakiben Dârümuallimât, inâs sultanîsi, kız sanayi mektebi ve inâs rüşdiye mektebinden mezun ya da o derece hususî tahsil görmüş hanımların eğitim-öğretim yılı başında açılması kararlaştırılan ana mektepleri muallimeliğine tayinleri karar verildiğinden talip olanların Temmuz (rumî) sonuna kadar İstanbul Maârif İdaresi'ne müracaat etmeleri istenmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11942, 10 Temmuz 1914, s.2). Ayrıca, İstanbul Maârif Müdüriyeti, Dârümuallimîn Konferans Salonu'nda iki ay tatbikat dersi gördükten sonra imtihanla Dârümuallimîn şهادetnamesi almaya hak kazanan sultanî ve yedi senelik idadî mektep mezunlarının ibtidâî mektep muallimliklerine Maârif-i Umumiye Nezareti'nce izin verildiğinden talip olan sultanî ve idadî mezunlarının ayın sekizinci Salı günü (21 Temmuz) akşamına kadar Makam-ı Vilayet'e müracaat etmelerini bildirilmiştir. Başvuru için gerekli evraklar; mektep şهادetname veya tasdiknamesi ile aşî ilmuhaberi, tezkere-i Osmanîye ve mahalle heyet-i ihtiyaresi tarafından verilen hüsn-ü hal varikası veya meclis idare mazbatası ve

kartonsuz bir kıt'a fotoğraflarını ve mükellefiyet-i askeriye cüzdanı olarak açıklanmıştır (*Tanîn*, 1991, 8 Temmuz 1914, s.5). Temmuz ayında yazılan bu haberler doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin dârümuallimînlerden başka ehliyetname sınavlarıyla da öğretmen yetiştirdiği ve yükseköğrenim görmüş olanların da öğretmenlik yapmasına olanak sağladığı anlaşılmaktadır.

Ağustos ayına gelindiğinde, İstanbul Vilayeti Maârif Müdüriyeti'nce muallim muavinliği için yapılan ehliyetname sınavlarında 25 kişinin başarılı olduğu; başarılı olamayan adayların gelecek sene tekrar sınavlara başvurabileceği ve bu adayların hususî mekteplerde muallimlik yapabilecekleri bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11983, 21 Ağustos 1914, s.2).

1915 yılının ilk günlerinde, muallime ehliyetname imtihanları üçüncü defa olarak yapılmıştır. Bu imtihan sırasında Nakış ve Biçki dersi muallimeliği için müracaat eden yirmi kadar hanımın imtihanları da yapılmıştır (*Tanîn*, 2211, 15 Şubat 1915, s.2). Daha sonra Dârümuallimîn-i Âliye tatbikat derslerine 20 Mayıs günü (2 Haziran) başlanacağı haber verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12250, 17 Mayıs 1915, s.2).

Temmuz ayında, İstanbul Maârif Müdüriyeti, yedi senelik idadî ve Dârüşşafaka ve sultanî mezunları ve sultanîyelerin on ikinci sınıf talebesi ile inâs sultanîsi mezunları veya inâs sultanîlerinin son sınıf talebelerinin Temmuz (rumî) başından itibaren 15 Eylül'e (28 Eylül) kadar zükûr ve inâsa mahsus olarak küşad edilecek tatbikat derslerine devam ettikleri takdirde mekatib-i ibtidâîye muallimlik ehliyetnamesi alabileceklerini ilan etmiştir (*İkdâm*, 6607, 9 Temmuz 1915, s.2). Ayrıca dârümuallimîn ve sultanîden ihraç edilen talebelerin muallim muavinliği ehliyetname imtihanlarına kabul edilmelerine Maârif Nezareti'nce karar verilmiştir (*İkdâm*, 6615, 18 Temmuz 1915, s.2). Bunun yanı sıra sultanî mektepleri, Dârüşşafaka mezunu olup da muallim olmak isteyenler ve ehliyetname almamış olanlar için derslere 24 Temmuz 1915'te başlayacağı ilan edilmiştir (*İkdâm*, 6618, 21 Temmuz 1915, s.2).

Ağustos ayında ise, muallim muavin ve muallime muavineliği ehliyetname imtihanı için başvuruların başladığı ve 13 Ağustos'a (26 Ağustos) kadar devam edeceği duyurulmuştur (*Tanîn*, 2401, 24 Ağustos 1915, s.3). İmtihanların yazılı kısmı Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi'nde 28 Ağustos'ta yapılmış, 30 Ağustos'ta sözlü

imtihtanlarının Vefa Sultanîsi'nde yapılacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 2406, 29 Ağustos 1915, s.2). Muallime muavineliği sözlü imtihtanları 6 Eylül'de Dârülmuallimât'ta yapılmış ve Dârülfünûn Ulum-ı Tabîyye Şubesi öğrencilerinden Emine Nüzhet Hanım ve Kadıköy Kız Numune Mektebi'nden mezun Behiye Şerife Hanım sınavda başarılı olmuşlardır (*Tanîn*, 2415, 7 Eylül 1915, s.4).

1915 yılının son günlerinde gerçekleşen gelişme, muallimlik ehliyetnamesi için başvuran adaylardan bir kısmının imtihtanlarının 16 Aralık'ta yapılmasıdır (*Tanîn*, 2516, 17 Aralık 1915, s.3).

1916 yılının ilk ehliyetname imtihtanı duyurusu, 5 Haziran tarihlidir. İstanbul Vilayet Maârif Müdüriyeti, yedi senelik idadî ve sultanî mezunları ile sultanînin on ikinci sınıfında olan ve ibtidâî mekteplerinde muallim olmak için ehliyetname almak isteyenlerin Mayıs 1332 sonuna kadar İstanbul Vilayet Maârif İdaresi'ne müracaat etmelerini istemiştir. Buraya müracaat edeceklerde aranan şartlar şunlardır: Yaşları 19-35 olmak, tezkere-i Osmanî, sıhhat raporu, aşı kağıdı, hüsn-ü hal kağıdına sahip olmak (*İkdâm*, 6938, 5 Haziran 1916, s.2). Daha sonra muallim ve muallime muavin ve muavineliği için imtihtan yapılacağı; bu imtihtana kayıtların Ramazan sonuna kadar devam edeceği; erkeklerin imtihtanlarının 6 Ağustos'ta ve kızların imtihtanlarının 13 Ağustos'ta yapılacağı haber verilmiştir (*İkdâm*, 6967, 4 Temmuz 1916, s.2). Ağustos ayında, muallim muavinliği yazılı imtihtanında yalnız dört kişinin başarılı olduğu ve bunların sözlü imtihtanlarının birkaç gün içinde yapılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7014, 22 Ağustos 1916, s.2).

1917 yılına gelindiğinde, muallim ve muallime muavin ve muavineliği ehliyetname sınavları için ilk duyuru 18 Ocak'ta yapılmış, sınav için kayıtların 21 Ocak tarihine kadar devam edeceği ilan edilmiştir (*İkdâm*, 7161, 18 Ocak 1917, s.2). Mart ayında, imtihtanlara katılıp başarılı olanların ehliyetnamelerini almaları için İstanbul Vilayeti Maârif İdaresi'ne gerekli evraklarla gelmeleri istenmiştir (*İkdâm*, 7233, 31 Mart 1917, s.2).

Ağustos ayında muallim veya muallime muavin ve muavineliği için başarılı olanlara ehliyetname vermek ve ehliyetname alanlara tayin edilmek üzere imtihtan açıldığı, kayıtların 16 Ağustos tarihine kadar devam edeceği; muallim muavinliğine talip olanların yazılı imtihtanlarının 19 Ağustos Pazar, muallime muavineliğine talip

olanların yazılı imtihanları 22 Ağustos Çarşamba, muallim muavinliği sözlü imtihanlarının 26 Ağustos Pazar, muallime muavineligi sözlü imtihanlarının 29 Ağustos Çarşamba, muallim muavinliği imtihan yerinin Vilayet Dairesi, muallime muavineligi imtihan yerinin Dârümuallimât olduğu duyurulmuştur (*İkdâm*, 7354, 2 Ağustos 1917, s.2). Bunu müteakiben muallim ve muallime muavin ve muavineligi için ehliyetname almak amacıyla müsabaka imtihanlarına gireceklere mahsus olmak üzere bir talîmâtname hazırlandığı haber verilmiştir (*İkdâm*, 7355, 3 Ağustos 1917, s.2).

1918 yılına gelindiğinde; yılın ilk günlerinde, ihtiyaçtan dolayı muallim ve muallime muavin ve muavine ehliyetname imtihanı yapılacağı; muallim muavinliğine talip olanların yazılı imtihanlarının 19 Ocak, sözlü imtihanlarının 26 Ocak İstanbul Vilayet Dairesi'nde saat ikide; muallime muavineligine talip olanların yazılı imtihanlarının 20 Ocak, sözlü imtihanlarının 27 Ocak'ta Dârümuallimât'ta saat ikide yapılacağı ilan edilmiştir (*Tanîn*, 3255, 3 Ocak 1918, s.3; *İkdâm*, 7506, 3 Ocak 1918, s.2).

Daha sonra Mayıs ayında, tatilde muallim ve muallimeler için bir ehliyetname imtihanı yapılacağı haber verilmiş (*Tercümân-ı Hakikat*, 13371, 22 Mayıs 1918, s.2; *İkdâm*, 7646, 23 Mayıs 1918, s.2), bu imtihanın 15 Ağustos'tan sonra yapılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3456, 26 Temmuz 1918, s.3). Daha sonra Dârümuallimât'ta muallime muavineligi için 31 hanımın yazılı imtihanının yapıldığı, kazananların adlarının Pazar günü duyurulup Çarşamba günü sözlü imtihanlarının yapılacağı ilan edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13461, 23 Ağustos 1918, s.2). Bu haber, *Tanîn*'de 24 Ağustos günü yer bulmuş ve kazananların isimlerinin Pazartesi günü ilan edileceği sözlü imtihanlarının da yapılacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 3485, 24 Ağustos 1918, s.3).

4.3.2. Öğretmen Alımları

Taranan gazetelelerde muallim ilanlarına da rastlanmıştır. Bu ilanlar ya Maârif Nezareti'nce ya da okullar tarafından verilmişlerdir. İlanlar kronolojiye göre kim tarafından verildiği gözetilmeksizin sıralanacaktır.

Dönemin ilk muallim ilanı, 28 Ağustos tarihli İstanbul Maârif Müdüriyeti'nin ilanıdır. Mekatib-i âliye ve idadîye mezunlarıyla dârümuallimîn mezunlarından olup muallim olmak isteyen ve askerlikle ilgisi olmayanların Ağustos'un (rumî) sonuna kadar İstanbul Maârif Müdüriyeti'ne başvurmaları istenmiştir (*İkdâm*, 6293, 28 Ağustos 1914, s.2). Ardından, ibtidâîye sınıfları için bazı dersleri vermek üzere muallime ihtiyaç olduğu, askerlikle ilgisi olmayanların mektupla Türkiye Hanı'nda 38-39-40 numaralı idarehaneye başvurmaları istenmiştir (*İkdâm*, 6296, 31 Ağustos 1914, s.2).

Aynı yılın Eylül ayında, Kasımpaşa'da Divanhane Meydanı'nda Cezayirli Gazi Hasan Paşa Mektebi'ne riyazîyat ve Türkçe muallimleri için iki ve ihtiyad (hazırlık) sınıfı için bir muallime ihtiyaç olduğu 1 Eylül (14 Eylül) tarihine kadar talip olanların mektep idaresine başvurmaları duyurulmuştur (*İkdâm*, 6299, 3 Eylül 1914, s.2). Ardından, vakıf mekteplerinde muallimlik yapmak isteyen mekatib-i âliye ve idadîye ile dârümuallimîn mezunlarının Ağustos (rumî) sonuna kadar Maârif İdaresi'ne başvurmaları istenmiştir (*İkdâm*, 6301, 5 Eylül 1914, s.2). Daha sonra İstanbul Vilayeti İnâs Mekatibi Müfettişliği, Numune mektepleri için Fransızca dersi verebileceklerin Süleymaniye İnâs Rüşdiyyesi'ne müracaat etmelerini ilan etmiştir (*İkdâm*, 6319, 24 Eylül 1914, s.2).

1915 yılının ilk ilanları, yılın ilk ayındandır. Üsküdar Füyuzat Osmanî Mektebi, okulda sürekli bulunacak bir muallimeye ihtiyacı olduğunu ve talip olanların mektep idaresine başvurmalarını istemiştir (*Tanîn*, 2178, 13 Ocak 1915, s.4). Bunu müteakiben, Kayseri sancağı merkez mektebine 800 kuruş maaşlı musiki muallimi arandığı; talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye Birinci Şubesi'ne (*Tanîn*, 2186, 21 Ocak 1915, s.4), Kütahya Şakiriye Merkez İnâs Mektebi'ne 500 kuruş maaşlı muallim arandığı ve talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye Birinci Şubesi'ne (*İkdâm*, 6452, 5 Şubat 1915, s.2) müracaat etmeleri duyurulmuştur.

Mart ayında, Adana, Mersin, Tarsus inâs mektepleri için beşer ve altı yüzer kuruş maaşlı üç musiki muallimi (*İkdâm*, 6494, 19 Mart 1915, s.2), Aydın vilayet dahilinde üç yüzer kuruş maaşlı yirmi ibtidâî muallimi ve Sivas ili mekteplerinde beş muallime (*İkdâm*, 6498, 23 Mart 1915, s.2) ihtiyaç olduğu ve talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye Birinci Şubesi'ne müracaat etmeleri ilan edilmiştir. Daha sonra, İzmir

Neharî İdadîyesi Sanayi Mektebi'ne 1 000 kuruş maaşlı el işi muallimi, Manisa ve Denizli idadîlerine 800 kuruş maaşlı terbiye-i bedeniye ve izcilik dersleri muallimi arandığı ve talip olanların 8 Nisan (21 Nisan) tarihine kadar Tedrîsât-ı İbtidâiye Birinci Şubesi'ne başvurmaları istenmiştir (*Tanîn*, 2269, 14 Nisan 1915, s.8).

Mayıs ayına gelindiğinde, İzmir Mekteb-i Sultanîyesi ile merkez ibtidâîyesine toplam 1 500 kuruş maaşlı Almanca muallimi tayin edileceği ve müsabaka imtihanı için 23 Nisan (4 Mayıs) gününe kadar Tedrîsât-ı İbtidâiye Birinci Şubesi'ne başvurmaları duyurulmuştur (*Tanîn*, 2288, 3 Mayıs 1915, s.6).

Aynı yılın Eylül ayında, vilayât dârülmuallimînlerinde 600'den 800 kuruşa kadar maaşlı riyaziye, coğrafya ve ulum-ı tabîiye, Türkçe ve Edebiyat ve ziraat muallimliklerine ihtiyaç olduğu; talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâiyesi İdaresi'ne müracaatları (*Tanîn*, 2413, 5 Eylül 1915, s.4), sultanî mektepleri için boş olan lisan muallimliklerine talip olup daha önceden adını yazdıranların 7 Eylül (20 Eylül) Almanca, 8 Eylül (21 Eylül) İngilizce, 9 Eylül (22 Eylül) Arapça, 10 Eylül (23 Eylül) Fransızca muallimlikleri sınavlarının Dârülfünûn'da yapılacağı (*Tanîn*, 2427, 19 Eylül 1915, s.3) bildirilmiştir. Bunu müteakiben Çamlıca İnâs Sultanîsi tabîiyat muallimliği için ameli ve nazari müsabaka yapılacağı; talip olanların 25 Eylül (8 Ekim) tarihine kadar adlarını Tedrîsât-ı Talîye Birinci Şubesi'ne yazdırmaları istenmiştir (*Tanîn*, 2444, 6 Ekim 1915, s.3). Daha sonra Halep'te leyfî merkez ibtidâîyesi müdürlüğü ve ziraat muallimi ile vilayet dârülmuallimleri ve ziraat muallimliklerine; Bursa, İzmir, Şam, Bağdat, Canik, Musul, Konya ve Giresun dârülmuallimînlerinde riyazîye; Bağdat, Menteşe ve Giresun dârülmuallimînlerinde ulum-ı tabîiye; Beyrut, Menteşe dârülmuallimînlerinde terbiye-i bedeniye ve el işleri muallimliklerine talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâiye Birinci Şubesi'ne müracaat etmeleri ilan edilmiştir (*Tanîn*, 2460, 22 Ekim 1915, s.4). Ardından, Kastamonu'da yapılacak darülmualimin mektebinin müdürlüğüne ve 800 kuruş maaşlı ana mektebi muallimeliğine talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâiye Dairesi Birinci Şubesi'ne müracaatları istenmiştir (*Tanîn*, 2469, 31 Ekim 1915, s.4).

Bu yılın son dönemlerinde, taşra sultanî mektepleri için riyazîye, edebiyat, tarih, coğrafya muallimlikleri ile Fransızca, Almanca, İngilizce, terbiye-i bedeniye ve resim muallimlikleri (*Tanîn*, 2505, 6 Aralık 1915, s.3), Konya'da Şehit Muhtar Bey

Înâs İbtidâî Mektebi'ne 600 kuruş maaşlı muallime-i evvelliği (*Tanîn*, 2506, 7 Aralık 1915, s.3), Halep merkez dârülmua'llimâtına 800 ve Beyrut vilayeti içindeki Lazkiye İnâs mektebi 600 kuruş maaşlı muallimelikleri (*Tanîn*, 2514, 15 Aralık 1915, s.3) için talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye İdaresi Birinci Şubesi'ne başvurmaları duyurulmuştur.

1916 yılının ilk ilanı, Ocak ayında olup 2 000 kuruş maaşlı Bağdat İnâs ve 800 kuruş maaşlı Kırkkilise'ye bağlı Demirköy kazası leylî zükûr mektepleri müdürlüklerine talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye İdaresi Birinci Şubesi'ne müracaat etmeleri istenmiştir (*Tanîn*, 2534, 4 Ocak 1916, s.4). Ardından Dârülmua'llimîn-i Âliye'ye el işleri muallimi alınacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 2538, 8 Ocak 1916, s.4). Daha sonra, herhangi bir muallimliğe tayin edilmek isteyenlerin taşra muallimlikleri için Tedrîsât-ı İbtidâîye İdaresi Birinci Şubesi'ne müracaatları istenmiştir (*Tanîn*, 2581, 20 Şubat 1916, s.4).

Nisan ayında, taşra dârüleytâmları muallim ve muallimeliklerine (*Tanîn*, 2633, 12 Nisan 1916, s.3), Karahisar Bıçkı Yurdu ile inâs mektebine 800 kuruş maaşlı dikiş nakış muallimliğine (*Tanîn*, 2642, 21 Nisan 1916, s.4) talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye İdaresi Birinci Şubesi'ne başvurmaları ilan olunmuştur.

Mayıs ayında ise, İstanbul Vilayet Müdüriyeti 1 000'er kuruş maaşlı Fransızca ve Almanca muallimlerine ihtiyaç olduğu ve talip olanların İstanbul Vilayet Müdüriyeti'ne müracaat etmeleri bildirmiştir (*İkdâm*, 6906, 4 Mayıs 1916, s.2). Ardından, yine İstanbul Vilayet Müdüriyeti'nce 1 500 kuruş maaşlı bir Fransızca muallimi arandığı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6961, 28 Haziran 1916, s.2).

1916 yılının son dönemlerine gelindiğinde, Bursa İdadî Zükûr Dârüleytâmı'na 900 kuruş maaşlı ticaret, 800 kuruş maaşlı Fransızca, 1 000 kuruş maaşlı daktilografi ve sanayi dersleri muallimliklerine (*İkdâm*, 7024, 1 Eylül 1916, s.2); Biga Dârülmua'llimât ve mülhakındaki zükûr ve inâs mekteplerine 500'den 1 000 kuruşa kadar maaşlı muallimlik ve muallimeliklere ve müdür ve müdürelıklere (*İkdâm*, 7076, 25 Ekim 1916, s.2) talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâîye İdaresi Birinci Şubesi'ne başvurmaları istenmiştir. Daha sonra, İzmit liva dahilinde 400'er kuruş maaşlı on bir ibtidâîye muallimliğine, Maraş Dârülmua'llimîni'nde 800 kuruş maaşlı ulum-ı tabîîyye

muallimliğine, Dârüleytâm Kadıköy Zükûr Şubesi'ne 700 ve 600 kuruş maaşlarla üç muallimliğe talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâiye İdaresi Birinci Şubesi'ne müracaat etmeleri ilan olunmuştur (*İkdâm*, 7112, 30 Kasım 1916, s.2). Bunu müteakiben Cebel-i Lübnan sancağında leylî eytam sanayi mektebinde ders vermek isteyen hanımların Sultan Ahmed Kızlar Vakıf Mektebi Müdüriyeti'ne (*İkdâm*, 7125, 13 Aralık 1916, s.2); Konya merkez ve civarında 600'er kuruş maaşlı muallimliklere ve Adana İnas Dârüleytâmı'na 800 kuruş maaşlı müdüre muavineliliğine talip olanların Tedrîsâtı İbtidâiye İdaresi Birinci Şubesi'ne başvurmaları (*İkdâm*, 7137, 25 Aralık 1916, s.2) istenmiştir.

1917 yılının ilk aylarında, Merkez Dârüleytâmına 600'er kuruş maaşlı muallim ve muallimeliklere (*İkdâm*, 7148, 5 Ocak 1917, s.2); Muğla'da açılan inâs sultanîsine 1 200 kuruş maaşlı müdüre ve 800 kuruş maaşlı muallimeliğe (*İkdâm*, 7174, 31 Ocak 1917, s.2) talip olanların Tedrîsât-ı İbtidâiye İdaresi Birinci Şubesi'ne gelmeleri istenmiştir.

Daha sonra Ağustos ayında, Evkaf Nezareti'nin yaptığı duyuruda, Kudüs'te Selahaddin Eyyûbi Medresesi Külliyesi için 2000 kuruş maaşla Türkçe lisan ve edebiyat muallimliği için talip olanların Evkaf Nezareti Müessesat-ı Aliye İdaresi'ne müracaat etmeleri istenmiştir (*Tanîn*, 3120, 19 Ağustos 1917, s.3). Ardından, hususî mektebe İbtidâî muallimi arandığı (*İkdâm*, 7379, 27 Ağustos 1917, s.2), İnas Dârülfünûnu ve Dârülmuaallimât-ı âliyeden mezun olanların Tedrîsât-ı İbtidâiye İdaresi'ne müracaat etmeleri (*İkdâm*, 7380, 28 Ağustos 1917, s.2) bildirilmiştir.

Eylül ayına gelindiğinde, Eyüp Sultan Füyuzat Numune Mektebi'ne iki muallim bir muallime istenirken (*İkdâm*, 7387, 4 Eylül 1917, s.2), Suriye Sultanî ve Dârülmuaallimâtı malumat-ı medeniye dersi muallimeliği için Fevziye Mektebi'ne başvurulması istenmiştir (*Tanîn*, 3138, 6 Eylül 1917, s.3). Bunları müteakiben, taşra dârülmuaallimâtlarında görevlendirilmek üzere iki dikiş ve nakış muallimesine ihtiyaç olduğu ve gerekli şartları sağlayanların Tedrîsât-ı İbtidâiye Birinci Şubesi'ne başvurmaları duyurulmuştur (*Tanîn*, 3182, 22 Ekim 1917, s.4). Ardından, İstanbul Vilayeti Maârif Müdüriyeti, Mithat Paşa Kız Sanayi Mektebi'ne 800 kuruş maaşlı dikiş ve nakış muallimeliği için müsabaka yapılmasını kararlaştırmış olup talip olanların 15 Kasım'a kadar müdüriyete başvurmalarını istemiştir (*Tanîn*, 3203, 12

Kasım 1917, s.4). Daha sonra, Beyrut inâs mektepleri için 1 800 kuruş maaşla üç Türkçe muallimesi ve 400 kuruş maaşla muîdeye¹⁷ ihtiyaç olduğu; talip olanların Fevziye Mektebi müdüriyetine başvurmaları istenmiştir (*Tanîn*, 3206, 15 Kasım 1917, s.4).

1918 yılında muallim ilanları ile ilgili herhangi bir veriye taranan gazetelerde tesadüf edilmemiştir.

4.3.3. Öğretmen Tayinleri

Gazetelerdeki eğitim haberleri içinde muallim tayinleri de yer almaktadır. Bu tür haberlerin gazetelerde yer alması gazetelerin bu dönemde en önemli iletişim aracı olduğunu tekrar göz önüne sermektedir. Dönemin ilk tayin haberi, 1914 yılının ilk ayında yapılmıştır. Fatih Baş Kurşunlu Medresesi hendese muallimliği ile Kara Halil Medresesi malumat-ı sıhhiye muallimliğine Emrulluha Hıfzı, Muid Ahmed Efendi Medresesi hesap muallimliğine Hamdi, Fatih Baş Kurşunlu Medresesi Farisî muallimliğine Şemseddin, Divanyolu'nda Sinan Paşa Medresesi hesap muallimliğine Mehmed Sırrı, Tophane Medresesi kitabat muallimliğine Süleyman Sırrı ve Sultan Selim Medresesi coğrafya muallimliğine Hasan, Valide Sultan Medresesi tarih muallimliğine Süreyya Beyefendiler tayin edilmişlerdir (*Tanîn*, 1829, 27 Ocak 1914, s.2). Ertesi gün medreselere tayinler devam etmiştir. Çifte Ayak Kurşunlu Medresesi usul-u tahrir muallimliğine Ahmet Süreyya, Kara Halil Medresesi usul-u tahrir muallimliğine Ahmed Muhayyeleddin, Muid Ahmed Efendi Medresesi Farisî muallimliğine Abdullah, Sinan Paşa Medresesi muhalleme-i Arabiye muallimliğine İsmail, Çifte Baş Kurşunlu Medresesi hesap muallimliğine Süleyman Şevket, Tophane Medresesi muhalleme-i Arabiye muallimliğine Receb, Sultan Ahmed Medresesi usul-u tahrir muallimliğine İhsan Rüşdü, Rabi' Süleymaniye Medresesi muhalleme-i Arabiye muallimliğine Tevfik Bey Efendiler tayin edilmişlerdir (*Tanîn*, 1830, 28 Ocak 1914, s.2)

Daha sonra Ağustos ayında tayinler devam eder. Bursa'da açılan inâs mektebi ibtidâîsi muallim muavineliğine Feride, Hafize Zehra ve Ulviye Hanımlar tayin

---

¹⁷Muîd: yardımcı.

edilmiş; Tatbikat Mektebi'nde eğitim aldıktan sonra görevlerine başlayacakları bildirilmiştir (*İkdâm*, 6266, 1 Ağustos 1914, s.5). Daha sonra, Kastamonu Sultanîsi edebiyat muallimlerinden Ahmed Bey'in İzmir Sultanîsi edebiyat muallimliğine (*İkdâm*, 6324, 29 Eylül 1914, s.2); Bağdat'ta açılan Ziraat Mekteb-i Âlisi Müdüriyeti'ne Adana Ziraat Ameliyat Mektebi Müdürü Faik Bey'in (*İkdâm*, 6328, 3 Ekim 1914, s.2); Karesi Dârümuallimîni'ne Sapanca muallim sabıkı Ali Celali, Trabzon Dârümuallimi'ne Selanik Dârümuallimîni muallim sabıkından Osman Nuri Beyler'in tayin olunduğu (*İkdâm*, 6344, 19 Ekim 1914, s.2) duyurulmuştur. Ayrıca, Numune ibtidâîyelerindeki mürebbiyelerin kadroları İstanbul Vilayeti Maârif İdaresi tarafından tanzim edilmiş, her Numune mektebine 600 kuruş maaşla iki mürebbiye tayin edileceği bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12035, 13 Ekim 1914, s.2). Ardından, İstanbul Maârif Müdüriyeti Dersââdet'te İbtidâî mekteplerin kadrolarının tamamlanacağından, daha önceden tayin olmak için müracaat edenlerin nereye atanacağını öğrenmek üzere 9 Ekim'e (22 Ekim) kadar müdüriyete gelmelerini ilan etmiştir (*İkdâm*, 6346, 21 Ekim 1914, s.2). Ayrıca, Medreset'ül Vaazin tarih-i medenîye muallimliğine Refik Bey tayin edilmiştir (*İkdâm*, 6347, 22 Ekim 1914, s.2).

1915 yılının ilk aylarında, Fatih Rüşdiyesi tarih muallimliğine Mahmud Sıtkı Efendi (*Tanîn*, 2192, 27 Ocak 1915, s.3), İzmir Mekteb-i Sultanîsi tarih ve coğrafya muallimliğine Ali Haydar ve Tokat İdadîsi ziraat muallimliğine Rüşdi Beyler (*Tanîn*, 2192, 27 Ocak 1915, s.4) tayin edilmişlerdir. Bunları müteakiben Kadıköy Dârüleytâm Müdürelîği'ne Seniye Hanım'ın (*Tanîn*, 2198, 2 Şubat 1915, s.3); Leyli Nişantaşı Sultanîsi Müdüriyeti'ne Üsküdar Sultanîsi Müdürü Abdülkerim Nadir, Üsküdar Mekteb-i Sultanîsi Müdürlüğü'ne Müdür-i Sani Mehmed Ali ve onun yerine de Nişantaşı Sultanîsi Müdürü Yakup Beyler'in (*Tanîn*, 2199, 3 Şubat 1915, s.3); Üsküdar Numune Mektebi terbiye-i bedeniye muallimliğine Sedat Hikmed Bey'in (*Tanîn*, 2200, 4 Şubat 1915, s.4); Darü'lhilafet'ül Aliye Medresesi Tedris-i Fennîye Müfettişliği'ne Ağaoğlu Ahmed Bey'in (*Tanîn*, 2208, 12 Şubat 1915, s.3); İstanbul Sultanîsi Müdür Muavinliği'ne Dârümuallimîn Müdür Muavin-i Sanisi Şükrü Bey'in (*Tanîn*, 2220, 24 Şubat 1915, s.3) tayin edildikleri bildirilmiştir. 25 Şubat'ta ise, İstanbul Sultanîsi Müdürlüğü'ne Dârümuallimîn-i Âliye Müdür Muavin-i Sanisi Şükrü Bey, Yozgat Sultanîsi Müdürü Bahaeddin Bey Harput Sultanî Müdürlüğü'ne, Harput Sultanîsi Müdürü Ferid Bey Mamûrat'ül Aziz Maârif Müdürlüğü'ne, Mamûrat'ül Aziz Maârif Müdürü Konya Maârif Müdürlüğü'ne, Konya Maârif

Müdürü Rıfat Bey Trabzon Maârif Müdürlüğü'ne tayin edilmişlerdir (*İkdâm*, 6473, 25 Şubat 1915, s.2). 27 Şubat'ta, yukarıdaki tayinlere yenileri eklenmiştir. Buna göre, Harput Sultanîsi Müdüriyeti'ne Konya Sultanîsi Müdürü Bahaeddin Bey, Yozgat Sultanîsi Müdüriyeti'ne İstanbul Sultanîsi Müdür-i Sanisi Mustafa Bey, Ertuğrul Mektebi Almanca muallimliğine Mahmud Şevket Paşa Numune Mektebi Almanca muallimi Fuad Bey ilave memuriyet ile; Bağdat Ziraat Mektebi Müdürlüğü'ne vekaleten Vilayet Maârif Müdürü Kemal Bey atanmışlardır (*Tanîn*, 2223, 27 Şubat 1915, s.3).

Mart ayına gelindiğinde, İzmir Sultanîsi Arapça muallimi Mehmed Rauf Bey'in Kudüs-i Şerif'de Selahaddin Eyyübi Medrese-i Külliyesi Müdür Muavinliği'ne (*İkdâm*, 6483, 8 Mart 1915, s.2), Nişantaşı Sultanîsi Müdürlüğü'ne Mehmed Müfid Bey'in (*İkdâm*, 6502, 27 Mart 1915, s.3) tayin edildikleri bildirilmiştir. 28 Mart'ta, uzun bir atama listesi gazetelerde yer almıştır. İzmir Dârülmualimîn Müdürü Ethem Necati Bey Menteşe Sancağı Maârif Müdürlüğüne; boş olan İzmir Mekteb-i Sultanîsi Müdürlüğü'ne mektebin müdür-i sanisi Nuri Bey, ondan boş kalan yere Haydar Bey; Mersin İdadisi Müdürlüğü'ne Ahmed Refet Beyler tayin edilmişlerdir (*İkdâm*, 6503, 28 Mart 1915, s.3).

Daha sonra, Muğla Maârif Müdürü Ethem Nejat Bey Eskişehir Maârif Müdüriyeti'ne tayin edilmiştir (*Tanîn*, 2310, 25 Mayıs 1915, s.4). Dârülmualimîn-i Âliye'den bu sene mezun olanlardan yirmi bir kişinin taşra dârülmualimliklerine tayin edilmiş (*Tanîn*, 2377, 31 Temmuz 1915, s.3), 6 Ağustos'ta yukarıdaki haberin ayrıntıları verilmiştir. Buna göre, Dârülmualimîn-i Âliye riyazîye şubesi mezunlarından Hüseyin Avni Efendi Edirne, Faik Efendi Bolu, Bedri Efendi Adana, Mustafa Nami Efendi Sivas Dârülmualimînleri riyazîye muallimliklerine, tabiat şubesi mezunlarından İhsan Efendi Konya, Mustafa Reşid Efendi Trabzon, Şerafeddin Efendi Bolu, Fazlı Efendi Kayseri, Ali Faik Efendi Afyon Karahisarı, Halid Efendi Adana, Ziya Efendi Urfa, Hüseyin Efendi Diyarbakir, İsmail Hakkı Efendi İzmir, Sadullah Ali Efendi Haleb Dârülmualimînleri Ulum-ı tabiîye muallimliklerine ve edebiyat şubesi mezunlarından Cemal Efendi Haleb, Ali Rıza Efendi Edirne, Murtaza Efendi Bolu dârülmualimînleri Türkçe malumat-ı medeniye dersleri muallimliklerine, Mümtaz Efendi Afyon Karahisarı, Ömer Hilmi Efendi Adana dârülmualimînleri tarih ve coğrafya muallimliklerine tayin olunmuşlardır (*Tanîn*, 2383, 6 Ağustos 1915, s.3).

Ardından, Trabzon Dârûmuallimîni riyazîye muallimliğine Sıtkı Efendi'nin ve Bursa Dârûmuallimîni riyazîye muallimliğine Edirne Dârûmuallimîn riyazîye muallimi Hüseyin Avni Bey'in tayin edildikleri duyurulmuştur (*Tanîn*, 2395, 18 Ağustos 1915, s.4).

Eylül ayına gelindiğinde, sultanî kadrolarının tamamlandığı ve müdür ve muallimlerin terfi veya maaşlarına zam aldıkları bir kısmına ise takdirname gönderildiği haber verilmiştir. Aynı zamanda devamsızlık ve beceriksizliği görülenler de cezalandırılmıştır. Buna göre terfi ve tayinler şöyledir: Sivas Sultanîsi Müdürü Şükrü Bey Niğde Maârif Müdüriyeti'ne, Dârûmuallimîn Müdürü Muavini Hüseyin Ragıb Bey Üsküdar Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Çanakkale Sultanîsi Müdür Muavini Hüseyin Ragıb Bey Üsküdar Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Çanakkale Sultanîsi Müdürü Mehmed Nizameddin Bey Diyarbakır Maârif Müdürlüğü'ne, Gelenbevi Sultanîsi Müdür-i Sanisi İbrahim Bey İzmit Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Ankara Sultanîsi Müdür-i Sanisi Halim Naim Bey Sivas Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Adana Sultanîsi Müdür-i Sanisi Rahmi Bey Kudüs Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Beyrut Sultanîsi Müdür-i Sanisi Rıfkı Bey Beyrut Sultanîsi Müdüriyeti'ne terfi ettirilmişler ve Balıkesir Sultanîsi Müdürü Halil Bey Canik Neharî Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Kudüs Sultanîsi Müdürü Şükrü Bey Urfa Nehari Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Üsküdar Sultanîsi Müdürü Mehmed Ali Bey Kayseri Sultanîsi Müdüriyeti'ne nakil edilmişlerdir. İzmit Sultanîsi muallimlerinden Celal Bey Ankara Müdür-i Saniliği'ne terfiyen, Beyrut Milga İkinci Sultanîsi Müdür-i Sanisi Nevzad Bey Gelenbevi Sultanîsi Müdür-i Saniliği'ne, Gelenbevi Müdür-i Sani sabıkı Hami Bey Davud Paşa Müdür-i Saniliği'ne, Mamûrat'ül Aziz Müdür-i Sanisi Mahmud Efendi Balıkesir Müdür-i Saniliği'ne ve Adana Sultanîsi devre-i saniye riyaziye muallimi Fuad Bey Adana Sultanîsi muallimliğine, Diyarbakır Maârif müdürü Sami Bey Bolu Maârif Müdüriyeti'ne, Bolu Maârif Müdürü Antalya Maârif Müdüriyeti'ne, Antalya Maârif Müdürü Tevfik Bey Bursa Sultanîsi Müdüriyeti'ne nakil ve tayin edilmişlerdir (*Tanîn*, 2418, 10 Eylül 1915, s.3). Ardından, Balıkesir Sultanîsi Müdürlüğü'ne Şam Arabi Sultanîsi Müdür Sabıkı Mehmed Vasfî Bey (*Tanîn*, 2420, 12 Eylül 1915, s.2); Çırak Mektepleri Müdür-i Umumîliği'ne Asım Bey (*Tanîn*, 2430, 22 Eylül 1915, s.2); Ticaret Mekteb-i Âlisi Müdürlüğü'ne Hikmet Bey (*Tanîn*, 2433, 25 Eylül 1915, s.3) tayin edilmişlerdir.

Kasım ayında ise, İzmit Sultanîsi ulum-ı tabîye muallimi Fevzi Bey, Adana Sultanî Mekteb-i Müdür-i Saniliği'ne; Beyrut Sultanîsi edebiyat muallimi Mahiraddin Bey bulunduğu mektebin müdür-i saniliğine tayin edilmiştir (*Tanîn*, 2470, 1 Kasım 1915, s.2). Bezmialem İnâs Sultanîsi ana muallimeliğine Hikmet Hanım'ın, Dârülmuallimîn Türkçe muallimliğine Ali Canib (Yöntem) Bey'in, Dârülfünûn müderrisliğine Halim Sabit Efendi'nin (*Tanîn*, 2472, 3 Kasım 1915, s.7), Makriköy/Bakırköy Numune Mektebi Müdürlüğü'ne Hüseyin Tahsin Beyin, Üsküdar Sultanîsi edebiyat muallimliğine Yakub Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'in (*Tanîn*, 2475, 6 Kasım 1915, s.3), Dârülfünûn Rus Lisanı muallimliğine Ahmed Saib Bey'in (*Tanîn*, 2478, 9 Kasım 1915, s.2) tayin edildikleri bildirilmiştir. Ayrıca, Üsküdar İttihad Sultanîsi Edebiyat ve Türkçe muallimliğine Safa Efendi (*Tanîn*, 2481, 12 Kasım 1915, s.2), Erenköy Kız Sultanîsi Müdürlüğü'ne vekaleten Nahifi Bey (*Tanîn*, 2486, 17 Kasım 1915, s.3), Canik Sultanîsi Müdürlüğü'ne İbrahim Bey (*Tanîn*, 2488, 19 Kasım 1915, s.2) tayin edilmişlerdir.

Yılın sonlarına doğru, Bursa Sultanîsi Müdür-i Saniliği'ne Necib Nadir Bey'in, Kabataş Sultanîsi Hikmet muallimliğine Neyir Bey'in, Selçuk Hatun Sultanîsi Müdüreliliği'ne Sadiye Hanım'ın, Bezmialem Sultanîsi Müdür-i Muavineliliği'ne Vahide Hanım'ın (*Tanîn*, 2508, 9 Aralık 1915, s.4), Kerkük Sultanîsi Müdürlüğü'ne İbrahim Hakkı Efendi'nin (*Tanîn*, 2513, 14 Aralık 1915, s.4), İstanbul Dârülmuallimîni Müdür-i Saniliği'ne Atuf Bey'in, Bursa Dârülmuallimîni Müdür-i Saniliği'ne Halim Bey'in (*Tanîn*, 2515, 16 Aralık 1915, s.3), Kadıköy Zükûr Numune Mektebi Müdürlüğü'ne Behçet Bey'in (*Tanîn*, 2521, 22 Aralık 1915, s.3) tayin edildikleri duyurulmuştur.

1916 yılında ise 13 Mart'ta İzmir Sultanîsi Müdür-i Saniliği'ne aynı mektebin Fransızca muallimi Vasfi Bey ve İstanbul Sultanîsi Fransızca muallimliğine Nasuh Bey tayin edilmiştir (*Tanîn*, 2603, 13 Mart 1916, s.3).

1917 yılına gelindiğinde, yılının ilk tayin haberi, 25 Mart tarihli olup, Kızıltoprak İnâs Sultanîsi Müdürlüğü'ne Ali Rıza Efendi'nin, Davud Paşa Sultanîsi Müdürlüğü'ne Hacı Bey'in tayin edildikleri duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 12952, 25 Mart 1917, s.2). Daha sonra, tayin haberlerine Eylül ayında rastanmıştır. Uzun bir tayin listesinden oluşan habere göre sultanî mekteplerine müdür tayinleri yapılmıştır. Buna göre, İzmir Sultanîsi Müdür-i sanisi Ferid Bey terfiyen Yozgat

Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Yozgat Sultanîsi Müdürü Mustafa Efendi Niğde Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Niğde Sultanîsi Müdürü Osman Nuri Bey tenzilen Konya Müdür-i Saniliği'ne, Konya Müdür-i Sanisi Şahab Bey terfiyen Aydın Sultanîsi Müdüriyeti'ne nakil ve tayin olunmuştur. Aydın Sultanîsi Müdürü İlyas Bahri Bey tekaüde¹⁸ sevk olunmuştur. Trablusşam Sultanîsi Müdürü tenzilen Halep Sultanîsi Müdür-i Saniliği'ne, Halep Sultanîsi Müdür-i Sanisi İsmail Kemal Bey, tarih dersi ahdesinde olmak üzere, İzmir Müdür-i Saniliği'ne, Amasya Sultanîsi Müdürü Mahmud Efendi tenzilen Ankara Sultanîsi muallimliğine, Diyarbakır Sultanîsi Müdür-i Sanisi Safvet Bey terfiyen Amasya Sultanîsi Müdüriyeti'ne, Kadıköy Sultanîsi tarih muallimi Memduh Bey Vefa Sultanîsi tarih muallimliği ile terfiyen müdür-i saniliğine, Kadıköy Sultanîsi Müdür-i Sanisi İsmail Hikmet Bey'in istifasına binaen Adil Bey nakil ve tayin edilmişlerdir (*İkdâm*, 7385, 2 Eylül 1917, s.2). Bu yılın başka bir tayini ise Fatih İnâs Mektebi Fransızca muallimeliğine Hatice Saniye, Anadolu İttihat İnâs Mektebi üçüncü muallimeliğine Hatice Hanım'ın tayinidir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13128, 9 Eylül 1917, s.2).

1918 yılında da tayin haberleri devam etmiştir. Ticaret Mektebi coğrafya muallimliğine Hüseyin Rıfkı Bey'in (*Tanîn*, 3273, 21 Ocak 1918, s.3), Dârümuallimîn-i Âliye Müdürlüğü'ne Ethem Nejat Bey'in (*İkdâm*, 7539, 5 Şubat 1918, s.2), Mühendis Mektebi Müdürlüğü'ne Süleyman Sami Bey'in (*İkdâm*, 7629, 6 Mayıs 1918, s.2), Erenköy üç dershaneli mekteb-i ibtidâîyeye muallimlerin ve müstahdemin (*Tercümân-ı Hakikat*, 13393, 13 Haziran 1918, s.2), Mekteb-i Mülkiye Müdürlüğü'ne Hüseyin Nazım Bey'in (*Tanîn*, 3422, 19 Haziran 1918, s.2) tayin edilmeleri yılın ilk yarısında gerçekleşen gelişmelerdir. Ardından, Güverte Mektebi Bahriye Müdürlüğü'ne Şevket Bey (*Tanîn*, 3470, 9 Ağustos 1918, s.3) tayin edilmiştir.

Yılın son gelişmeleri, İstanbul Maârif Müdüriyeti'nin maaşları 1 000 kuruştan aşağı olmamak üzere gayri Müslim mekteplerine birer lisan mualliminin (*Tercümân-ı Hakikat*, 13487, 24 Eylül 1918, s.3), Kandilli İnâs Sultanîsi Müdüreliliği'ne Ayşe Hanım'ın (*Tercümân-ı Hakikat*, 13488, 25 Eylül 1918, s.4) tayinleridir. Ayrıca, İstanbul Sultanîsi'nin kadrolarının tamamlandığı duyurulmuş; Üsküdar Sultanîsi Müdürlüğü'ne Şakir Bey'in, Vefa Sultanîsi Müdürlüğü'ne Şemseddin Bey'in, Kandilli

---

¹⁸ Tekaüd: Emeklilik.

Sayar Sultanîsi Müdürlüğü'ne Sadi Bey'in, Erenköy Sultanîsi Müdürlüğü'ne Akil Bey'in, Nişantaşı Sultanîsi Müdür-i Saniliği'ne Mahir Bey'in, Kabataş Sultanîsi Müdür-i Saniliği'ne Kirilos Efendi'nin (*Tanîn*, 3514, 25 Eylül 1918, s.4) tayin edildikleri bildirilmiştir.

4.3.4. Öğretmen Maaşları

Gazeteler taranırken memur maaşları dağıtımıyla ilgili haberlerle de karşılaşılmiştir. Bu dönemde öğretmen maaşları; vilayet hususî bütçeleri, devlet bütçesi ve dârüleytâmlar bütçelerinden karşılanmaktadır. Buna göre dârümuallimîn, dârümuallimât-ı ibtidâîyelerle ibtidâîye müfettişleri, mekatib-i ibtidâîye muallim ve muallimelerinin maaşları vilayet hususî bütçelerinden; idadî ve sultanî mekteplerindeki muallimlerin maaşları devlet bütçesinden ve dârüleytâmlarda çalışan muallimlerin maaşları dârüleytâm bütçesinden ödenmekteydi (Aytekin, 1991, ss.162-163). Taranan gazetelerdeki maaşlarla ilgili haberler çeşitlilik gösterip burada kronolojiye göre sunulacaktır.

Maaşlarla ilgili bu dönemdeki ilk haber, 19 Ekim 1914 tarihli'dir. İki yerden maaş alan muallimlerin her iki yerden de maaş almalarının Şûra-yı Devlet'ce kararlaştırıldığı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6344, 19 Ekim 1914, s.2). Ardından, bayram münasebetiyle memurlara maaşlarının Pazartesi (26 Ekim 1914) dağıtılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 6350, 25 Ekim 1914, s.2).

1915 yılına gelindiğinde, seferberlik nedeniyle askere giden muallimlerin yerine vekillik eden muallim vekillerinin tatilde de maaşlarının ödeneceği haber verilmiştir (*İkdâm*, 6592, 25 Haziran 1915, s.2). 10 Temmuz'da, Üsküdar Sultanîsi (*Tanîn*, 2356, 10 Temmuz 1915, s.2) ve 9 Ağustos'ta, Çamlıca Acıbadem İnâs Numune Mektebi maaşlarını almak için muallimlerin okula müracaat etmelerini duyurmuştur (*Tanîn*, 2386, 9 Ağustos 1915, s.2).

Maaşlarla ilgili haber ya da ilanlara ne 1916 ne de 1917 yıllarında rastlanabilmiştir. 1918 yılında ise ilk haber, 1 Şubat 1918 tarihli olup muallim maaşlarının yetersizliğini tartışmaktadır. *İkdâm* gazetesi (7535, 1 Şubat 1918) "*Maârif müdüriyeti bütçesine bazı masarîf inşâîye ve tamirîye ile muallimlerin maaşatına zammı lazım gelen meblağ ilave edilmiştir. Mektep talebesinin ilimden müstefid*

olmaları için evvel emirde sıhhatlerinin muhafazası lazımdır. Bu cihet, maârif müdüriyetince birinci derecede nazar-ı dikkate alınarak kavaid hıfzüssıhhaya muvafık olmayan mekteblerin acilen icra-yı tamirine ve bir de gala-yı es'ar hissiyle muallimlerin tehvin ihtiyacatı için maaşlarına münasib mikdarda zammiyat icrasına lüzum göstermişlerdir. Çünkü bugün altı yüz kuruş maaşlı muallimler vardır. Bundan böyle bu gibi yerlere muallim bulmak imkanı kalmamıştır. Çünkü odacılar bile üç yüz, beş yüz kuruş maaş alıyor. Bu lüzum pek kat'i olduğundan müdüriyet-i mezkure bütçesine vuku' bulan zamma Meclis İdare-i Vilayet 'ce de muvaffakiyet edileceği ümid olunuyor. Bilhassa muallimlerin, maaşlarının daima tehirle olabileceklerini haber aldık. Esasen bir kaç yüz kuruşdan ibaret olan maaşların tediyesinde böyle tehir, şu zamanda akla sığar birşey değildir. Vilayet muhasebe-i hususiyenin nazar-ı dikkatini celb ederiz.” (s.2). Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere bu dönemde öğretmen maaşları yetersizdir.

Ardından, idare-i hususîyeden maaş alan muallimlerin Ocak maaşlarının 5 Şubat'ta verileceği duyurulmuştur (*İkdâm*, 7539, 5 Şubat 1918, s.2). 13 Şubat'ta, *İkdâm* gazetesi, muallim maaşlarına zammın bugün Meclis-i Umumî Vilayet'te konuşulacağını yazmıştır (*İkdâm*, 7547, 13 Şubat 1918, s.1). Daha sonra bu yıl içerisinde bu konu ile ilgili sadece 2 Kasım'da, İstanbul'daki mekteb-i ibtidâîye muallim ve muallimelerinin maaşlarının ödeneceği (*Tercümân-ı Hakikat*, 13526, 2 Kasım 1918, s.4) bilgisine ulaşılabilmektedir.

4.3.5. Öğretmenler Hakkında Yapılan Uygulamalar

Taranan gazetelerde öğretmenler hakkında alınan farklı karar ve uygulamalara rastlanılmış olup bu değişik uygulamalar kronolojiye göre verilmiştir.

Savaşın hemen öncesinde 23 Haziran'da, Patrikhane'nin emriyle kapatılmış olan Rum mekteplerindeki muallimlerin muallimlik mesleği ile ilgisinin kalmadığı ve askerlik vazifelerini gerçekleştirmelerinin karara bağlandığı ve İzmir'de bu durumda olan muallimlerin sayısının 100'e yakın olduğu bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11926, 23 Haziran 1914, s.2). Daha sonra, Ağustos'ta, İstanbul Vilayeti Maârif Müdüriyeti seferberlik nedeniyle tüm memur ve öğretmenlerin askere alınma

durumunu ilan etmiştir (*İkdâm*, 6283, 18 Ağustos 1914, s.2). Ardından, vakıf mektepleri muallimleri hakkında yapılan duyuruda seferberlikten istisna olanların 28 Ağustos (10 Eylül 1914) akşamına kadar Müessesat-ı Aliye İdaresi'ne müracaat etmeleri; etmeyenlerin askerlikten muafiyetlerinin yapılmayacağı bildirilmiştir (*İkdâm*, 6301, 5 Eylül 1914, s.2). Ayrıca, Mükellefiyet-i Askerîye Kanunu'nun 149. maddesi gereğince seferberlik nedeniyle silah altına alınmış olan muallimlerden 302, 303, 304, 305, 306 (1886, 1887, 1888, 1889, 1890) doğumluların bedel-i nakdilerinin kabul edileceği haber verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12007, 15 Eylül 1914, s.2).

1915 yılına gelindiğinde, 11 Şubat 1915 tarihli Tanîn gazetesi "*Takdir ve Tevzi*" başlıklı haberde 1329-1330 (1913-1914) senesi ders yılında sultanî mekteplerindeki muallimlerin takdir ve ceza istatistiğinin tutulduğu, mekatib-i sultanîye heyet-i idaresinden on altı ve muallimlerinden 247 efendinin naklen ve ibkaen¹⁹ terfiye ve 5 efendinin takdimnameye nail olduğu; 43 muallim ve müdür efendinin ihtar ve tevcihe duçar olup heyet-i idare ve talimiyeden 29 efendinin azledildiğini bildirmiştir (*Tanîn*, 2207, 11 Şubat 1915, s.3). Daha sonra, askerlikte olan muallimlerin sadece bir taraftan maaş almalarına bu nedenle de sadece asker maaşlarının verilmesi kararlaştırılmıştır (*İkdâm*, 6594, 27 Haziran 1915, s.2). Bunu müteakiben mektep muallimleri için bir yasak getirilmiştir. Bu yasağa göre; mektep muallimlerinin kahvelerde tavla ve oyun oynamasının çocuklara iyi örnek olmadığından muallimlerin kahvelerde tavla ve oyun oynamaları yasaklanmış; bu karara uymayanların takip edilmesi Maârif Müdüriyeti'nden mektep müdürlerine tebligat yoluyla bildirilmiştir (*Tanîn*, 2367, 21 Temmuz 1915, s.3).

Eylül ayına gelindiğinde, 1309 (1893) doğumlular da dahil olmak üzere tüm İbtidâî mektep muallimlerinin askerliklerinin tecil edildiği ilan edilmiştir (*Tanîn*, 2425, 17 Eylül 1915, s.2). Ayrıca, gayri Müslim muallimleri hakkında da bir karar çıkmıştır. Gayri Müslim okullarında yabancı muallimlerin çalıştırıldığı ve bunun Tedrîsât-ı İbtidâîye Kanunu'na uygun olmadığından yabancı muallimlerin yerine Osmanlı tebasından muallimlerin tayin edilmesine karar verilmiştir (*Tanîn*, 2425, 17 Eylül 1915, s.2). Ardından, Maârif-i Umumîye Nezareti; sultanî mekteplerinde derslerin başladığını ve askerde olmayan tüm muallimlerin 25 Eylül'e (8 Ekim) kadar işleri

---

¹⁹ İbka: Tayinleri her sene bir yıl müddetle yapılan memurlardan bu müddet bitmeden evvel hizmetleri beğenilenlerin yeniden bir sene için yerlerinde kalmalarına müsaade edilmesi.

başlarına gelmelerini gelmeyenlerin istifa etmiş sayılacağını ilan etmiştir (*Tanîn*, 2439, 1 Ekim 1915, s.4). 24 Aralık'ta, Tedrîsât-ı Talîye İstatistiği yayınlanmıştır. Buna göre; mekatib-i sultanîye memurin ve mualliminden 472 efendinin terfi ve terakki maaşa, 52 efendinin takdirnameye mazhar oldukları gibi muvaffakiyetsizlikleri görülen memur ve muallimlerden 93 efendinin memuriyetlerine son verilmiştir (*Tanîn*, 2523, 24 Aralık 1915, s.3).

1916 yılının muallimlerle ilgili ilk haberi, 1 Nisan tarihli dir. Buna göre, resmî ibtidâîye mekteplerinde muallim olanlardan bazılarının görevlerini bırakarak hususî mekteplerde öğretim yaptıkları İstanbul Maârif Müdüriyeti'nce tespit edilmiş, bu durumda olanların hususî mekteplerde eğitim-öğretime devam etmeleri yasaklanmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12558, 1 Nisan 1916, s.2). Yılın son döneminde, sultanî mektepleri muallimleri hakkındaki takdirname ve cezalar hakkında haber verilmiştir. Buna göre sultanî mektep muallimlerinden bu sene 114'ü takdirname, 136'sı ihtarname almış, 342'si zam-ı maaşa, beşi terfiye nail oldukları gibi, sekizi tail-i müsrife,²⁰ üçü azil cezasına uğramış ve üçüde tekaüde sevk olunmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 12778, 21 Ekim 1916, s.2).

1917 yılında, muallimlerin ders dışındaki saatlerde de okulda bulunması kararı alınmıştır. Bu karara göre muallimlik mesleğinde on seneden az deneyimi olanlar haftada yirmi dört ve muallimlikte deneyimi on seneden fazla olanlar haftada yirmi saate kadar ders vermek zorundadır (*İkdâm*, 7209, 7 Mart 1917, s.2). Ardından, harpte sakat kalan ve 40 yaşından küçük olan zabitan ve zabıt vekillerinin mekteb-i ibtidâîye ve talîyede tahsil derecelerine göre muallimlik yapmaları ve emeklilik maaşını da muallimlik maaşıyla birlikte almaları kararlaştırılmıştır (*İkdâm*, 7220, 18 Mart 1917, s.2). Daha sonra, muallimlerin tatil esnasında bulundukları vilayet içinde aşar yazımı için istihdam edilmelerine karar verilmiş (*Tanîn*, 3043, 31 Mayıs 1917, s.3), İstanbul Defterdarlığı İstanbul Maârif Müdürlüğü'ne bağlı 66 ibtidâîye muallimini aşar hizmetinde görevlendirmiştir. Buna göre bu efendilerden 43'ü Çatalca ve 23'ü İstanbul vilayeti merkezinde görevlen yapacaktır (*İkdâm*, 7306, 12 Haziran 1917, s.2). Bu yılın son gelişmesi, Fransız muallimlerinin gayri Müslim mekteplerde görev yapmalarının

---

²⁰ Tail-i Müsrife: Boşa çıkma.

Hükümet tarafından yasaklanmasıdır (*Tercümân-ı Hakikat*, 13149, 2 Ekim 1917, s.2; *İkdâm*, 7414, 3 Ekim 1917, s.2; *Tanîn*, 3163, 3 Ekim 1917, s.4).

1918 yılının ilk haberi ise, yılın ilk dönemlerine aittir. Aydın vilayetinde mektep muallimlerinin derse devam etmemekte oldukları Maârif Müdüriyeti'nce tespit edilmiş ve bunun ilk defa kasten yapılması durumunda maaş kesintisi cezası, tekrarında ise muallimin vazifesine son verileceği mekteplere tamimle bildirilmiştir (*İkdâm*, 7540, 6 Şubat 1918, s.2). Daha sonra, Dârülmuallimîn-i Âliye'den bu sene mezun olacak 25 efendinin Almanya'ya tahsillerine devam ettirilmek üzere gönderileceği duyurulmuştur (*İkdâm*, 7632, 13 Mayıs 1918, s.2). Bunu müteakiben ibtidâîye muallimlerinin aşar hizmeti için görevlendirilmelerine karar verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13376, 27 Mayıs 1918, s.2; *İkdâm*, 7651, 28 Mayıs 1918, s.2; *Tanîn*, 3400, 28 Mayıs 1918, s.3). Ardından, tüm mektep muallimlerinden aile fertlerini bildiren bir beyanname vermeleri istenmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13389, 9 Haziran 1918, s.2). Daha sonra, muallimlerin ticaretle ilgilenmelerine izin verilmiştir (*Tanîn*, 3464, 3 Ağustos 1918, s.4). Yılın son döneminde, Dârülmuallimîn-i ibtidâîyeden mezun on dokuz kişi terbiye, ruhîyat ve usul-ı tedris için Almanya'ya gönderilmiştir (*Tanîn*, 3510, 21 Eylül 1918, s.4). Ayrıca, muallimken askerliğe alınıp terhis olanların tekrar eski görevlerine dönmeleri kararı çıkarılmıştır (*İkdâm*, 7833, 2 Aralık 1918, s.2).

4.3.6. Muallimlere Erzak ve Kıyafet Tevzi'²¹

Savaşın getirdiği yoksulluk ve kıtlık toplumun her kesimini olduğu gibi öğretmenleri de etkilemiştir. Taranan gazetelerdeki haberlerden anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti bu durumda hem öğretmenine hem de öğrencisine erzak ve kıyafet yardımında bulunmuştur.

Erzak dağıtımı ile ilgili ilk haber, İstanbul Maârif Müdüriyeti'nin 4 Ağustos 1917 tarihli ilanındır. İlanı göre; vesika numarası 141'den 160'a kadar olanlara 4 Ağustos Cumartesi, 160'dan 190'a kadar olanlara 5 Ağustos Pazar tarihlerinde gaz ve pirinç dağıtımının Büyük Reşid Paşa Mektebi'nde yapılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*,

---

²¹ Tevzi': Dağıtmak.

3109, 4 Ağustos 1917, s.4). Daha sonra şeker dağıtımı için; sıra numarası 41 ile 71 olanların 26 Eylül 1333/1917 Çarşamba, 71 ile 121 olanların 27 Eylül 1333/1917 Perşembe, 121 ile 161 olanların 2 Teşrinevvel 1333/1917 Salı, 161 ile 200 olanların 3 Teşrinevvel 1333/1917 Çarşamba günleri İstanbul vilayeti dahilindeki tüm resmî ibtidâî mektepleri ve Kız Sanayi mektepleri heyet-i talimiye ve müstahdemine her bir kişiye 350 dirhem şeker dağıtımının, Vilayet Dairesi'nden Sultan Hamamı'na giden yol tarafından Aşar Efendi Hanı'nda köşebaşındaki mağazada yapılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 3157, 25 Eylül 1917, s.4).

Aralık ayında, İstanbul Maârif Müdüriyeti'nden mekteplere zeytinyağı tevzi' ilanı verilmiştir. İlanı göre; “1-32 numaralar 16 Kanunevvel 1333/1917 Pazar, 32-65 numaralar 17 Kanunevvel 1333/1917 Pazartesi, 65-105 numaralar 18 Kanunevvel 1333/1917 Salı, 105-140 numaralar 19 Kanunevvel 1333/1917 Çarşamba, 140-175 numaralar 20 Kanunevvel 1333/1917 Perşembe” vesika numaraları ve günleri belirtilen okullara zeytinyağı verileceği haber verilmiştir (*Tanîn*, 3237, 16 Aralık 1917, s.3). Daha sonra birinci defterde adı bulunup tüm İbtidâî mekteplerdeki erzak bedelini ödememiş olan muallim ve muallimelerin ayın 31. günü akşamına kadar erzak bedelini Aşar Efendi Hanı'ndaki Komisyon'a vermeleri istenmiştir (*Tanîn*, 3252, 31 Aralık 1917, s.4).

1918 yılına gelindiğinde, yılın ilk günlerinde “*Muallimelere Ayakkabı Vesikası Men'i İhtiyar Heyetinden*” başlıklı haberde Cumartesi ve Pazar günleri öğleden önce muallime hanımlara ayakkabı vesikası dağıtılacağı ilan edilmiştir. Bu vesikaları alabimeleri için muallimenin bizzat kendisinin gelmesine gerek olmadığı; muallime olduğuna dair bir tasdikname ile tezkere-i Osmanî'lerini başka hanımlarla da gönderebileceklerini haber vermiştir (*İkdâm*, 7506, 3 Ocak 1918, s.2). Daha sonra, İstanbul Maârif Müdüriyeti İbtidâî mektepleri muallimlerine erzak dağıtımını duyurmuştur. İlanı göre; patates, bulgur ve şeker dağıtımının vesika numaraları ve dağıtılacağı günler şu şekilde verilmiştir: 1-20 numaralar 2 Şubat 1918 Cumartesi, 20-45 numaralar 3 Şubat 1918 Pazar, 45-80 numaralar 4 Şubat 1918 Pazartesi, 80-120 numaralar 5 Şubat 1918 Salı, 120-160 numaralar 6 Şubat 1918 Çarşamba, 160-200 numaralar 7 Şubat 1918 Perşembe. İlanda bu erzaklar için mutlaka sağlam ve temiz çuval getirilmesi de istenmiştir (*İkdâm*, 7536, 2 Şubat 1918, s.2). Ardından, muallimlere zeytinyağı dağıtımı için ilan verilmiştir. Buna göre; 250 kuruşa kadar maaşı

olanlardan 62 kuruş- 1 kilo, 500 kuruşa kadar maaşı olanlardan 155 kuruş- 2 kilo, 1 000 kuruşa kadar maaşı olanlardan 248 kuruş 4 kilo, 2 500 kuruşa kadar maaşı olanlardan 310 kuruş 5 kilo olmak üzere zeytinyağının muallimlere verileceği ve dağıtımın ayın 15'i akşamına kadar devam edeceği bildirilmiştir (*İkdâm*, 7547, 13 Şubat 1918, s.2). İlerleyen günlerde, muallime ve memure hanımlara ayakkabı vesikası dağıtımının gerçekleştiğinden bu defa da mekatib-i âliye ve talîyeye devam eden talebe hanımlara ayakkabı vesikası dağıtılacağı Men'i İhtiyar Heyeti'nden ilan olunmuştur (*İkdâm*, 7556, 22 Şubat 1918, s.2). Bunu müteakiben Şubat ayının patates, bulgur ve şeker dağıtımı duyurulmuştur. 250 kuruşa kadar maaşı olanlardan 168 ve 500 kuruşa kadar olanlardan 254 ve 1000 kuruşa kadar olanlardan 420 ve 2 500 kuruşa kadar olanlardan da 533 kuruş olmak üzere muallim ve muallimelere erzak dağıtılacaktır (*İkdâm*, 7561, 27 Şubat 1918, s.2).

Mart ayına gelindiğinde, İstanbul Maârif Müdüriyeti, 3 Mart'ta ibtidâî mektepleri muallimlerine birinci erzaka ait zeytinyağı ile ikinci erzaka ait zeytinyağına muadil patates dağıtımını duyurusunu yapmıştır. Duyuruya göre vesika numaraları ve dağıtılacak günler şöyledir: 1-30 numaralar 4 Mart Pazartesi, 31-65 numaralar 5 Mart Salı, 66-100 numaralar 6 Mart Çarşamba, 101-135 numaralar 7 Mart Perşembe, 136-174 numaralar 8 Mart Cuma (*İkdâm*, 7565, 3 Mart 1918, s.2). Ayrıca, Şubat ayına ait birinci deftere dahil olmak üzere patates, bulgur, zeytinyağına ait dağıtımını için karar verilen patates ve bulgur için vesika numaraları ve dağıtılacak gün yayınlanmıştır: 1-25 numaralar 16 Mart Cumartesi, 26-55 numaralar 17 Mart Pazar, 56-75 numaralar 18 Mart Pazartesi, 76-110 numaralar 19 Mart Salı, 111-140 numaralar 20 Mart Çarşamba. Bu ilanda, zeytinyağına muadil olarak gaz yağının dağıtılacağı; bu nedenle de gelecek olan muallim vesairenin sağlam kaplarla gelmeleri de istenmiştir (*İkdâm*, 7577, 15 Mart 1918, s.2). Daha sonra, Şubat ayına ait patates, bulgur ve zeytinyağını henüz almamış olan İbtidâî mektep muallimlerinin 28 Şubat'ta saat 10'dan 4 buçuğa kadar erzak dağıtımlarının yapılacağı İstanbul Maârif Müdüriyeti'nden duyurulmuştur (*İkdâm*, 7589, 27 Mart 1918, s.2).

Mayıs ayında ise, Şile ve Gökbüze/Gebze kazalarından başka İbtidâî mektep muallimlerinin Mart ayına ait erzak dağıtımına 2 Mayıs 1918 Perşembe günü akşamında son verileceğinden erzak bedellerinin 9 Mayıs'a kadar verilmesi duyurulmuştur (*Tanîn*, 3373, 1 Mayıs 1918, s.4).

Daha sonra, 28 Haziran'da Fatih Yangını'nda yanan mekteplerin muallim ve memurları için ayakkabı vesikası dağıtımı hakkında Men'i İhtiyar Heyeti tarafından duyuru yapılmıştır. Buna göre; Cumartesi ve Pazar günleri harikzede memur ve muallimlere, Pazartesi günü ise harikzede muallime ve memure hanımlara ayakkabı vesikası dağıtılacak, Çarşamba günü mekatib-i âliye ile mekatib-i sultanîyenin devre-i âliye talebesine okullardan alacakları harikzede olduklarına dair ilmuhaber doğrultusunda ayakkabı vesikası dağıtılacaktır (*Tanîn*, 3431, 28 Haziran 1918, s.3). Bunun ardından, Men'i İhtiyar Heyeti, Ağustos'un 3. Cumartesi, 5. Pazartesi günleri harikzede memur, muallim ve mekatib-i âliye talebesine; 7. Çarşamba günü erkek ve kız küçük mektep çocuklarına; 8. Perşembe günü harikzede memure ve muallime hanımlarla mekatib-i âliye talebelerine ayakkabı vesikası tevzi'ne devam edeceğini duyurmuştur (*Tanîn*, 3463, 2 Ağustos 1918, s.2). Bu konu hakkında ilerleyen günlerde herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

4.4. SOSYAL ETKİNLİKLER

Taranan dönem içinde, savaşa rağmen sosyal faaliyetler çeşitlilik göstermektedir. Düzenlenen piyangolar, spor karşılaşmaları, okul gezileri, izcilik faaliyetleri, mektepliler bayramı gibi geniş ve bir o kadar da farklı faaliyetlerin anlatıldığı haberler “Sosyal Faaliyetler” başlığı altında toplanılmıştır.

4.4.1. Okullarca Düzenlenen Piyango İlanları

1914-1915 yılları arasında İzmir Osmanlı Sanayi Mektebi ve mekatib-i umumîye menfaatine düzenlenen piyangolar düzenlenmiştir. Bu piyangoların ilki, 7 Eylül 1914 tarihli dir. “*İzmir Piyangosu*” başlığıyla verilen haberde kazanan numaralar ve ikramiyeler yer almaktadır. “*numara 9993, 20 000 kuruş, numara 6515, 5 000 kuruş; numara 8469, 2 000 kuruş; numara 4960, 10 600 kuruş (mükâfat).*” (*Tercümân-ı Hakikat*, 12000, 7 Eylül 1914, s.2; *İkdâm*, 6304, 8 Eylül 1914, s.2). Yine İzmir’de düzenlenen bir başka piyangoda kazanan numaralar ve ikramiyeler bildirilmiştir. “*numara 7087, 25 000 kuruş; numara 9263, 6 000 kuruş; numara 8107, 3 000 kuruş, numara 2967, 10 270 kuruş (mükâfat)*” (*İkdâm*, 6324, 29 Eylül 1914, s.2). Daha sonra

Ekim ayında piyango çekilmiştir. “numara 5972, 25 000 kuruş; numara 377, 6 000 kuruş; numara 9512, 3 000 kuruş; numara 2328, 1,500 kuruş; numara 4299, 10 500 kuruş (mükâfat)” (İkdâm, 6345, 20 Ekim 1914, s.2).

1915 yılına gelindiğinde bu piyango çekilişlerinin arttığı görülmektedir. Bu yılın ilk piyango haberi 5 Şubat tarihli dir. “numara 1726 ikramiye kuruş 10 000; numara 4205 ikramiye kuruş 2 000; numara 1347 ikramiye kuruş 1 000; numara 1587 mükâfat kuruş 5 000” (İkdâm, 6452, 5 Şubat 1915, s.2). Ardından, piyangonun ikinci turu yapılmış ve kazanan numaralar ve ikramiyeler duyurulmuştur. “numara 201 ikramiye kuruş 10 000; numara 2004 ikramiye kuruş 2 000; numara 5015 ikramiye kuruş 1 000; numara 5885 mükâfat kuruş 5 200” (İkdâm, 6474, 26 Şubat 1915, s.2). Piyangonun üçüncüsü Mart ayında; “numara 5936 ikramiye kuruş 10 000; numara 5042 ikramiye kuruş 2 000; numara 320 ikramiye kuruş 1 000; numara 5009 ikramiye kuruş 5 160” (İkdâm, 6495, 20 Mart 1915, s.2), dördüncüsü Nisan ayında; “numara 2409 ikramiye kuruş 15 000; numara 5977 ikramiye kuruş 3 000; numara 2519 mükâfat kuruş 5 400” (İkdâm, 6516, 10 Nisan 1915, s.2); beşincisi Mayıs ayında yapılmıştır; “numara 4172 kuruş 20 000; numara 1660 kuruş 2 000; numara 3304 mükâfat kuruş 5 400” (İkdâm, 6538, 2 Mayıs 1915, s.2).

Bu piyangonun altıncısı Haziran ayında üç gün boyunca yapılmıştır. Birinci gününde kazananlar: “numara 1274 ikramiye kuruş 20 000; numara 4617 ikramiye kuruş 4 000; numara 3328 ikramiye kuruş 2 000” (İkdâm, 6589, 22 Haziran 1915, s.2). Piyangonun ikinci gününde kazananlar ve ikramiyeler: “numara 1093 ikramiye kuruş 25 000; numara 2428 ikramiye kuruş 6000; numara 3364 ikramiye kuruş 2 000” (İkdâm, 6591, 24 Haziran 1915, s.2). Piyangonun üçüncü gününde kazananlar ve ikramiyeler duyurulmuştur: “numara 4963 ikramiye kuruş 100 000; numara 2972 ikramiye kuruş 8000; numara 1047 ikramiye kuruş 4 000; numara 435 ikramiye kuruş 2 000; numara 671 ikramiye kuruş 2 000; numara 5487 ikramiye kuruş 100 400” (İkdâm, 6593, 26 Haziran 1915, s.2). Bu tarihten itibaren bu piyango ile ilgili taranan gazetelerde hiçbir habere rastlanmamıştır.

8 Haziran 1915 tarihinden itibaren İkdâm gazetesinde şehit evlatları yararına “El işleri ve piyangosu” başlıklı haberlere rastlanmıştır. İlk haberde, Bezmialem Valide Sultanîsi ile Mustafa Necib Bey Numune İnâs Mektebi talebelerinin bir sene boyunca imtihanlar için hazırlamış oldukları el işlerinin geliri evlad-ı şühedaya

verilmek üzere sergileneceği ve ayrıca piyango düzenleneceği ilan edilmiştir (*İkdâm*, 6575, 8 Haziran 1915, s.2). Daha sonra bu sergi ve piyangoya şimdilik Dârülmualimât ile Selçuk Hatun Sultanîsi ve Eyüp Sultan, Beyazıt, Kadıköy, Süleymaniye, Fatih, Horhor inâs mektepleri talebelerinin de katıldığı, piyango için biletlerin on kuruştan satılmış olduğu (*İkdâm*, 6609, 11 Temmuz 1915, s.2; *Tanîn*, 2357, 11 Temmuz 1915, s.4); daha sonra biletlerin tükenmekte olduğu haber verilmiştir (*İkdâm*, 6624, 27 Temmuz 1915, s.2). Bunlardan başka herhangi bir piyango ilanına ilerleyen yıllarda rastlanmamıştır

4.4.2. Spor Faaliyetleri

Spor faaliyetleri “*İdman Müsabakaları*” ya da “*İdman Bayramı*” başlığı altında okul öğrencilerinin katıldığı etkinlikler olarak göze çarpmaktadır. Bununla ilgili ilk haber, 17 Temmuz tarihli olup haberin başlığı “*Dünkü İdman Müsabakaları*” şeklindedir. Habere göre; “Osmanlı Mekatib-i Hususîye Tevhid Mesai Cemiyeti” menfaatine Kadıköy İttihat Spor Kulübü'nde idman müsabakaları düzenlenmiştir. 100 m. sürat yarışı, üç tur bisiklet yarışı, yüksek atlama, iğne-iplik yarışı, gülle atma, halat müsabakası, bayrak yarışı, futbol müsabakası gibi çeşitli etkinliklerin yapılmış yarışmada kız çocuklarının da etkinliklere katılmıştır. Buna göre erkek ve kız çocukları arasında yapılan iğne iplik yarışmasında dokuz erkek ve dokuz kız arasında yapılan oyunda erkeklerde ve kızlarda Terakki Osmanî Mektebi'nden Nedim Bey ve Şadiye Hanım kazanmıştır (*İkdâm*, 6252, 17 Temmuz 1914, s.4).

1915 yılının ilk günlerinde “*Ayaktopu Müsabakası*” başlığıyla duyurulan haberde Kadıköy İttihat Spor Kulübü'nde gerçekleştirilen müsabakalarda İstanbul Şampiyonluğu için mücadele verilmiş, ilk müsabakanın Dârüşşafaka ile Erenköy arasında yapılmış olup iki takımın berabere kaldığı, ardından yapılan müsabakada Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Yurdu'nun Galatasaray'ı 5-4 yendiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 6467, 20 Şubat 1915, s.2). Daha sonra Mart ayında Kadıköy İttihat Kulübü'nde yapılan ilk müsabakanın İstanbul Şampiyonluğu için ve Dârülmualimîn ve Çamlıca Kulüpleri arasında oynandığı duyurulmuş, müsabakayı Dârülmualimîn 1-0 kazanmıştır (*İkdâm*, 6481, 6 Mart 1915, s.2). Nisan ayına gelindiğinde gazeteden duyurulan haberde, futbol müsabakası yapılacağı ve bu etkinliğin Maârif-i Umumîye

Nazırı Şükrü Bey'in himayelerinde olacağı bilgisi dikkat çekmektedir (*İkdâm*, 6528, 22 Nisan 1915, s.4). Yıl içerisinde bu konu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

1916 yılında Dârümuallimîn tarafından düzenlenen ve Kadıköy İttihat Kulübü'nde talebeler arasında yapılacak müsabakalarda atlama, halat çekme, bisiklet yarışları ve top oyunları icra edileceği ve bu müsabakanın tarihinin 29 Nisan (12 Mayıs) olduğu bildirilmiştir (*İkdâm*, 6912, 10 Mayıs 1916, s.2).

1917 yılına gelindiğinde, Nisan ayında, Dârümuallimîn-i Âliye ile Kadıköy Sultanîsi futbol takımları arasında yapılan müsabakayı 1-2 Kadıköy Sultanîsi kazanmıştır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12972, 4 Nisan 1917, s.2). Ardından, Maârif-i Umumîye Nazırı Şükrü Bey'in himayelerinde 11 Mayıs'ta yapılacak olan İdman Bayramı'na katılacak olan mekteplerin müsabakalarda yarışacak talebelerinin isimlerini 1 Mayıs'a kadar yazdırmaları istenmiştir (*Tanîn*, 3013, 1 Mayıs 1917, s.3). Bunu müteakiben, Cuma günü Kadıköy İttihat Kulübü'nde Dârümuallimîn-i Âliye ve diğer mekteplerin katılacağı bir idman bayramının yapılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7268, 5 Mayıs 1917, s.2). Ayrıca, İdman Bayramına katılacak Numune mektepleri için 11.45'te ve sultanî mektepleri için 13.00'da vapur tahsis edilmiştir (*Tanîn*, 3023, 11 Mayıs 1917, s.3). 12 Mayıs'ta, bu bayramla ilgili Tanîn gazetesi "*İkinci İdman Bayramı*" (*Tanîn*, 3024, 12 Mayıs 1917, s.3) şeklinde başlık atarken, 14 Mayıs'ta, İkdâm gazetesi "*Mektepler İdman Bayramında*" başlığı atarak öğrencilerin resmî geçitteki düzenini ve elbiselerinin temizliğini överek özellikle talebelerden 216 Rıza Efendi'nin müsabakalardaki başarısına dikkat çekmiştir (*İkdâm*, 7277, 14 Mayıs 1917, s.1). İlerleyen günlerde, Altınordu İdman Yurdu menfaatine tertiplenen idman müsabakalarının 18 Mayıs'ta memleketin en büyük muallimleri huzurunda gerçekleştirileceği duyurulmuştur (*İkdâm*, 7279, 16 Mayıs 1917, s.2).

1918 yılına gelindiğinde, Mayıs ayında, İdman Bayramına sultanî mekteplerden 60'şar, İbtidâî mekteplerden 30'ar olmak üzere toplam 2 000 öğrencinin bayrama katılacağı bildirilmiştir (*Tanîn*, 3374, 2 Mayıs 1918, s.4). Ardından, Dârümuallimîn-i Âliye tarafından düzenlenen üçüncü İdman Bayramı Kadıköy İttihat Spor Kulübü'nde gerçekleşmiştir (*İkdâm*, 7627, 4 Mayıs 1918, s.2; *Tanîn*, 3376, 4 Mayıs 1918, s.3).

Aynı yılın Haziran ayında ise, Anadolu'dan bir haber dikkat çeker. Tanîn gazetesinin “*Konya’da İdman Müsabakaları*” başlıklı haberinde 24 Mayıs’ta Konya Mektepleri arasında idman müsabakalarının yapıldığı, bu müsabakalara Konya valisi ve Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı (Tarcan) Bey’in bizzat katıldıkları ve müsabakalarda halat çekme, yumurta yarışı, sıhhat, temizlik yarışları, 100 m. serbest, 100 m. engelli, atlama yarışları ile futbol müsabakası yapıldığı ve Öksüz yurdu ve Dârüleytâm öğrencilerinin İsveç Jimnastiği yaptığı bildirilmiştir (*Tanîn*, 3419, 16 Haziran 1918, s.3).

4.4.3. İzcilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti’nde İzcilik II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır. İzcilik faaliyetleri, terbiye-i bedeniye ve spor faaliyetleri ile iç içe olup 1910’da sultanîlerin ve 1911’de idadîlerin programına girmiştir (Güven, 2003, s.67).

Önceleri Keşşafılık olarak gazetelerde yer alan İzcilik, zaman içinde Osmanlı Genç Dernekleri ardından Türk Gücü şeklinde düzenlenmiştir. I. Dünya Savaşı döneminde yoğun şekilde izcilik faaliyetlerine taranan gazetelerde rastlanmaktadır. Bir taraftan keşşafıların gezileri, diğer taraftan yapılan talimler dikkat çekicidir. Haberlere savaşın hemen öncesinden başlamanın, savaş dönemi içerisinde izciliğin değiştirdiği boyutu görmek açısından uygun olacağı düşünülerek daha erken tarihlerden itibaren verilmeye çalışılmıştır.

Nisan ayında, Enver Paşa’nın başkanlığında kurulmuş olan İzci kollarına öğretmenlik ve vekillik yapmak üzere Uluslararası Boy Scout Cemiyeti başkanı Belçikalı Mösyö Harold Parfitt’in İstanbul’a geleceği ve tüm izcilerin ve idmancılarının onu karşılayacağı haber verilmiştir (*İkdâm*, 6165, 22 Nisan 1914, s.4). Ayrıca, İzciler Ocağı’nın kurulduğu; kurulma amacının gençliğin açıkgozlü, çevik, sorumluluk sahibi, cesur, fedakâr ve vatanperver olarak yetiştirilmesini sağlamak olduğu dile getirilmiş ve Mösyö Parfitt hakkında bilgi verilmiştir. Osmanlı Devleti’ndeki İzcilik teşkilatını yapılandırmak üzere beş sene müddetle İzciler Cemiyeti tarafından getirilen ve 21 Nisan’da İstanbul’a gelmiş olan Mösyö Parfitt’in geçen sene Hollanda’da gerçekleştirilen İzcilik Kongresi’nde uluslararası baş izciliğe “Şef Scout” seçildiği

gazetede yer almış (*Tanîn*, 1914,22 Nisan 1914, s.3) ardından ise Mösyö Parfitt’la yapılan bir röportaj yayınlanmıştır (*Tanîn*, 1915, 23 Nisan 1914, s.1).

Ardından 60 kişilik Dârüşşafaka izcileri, Dârüşşafaka ve Makriköy/Bakırköy Numune Mektebi terbiye-i bedeniye muallimi Sami Bey’in (Karayel) refakatinde Şirket-i Hayriye vapuru ile Üsküdar’a ve oradan da Polonezköy’e gitmişlerdir. İzicilerin burada geceyi geçirdikten sonra ertesi gün Yakacık ve Kartal civarında tatbikat yapacakları haber verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11866, 24 Nisan 1914, s.2). Ayrıca Dârüşşafaka izcilerinin bugün (25 Nisan) şehre dönecekleri duyurulmuş (*İkdâm*, 6169, 25 Nisan 1914, s.4); bu arada, İzcilik Ocağı Nizamnâmesi çıkarılmıştır (*İkdâm*, 6171, 27 Nisan 1914, s.3).

Mayıs ayında, Dârüşşafaka izcileri bu defa Belgrat bendi ve çevresinde toplanmış ardından okullarına dönmüşlerdir (*İkdâm*, 6175, 2 Mayıs 1914, s.4). Ardından Haydarpaşa Osmanlı İttihat Mektepleri keşşafı muallimleriyle birlikte Haydarpaşa’dan Anadolu Hisarı’na kadar giderek burada birtakım faaliyette bulunup akşam üzeri geri dönmüşlerdir (*İkdâm*, 6176, 3 Mayıs 1914, s.4; *Tanîn*, 1925, 3 Mayıs 1914, s.4). Dârüşşafaka izciler ise Belgrat bentlerinde muallimleri Sami Bey’le birlikte tatbikat gezisi yapmışlardır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11879, 7 Mayıs 1914, s.2). 13 Mayıs’ta izciler toplantısı yapılmıştır (*İkdâm*, 6187, 13 Mayıs 1914, s.3). Daha sonra, Mösyö Parfitt ve yirmi beş izci Okmeydanı’nda tatbikat yapmışlardır (*Tercümân-ı Hakikat*, 11888, 16 Mayıs 1914, s.2). Bunu müteakiben izcilerin büyük orta koldaşları Harbiye Nezaretinde toplanarak izcilerin giysileri hakkında görüşmüşler (*İkdâm*, 6194, 20 Mayıs 1914, s.5), ayrıca Mösyö Parfitt Dârümuallimîn izcileri ile talim yapmış (*İkdâm*, 6194, 20 Mayıs 1914, s.5), ardından Mösyö Parfitt’in yetiştirdiği dokuz talebeye gelecek hafta Harbiye Nezaretinde ehliyetname verileceği duyurulmuştur (*Tanîn*, 1944, 22 Mayıs 1914, s.4). Bunu müteakip Kabataş Sultanîsi izcileri Dârümuallimîni ziyaret etmiş (*Tanîn*, 1948, 26 Mayıs 1914, s.4); Mösyö Parfitt’in Osmanlı hizmetinde çalışmasına izin verilmesine dair irade-i seniyye çıkarılmıştır (*Tanîn*, 1951, 29 Mayıs 1914, s.2).

Haziran ayına gelindiğinde, İstanbul Sultanîsi talebe ve öğretmenleri Beykoz’a giderek kayık yarışı yapmış ve izcilik harp oyunu oynamışlardır (*Tanîn*, 1955, 2 Haziran 1914, s.4). Daha sonra, Osmanlı Genç Dernekleri hakkında 24 maddeden oluşan talimâtname yayınlanmıştır (*Tanîn*, 1961, 8 Haziran 1914, s.4). Mösyö

Parfitt'ın 12 Temmuz- 2 Ağustos (25 Temmuz-15 Ağustos) tarihlerinde Maltepe'de karargah kurarak izcilik tatbikatı yapacağı duyurulmuş, bu tatbikata katılacakların 10 Temmuz (23 Temmuz) gününe kadar İstanbul'a gelmeleri gerekliliği haber verilmiştir (*Tanîn*, 1977, 24 Haziran 1914, s.4). Bunu müteakiben Beyrut Darü'lulûm Keşşâfları İstanbul'a gelmiş, izcileri Tedrîsât-ı İbtidâiye Dördüncü Şube Müdürü Mehmed Ziya Bey karşılamış ve karşılama töreninde İstanbul Sultanîsi keşşâflarından on beş kadar talebe de hazır bulunmuştur. İzciler İstanbul Sultanîsi'nde misafir edilmiş; önce Maârif Nazırı Şükrü Bey'i ardından da Ayasofya ve çevresini ziyaretlerde bulunmuşlardır (*Tanîn*, 1983, 30 Haziran 1914, s.2).

Temmuz ayına gelindiğinde ise, Maârif Nezareti İzci Ordugâhı'nda bulunacak tüm talî ve İbtidâî mektep muallimlerinden görevli olanların hazır bulunmalarını mekteplere duyurmuştur (*Tanîn*, 1984, 1 Temmuz 1914, s.2). Bununla beraber Beyrut keşşâfları Mekteb-i Sanayi'yi (*Tanîn*, 1984, 1 Temmuz 1914, s.2) ve Galatasaray Sultanîsi'ni ziyaret etmişlerdir (*Tanîn*, 1985, 2 Temmuz 1914, s.3). Ardından, Adana Dârülmuallimîn izcilerinden 40 talebenin İstanbul'a geleceği ve 10 Temmuz kutlamalarına katılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 1990, 7 Temmuz 1914, s.4). Ayrıca 80 kişilik Bursa Sultanîsi izcilerinin de İstanbul'a geleceği, gerek Bursa Sultanîsi izcilerinin gerekse Adana izcilerinin şehirde önemli yerleri gezeceği ve selamlık resmine katılacakları duyurulmuştur (*Tanîn*, 1991, 8 Temmuz 1914, s.2). Aynı zamanda, Adana izcilerinin bugün (8 Temmuz 1914) İstanbul'a geleceği de bildirilmiştir (*Tanîn*, 1991, 8 Temmuz 1914, s.3; *Tercümân-ı Hakikat*, 11940, 8 Temmuz 1914, s.2).

Bu gelişmelerin yanı sıra Kadıköy'de bir Ermeni mektebinde İzcilik teşkilatını taklit eden bir teşkilat kurulduğu ancak bu teşkilatta izcilerinin izci serpuşu yerine başka serpuş ve Osmanlı sancağı yerine üzerinde Ermenice yazan bayraklar kullandığı, hatta bazı hususî mekteplerde Rumca komutlar verildiği öğrenilmiş; Harbiye Nezareti'nden izin almaksızın bu gibi teşkilatlar kuran ve bu tarzda uygulamalar yapan mekteplerin ilga edileceği ilgililere tebliğ edilmiştir (*Tanîn*, 1991, 8 Temmuz 1914, s.4). Bunu müteakiben Adana izcileri Müze-yi Hümayun'u ziyaret etmiş (*Tanîn*, 1997, 14 Temmuz 1914, s.4), İzmir Dârülmuallimîn izcileri ve Karesi'nin Burhaniye kazası merkezindeki Gülizar Vatan Mektebi izcileri İstanbul'a gelmek için hareket etmiş ve Mösyö Parfitt ve İzciler Başbuğu Enver Paşa Dârüşşafaka izcilerini ziyaret etmişler

(*Tanîn*, 1998, 15 Temmuz 1914, s.2); aynı gün Adana Dârümuallimîni izcileri Evkaf-ı Hümayun Müzesi'ni gezmişlerdir (*Tanîn*, 1998, 15 Temmuz 1914, s.4).

Bunlardan başka, Beyrut ve Adana izcileri Eyüp Sultan'ı ziyaret etmişler (*Tanîn*, 1999, 16 Temmuz 1914, s.2), Bursa izcileri İstanbul'a gelmiş (*Tanîn*, 2000, 17 Temmuz 1914, s.3), Beyrut ve Adana izcileri Karamürsel'e seyahat etmiş ve bazı vilayetten gelen izciler Mösyö Parfitt himayesinde toplanmış (*Tanîn*, 2002, 19 Temmuz 1914, s.2; *İkdâm*, 6254, 19 Temmuz 1914, s.2), aynı gün Bursa ve Adana izcilerinin İstanbul'da tarihi yerleri ziyaret etmiş (*Tanîn*, 2002, 19 Temmuz 1914, s.3; *İkdâm*, 6254, 19 Temmuz 1914, s.2), ertesi gün Bursa izcileri Ayastefanos'a gitmiş ve 10 Temmuz'dan sonra Alemdağ'da tüm izciler ve muallimleri tarafından tatbikat yapılacağı duyurulmuştur (*Tanîn*, 2003, 20 Temmuz 1914, s.2; *İkdâm*, 6255, 20 Temmuz 1914, s.2).

26 Temmuz'da, *Tanîn* gazetesinde çıkan Harbiye ve Maârif Nezareti'nin işbirliğiyle yaptıkları Güççülük ve İzcilik faaliyetleri hakkındaki yazı, savaş öncesi izcilik faaliyetlerinin boyutunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

“Güççülük İzcilik-Harbiye ve Maârif Nezaretinin Teşebbüsâtı

Memleketimizin hayat-ı faaliyetine karışan İzcilik ve Güççülük derneklerinin şimdiye kadar iştigal ettikleri vezaif bu yolda idare-i kalam edenleri az çok şaşırtmıştır. Ahiren Harbiye ve Maârif Nezaretlerince mekteplerde hem İzcilik hem Güç dernekleri hakkında vasi' mukayesede teşkilat vücuda getirilmesi takrîr etmiştir. Mekatib-i umumiye talebesi evvela izcilik tatbikatını görecekler bil'âhire Güç Derneklerine dahil olacaklardır. Bu babda Harbiye Nezaretince bir talîmâtname ve bir nizamnâme vücuda getirilmiş ve vezaif aksana tefrik edilmiştir. İzcilik tatbikatını görecek talebe herhalde sinleri on yediden dün olanlardan bulunacak, izcilikte vazifesi ifa edenler sinleri on yediyi tecavüz ettirdiği takdirde yine mekteplerde Güç Derneklerine dahil bulunacaklardır. Malum olduğu üzere İzcilik Güççülüğe nispeten daha hafif Güççülük ise nispeten daha ağır olduğundan Güççülüğe dahil olmuş talebe yetiştirilirken askerlik payelerine doğru bir terbiye-i bedeniye almış ve öğrenmiş olacaklardır.

Bu babda müzakerede bulunmak üzere Harbiye Nezaretinde Meşihat, Dahiliye, Evkaf ve Maârif nezaretlerinden gönderilen murahhaslardan mürekkep bir komisyon

teşkil olunmuştur. Komisyonca kaleme alınan talimâtname ile programlar Maârif Nezaretince bilumum müessesâta tebliğ olunmuştur. Bugün Güç dernekleri talimâtnamesi mucibince bilumum mekatib-i resmîyede Güç derneklerinin teşkili mecburi ve mekatib-i hususiye ile cemiyet-ı saire tarafından teşkili ihtiyaridir. Mekatib-i resmîyede Güç dernekleri heyet-i talimiye ile mütetaliminden mürekkeb olacak ve bunlar istinsal müsaade muamelesinde muaf kalacaklardır. Güç dernekleri talimâtnamesinin sekizinci maddesi mucibince dernekler mensub oldukları mahallin askeri kumandanlığınca daimi bir teftiş altında ifa-yı vazife edeceklerdir. Fakat buralara tayin edilen zabitan orduda ifa-yı vazife ediyormuş gibi hıdmet ettikleri mahalden tahsisat veya ücret namıyla bir şey alamayacaklardır. Harbiye Nezareti daha şimdiden bilumum mekatib-i resmîye için lazımı olan zabitanı tayin etmiş ve icab eden esliha ve mühimmatı tefrik ve tevzi' eylemiştir. Bu sene eylülünden itibaren Dârülfünûn ve mekatib-i âliye-i saire dahil olduğu halde Güç dernekleri için muntikalar ihdas edilerek bütün talebe haftada iki gün muayyen saatlerde talim ve endahat tecrübeleri icra edeceklerdir. İzcilik tatbikatını bil-fil görmek üzere Mösyö Parfitt, İstanbul ve taşra sultanî mektepleri heyet-i talimiyesiyle talebesinden ibaret olmak üzere yüz kişilik bir heyet dün saat ikide Maltepe'ye giderek bir karargah kurmuşlardır. Burada yirmi gün kadar kalınarak izcilik hakkında tatbikat da bulunulacak, tatbikatı görenler taşra ve İstanbul mekteplerinde talebeye öğreteceklerdir.” (Tanîn, 2008, 26 Temmuz 1914, s.3).

Daha sonra, Maârif Nezareti, resmî mekteplerde İzcilik ve Güççülük teşkilatlarını oluşturabilmek amacıyla Güççülük Şubesi için Tadrîsât-ı Taliye İdaresi Müdür-i Umumîyesi Adil Bey’i, İzcilik Şubesi için Tadrîsât-ı İbtidâiye İdaresi Müdürü Namık Bey’i tayin etmiştir. Dersler Eylül’de başlayacak ve Mart’ta son bulacak olup Mart başında imtihanlara katılıp ehliyetname alanlara Harbiye Nezareti’nce mükâfat verilecektir (Tanîn, 2009, 27 Temmuz 1914, s.3). Savaşın başladığı gün Bursa izcilerinin Bursa’ya geri döndüğü (İkdâm, 6262, 28 Temmuz 1914, s.3; Tanîn, 2010, 28 Temmuz 1914, s.4), Adana izcilerinin birkaç güne kadar geri dönecekleri (İkdâm, 6262, 28 Temmuz 1914, s.2), Dârüşşafaka ve Kabataş izcilerinin Bursa’ya seyahat edeceği (İkdâm, 6262, 28 Temmuz 1914, s.2) ve Ziraat mekteplerinde de Güççülük teşkilatının kurulacağı (İkdâm, 6262, 28 Temmuz 1914, s.3), ardından Adana izcilerinin Adana’ya ulaştığı (İkdâm, 6263, 29 Temmuz 1914, s.3) ve Evkaf

Nezareti'ne ait mekteplerde de Güççülük teşkilatının kurulacağı (*Tanîn*, 2011, 29 Temmuz 1914, s.3) bildirilmiştir.

Ağustos ayında ise, İzmir Dârümuallimîni izcileri karayoluyla İstanbul'a gelmiş (*İkdâm*, 6267, 2 Ağustos 1914, s.4), bu izciler, Evkaf-ı İslamiye Müzesi, Dârülfünûn, Beyazıt, Türk Ocağı ve çevresini gezmişlerdir (*İkdâm*, 6269, 4 Ağustos 1914, s.5; *Tanîn*, 2017, 4 Ağustos 1914, s.3). Ardından, oymak beylerinin ocakta toplanması istenmiştir (*İkdâm*, 6274, 9 Ağustos 1914, s.3).

Aynı yılın son dönemlerinde ise, Şişli izcileri içtimaya başlamış (*İkdâm*, 6335, 10 Ekim 1914, s.2), Mösyö Parfitt'in Bursa'ya gideceği ve Bursa'da mekteb-i sultanîde izcilik hakkında eğitim vereceği duyurulmuştur (*İkdâm*, 6354, 30 Ekim 1914, s.2).

1915 yılına gelindiğinde, Türk Gücü tarafından halka açık hastabakıcılık dersleri verilmeye başlanmıştır (*Tanîn*, 2177, 12 Ocak 1915, s.2).²² Ardından Güççüler'in Anadolu Hisarı'nda izcilik tatbikatı yapacağı (*Tanîn*, 2185, 20 Ocak 1915, s.4), bu yürüyüşün Cuma günü gerçekleştiği haber verilmiştir (*Tanîn*, 2189, 24 Ocak 1915, s.4). Bunu müteakiben Türk Gücü'nün Birinci Oymağı'nın Sol Kolunun Ak Obası, Taşlıtepe ve Çoban, Ayazma arasında sedye taşıma tatbikatı yapmıştır (*Tanîn*, 2231, 7 Mart 1915, s.4). Ayrıca Türk Gücü'nün Birinci Oymağı'nın Küçük Terbiye-i Bedeniye ve Sıhhiye Mektepleri Ak ve Sarı Obaları Arnavutköy'de tatbikat yapmışlardır (*İkdâm*, 6496, 21 Mart 1915, s.2).

Nisan ayında Türk Gücü'nün Terbiye-i Bedeniye ve Sıhhiye Mektebi'nin ikinci sınıfını oluşturan Birinci Oymağı'n Sol Kolu Ak, Yeşil, Kızıl Obaları Güççüleri'nin Beykoz'dan Polenezköy'e gece yürüyüşleri haber verilmiştir. Bu gece yürüyüşünde yıldızlarla yön bulma, askerliğe ait gece baskınları, arazi kullanımı gibi tatbikatlar yapılmıştır (*İkdâm*, 6510, 4 Nisan 1915, s.2). İlerleyen günlerde Muallim Sami Bey (Karayel) tarafından yazılan "İzci Rehberi" kitabının çıktığı duyulmuştur (*İkdâm*, 6567, 31 Mayıs 1915, s.2).

1916 yılına gelindiğinde; Cuma günü izcilik dersleri için tüm oymak beylerinin hazır olmaları ve bütün Güççüler'in Perşembe günü Büyük Reşid Paşa İdman

---

²² Bu dönemde Hilal-i Ahmer tarafından da Hastabakıcılık kursları verilmiştir.

Yurdu'nda birleşmeleri istenmiştir (*Tanîn*, 2616, 26 Mart 1916, s.3). Daha sonar Türk Gücü Birinci Oymağı İsmail Burak Bey'in başkanlığında Karakulak sırtlarında gözcülük tatbikatı yapmıştır (*Tanîn*, 2637, 16 Nisan 1916, s.4). Bunu müteakiben Türk Gücü Umumî Katipliği'nin duyurusunda Maltepe Karargahı'nda ders gören tüm izci oymak beylerinin Genç Dernekleri hakkında görüşmek üzere Cağaloğlu'daki Büyük Reşid Paşa Numune Mektebi'ne gelmeleri istenmiştir (*Tanîn*, 2642, 21 Nisan 1916, s.4). 23 Nisan'da Türk Gücü'nden Maltepe Karargahı'nda eğitim gören oymak beylerinin toplantılarının diğer haftaya ertelenmiş ve oymak beylerinin o tarihte Büyük Reşid Paşa Numune Mektebi'ne gelmeleri istenmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12580, 23 Nisan 1916, s.2). Bununla birlikte, Genç Dernekleri hakkında kanun-ı muvakkat yayınlanmıştır (*Tanîn*, 2644, 23 Nisan 1916, s.3; *Düstûr*, 26, 8, ss. 898-899). 24 Nisan'da Türk Gücü Umumî Katipliği iki gün önce ilan ettiği duyuruyu, ertelendiği için, tekrar ilan etmiştir (*Tanîn*, 2645, 24 Nisan 1916, s.2).

Mayıs ayına gelindiğinde, Genç Dernekleri hakkında bir talîmâtnamenin de en kısa zamanda hazırlanacağı bildirilmiştir (*Tanîn*, 2661, 10 Mayıs 1916, s.3). Ardından, Türk Gücü Terbiye-i Bedeniye ve Sıhhiye Kolları'nın Ak, Kara, Kızıl, Yeşil, Gökşarı Obaları Güççüleri İsmail Burak Bey'in başkanlığında Beykoz'da Karakulak sırtlarına giderek tatbikat yapmışlardır (*Tanîn*, 2672, 21 Mayıs 1916, s.3).

Haziran ayında ise, Genç Dernekleri Teşkilatı Genel Müfettişi Von Hoff Bey'in Üsküdar'da Sokullu Mehmed Paşa, Sultan Cem, Sultan Selim-i Salis, Kadıköy Numune, altı dersaneli Altunizade ve Osman Gazi mektepleri talebelerine ikinci defa olarak Nuhkuyusu civarında ayrı ayrı arazi tatbikatı yaptırmış ayrıca, Üsküdar mıntikasında açılacak olan Genç Dernekleri için Sultan Cem Numune Mektebi merkez olarak seçilmiştir (*Tanîn*, 2683, 1 Haziran 1916, s.2). Ardından Nuhkuyusu civarında Von Hoff Bey'in başkanlığında ilk defa olarak Genç Dernekleri tatbikatı yapılacağı ve bu tatbikatta Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa ve Maârif Nazırı Şükrü Bey'in hazır bulunacakları duyurulmuştur (*Tanîn*, 2695, 13 Haziran 1916, s.2).

Yılın son dönemlerinde, Genç Dernekleri Genel Müfettişliği; bütün resmî, hususî, cemaat ve yabancı mekteplerdeki terbiye-i bedeniye muallimleri ve terbiye-i bedeniye muallimi bulunmayan mekteplerde rehberlik eden muallimlerden mektep dışında kurulacak derneklere rehber olmak isteyenlerin Ağustos'ta (rumî) Dârülfünûn Konferans Salonu'nda verilecek olan derslere katılmalarını ilan etmiştir (*İkdâm*, 7002,

10 Ağustos 1916, s.2). Daha sonra vakıf mektepleri talebesinin tatbikat yaptıkları duyurulmuştur (*İkdâm*, 7050, 27 Eylül 1916, s.2). 25 Aralık'ta ise Dârülfünûn Konferans Salonu'nda tüm mektep talebeleri için hazırlanmış olup üç hafta boyunca devam eden müsamere-i fenniye ve terbiye derslerinde pekçok etkinliğin yapıldığı, Alman Genç Dernekleri ve idmanlara ait sinema gösterimlerinin sunulduğu, bu gösterimlerin mekatib-i talîye ve sultanîye için 15 Kanunevvel'den (28 Aralık) itibaren gösterileceği haber verilmiştir (*İkdâm*, 7137, 25 Aralık 1916, s.2). 1917 ve 1918 yıllarında izcilikle ilgili taranan gazetelerde herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

4.4.4. Bayramlar

Taranan gazetelerde, “*Mektepliler Bayramı*”, “*Ergenekon Bayramı*”, “*Ağaç Bayramı*”, “*Çiçek Bayramı*”, “*Çocuk Bayramı*”, “*İlkbahar Bayramı*” başlıklı haberlere rastlanmaktadır. Bu bayramlar kronoloji esas alınarak verilmiştir.

4.4.4.1. Mektepliler Bayramı

“*Mektepliler Bayramı*” haberleri gazetelerde en fazla yer alan ve öğrencilerin katılımlarıyla gerçekleşen bayram haberleridir. Bu bayramda öğrenciler, bir araya gelerek müsabakalar yapmakta ve eğlenmektedir. 1914 yılında, savaşın başlamasından iki ay öncesine tesadüf eden iki “*Mektepliler Bayramı*” haberi vardır. Bu haberlerden ilki, 12 Mayıs tarihli olup “*Aydın- Mektepliler Günü*” başlıklı haberdır. Habere göre, İzmir'de mekteplilerin katılımıyla donanma menfaatine bir eğlence düzenlenmiş; bayrama İttihat ve Terakki, idadî, dârülmuallimîn, sultanî, Şark, Menba'ı Füyuzat Numune Mektebi talebeleri katılmış; talebeler jimnastik, oyun ve müsabakalarda yer almıştır (*Tanîn*, 1934, 12 Mayıs 1914, s.4). 16 Mayıs'ta ise, Edirne'de Mektepliler Bayramı yapıldığı haber verilmiştir. Bu bayram Edirne'de ilk defa yapılmış; İstanbul Maârif Müdürü Safvet Bey ve Tedrîsât-ı İbtidâiye üyeleri de katılmıştır (*Tanîn*, 1938, 16 Mayıs 1914, s.3). Ardından Edirne Valisi Tedrîsât-ı İbtidâiye üyelerine bayrama katıldıkları için teşekkür telgrafı çekmiştir (*Tanîn*, 1943, 21 Mayıs 1914, s.3; *İkdâm*, 6195, 21 Mayıs 1914, s.2). Daha sonra, Bursa'daki Mektepliler Bayramı'na katılmak

amacıyla Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclis üyelerinin Maârif Müdürü Safvet Bey'le birlikte Bursa'ya hareket ettikleri bildirilmiştir (*Tanîn*, 1958, 5 Haziran 1914, s.3).

1915 yılında da Mayıs ayında Edirne'de Mektepliler Bayramı yapılmıştır. Sarayıçi'nde yapılan bayramın çok parlak geçtiği; parlak geçmesinde ard arda alınan zafer haberlerinin (Çanakkale) etkili olduğu; bayrama asker, sivil, kız, erkek ecnebi mekteplerinin katıldığı haber verilmiştir (*Tanîn*, 2301, 16 Mayıs 1915, s.4; *İkdâm*, 6552, 16 Mayıs 1915, s.2).

1916 yılına gelindiğinde, Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi Mektepliler Bayramı hakkında görüşmeler yapılmıştır. Toplantıda inâs ve zükûr ibtidâî mekteplerinin “*Mektepliler Bayramı*” yapmak üzere Mayısın ikinci ve üçüncü günlerinin (rumî) tesis edilmesine; zükûr talebenin Mayısın ikinci günü (rumî) ve inâs talebenin de Mayısın üçüncü (rumî) günü Gülhane Bahçesi'nde toplanmaları kararı alınmıştır (*Tanîn*, 2659, 8 Mayıs 1916, s.3; *İkdâm*, 6912, 10 Mayıs 1916, s.2). Ardından, Mekatib-i İbtidâiye Talimiyesi'ne göre her sene ilkbaharda yapılacak kır törenini Üsküdar ve Kadıköy mıntıkası resmî mekteplerinin 26 Mayıs'ta yapacakları duyurulmuştur (*Tanîn*, 2676, 25 Mayıs 1916, s.2). Bunu takiben, Hasköy, Eyüp Sultan, Mihrişah ve Derağman İnâs Numune Mektepleri talebeleri Haliç vapuruyla Kağıthane'ye inerek koşu, sıçrama müsabakaları yapmışlardır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12615, 28 Mayıs 1916, s.2). Daha sonra, Üsküdar İttihat Sultanîsi, Erenköy, Altunizade, Sultan Cem, Sultan Selim-i Salis, Sokullu Mehmed Paşa, Osman Gazi, Füyuzat-ı Osmanîye, Mustafa Salis, Nakkaştepe Mektepleri 26 Mayıs'ta Fenerbahçe'de bayram yapmışlardır. Bayramda yumurta, çuval yarışları, beden hareketleri yapılmış; yarışmalarda birinci gelenlere madalya verilmiştir (*Tanîn*, 2684, 2 Haziran 1916, s.3). Daha sonra Üsküdar kız mekteplerinin mektepliler bayramı duyurulmuştur. Bu bayrama Mithat Paşa, Mal Hatun, Rafet Kadın, Feyz-Hürriyet, Harmanlık ve ana mektepleri katılmış, Beykoz'da gerçekleşen bayramda muhtelif oyunlar oynanmıştır (*Tanîn*, 2689, 7 Haziran 1916, s.4). Bunu müteakiben, Çengelköy Nilüfer Mektebi talebeleri Beykoz'da bayram yapmışlardır (*İkdâm*, 6942, 9 Haziran 1916, s.2). Ayrıca, 25 Mayıs'ta (7 Haziran) Sarıyer Pertevniyal Valide Sultan Vakıf Mektebi talebe ve muallimleri Sultansuyu'nda tören yapmış, bu törende koşu, atlama, mukavemet, bisiklet gibi müsabakalar yapmıştır (*İkdâm*, 6944, 11 Haziran 1916, s.2). Ardından, Anadolu'dan bir Mektepliler Bayramı haberi verilmiştir. “*Eskişehir'de Mektepliler Bayramı*” başlıklı habere göre

10 Haziran'da (23 Haziran) Harman yerinde mektepliler bayramı yapılmış; hasılatı Müdafaa-i Milliye menfaatine 7 000 kuruşluk bilet basılmış; bu bayramda müsabaka ve oyunlarda talebenin gösterdiği maharetin izleyenler tarafından takdir edilmiştir (*İkdâm*, 6960, 27 Haziran 1916, s.2).

1917 yılında mektepliler bayramı hakkında iki habere rastlanmıştır. Bunlardan birincisi 28 Mayıs tarihli olup Feriköy Numune Mektebi, Beşiktaş İttihat ve Nişantaşı İttihat Mektepleri talebeleri, müdür ve muallimleri ile Kağıthane'ye gitmiş, Kağıthane zükûr ve inâs mektepleri ile birlikte idman müsabakaları ve edebi manzumelerle vakit geçirmişlerdir (*Tanîn*, 3038, 28 Mayıs 1917, s.4). İkinci haber ise, Kasımpaşa İnâs Numune Mektebi ile Uzun Piyale Paşa İnâs Mektebi talebe ve muallimlerinin Kağıthane'ye giderek kendilerine tahsis edilen Çağlayan Köşkü'nde akşama kadar eğitsel müsabakalar yaptıkları haberidir (*Tanîn*, 3051, 8 Haziran 1917, s.3). 1918 yılında bu haber başlığında bir habere rastlanmamıştır.

4.4.4.2. Ergenekon Bayramı

1915 yılından itibaren gazetelerde iki “*Ergenekon Bayramı*” haberlerine rastlanmıştır. Bu haberlerden ilki, 1915 yılındadır. Konya’da yapılan Ergenekon Bayramı’nda, Türklerin 5 000 yıl önce Altaylar’da Ergenekon’dan çıkarak Çin’e hücumlarına tesadüf eden 9 Mart’ta (22 Mart) Konya Türk Ocağı’nda Dârülmualimîn heyetleri tarafından tüm halkın katıldığı Ergenekon Bayramı yapıldığı ve kalkan ve cirit oynandığı, eski türküler söylendiği, mekteplerin kapatıldığı bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12196, 23 Mart 1915, s.2; *İkdâm*, 6499, 24 Mart 1915, s.2).

1917 yılında da bu bayrama ilişkin haberler yine Konya’dan haber verilmiştir. Bu habere göre; Alaaddin Tepesi’nde vali, erkan-ı eşraf ve tüm mektep talebelerinin katıldığı bir bayram yapılmıştır (*Tanîn*, 2975, 24 Mart 1917, s.2).

4.4.4.3. Ağaç ve Çiçek Bayramı

1916 yılında “Ağaç Bayramı” kutlanmaya başlandığı gazetelerdeki haberlerden anlaşılmaktadır. Ağaç bayramlarında mektepler toplanarak belirli bir yerde ağaç fidanları dikmektedirler. Bu bayram ile ilgili ilk haber, 26 Mart 1916 tarihli dir. Barbaros, Alaaddin Paşa, Feriköy Numune mektepleri ile Teşvikiye Mektebi talebeleri ile Orhaym Musevi Mektebi, muallim ve maârif müfettişi refakatinde Kağıthane ve Ayazağa köy mekteplerine giderek Kağıthane Numune Tarlası’nda ağaç bayramı merasimi yapmışlardır. Bu merasimde 200’den fazla ağaç fidanı dikilmiştir (*Tanîn*, 2616, 26 Mart 1916, s.3).

Nisan ayında, Namık Kemal, Sötlöce Numune mektepleri ile Süleyman Paşa Mektebi talebeleri, müdür ve muallimleri eşliğinde Kağıthane’ye giderek Numune Tarlası’nda Kağıthane Mektebi talebesi ile birlikte fidan dikmişlerdir (*Tanîn*, 2623, 2 Nisan 1916, s.3). Ardından Büyük Reşid Paşa, Makriköy/Bakırköy, Mahmud Şevket Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa, Üsküdar civarındaki Numune mektepleri, Makriköy/Bakırköy Rum ve Ermeni mektepleri talebesinin katılacağı, Makriköy/Bakırköy’de belediye bahçesine çevrilecek alanda ağaç bayramı yapılacağı duyurulmuştur (*Tercümân-ı Hakikat*, 12563, 6 Nisan 1916, s.2; *Tanîn*, 2628, 7 Nisan 1916, s.3). Bu bayrama 1 550 talebenin ve Makriköy/Bakırköy erkan-ı askeriye ve mülkiyesi ile halkının da katılmıştır (*Tanîn*, 2629, 8 Nisan 1916, s.4; *Tercümân-ı Hakikat*, 12565, 8 Nisan 1916, s.2).

Mayıs ayında ise, Üsküdar ve Kadıköy mektepleri Fenerbahçe’de “Çiçek Bayramı” yapmış, bu bayramda müsabakalar yapılmış ve öğrenciler eğitici oyunlar oynamışlardır (*İkdâm*, 6931, 29 Mayıs 1916, s.2). Ardından Beyoğlu civarındaki numune mektepleri “Çiçek Bayramı” yapmış; bu bayrama Beşiktaş Barbaros, Teşvikiye, Şehzade Süleyman Paşa, Alemdar Paşa, Feriköy Kasım Paşa, Namık Kemal Numune Mektepleri katılmıştır. Bayramda çocuklar, Prut Muharebesi’ni temsil etmişler ve mektep oyunları oynamışlardır (*Tanîn*, 2682, 31 Mayıs 1916, s.4).

1917 yılında Eskişehir’de Ağaç Bayramı yapıldığı haber verilmiştir. Eskişehir’de mektep talebeleri “Harman” meydanında halkın, asker ve mülkiye memurlarının huzurunda merasim yapmışlardır (*Tanîn*, 2977, 26 Mart 1917, s.3).

1918 yılında ise Manisa’da mektep talebeleri bir araya gelerek Ağaç bayramı yapmış ve 10 000 ağaç fidanı dikmişlerdir (*İkdâm*, 7577, 15 Mart 1918, s.2).

4.4.4.4. Çocuk Bayramı

Çocuk Bayramı başlıklı tek haber 18 Mayıs 1916 tarihli dir. Ancak bu haberin hemen öncesinde 17 Mayıs'ta, İstanbul vakıf mektepleri talebeleri arasında tenezzühler²³yapıldığı bunu mütakiben Maârif Nezareti’ne bağlı kız ve erkek mektepleri talebelerinin de dün (16 Mayıs) tenezzüh yaptıkları haber verilmiştir (*İkdâm*, 6919, 17 Mayıs 1916, s.1). Gazetede ki 18 Mayıs tarihli haber ise “*Çocuk Bayramı*” başlıklıdır. Habere göre; Çocuklar Bayramı olarak kabul edilen mayısın ikinci cuma günü İstanbul vakıf mektepleri bir tenezzüh gerçekleştirmiştir. Beyoğlu çevresindeki mektepler gösterişli bir şekilde Kağıthane’ye inmişler, çok geçmeden İstanbul tarafındaki mektepler de bunlara katılmıştır. Akşama kadar eğitici oyunlar oynanmış, şarkılar söylenmiş, müsabakalar yapılmıştır. Beşiktaş ve Nişantaşı İttihat ve Terakki Vakıf Mektepleri arasında yapılan müsabakada berabere kalınmış; beden hareketleri yapılmış ve akşam üzeri geri dönmüştür (*Tanîn*, 2669, 18 Mayıs 1916, s.3). Çocuk Bayramı ile ilgili taranan yıllarda başka bir veriye rastlanmamıştır.

4.4.4.5. İlbahar Bayramı

1916 yılından itibaren gazetelerde “*İlbahar Tenezzühü*” başlıklı iki habere rastlanmıştır. Bu haberlerden birincisine göre, 8 Haziran’da Gelenbevi Sultanîsi mektebi müdür ve muallimleri ile birlikte öğrenciler ilbahar töreni yapmıştır. Öğrenciler sabahleyin saat 7’de bando eşliğinde yürüyerek köprüye inmiş; Haliç vapuruna binmeden önce bisiklet, çuval, yumurta yarışları yapılmış; öğle yemeğinden sonra Abdülhak Hamit Bey’in Eşber’i temsil edilmiş; bunların haricinde farklı birçok faaliyetler yapılmış ve talebeler akşam 7’ye kadar eğlendikten sonra geri dönmüştür (*İkdâm*, 6941, 8 Haziran 1916, s.2). Diğer haber 2 Mayıs 1917 tarihli dir. Buna göre, Kadıköy Sultanîsi öğrencileri Fenerbahçe’de ilbahar bayramı yapmış, bu bayramda

---

²³ Tenezzüh: Gezinti.

idman talimleri yapılmış ve müsabakalarda başarılı olanlara ödülleri verilmiştir (*Tanîn*, 3014, 2 Mayıs 1917, s.3).

4.4.5. Öğrenci Gezileri

Öğrenci gezileri; ders amaçlı yapılan geziler ve bunların yanında okul ziyaretleri şeklinde içerikleri olan haberlerden oluşmaktadır. Okullar tarafından öğrencilerin gerek doğa yürüyüşleri yaparak coğrafya dersi tatbikatı yaptıkları gerekse müze ziyareti yaparak tarih dersi ile ilgili tatbikat yaptıkları gazetelerden okunmaktadır. Bunun yanı sıra okulların birbirini ziyaret haberleri de gazetelerde yer bulur. Savaştan önce de birçok okul gezisi haberine rastlanmakta olup burada savaştan yaklaşık bir ay önceden itibaren başlayarak haberlere yer verilecektir.

Haziran ayında, Kadıköy Numune Mektebi öğrencileri Nilüfer vapuru ile Bursa'ya gitmişlerdir (*Tanîn*, 1958, 5 Haziran 1914, s.3). Daha sonra, Cebel-i Lübnan Zahile kasabasında bulunan Medrese-i Şarkiye talebesinden bu yörenin büyük ailelerine mensup 100 kadar talebenin Şam Mekteb-i Sultanîsi'ni ziyaret etmek üzere 13 Haziran'da (26 Haziran 1914) tren yoluyla Şam'a gittikleri bildirilmiştir. Şam mektep talebeleri ve muallimler tarafından karşılanan talebeler, sultanî mektebinde öğle yemeği yedikten sonra Dârümuallimîn'de akşam yemeği yemiş ve belediye tarafından belediye bahçesinde talebelere ziyafet verilmiş; Osmanlı Sancağı altında canlarını feda edeceklerine dair yemin etmişlerdir (*Tanîn*, 1983, 30 Haziran 1914, s.4). Öğrencilerin 2 Temmuz'da Lübnan'a dönecekleri bildirilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 11934, 1 Temmuz 1914, s.3; *Tanîn*, 1985, 2 Temmuz 1914, s.4).

1915 yılında Dârümuallimîn-i âliye öğrencileri tatbikat amaçlı olarak Üsküdar Numune Mektebi'ni ziyaret etmişler ve mektebin nasıl idare edildiği ve eğitimi hakkında bilgi almışlardır (*Tanîn*, 2276, 21 Nisan 1915, s.6).

1916 yılında tatbikat amaçlı gezilere devam edilmiştir. Bu yılın bu konudaki ilk haberi, 23 Mart tarihli'dir. Dârülfünûn Coğrafya öğrencileri muallimleri eşliğinde Bebek-Şişli-Kağıthane civarında ikinci olarak yarım günlük bir coğrafya tatbikatı yapmışlardır. Haberde, geçen hafta yapılan gezinin amaçları anlatıldıktan sonra bu haftaki gezinin amacının Trakya yaylası ile vadilerinin oluşumu, ziraat ve ticarete ve

beşeri faaliyetlere etkisi olduğu bildirilmiştir (*Tanîn*, 2613, 23 Mart 1916, s.2). İstanbul Dârülfünûn öğrencilerinin bir diğer gezisi ise 9 Mayıs tarihliidir. İstanbul Dârülfünûn öğrencilerinin coğrafya muallimleri ile birlikte, coğrafya dersi için yaptıkları gezide, Karadeniz Boğazı'nın Anadolu yakası incelenmiş; Beykoz, Çubuklu, Göksu, Beylerbeyi, Kurbağalıdere, Uzunvadi çayırları ile Çamlıca Tepesi bu amaçla gezilmiştir. Bu gezinin amacı olarak, Karadeniz Boğazı ve yan vadilerinin oluşumunun, bunların ziraat ve ticaret açısından incelenmesidir (*İkdâm*, 6911, 9 Mayıs 1916, s.2; *Tanîn*, 2667, 16 Mayıs 1916, s.3).

Daha sonra, Halep'ten gelen bir haberde ise Halep mekteplilerinden oluşan bir kafiye Suriye'ye bir gezi düzenlemiştir (*İkdâm*, 6914, 12 Mayıs 1916, s.2). Ardından, Büyük Reşid Paşa, Mahmud Şevket Paşa, Koca Mustafa Paşa, Makriköy/Bakırköy Ertuğrul mekteplerinin muallim, müdür ve talebelerinin Florya'da eğlenceli bir gün geçirdiği ve burada Büyük Reşit Paşa Mektebi Müdürü Macid Bey tarafından Makriköy/Bakırköy ve civarının coğrafyası hakkında öğrencilere bilgiler verilmiş, sonra ise müsabakalar ve eğlenceler düzenlenmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12612, 25 Mayıs 1916, s.2). Bu haberi müteakiben, Makriköy/Bakırköy Adile Sultan ve Ayestefanos Ertuğrul Numune Mektebi talebeleriyle birlikte Florya'ya giderek orada tarih sohbetleri yapmış ve manzumeler okumuşlardır (*Tanîn*, 2681, 30 Mayıs 1916, s.2). Daha sonra, Beyazıt Numune İnâs Rüşdiyyesi talebesinden bir kısmı müdür ve muallimleri ile birlikte Üsküdar'da Mal Hatun Numune İnâs Rüşdiyyesi'ni ziyaret etmişlerdir (*İkdâm*, 6942, 9 Haziran 1916, s.2). 1916 yılını son döneminde, Eyüp Sultan Numune Rüşdiyyesi talebelerinin muallimleri ile birlikte Gümüşsuyu ve Silahtar Ağa kırlarına çıkarak burada keşif hareketi, suda boğulanlara ve yaralananlara yönelik tatbikat yapıldığı bildirilmiştir (*İkdâm*, 7114, 2 Aralık 1916, s.2). Öğrenci gezileri ile ilgili ilerleyen yıllarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

4.4.6.Öğrencilerin Topladıkları Yardım Paraları

Savaşın getirdiği olumsuz koşullar Osmanlı toplumunun yardımlaşma duygularını da tetiklemiştir. Bu durum taranan gazetelerde açık görülmektedir. Öğrenciler gazi askerlere, şehit ailelerine ve orduya yardım amacıyla kendi aralarında paralar toplamış ve yoğun bir şekilde bunun için çalışmışlardır.

4.4.6.1. Müdafaa-i Milliye İçin Toplanan Paralar

Trablusgarp Savaşı'nın yaralarını sarmak amacıyla 1 Mayıs 1913 yılında kurulan Müzaheret-i Milliye Cemiyeti daha sonraki yıllarda Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (MMC) adını almıştır. Cemiyetin Nizamnâmesi'nde eğitim, sağlık, kültür hizmetleriyle toplumun fikir düzeyini geliştirme gibi amaçlara hizmet edeceği bildirilmiştir. Balkan Savaşları'nda da aktif çalışan cemiyet, devletten her türlü desteği görmüştür. 26 Haziran 1914 tarihli kanunla, cemiyet bundan sonra İstanbul'da bulunan merkez heyetiyle diğer vilayetlerdeki şubelerin ve bu şubelerin kendi aralarında yapacakları faaliyetlerin yürütülmesi için Posta ve Telgraf teşkilatından ücretsiz yararlanacaktır (*Düstûr*, 20, 6, s. 817). 16 Ekim 1914 tarihli nizamnâmenin ekine göre de cemiyet, bir seferberlik esnasında bütün işlem ve harcamalarını ordunun ihtiyacına göre tertip edip yönetmek için merkez heyetine Harbiye dairesinden bir memur tayin edilecektir. Savaş kaybedilince devlet için bazı kurumların varlığının bir yük olması durumundan dolayı; cemiyetin mevcut durumla devam edemeyeceği anlaşılmıştır. Nihayet MMC, Paşa Hükümeti tarafından fes edilmiş, 8 Şubat 1919'da Meclis-i Vükela'cada bu karar uygun görülmüştür (Eroğlu, 2008, ss.57-60).

I. Dünya Savaşı sırasında Müdafaa-i Milliye için toplanan paraların ilki 1915 yılının başında haber verilmiştir. Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi dördüncü sınıf ikinci şube öğrencileri Müdafaa-i Milliye yardım parası olarak topladıkları 150 kuruşu cemiyetin merkez veznesine teslim etmişler ve her ay bu miktar paranın toplanacağını da taahhüt etmişlerdir (*Tanîn*, 2184, 19 Ocak 1915, s.3).

Mart ayında, mektep talebelerinin ellerinde kutularla Müdafaa-i Milliye veya Donanma-yı Osmanî yararına sokaklarda ve resmî yerlerde ellerinde kutularla para toplamalarının sakıncaları Meclis-i Maârif'ce görüşülmüş; cemiyetin para toplamak için memurlarının olması ve talebenin yaşlarının çok küçük olmasından dolayı ellerinde kutularla para toplarken görülen çocuklar hangi okula mensup ise o okulun idarecilerinin bu durumdan mes'ul tutulacağı ve buna göre cezalandırılmalar olacağı kararlaştırılmıştır (*İkdâm*, 6503, 28 Mart 1915, s.3). Öğrencilerin para toplaması ve bunun sonucunda talihsiz olaylar yaşanmıştır. Bu konu ile ilgili Dârülfünûn

hocalarından Yorgaki Efendi olayı dönemin gazetelerinde yer almıştır. Olayın başlangıcı ve gelişimi ise Tercümân-ı Hakikat gazetesinde şu şekilde verilmiştir:

“Dârülfünûn’da bir vakı’a

Bugün Dârülfünûn Hukuk Fakültesinde Osmanlılık haysiyet ve şerefiyle müteassıb bir vakı’a geçmiştir. Cûlus-ı hümayun günü Müdafaa-i Milliye Cemiyeti namına rozetler tevzi’ eden sekiz yaşlarındaki küçük hanım kız Ada iskelesinde hukuk muallimlerinden Yorgaki Efendi’nin yanına yaklaştığı sırada ani bir mukabeleye dûçar olmuştur. Yorgaki Efendi göğsüne rozet takmak isteyen küçük kıızı şiddetle iterek "Sizin ianenizden, donanmalarınızdan bıktım" demiş ve esasen küçük olan kız da yere düşerek para sandığı da bir tarafa fırlamıştı. Bunu haber alan hukuk efendileri bu sabah müdür-i mekteb Selahaddin Bey’e müracaat etmişler ve Yorgaki Efendi’nin bir tarziye verilmesiyle beraber artık kendilerine muallim olmamasını ve diğer muallimin tayin edilmesini rica etmişlerdir.

Selahaddin Bey talebenin bu talebini is’ati selâhiyyatı haricinde olduğunu söylemişse de haysiyeti milliyelerinin bir fakülte muallimi ağızından zedelenmesine fevkalade müteessir olan talebe kendilerinden tarziye talep etmek için sınıfa girmişlerdir. O esnada Yorgaki Efendi üçüncü sınıfta bulunuyordu.

Talebenin hareketi karşısından mutedil olması lazım geleceği halde tahkir cihetini iltizam etmiş ve “sizlere yazık, bir de talebe olacaksınız, ayıp değil mi” gibi sözlerle esasen heyacanda bulunan talebeyi büsbütün müteessir etmiştir. Bu kadar açıktan açığa haysiyetlerine hücum eden bu muallim karşısında talebe kendisini zabt edememiş ve bütün üçüncü sınıf efendileri ayak patırtısı ve sıra kapakları vurmakla Yorgaki Efendi’ye mukabelede bulunmuşlardır. Bu sırada Selahaddin Bey ve inzibat memurları sınıfa girmiş ve müdür bu dersin artık bitirdiğini ve imtihanda dersin heyet-i umumiyyeden imtihan verilmeğe mecbur olduklarını söylemiş ve bu talebe efendiler Yorgaki Efendi muallim olmamak şartıyla herşeye razı olduklarını söyleyerek vaka’yı kapatmışlardır. (Tercümân-ı Hakikat, 11874, 2. Mayıs 1914, s.3; Tanîn, 1925, 3 Mayıs 1914, s.4).

Daha sonra, Maârif Müdürlüğü'nün mekteplere gönderdiği tebligatta son zamanlarda talebelerin kutularla sokaklarda para topladığı ve bu durumun yasaklandığı mektep müdürlüklerine bildirilmiştir (*Tanîn*, 2276, 21 Nisan 1915, s.5).

1916 yılında, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Merkez Umumîyesi'nden bir teşekkür ilanı yayınlanmıştır. Mustafa Necib Bey İnâs Numune Mektebi talebeleri tarafından Osmanlı askerinin kullanması için 40 çift eldiven hediye edildiğinden dolayı cemiyet tarafından mektep talebesine teşekkür edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12521, 24 Şubat 1916, s.2). Yıl içinde başka bir gelişmeye rastlanmamıştır.

1917 yılında ise, yılın ilk günlerinde Eyüp Sultan Numune Mektebi öğretmenleri ve öğrencileri tarafından gazilere hediye olarak verilmesi amacıyla 207 çift çorap, 4 takiyye, 9 pamuklu, 6 çift eldiven, 5 mendil, 2 dolak, 2 kabalak, 1 gömlek hediye edilmiş ve bu sebeple cemiyet tarafından kendilerine teşekkür edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12889, 11 Ocak 1917, s.2). Ardından, Ticaret Mekteb-i Âlisi heyet-i idare ve talimiyesi tarafından 1 285 kuruş Müdafaa-i Milliye Merkez Umumîsi veznesine teslim edilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12907, 29 Ocak 1917, s.2; *İkdâm*, 7178, 4 Şubat 1917, s.2).

Şubat ayına gelindiğinde, Çelebi Sultan Mehmed İnâs Numune Mektebi öğretmen ve öğrencileri 1 008 kuruş ile 14 takiyye, 9 çift çorap, 2 çift eldiven, 2 adet havluyu cemiyete teslim etmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12909, 31 Ocak 1917, s.2; *İkdâm*, 7178, 4 Şubat 1917, s.2). Ayrıca, Koca Mustafa Paşa İnâs Numune Mektebi öğretmen ve öğrencileri tarafından 1 118 kuruş cemiyet veznesine teslim edilmiştir (*İkdâm*, 7178, 4 Şubat 1917, s.2). Keza, Süleymaniye İnâs Numune Mektebi öğretmen ve talebeleri tarafından 1 400 kuruş, 8 çift çorap, 7 çift eldiven, 1 adet kuşak ve yüz havlusu Müdafaa-i Milliye Merkez Umumîyesi'ne verilmiştir (*İkdâm*, 7180, 6 Şubat 1917, s.2; *Tanîn*, 2929, 6 Şubat 1917, s.3). Bunu müteakiben, Üsküdar Açık Türbe'de ana mektebi heyet-i talimiye, talebe ve müstahdemi Osmanlı askerine verilmek üzere 379.5 kuruşla bir miktar eşyayı cemiyete teslim etmiştir (*Tanîn*, 2931, 8 Şubat 1917, s.3; *İkdâm*, 7184, 10 Şubat 1917, s.2).

Nisan ayına gelindiğinde, Üsküdar Cem Sultan Numune Mektebi'nin teşebbüsüyle Müdafaa-i Miliye Cemiyeti tarafından şehit ve asker çocuklarından 180 çocuğa yardım yapılmıştır (*Tanîn*, 2994, 12 Nisan 1917, s.3). Bunu müteakiben, cemiyet tarafından bu sefer Hasköy Turan Bahçesi mektebindeki fakir öğrencilerin öğle yemekleri verilmiştir (*Tanîn*, 2997, 15 Nisan 1917, s.3). Daha sonra, Sümbül Efendi İnâs Mektebi talebeleri 150 kuruş ve 140 değerindeki on üç parça eşyayı cemiyetin Kasımpaşa şubesine teslim etmişlerdir (*Tanîn*, 3021, 9 Mayıs 1917, s.3). Bu

tarihten sonra da cemiyet hakkında haberlere rastlanılmış olup bu haberler mekteplerdeki fakir talebelerin cemiyet tarafından yemeklerinin karşılanması hakkındadır. Bu haberlere burada yer verilmemiştir.

4.4.6.2. Hilal-i Ahmer İçin Toplanan Paralar

Savaşın şiddetiyle birlikte Hilal-i Ahmer için de öğrenciler tarafından para toplandığı gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Bu konu ile ilgili haberlerden ilkinde 25 Mart 1915 tarihinde rastlanmıştır. Beyoğlu'nda Alman Ticaret Mektebi beşinci H.D. sınıf talebesi tarafından toplanan 85 kuruş 30 parayı Tegin Sungur Bey vasıtasıyla Hilal-i Ahmer merkez umumi veznesine teslim edilmiştir (*Tercümân-ı Haikat*, 12198, 25 Mart 1915, s.2). Daha sonra, Feriköy Zükûr Numune Mektebi öğretmen ve öğrencileri tarafından 547 buçuk kuruş Hilal-i Ahmer'e verilmiştir (*Tercümân-ı Haikat*, 12261, 28 Mayıs 1915, s.2).

1916 yılının ilk ayında, Hırka-i Şerif'de Hatice Sultan İnâs Mektebi tarafından okutulan mevlit geliri olan 55 kuruş para cemiyet veznesine verilmiştir (*Tanîn*, 2554, 24 Ocak 1916, s.2).

1917 yılına gelindiğinde, Mart ayında, 2 500 kuruş Kadıköy Sultanîsi heyet-i idare ve talimiye ve talebesi tarafından, 1 000 kuruş Beşiktaş'da Barbaros Numune Mektebi talebesi tarafından Hilal-i Ahmer'e yardım parası olarak verilmiştir (*Tanîn*, 2960, 9 Mart 1917, s.3). Ardından, Kadırga Kable Mektebi birinci ve ikinci sınıf leyli ve neharî talebesi tarafından Hilal-i Ahmer yardımı olarak 748 buçuk kuruş verilmiştir (*Tanîn*, 2980, 29 Mart 1917, s.3).

Günler geçtikçe gazetelerde “*Hilal-i Ahmer ianesi*” başlıklı haberlerde listeler oluşmuş ve bu listelerde sadece talebeler ya da okulların adları değil aynı zamanda tüccar, doktor, ahalinin de adları yer almıştır. 10 Nisan'da, “*Hilal-i Ahmer Aşhanesi için*” başlıklı haberde de liste içinde Paşabahçe İnâs Mektebi talebeleri tarafından 850 kuruş verildiği bildirilmiştir (*Tanîn*, 2992, 10 Nisan 1917, s.2). 15 Nisan'da yine böyle bir listede bu defa Aksaray'da Mahmudiye Vakıf Mektebi heyet-i talimiyesi ve şakirdanı tarafından 338 kuruş 20 para yardım verilmiştir (*Tanîn*, 2997, 15 Nisan 1917, s.2).

1918 yılında ise, hasılatı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne verilmek üzere Makriköy/Bakırköy Osmanlı Rum Mektepleri menfaatine beynelminel bir musiki ve edebi toplantı yapılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7728, 11 Ağustos 1918, s.2). Bu konu hakkında başka herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

4.4.6.3. Hatıra-yı Celadet Topu İçin Toplanan Paralar

Savaşın Osmanlı Devleti açısından yoğun yaşandığı dönemde, devlet yöneticilerinin halkın moralini yüksek tutmak amacıyla yaptığı çalışmalarından biri de *Hatıra-yı Celadet Topu*'dur. 5 Mart Çanakkale Zaferi'ni temsil etmesi amacıyla Avusturya'da üretilip Beyazıt Meydanı'nda Harbiye Nezareti önüne yerleştirilmiş olan topun açılışını devlet erkanı yapmıştır (30 Mart 1332/12 Nisan 1916). Toplanan paraların yardım sembolü olarak topa üç çeşit çivi çakılmaktadır. Altın çivi 5 lira, gümüş çivi 1 lira ve demir çivi 1 kuruştur. Yardım kampanyası Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti tarafından yürütülmüş olup kadınlar için Perşembe günleri tahsis edilmiştir. Yardımlar sadece İstanbul'dan değil ülkenin birçok yerinden de yapılmıştır (*Tanîn*, 2634, 13 Nisan 1916, s.1). Ayrıca öğrencilerin de Hatıra-yı Celadet Topu için para topladıkları görülmüştür. Burada, gazetelerde yer alan bu haberlerde okulların ya da öğrencilerin verdikleri paralar kronolojik olarak verilecektir.

Bu haberlerin ilki, 21 Nisan 1916 tarihli'dir. Gazetede haberde bildirilen listede yer alan okullar ve verdikleri paralar şu şekildedir: 5 lira, Rehber-i Saâdet Mektebi adına; 5 lira, Kabataş Mektebi Sultanîsiidare ve talim heyeti tarafından; 5 lira Dârüşşafaka-i İslamiye Mektebi adına verilmiştir (*Tanîn*, 2642, 21 Nisan 1916, s.2). Ardından, 22 Nisan'da yayınlanan listede yer alan okulların adları ise şöyledir: 5 lira Makriköy/Bakırköy İnâs Adile Sultan Numune Mektebi adına; 5 lira Dârülfünûn ve Mühendis Mektebi muallimlerinden mühendis Salim Bey tarafından, 5 lira Beyazıt İnâs Numune Mektebi adına; 10 lira Dârümuallimîn-i Âliye'ye bağlı Tatbikat Mektebi İbtidâiyesi talebesi ve heyet-i idare ve talimiyesi tarafından verilmiştir (*Tanîn*, 2643, 22 Nisan 1916, s.2). Bunu müteakiben, 6 Osmanlı lirası Davud Paşa Mektebi Sultanîsi adına, 7 Osmanlı lirası Bezmiâlem Valide Sultanîsi Ana Sınıfı talebeleri tarafından toplanmıştır (*Tanîn*, 2646, 25 Nisan 1916, s.2). Ayrıca, 5 lira Hırka-i

Şerif’de Hatice Sultan İnâs Mektebi Heyet-i talimiyesi ve talebeleri tarafından, 5 lira Eyüp Sultan İnâs Numune Mektebi, 7 lira Eyüp Sultan Rüşdîye Zükûr Numune Mektebi, 5 lira Fatih İnâs Numune Mektebi, 5 lira Ticaret Bahriye Kaptan Çarkçı Mektebi adına Hamid Naci Bey tarafından, 5 lira Ticaret Bahriye Kaptan Çarkçı Mektebi adına toplanmıştır (*Tanîn*, 2647, 26 Nisan 1916, s.2). Bunu müteakiben, 15 Osmanlı lirası Edirne Mektebi Sultanîsi heyet-i idare ve talimiye ve talebesi, 5 Osmanlı lirası Sanayi Nefise Mektebi namına Kazım Bey tarafından verilmiştir (*Tanîn*, 2650, 29 Nisan 1916, s.2). 30 Nisan’da listedeki okul adları ve verilen para miktarları şu şekildedir: 5 lira Dârülmuallimîn-i âliye heyet-i talimiyesi adına, 5 lira Dârülmuallimîn-i âliye talebesi adına, 5 lira Dârülfünûn-ı Osmani Fünûn Fakültesi adına, 10 lira Dârülfünûn-ı Osmani Edebiyat Fakültesi heyet-i talimiyesi ve mutealimini adına, 15 lira Mercan Mekteb-i Sultanîsi adına, 10 lira Ticaret Mekteb-i âlisi adına, 5 lira Kabataş Mekteb-i Sultanîsi adına verilmiştir (*Tanîn*, 2651, 30 Nisan 1916, s.2).

Mayıs ayına gelindiğinde, kız mektepleri Hatıra-yı Celadet Topu’na çivi çakmak için toplanmışlardır. Beşiktaş Mihrimah Kız Numune Mektebi talebeleri biriktirdikleri 800 kuruşla 5 liralık altın ve 300 kuruşluk gümüş çivi çakmışlardır (*Tanîn*, 2652, 1 Mayıs 1916, s.3). 2 Mayıs’taki listede yer alan okullar veya kişi adları adları şunlardır: 5 lira Maârif Müşaviri Profesör Doktor Schmidt, 11 lira Vefa Mekteb-i Sultanîsi adına, 5 lira Gelenbevi Mektebi Sultanîsi heyet-i idare ve talimiyesi tarafından, 5 lira Gelenbevi Mekteb-i Sultanîsi talebesi tarafından, 5 lira İstanbul Sultanîsi heyet-i talimiyesi tarafından, 5 lira İstanbul Sultanîsi talebesi adına, 5 lira Nişantaşı Mektebi Sultanîsi heyet-i talimiyesi adına, 5 lira Nişantaşı Mektebi Sultanîsi talebesi adına, 18 lira Kadıköy Mektebi Sultanîsi adına, 10 adına Tıp Fakültesi adına (*Tanîn*, 2653, 2 Mayıs 1916, s.2). Ayrıca, Çamlıca Leylî İnâs Mektebi Hatıra-yı Celadet Topu’na çivi çakmak için 4 362 kuruş yardım parası toplamış ve 7 altın ve 6 gümüş çivi çaktıktan sonra talebelerden Abide Hanım konuşma yapmıştır. “Bizler Çamlıca İnâs Sultanîsi talebelerindeniz. Mektebimiz müdiresi Hanım, muhtac-ı muavenet asker ailelerine yardım etmeliğimizi söylediği zaman tekmil arkadaşlarım kemal-i iştîyâkla vatanın şanını ilan eden, cesur ve fedakar asker kardeşlerimizin muhtac-ı muavenet ailelerine yardıma koştular.

Bugün anlaşıldı ki, azmin, metanetin yapacağı şeyleri, ne düşmanların sayyâdı çelik flamaları, ne ateş-i feşan topları ne de kat kat faik kuvvetleri yapabiliirdi. Ancak Türk'ün metin ve istiklal ve vatanını muhafazaya azimkar göğsü, evet onların hakir gördükleri Türk'ün süngüsü onları geri çıkardı. Onlara kudretinin azimet ve ihtişamını tasdik ve itiraf ettirdi. İlle bu uğurda feda-ı nefes edenlerin makamlarını cennet etsin. Bakîdekilere büyük muzafferiyetler ihsan etsin. İlle düşmanlarımız kahır ve perişan etsin. Amin.” (Tanîn, 2653, 2 Mayıs 1916, s.2).

Daha sonra 63 lira 47 kuruş yardım parası Dârümuallimât-ı âliye heyet-i idare ve talimiyesi ve talebeleri tarafından toplanmış, Darü’lhilafet’ül Aliye Medresesi kısm-ı evvel, talî talebesi müdür-i umumîyeleriyle birlikte Beyazıt Meydanı’na gelerek Hatıra-yı Celadet Topu’na 3 adet altın, 18 adet gümüş heyet-i talimiye tarafından ve 600 kuruşluk çivi talebe tarafından çakılmıştır (Tanîn, 2654, 3 Mayıs 1916, s.2). Bunu müteakiben Eyüp Sultan Reşadiye Zükûr Numune Mektebi namına 8 lira 50 kuruş, Hukuk Fakültesi heyet-i tedrisiye tarafından 20 lira, Hukuk Fakültesi talebesi tarafından 21 lira, Darü’lhilafet’ül Aliye Medresesi heyet-i idare ve talimiyesi ve talebesi tarafından 33 lira ve Üsküdar Sultanîsi idare ve talim heyetleri ve talebeleri adına 15 lira verilmiştir (Tanîn, 2655, 4 Mayıs 1916, s.2). Ayrıca, 5 lira İnâs Sanayi Nefise Mektebi talebeleri tarafından, 8 lira Beşiktaş Mihrimah Sultan İnâs Numune Mektebi adına, 6 lira 25 kuruş Nişantaşı Nilüfer Hatun İnâs Numune Mektebi adına, 17 lira 50 kuruş İstanbul Kız Sanayi Mektebi adına, 11 lira Bezmialem Valide Mektebi Sultanîsi adına, 5 lira Süleymaniye İnâs Numune Mektebi adına, 9 lira Çelebi Sultan Mehmed Ana ve İnâs Numune Mektepleri adına, 5 lira 25 kuruş Gedik Paşa Ana Mektebi adına, 5 lira Erenköy İnâs Sultanîsi birinci ve ikinci sınıf talebeleri, 5 lira Erenköy İnâs Sultanisi üçüncü sınıf talebeleri, 5 lira Erenköy İnâs Sultanîsi dördüncü ve beşinci sınıflar talebeleri tarafından toplanmıştır (Tanîn, 2656, 5 Mayıs 1916, s.3). Ertesi günkü liste de bir önceki gün kadar uzundur. 5 lira Çamlıca İnâs Sultanîsi heyet-i talimiyesi tarafından, 8 lira Çamlıca İnâs Sultanîsi ikinci sınıf talebeleri tarafından, 5 lira Çamlıca İnâs Sultanîsi üçüncü sınıf talebeleri tarafından, 5 lira Çamlıca İnâs Sultanîsi dördüncü sınıf talebeleri tarafından, 6 lira Çamlıca İnâs Sultanîsi beşinci sınıf talebeleri tarafından, 5 lira Çamlıca İnâs Sultanîsi altıncı sınıf talebeleri tarafından, 5 lira Çamlıca İnâs Sultanîsi yedinci sınıf talebeleri tarafından, 4 lira 25 kuruş Çamlıca İnâs Sultanîsi birinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıflar talebeleri tarafından, 5 lira Beşiktaş İnâs Mektebi heyet-i talimiye ve talebeleri tarafından verilmiştir (Tanîn,

2657, 6 Mayıs 1916, s.2). Ardından, 5 lira Kasım Paşa İnâs Numune Mektebi adına, 9 lira 50 kuruş Beyoğlunda Şehid Muhtar Bey İnâs Numune Mektebi adına, 7 lira 75 kuruş Darü'l-hilafet'ül Aliye Medresesi kısm-ı âli heyet-i idare ve tedrisiyesi adına ve 5 lira Haydar Paşa Mekteb-i Terakki İnâs heyet-i talimiyesi ve talebesi adına yardım parası verilmiştir (*Tanîn*, 2660, 9 Mayıs 1916, s.2). 10 Mayıs'ta Çamlıca İnâs Sultanî Mektebi tarafından verilen yardım paralarının ayrıntıları şu şekildedir. 10 lira Heyet-i Talimiye tarafından, 2 lira 6 kuruş birinci sınıf tarafından, 1 lira sekizinci sınıf tarafından, 1 lira 50 kuruş dokuzuncu sınıf tarafından, 3 lira ikinci sınıf tarafından, 10 lira üçüncü sınıf tarafından, 5 lira dördüncü sınıf tarafından, 6 lira 5 kuruş beşinci sınıf tarafından, 5 lira altıncı sınıf tarafından, 5 lira yedinci sınıf tarafından toplanmıştır (*Tanîn*, 2661, 10 Mayıs 1916, s.2). Ardından, Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi 38 lira 25 kuruş (*Tanîn*, 2662, 11 Mayıs 1916, s.2), Kartal Oğuz Alp Mektebi 10 lira, Koca Mustafa Paşa Numune Mektebi 12 lira 25 kuruş vermiştir (*Tanîn*, 2663, 12 Mayıs 1916, s.2). Ayrıca, Dârülmua'llimat-ı Âliye'nin yardım parası listesi de şu şekildedir: 12 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye heyeti idare ve talimiyesi tarafından, 5 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye beşinci sınıf talebeleri tarafından, 5 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye dördüncü sınıf talebeleri tarafından, 5 lira 38 kuruş Dârülmua'llimât-ı Âliye üçüncü sınıf talebeleri tarafından, 5 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye ikinci sınıf talebeleri tarafından, 5 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye birinci sınıf birinci şube tarafından, 5 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye birinci sınıf ikinci ve üçüncü şube tarafından, 2 lira 70 kuruş Dârülmua'llimât-ı Âliye Ana muallime mektebi talebeleri tarafından, 5 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye Tatbikat kısmı beşinci sınıf tarafından, 6 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye Tatbikat kısmı dördüncü sınıfı tarafından, 3 lira 57 kuruş Dârülmua'llimât-ı Âliye Tatbikat kısmı üçüncü sınıfı tarafından, 1 lira 82 kuruş Dârülmua'llimât-ı Âliye Tatbikat kısmı ikinci sınıfı tarafından, 2 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye Tatbikat Kısmı birinci sınıfı tarafından, 5 lira Dârülmua'llimât-ı Âliye Ana Mektebi talebeleri tarafından olmak üzere toplam 68 lira 47 kuruş (*Tanîn*, 2663, 12 Mayıs 1916, s.2). Daha sonra, 10 lira 25 kuruş Heybeli Ada Numune Mektebi talebesi adına, 8 lira Şehid Niyazi Bey Mektebi adına, 6 lira Süleyman Kanuni Mektebi adına, 5 lira Beyazıt Kör Numune Mektebi Devre-i Âliye birinci sınıf talebesi adına, 1 lira Beyazıt Kör Numune Mektebi Devre-i Âliye ikinci sınıf talebesi adına, 1 lira Beyazıt Kör Numune Mektebi ikinci sınıf talebesi adına, 1 lira Beyazıt Kör Numune Mektebi devre-i mutavasita ikinci talebesi adına, 1 lira Beyazıt Kör Numune Mektebi devre-i evveli birinci sınıf talebesi adına verilmiştir (*Tanîn*, 2665, 14 Mayıs 1916, s.3). Bunun yanı sıra, 5 lira Ertuğrul Numune Mektebi

inâs kısmı heyet-i talimiyesi, talebesi ve müstahdemi adına, 5 lira Erenköy Numune Mektebi adına, 5 lira Beylerbeyi Zükûr Mektebi adına, 5 lira Dârümuallimât-ı âliye ana mektebi talebesi tarafından verilmiştir (*Tanîn*, 2666, 15 Mayıs 1916, s.2).16 Mayıs'ta ise; 5 lira Molla Gürani İnâs Mektebi adına, 5 lira Göztepe İnâs mektebi adına, 5 lira Mühendis Mekteb-i Âlisi ders nazırı Mösyö F.Haymar tarafından, 11 lira 25 kuruş Mekteb-i ali-i mezkur müdür, memurin, muallimin, talebesi adına, 5 lira Üsküdar Mal Hatun Numune Mektebi ana sınıfı ve devre-i evveli sınıflar adına, 5 lira Üsküdar Mal Hatun Numune Mektebi devre-i mutavasita, devre-i âliye sınıfları adına, 5 lira Üsküdar Mal Hatun Numune Mektebi heyet-i talimiyesi adına, 5 lira Büyük Reşid Paşa Numune Mektebi heyet-i talimiyesi adına, 5 lira Büyük Reşid Paşa Numune Mektebi talebesi adına toplanmıştır (*Tanîn*, 2667, 16 Mayıs 1916, s.2). Bunu müteakiben, 6 lira 50 kuruş Çandarlı Halil Paşa Numune Mektebi, 7 lira 25 kuruş Beylerbeyi İnâs Numune Mektebi, 5 lira Koca Mustafa Paşa İnâs Numune Mektebi heyet-i talimiyesi ve talebesi, 5 lira 75 kuruş Mahmud Şevket Paşa Numune Mektebi, 5 lira Kadıköy İnâs Numune Mektebi birinci sınıf talebesi, 5 lira Kadıköy İnâs Numune Mektebi ikinci ve üçüncü sınıf talebesi, 5 lira Kadıköy İnâs Numune Mektebi dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflar talebeleri, 5 lira 25 kuruş Sütlüce Hoca İshak Efendi Zükûr Numune Mektebi talebesi, 5 lira Sütlüce Hoca İshak Efendi Zükûr Numune Mektebi heyet-i talimiyesi vermiştir (*Tanîn*, 2668, 17 Mayıs 1916, s.2).

18 Mayıs'ta, 5 lira Üsküdar'da Midhat Paşa Kız Sanayi Mektebi heyet-i idare ve talimiyesi adına, 10 lira Üsküdar'da Midhat Paşa Kız Sanayi mektebi umum talebesi tarafından, 5 lira 50 kuruş Beyoğlu Şems'ül Mekatib mektebi adına ve 5 lira Konya Dârümuallimîni Tatbikat Mektebi heyet-i talimiyesi ve talebesi adına Tedrîsât-ı İbtidâiye Müdür-i Umumîyesi Faik Bey vasıtasıyla yardım verilmiştir (*Tanîn*, 2669, 18 Mayıs 1916, s.2). Ardından, 8 lira Makriköy/Bakırköy Zükûr Numune Mektebi heyet-i idare ve talimiyesi ve talebesi adına, 8 lira Medreset'ül Mütetassisin adına, 6 lira 50 kuruş Yavuz Sultan Selim Mektebi adına, 5 lira Kartal İnâs Mektebi adına, 5 lira Sarıyer Süleyman Paşa Kaya Alp İnâs Numune Mektebi adına, 6 lira 75 kuruş Beykoz Zükûr Mektebi adına yardım parası verilmiştir (*Tanîn*, 2670, 19 Mayıs 1916, s.2). Bununla birlikte Alemdar Numune Mektebi talebesi, müdür ve muallimleri refakatinde Beyazıt Meydanı'na gelerek Hatıra-yı Celadet Topu'na 600 kuruşluk çivi çakmışlardır (*İkdâm*, 6921, 19 Mayıs 1916, s.2). Bu yoğun yardım haberlerine 25 Mayıs tarihine kadar rastlanmamıştır. 25 Mayıs'ta, 5 lira Gökbüze/Gebze Zükûr

Mektebi mualimin ve mütealimini tarafından, 7 lira Galata Alyans - İzralit İnâs Mektebi adına, 5 lira Haydarpaşa Musevi Zükûr ve İnâs Mektebi ve heyet-i talimiyesi adına, 5 lira 25 kuruş Üsküdar Sokullu Mehmed Paşa Numune Mektebi heyet idare ve talimiyesi ve talebesi adına, 5 lira 50 kuruş Üsküdar Sultan Cem Numune Mektebi adına, 7 lira 25 kuruş Galata Alyans- İzralit Cemaat-i Museviye Zükûr Mektebi adına, 6 lira Alemdarpaşa Numune Mektebi Heyeti talimiye ve talebesi adına, 5 lira Bolu Dârülmuallimîni adına Müdür-i Mühid Zeki Bey tarafından, 5 lira 25 kuruş Hasköy İnâs Numune Mektebi adına, 13 lira Moda Numune Mektebi adına, 5 lira Hasköy Alyans- İzralit Zükûr ve İnâs Mektepleri adına yardım toplanmıştır (*Tanîn*, 2676, 25 Mayıs 1916, s.2). Ertesi gün, 6 lira Mirgün Zükûr Mekteb-i İbtidâiyesi adına, 5 lira Şehzade Süleyman Paşa Zükûr Mektebi heyet-i talimiyesi ve talebesi adına, 7 lira 75 kuruş İstanbul vilayeti çırak mektepleri namına yardım verilmiştir (*Tanîn*, 2677, 27 Mayıs 1916, s.2). Ardından, 8 lira Üsküdar'da Harmanlık İnâs Mektebi adına, 7 lira 25 kuruş Kanlıca İnâs Mektebi adına, 5 lira 25 kuruş Rami Kariyesi'nde Gül Çiçek Sultan İnâs Mektebi adına yardım parası toplanmıştır (*Tanîn*, 2678, 28 Mayıs 1916, s.2).

Haziran ayında ise, 19 lira 35 kuruş Medreset'ül Füyuzat heyet-i idare ve talimiye ve talebesi adına, 6 lira Kasım Paşa Zükûr Numune Mektebi heyet-i talimiyesi ve talebesi adına yardım verilmiştir (*Tanîn*, 2683, 1 Haziran 1916, s.2). Ayrıca 2158 kuruş Makriköy/Bakırköy İnâs İttihad-ı Osmanî Mektebi heyet-i talimiyesi ve idare ve talebesi adına, 500 kuruş Eyüp Sultan'da Mihrişah Sultan İnâs Mektebi heyet-i talimiye ve talebeleri tarafından yardım parası toplanmıştır (*Tanîn*, 2686, 4 Haziran 1916, s.2). Ardından, 500 kuruş Beşiktaş'ta üç dersaneli inâsmektebi adına, 1280 kuruş Konya Maârif Müdüriyeti tarafından yardım verildiği haber verilmiştir (*Tanîn*, 2689, 7 Haziran 1916, s.2). Bunu müteakiben 550 kuruş Horhor İnâs Numune Mektebi adına (*Tanîn*, 2690, 8 Haziran 1916, s.2) ve 250 kuruş Antalya İnâs Rüşdîyesi talebeleri tarafından yardım parası toplanmıştır (*İkdâm*, 7014, 22 Ağustos 1916, s.2). Bu tarihten sonra Hatıra-yı Celadet Topu için yardım parası toplanması haberlerine rastlanmamıştır.

4.4.7.Öğrencilerin Gazi Ziyaretleri ve Gazilere Tütün Hediyeleri

Taranan gazetelerde öğrencilerin savaş ortamına pek yabancı olmadığı ve gazileri öğretmenleriyle birlikte ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Gazi ziyaretlerinin yanı sıra gaziler için toplanan tütün hediyeleri de dikkat çekicidir.

Gazi ziyaretlerinin ilk haberi, 10 Mayıs 1915 tarihli'dir. Bezmialem Valide Sultanîsi talebesi, mekteplerinde bulunan yaralı gazileri ziyaret ederek kendilerine birer paket sigara hediye etmişlerdir (*İkdâm*, 6546, 10 Mayıs 1915, s.2). Ardından, Kadıköy Numune Mektebi talebesi muallimleri eşliğinde yaralı gazileri ziyaret ederek ceplerindeki paraları ve portakalları gazilere hediye etmişler, Davud Paşa İnâs Mektebi öğretmen ve öğrencileri Cerrahpaşa'da bulunan gazileri ziyaret ederek onlara çiçek, portakal, mendil, tütün, kolonya hediye etmiş, Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi talebesi Kemalî Bey kendi karyolasında tedavi olan gaziye her gün bir paket sigara hediye edeceğini taahhüt etmiştir (*İkdâm*, 6547, 11 Mayıs 1915, s.3).

Daha sonra Darü't-tedris Mektebi ibtidâî kısmı birinci sınıf talebesi 92 numaralı Mehmed Reşad Efendi Dârülfünûn hastahanesine giderek hastahane'de yatan gazilere biriktirdiği parayla aldığı simitleri hediye etmiş ve her birinin hatrını tek tek sormuştur (*İkdâm*, 6580, 13 Haziran 1915, s.2). Ardından Hırka-i Şerif Saliha Hatun İnâs İbtidâî Mektebi talebeleri Muallime Şadiye Hanım'ın refakatinde Mekteb-i Harbiye-i Şahane Hastahanesi'ni ziyaret ederek gazilere 25 paket sigara, 21 adet mendil, 16 çift çorap hediye etmişlerdir (*İkdâm*, 6587, 20 Haziran 1915, s.2).

1916 yılının son günlerinde ise, Beyoğlu Alman Mektebi öğrencilerinin mektep müdürü Doktor Dominski'nin teşebbüsüyle Galiçya ve Dobruca'daki gazilere tütün hediyesi olarak aralarında 2 440 kuruş, 1 790 paket tütün, 5 870 sigara, 3 910 sigara kağıdı, 15 çakmak toplamışlardır (*Tercümân-ı Hakikat*, 12869, 22 Aralık 1916, s.2). Ardından, Mekteb-i Sultanîye heyet-i idare ve talimiyesi ve talebesi 1 824 paket tütün gazilere hediye edilmek üzere toplamışlardır (*İkdâm*, 7141, 29 Aralık 1916, s.2).

1917 yılının ilk günlerinde, Konya Mekteb-i Sanayi öğretmen ve öğrencilerinin 1 193 paket tütün hediye ettiği bildirilmiştir (*İkdâm*, 7151, 8 Ocak 1917, s.2). 31 Ocak'ta ise gazetelerde yer alan “*Gazilerimize Tütün İhdası*” başlıklı haberde uzun bir liste yayınlanmıştır. Buna göre, Eskişehir Maârif Müdürü Ethem Nejat Bey 200 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi Müdürü Bayram Sıvacı Bey 100 kuruş; Eskişehir

Mekatib-i Resmîye ve Turan Musiki muallimi Ali Nuri Bey 100 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi muallimlerinden Şevket Güngördü Efendi 50 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi muallimlerinden Niyazi Efendi 40 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi muallimin ve muallimesi tarafından 90 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi devre-i âliye ikinci sınıf talebesi 80 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi devre-i âliye birinci sınıf talebesi 64 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi mutavassıtı ikinci sınıf talebesi 20 lira 92 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi mutavassıtı birinci sınıf talebesi 49 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi evveli ikinci sınıf talebesi 20 lira 24 kuruş; Eskişehir Turan Numune Mektebi evveli birinci sınıf talebesi 71 kuruş parayı cephedeki Osmanlı askerine tütün alınmak üzere toplamıştır (*Tanîn*, 2923, 31 Ocak 1917, s.3; *İkdâm*, 7174, 31 Ocak 1917, s.2).

Şubat ayında ise, Bezmialem Valide Sultan Mektebi talebesi cephedeki Osmanlı askerine tütün alınmak üzere 1 100 kuruş parayı Müdafaa-i Milliye merkez umumiyesine teslim etmiş; ayrıca Koca Mustafa Paşa İnâs Numune Mektebi talebesinin de 1 118 kuruş parayı gazilere hediye alınmak üzere cemiyete vermiştir (*Tanîn*, 2927, 4 Şubat 1917, s.3; *İkdâm*, 7178, 4 Şubat 1917, s.2). Ardından, Adile Sultan Numune Mektebi öğretmen ve öğrencileri gazilere tütün alınmak üzere 400 kuruş para yardımı yapmıştır (*Tanîn*, 2929, 6 Şubat 1917, s.2; *İkdâm*, 7180, 6 Şubat 1917, s.2). Ayrıca Lüleburgaz Mimar Sinan Mektebi sigara paketi alınıp gazilere verilmek üzere 1 000 kuruş yardım parası göndermiştir (*İkdâm*, 7181, 7 Şubat 1917, s.2).

Aynı yılın Mart ayında, Karahisar-ı Sahib İttihat ve Terakki Mektebi heyet-i talimiyesi ve talebesi tarafından 400 kuruş (*Tanîn*, 2959, 8 Mart 1917, s.2), Galiçya ve Dobruca'daki gazilerimiz için Beykoz'da Zükûr Mektebi 500 paket tütün (*Tanîn*, 2972, 21 Mart 1917, s.2), Makriköy/Bakırköy Numune Mektebi heyet-i talimiye ve memurları tarafından 283 kuruş askerlere tütün (*Tanîn*, 2977, 26 Mart 1917, s.2) gönderilmek üzere toplanmıştır. Son olarak 16 Nisan'da Osmanlı askerine tütün gönderilmek üzere Beylerbeyi İnâs Numune Mektebi, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne 800 kuruş vermiştir (*Tanîn*, 2998, 16 Nisan 1917, s.4). Yıl içinde ve 1918 yılında bu konu hakkında başka bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

4.4.8. Okullarca Yapılan Sergi ve Müsamereler

Okul sergileri ve müsamereleri haberlerine çeşitli tarihlerde rastlanmıştır. Bu konu ile ilgili ilk haber, 1914 yılının Ekim ayına aittir. Sanayi Nefise Mektebi'nin sene-i dersiye imtihanlarına ait eserler sergisinin ayın 20. Cumartesi (rumî) günü açılacağı ve görmek isteyenlerin Cuma hariç her gün ziyaret edebilecekleri bildirilmiştir (*İkdâm*, 6327, 2 Ekim 1914, s.2). Bu yıl içinde başka bir sergi ya da yıl sonu müsameresine rastlanmamıştır.

1915 yılına gelindiğinde, Kız Sanayi Mektebi'nde talebenin 1914-1915 senesinde yapmış oldukları el işleri ve resim tablolarından oluşan bir serginin düzenlendiği, bu serginin Pazar günü hanımlara, Pazartesi günü beylere gösterileceği duyurulmuştur (*İkdâm*, 6598, 1 Temmuz 1915, s.2; *Tanîn*, 2348, 2 Temmuz 1915, s.2). Daha sonra, Üsküdar Doğancılar'da Füyuzat Osmanîye Numune Mektebi'nin kız ve erkek öğrencilerinin yaptıkları el işlerinden oluşan serginin 4 Temmuz (17 Temmuz) tarihinden 12 Temmuz'a (25 Temmuz) kadar her gün saat 10'dan 2'ye kadar beylere, 2'den 6'ya kadar hanımlara açık olacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 2366, 20 Temmuz 1915, s.4). Eylül ayında ise, Büyük Reşid Paşa Mektebi'nde talebeler tarafından yapılan el işlerinin sergilendiği bildirilmiştir (*Tanîn*, 2418, 10 Eylül 1915, s.4). 1916 yılında bu konu ile ilgili herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

1917 yılına gelindiğinde, Sanayi Nefise Mektebi'nde imtihanların bitmesiyle birlikte talebenin eserlerinden oluşan bir sergi düzenlenmiştir (*Tanîn*, 3062, 19 Haziran 1917, s.3). Ardından, "*Eskişehir'de Mektepler Sergisi*" başlıklı gazete haberinde liva dahilindeki resmî mekteplerin katılımlarıyla resim, el işleri ve edavat-ı tedrisiyeeye ait bir sergi düzenlendiği bildirilmiştir (*Tanîn*, 3067, 24 Haziran 1917, s.2).

Okullar tarafından yapılan müsamerelere ise, 1917 yılında tesadüf edilmiştir. Müsamerelerle ilgili ilk haber tarihi 6 Ocak 1917'dir. Üsküdar Sultan Selim-i Salis Mektebi'nin ders yılının bitmesi münasebetiyle mektepte bir merasim düzenlenmiş, bu merasimde Barbaros Numune Mektebi Müdürü Halid Efendi tarafından III. Selim hakkında bilgi vermiş ve şair Sıdkı Bey tarafından bir manzume okunmuştur (*İkdâm*, 7149, 6 Ocak 1917, s.2).

Daha sonra, Mayıs ayında Galatasaray Sultanîsi'nin 49. kuruluş yıldönümü münasabetiyle Mayıs'ın yirmi üçüncü günü müsamere düzenleneceği haber verilmiştir

(*İkdâm*, 7284, 21 Mayıs 1917, s.2). Ardından, İstanbul Sultanîsi derslerin bitimi dolayısıyla Fenerbahçe’de bir müsamere yapmıştır. Bu gösterinin bir kısmında Şehzade Ziyaeddin Efendi de bulunmuştur (*Tanîn*, 3037, 25 Mayıs 1917, s.3). Ayrıca, Üsküdar Sultanîsi de ders döneminin bitmesinden dolayı bir müzik müsameresi düzenlemiştir (*Tanîn*, 3037, 25 Mayıs 1917, s.3). Bunun ardından Nişantaşı Sultanîsi’nin kuruluşunun üçüncü yılı münasebetiyle mektepte bir müsamere düzenlenmiştir. Müsamereye Maliye Nazırı ve Maârif Nazır Vekili Cavid Bey ve Tedrîsât-ı Talîye Müdürü Adil Beyler de katılmışlardır (*Tanîn*, 3038, 26 Mayıs 1917, s.3).

Haziran ayında ise, İran Mektebi’nde ders yılının bitimi dolayısıyla müsamere yapılırken (*İkdâm*, 7314, 20 Haziran 1917, .2); Kasımpaşa’da Uzun Piyale Paşa İnâs Mektebi’nde de yıl sonu müsameresi yapılmış (*Tanîn*, 3069, 26 Haziran 1917, s.2); İzmir Şimendifer Mektebi’nde mektebi bitiren talebeler şerefine 260 kişilik ziyafet verilmiştir (*Tanîn*, 3071, 28 Haziran 1917, s.2). Yılın son müsameresi, İstanbul Sultanîsi’nde olup müsamere 17 Temmuz akşamı mektebin tiyatro salonunda saat dokuzdadır (*Tanîn*, 3090, 17 Temmuz 1917, s.3).

1918 yılının ilk müsamere ilanı, 12 Ocak tarihlidir. Ticaret Mekteb-i Âlisi’nin kuruluşunun 34. yılı nedeniyle yapılacak olan müsamereye tüm mektep talebesinin ve diğer yabancı ticaret mekteplilerinin katılacağı haber verilmiştir (*Tanîn*, 3264, 12 Ocak 1918, s.2). Ardından; Çırak Mektepleri’nin dördüncü yılının devri sebebiyle cuma günü Fatih Numune Mektebi’nde bir müsamere yapılacağı duyurulmuştur (*İkdâm*, 7526, 23 Ocak 1918, s.2). Nisan ayına gelindiğinde Galatasaray Sultanîsi’nin 50. kuruluş yıldönümü nedeniyle 11 Mayıs’ta bir müsamere yapılacağı ilan edilmiştir (*İkdâm*, 7609, 16 Nisan 1918, s.1). Bu yıl içinde başka bir müsamere haberine rastlanmamıştır.

4.5. EĞİTİM ALANINDA VERİLEN NİŞANLAR VE DİĞER ÖDÜLLENDİRMELER

Osmanlı Devleti, çeşitli dönemlerde maârif alanında hizmet veren kişilere nişanlar vererek bu kişileri ödüllendirmiştir. Nişanlar okul yaptıranlara, para yardımında bulunanlara, okul için arsa verenlere vs. verildiği gibi öğretmenlere de öğretmenlik hayatı boyunca yaptığı hizmetten dolayı verilebilmektedir. Bu alanda önde gelen nişan, Maârif Nişanı'dır. II. Abdülhamid döneminde ihdas olunan Maârif Madalyası 26 Eylül 1909'da kaldırıldıktan kısa bir süre sonra 1910 yılında Maârif Nişanı ihdas edilmiştir. 17 Mayıs 1910 tarihinde ihdas edilmiş olan Maârif Nişanı üç rütbeden oluşmakta olup eğitim, bilim ve sanat dallarında kaydı hayat şartıyla verilmiştir. Her üç rütbesi de gümüşten olup kırmızı mineli orta bölüm üzerinde altın kaplamalı tuğra bunun dışında beyaz mineli bir ay yıldız ile ay üzerinde *“Ulum ve Fünûn ve Sanayi Nefise”* yazısı ve dış kısmında her üç derecede değişik şekilde yeşil mineli çelenk bulunur. Nişanın nizamnâmesine göre; nişanın üçüncü rütbesi beş yıllık hizmeti bulunan muallimlere verilecek, aynı alanda geçirilen her beş yıllık süre için bir üst rütbeye geçirilecekti. Bununla birlikte Maârif nişanı eğitim mesleğinin dışındaki kişilere de *“Hıdemât-ı Maârif Pervaneleri”* karşılığında verilmiştir (Erüreten, 2001, s.304; Eldem, 2004, ss-385-386).

Taranan gazetelerde Maârif Nişanı'ndan başka Maârif Madalyası, Mecidi Nişanı, Osmanî Nişanı, Sanayi Madalyası da verildiği görülmüştür. Maârif Madalyası; Sultan II. Abdülhamid devrinde 1901 yılında çıkarılmaya başlanan çelenk şeklinde altın ve gümüş madalya olup, yüksek okullardan birincilik ve ikincilikle mezun olanlara verilmek üzere çıkarılmaya başlanmıştır. Bu madalyayaşam süresince verilmiştir (Erüreten, 2001, s.277; Denisenko, 2001, s.26). Mecidi Nişanı ise; 1851 yılında Abdülmecid döneminde çıkarılmaya başlanmış olup beş rütbeden oluşmaktadır. Bu nişan Aliye ve askeriye mensuplarından üstün hizmet ve başarı gösteren Türk ve yabancılara verilmiştir. Bu nişanlar kaydı hayat şartıyla ve beraat ile verilmiş, nişan sahibinin ölümü halinde geri alınmıştır (Erüreten, 2001, s.208; Denisenko, 2001, s.52). Osmanî Nişanı ise Sultan Abdülaziz döneminde 1861 tarihli irade-i seniyye ile çıkarılmaya başlanmıştır. Bu nişan, her türlü devlet hizmetinde üstün başarılar göstermiş olanlara iftihar ve imtiyaz olmak üzere çıkarılmış olup nişanın dört ayrı rütbesi vardır (Denisenko, 2001, s.53). Sanayi Madalyası da Sultan II. Abdülhamid

döneminde, 1884 yılında çıkarılmaya başlanmış altın ve gümüş madalyadır. Bu madalya, padişaha sadakat gösterenlere, tarım ve sanatın ilerlemesinde çalışanlara, yangın ve sari hastalık anında devlet ve millete hizmeti dokunanlara verilmek amacıyla çıkarılmıştır (Denisenko, 2001, s.24).

Bu bölümde devlet tarafından verilen nişanlar ve diğer ödüllendirmeler, savaşın hemen öncesinden başlanarak kronolojik sıra halinde verilmiştir.

Haziran ayında, Eskişehir Belediye azasından Abdülkerim Ağa'ya maârif yaptığı katkı ve hediyelerden dolayı Maârif Nişanı verilmiştir (*Tanîn*, 1954, 1 Haziran 1914, s.3). Ardından, Mühendis Mektebi sabık muallimlerinden Mösyö Dikman'e dördüncü rütbeden Mecidî Nişanı (*Tanîn*, 1965, 12 Haziran 1914, s.5); Edirne Fransız Mektebi Müdürü Mösyö Berkılman'a beşinci rütbeden Mecidî Nişanı (*Tanîn*, 1965, 12 Haziran 1914, s.5), Kudüs mutasarrıfı Macid Şevket Bey'e birinci rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 1967, 14 Haziran 1914, s.3), Edirne Numune Rüşdiyesi Mektebi muallim-i evveli Hilmi Efendi'ye üstün hizmetlerinden dolayı üçüncü rütbeden, Siirt'te yapılacak olan idadî mektebi için 100'er lira veren Siirt Naibi Seyid Ali ve mahalle eşrafından Hacı Hamza Efendiler'e üçüncü rütbeden, Adapazarı'nda inâs için yapılan okulun inşaatına malzeme toplayan ve veren Hacı Mehmed Efendi'ye üçüncü rütbeden Maârif Nişanları (*Tanîn*, 1971, 18 Haziran 1914, s.3) verilmiştir. Daha sonra, Basra eşrafından Başayanzade Mehmed Emin Ali Efendi'ye 1324 senesi maaşından 3 250 kuruşu Maârif-i İbtidâiye Mahalle Sandığı'na ve 2800 kuruş değerindeki arsasını mektebe verdiğinden ve bu mektebin öğrencilerine 50 takım elbise ve ibtidaî mektebe 100 adet levha siparişi vermesinden dolayı üçüncü rütbeden Maârif Nişanı verilmiştir (*Tanîn*, 1983, 30 Haziran 1914, s.2).

Temmuz ayına gelindiğinde, Evkaf Meclisi İdare Reisi Reşad Fuad Bey'e Evkaf-ı İslamiye Müzesi'ni vücuda getirmesinden dolayı birinci rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 1992, 9 Temmuz 1914, s.2), Dârülfünûn Müdür-i Umumîsi Salih Zeki Bey'e birinci rütbeden Mecidî Nişanı (*Tanîn*, 1999, 16 Temmuz 1914, s.1), Erikli'de yapılan mekteb-i ibtidâiyyeye 100 lira vermesinden dolayı Erikli eşrafından Halil Paşa'ya üçüncü rütbeden Maârif Nişanı ve Bıçkı Yurdu Mektebi Müdüresi Bahire Hakkı Hanım'a yapmış olduğu hizmetlerden dolayı üçüncü rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 2017, 4 Ağustos 1914, s.3) verilmiştir.

Eylül ayına gelindiğinde, Türk-Macar Mektebi Müdürü Doktor Agust Kolayı'ye ikinci rütbeden (*İkdâm*, 6309, 14 Eylül 1914, s.2) ve Ekim'de, Amasyalı Abdizade Hasan Hüsameddin Efendi'ye Amasya Tarihi adıyla sekiz ciltlik bir eser yazdığı için ikinci rütbeden Maârif Nişanı (*İkdâm*, 6350, 25 Ekim 1914, s.2) verilmiştir.

1915 yılına gelindiğinde, Erikli'de yapılan mekteb-i ibtidâîyeye 100 adet Osmanlı lirası veren kasaba eşrafından Cerrahzade Hacı Eşref Efendi'ye üçüncü rütbeden Maârif Nişanı verilmiştir (*Tanîn*, 2180, 15 Ocak 1915, s.2). Maârifte verdiği hizmetten dolayı Kudüs-i Şerif eşrafı ve Meclis-i Umumîye Belediye azası Mehmed Yusuf Ulmi Efendi'ye Mecidî Nişanı verilmiş (*Tanîn*, 2210, 14 Şubat 1915, s.3; *İkdâm*, 6463, 16 Şubat 1915, s.2); Aram Şa'ih Efendi'yeresmî mekteplere 90, vakıf mekteplerine 30 yangın söndürme aleti vermesinden dolayı Maârif ve Evkaf Nezaretleri tarafından teşekkür edilmiştir (*Tanîn*, 2219, 23 Şubat 1915, s.3).

Nisan ayında, Sanayi Nefise muallimlerinden Nuri Bey'e Sınayi Madalyası (*Tanîn*, 2269, 14 Nisan 1915, s.4); 13 ciltlik kıymetli kitap hediye eden Umur-ı Sıhhiye veznedarı Antuvan Cermani Efendi'ye üçüncü rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 2270, 15 Nisan 1915, s.3); Yenişehir'de 700 kûsür lira ve 100 lira değerindeki kıymetli arsalarını maârifte veren kasaba eşrafından Hafız Halil Efendizade Ali ve Mehmed Emin Efendiler'e ve bu arsalarla 300 lira masraf ederek mektep yaptıran Hacı Tahir Efendizade Mehmed Efendi'ye üçüncü rütbeden Maârif Nişanları (*İkdâm*, 6528, 22 Nisan 1915, s.2; *Tanîn*, 2280, 25 Nisan 1915, s.3) verilmiştir.

Mayıs ayına gelindiğinde, Teşrifat memurlarından Ercüment Ekrem Bey'e Maârif Madalyası (*Tercümân-ı Hakikat*, 12242, 9 Mayıs 1915, s.2; *Tanîn*, 2295, 10 Mayıs 1915, s.5); Siirt idadî mektebine 50 Osmanlı lirası veren Liva Meclis İdaresi azasından Bekir Efendi'ye beşinci rütbeden Mecidî Nişanı (*Tercümân-ı Hakikat*, 12250, 17 Mayıs 1915, s.2; *Tanîn*, 2302, 17 Mayıs 1915, s.5; *İkdâm*, 6554, 18 Mayıs 1915, s.3) verilmiştir. Daha sonra, İzmir Sultanîsi heyet-i idare ve muallimlerinden bazıları, İzmir Dârümuallimât ve Dârümuallimîn müdürleri, Karahisar-ı Sahib idadî müdür ve heyet-i talimiyesine vazifelerinde gösterdikleri üstün hizmetten dolayı Maârif Nezareti'nce Takdirname ile onurlandırılmışlardır (*Tanîn*, 2346, 30 Haziran 1915, s.3).

Ağustos ayında, 500 liralık masraf ile biri Alaiye'de ve diğeri Deretürbeli Otar kariyesinde iki mektep inşa ettiren Odabaşızadeler'den Mehmed Aslan Bey'e ve 1 500 lira harcayarak Mahmud Seyii' kariyesinde zükûra mahsus bir mektep yaptırarak maârifeye veren Antalya Mebusu Hamdi Paşa'ya üçüncü rütbeden Maârif Nişanları verilmiştir (*Tanîn*, 2400, 23 Ağustos 1915, s.2). Ardından, Beyrut Maârif Müdürü Haşim Bey'e Maârif Madalyası (*Tanîn*, 2439, 1 Ekim 1915, s.2), Orhangazi Kazası'nda İbtidâî mektep muallimi Salih Vasfi Efendi'ye 20 senelik hizmetinden dolayı üçüncü rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 2513, 14 Aralık 1915, s.4) takdim edilmiştir.

1916 yılına gelindiğinde, Uşak Medresesi Müdürü Ekrem Bey'e Makam-ı Meşihat'ce taltif (*Tanîn*, 2565, 4 Şubat 1916, s.3); Tuzla nahiyesi ibtidâî mektebi için Haznedar Bezmîdil Hanım tarafından atlas üzerine işleme sancak hediye ettiğinden dolayı şakirdan tarafından taltif (*Tanîn*, 2593, 3 Mart 1916, s.3); Bağdat'ta bir mektep inşa edilmek üzere maârifeye 1 000 Osmanlı lirası ve şehirdeki fakir çocuklara harcanmak üzere 50 lira ihda eden Salih Efendi'ye ikinci rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 2606, 16 Mart 1916, s.3) verilmiştir.

Daha sonra, Bostancı Yeniköy kariyesinde Bahriye Miralaylığı'ndan emekli ve kariye eşraflarından Galib Bey'e sahip olduğu arsaya mektep inşa ettirerek maârifeye terk ettiğinden dolayı üçüncü rütbeden Maârif Nişanı (*Tercümân-ı Hakikat*, 12612, 25 Mayıs 1916, s.2), İnegöl kazası ahalisinden Kaşıkçızade Abdullah Ağa'ya maârifeye bir hane verdiğinden dolayı üçüncü rütbeden Maârif Nişanı (*Tercümân-ı Hakikat*, 12685, 9 Ağustos 1916, s.2); Bolu livasında yapılan ve açılmış olan mektebe yaptığı katkılardan dolayı liva mutasarrıfı Ali Seydi Beyefendi'ye ikinci rütbeden Maârif Nişanı (*Tercümân-ı Hakikat*, 12697, 21 Ağustos 1916, s.2; *İkdâm*, 7014, 22 Ağustos 1916, s.2) verilmiştir.

1916 yılının son döneminde, Arslan Bey'e Erenköy Suadiye Mahallesi'nde etrafı duvarlarla çevrili 2 000 metre kare bahçeyi ve iki oda bir salonu olan 2 000 lira değerindeki binayı maârifeye terk ettiğinden (*Tercümân-ı Hakikat*, 12714, 7 Eylül 1916, s.2), Bursa'da Orhaniye ve Dimhan Paşa hususî mekteplerinde muallim Seyid ve Ali Rıza Efendiler'e talim ve terbiyede ve izcilikte yaptıkları hizmetlerden; Bursa Numune Mektebi muallimlerinden Mehmed Nuri Efendi'ye maârifeye verdiği hizmetlerden ve 20 000 kuruş değerinde eşyayı maârifeye vermesinden; Aracalı Halil Bey'e Çerkeş kazası

Mecidiye nahiyesine bağı Hamzeler kariyesinde sahip olduğı arsaya 150 lira sarf edip mektep inşa ettirip bu binayı maârif hediye ettiğinden (*Tercümân-ı Hakikat*, 12802, 17 Ekim 1916, s.2) ardından, Mureh kazası eşrafından Mustafa Ağa Ballaniye'ye Halep Dârülmualлимîni ve Mekteb-i Sanayi'ye 250'şer lira vermesinden dolayı üçüncü rütbeden Maârif Nişanları verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 12845, 29 Kasım 1916, s.2; *İkdâm*, 7112, 30 Kasım 1916, s.2).

1917 yılının ilk nişan haberi, 8 Şubat tarihlidir. Şehit çocuklarının eğitimi için harcanmak üzere maârif nakit para yardımında bulunan Edremit kasabası eşrafından Yazıcızade Hakkı Bey ve mahalle eşraflarından Ali Rıza Bey'e üçüncü rütbeden Maârif Nişanları verilmiştir (*Tanîn*, 2931, 8 Şubat 1917, s.3). Ardından, 226 cilt kitabı maârif hediye eden Erkan-ı Harbiye Mirivalığı'ndan emekli Ali Paşa'ya (*İkdâm*, 7229, 27 Mart 1917, s.2); Urfa merkezde inşa edilen inâs mektebinin masrafı için 100 lira veren Benibeyzade Hüseyin Paşa'ya ve 100 lira değerindeki arsayı maârif veren mahalle eşrafından Hamurizade Seyid Bey'e üçüncü rütbeden Maârif Nişanları (*Tanîn*, 2979, 28 Mart 1917, s.2) verilmiştir.

Daha sonra, Söğüd Dârüleytâmı için karyola alınmak üzere 250 lira veren Bozhöyük Kereste Fabrikası Müdürü Hakkı Bey'e (*Tercümân-ı Hakikat*, 12987, 19 Nisan 1917, s.2); Kale-i Sultanîye mutasarrıflığı yaptığı sırada maârif yaptığı hizmetlerden dolayı Gelibolu Mutasarrıfı Rauf Bey'e (*İkdâm*, 7259, 26 Nisan 1917, s.2; *Tanîn*, 3008, 26 Nisan 1917, s.3); Konya Ereğli kazasında yapılan öksüz yurdunun yapımında kullanılmak üzere 500 lira veren Himmetzade Halil Ağa'ya (*İkdâm*, 7283, 20 Mayıs 1917, s.2; *Tanîn*, 3032, 20 Mayıs 1917, s.3) ve Kayseri Liva Encümeni başkatibi Sami Bey'e üçüncü rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 3033, 21 Mayıs 1917, s.3) verilmiştir.

Yılın son dönemlerinde, Kudüs-i Şerif'de Selahaddin Eyyubi Külliye-i İslamiyesi tarih ve iktisat muallimi Rasim Bey'e dördüncü rütbeden Osmanî ve tefsir ve hadis-i şerif muallimi Emin Sevider Efendi ile ulum-ı riyażîye muallimi Cevdet ve İngiliz ve Urdu lisanları muallimi Zeynel Abidin Beyler'e dördüncü rütbeden Mecidî ve terbiye-i bedeniye muallimi Gold Schimidt Efendi'ye beşinci rütbeden Mecidî nişanları verilmiştir (*Tanîn*, 3074, 1 Temmuz 1917, s.3). Ayrıca, Kastomonu Sultanîsi Almanca Muallimi Poper Efendi'ye Mecidî Nişanı verilmiştir (*Tercümân-ı Hakikat*, 13143, 24 Eylül 1917, s.2; *İkdâm*, 7408, 25 Eylül 1917, s.2).

1918 yılına gelindiğinde; Alucra kazasının Zevan kariyesinde Kafkas 11. Fırka Kumandanlığı'na inşa ettirilip Zafer ve Cihad adları verilen iki mektep binâsının inşaatında katkılarından dolayı Fırka Kumandanı Kaymakam Zekeriya Bey'e ve Manisa'da öksüz kızlara mahsus yapılan Sanayi Mektebi'ne 250 lira veren mahalle eşrafından Karaosmanzade Halid Paşa'ya (*Tanîn*, 3385, 13 Mayıs 1918, s.3), Sivas mekteplerinde fakir talebeye kitap ve malzeme alımında kullanılmak üzere 10 000 kuruş veren Ordu kazası eşrafından Ömerzade Hüseyin Avni Bey'e ve Manisa'da Kız Sanayi Mektebi'ne 100 lira veren Karaosmanzade Nuri Bey'e üçüncü rütbeden Maârif Nişanları verilmiştir (*Tanîn*, 3392, 20 Mayıs 1918, s.3).

Daha sonra, Darü'lhilafet'ül Aliye Medresesi müderrislerinden Mustafa Münif Paşa ile Medreset'ül Süleymaniye müderrislerinden İsmail Hakkı Bey'e yaptıkları hizmetlerden dolayı ikinci rütbeden Maârif Nişanları (*İkdâm*, 7682, 28 Haziran 1918, s.2) ve Maârif Nezareti Müsteşarı Abdullah Bey'e birinci rütbeden Maârif Nişanı (*Tanîn*, 3455, 25 Temmuz 1918, s.3) verilmiştir.

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Taranan dönem boyunca İkdâm, Tanîn, ve Tercümân-ı Hakikat gazeteleri arasında Maârif alanında yapılan herhangi bir gelişmeyi genelde ilk haber veren gazete Tercümân-ı Hakikat olup diğer gazeteler bu haberi bir gün sonra vermişlerdir. Gazetelerin verdikleri haber türleri de birbirinden farklılık arz etmektedir. Örneğin Tanîn gazetesi Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi'nin çalışmalarını tek tek ve ayrıntılı bir şekilde anlatırken diğer gazeteler sadece toplandığını haber vermekle yetinmiştir. İkdâm gazetesi, daha çok öğrenci bayramları, izcilik faaliyetleri ve okulların açılma ilanları üzerinde durmuştur. Ayrıca okullar tarafından verilen ilanlarda aynı günkü her gazete farklı okullardan haber vermişlerdir.

Gazetelerdeki haberlerden anlaşıldığı üzere, savaştan etkilenen kurumlardan biri de eğitim kurumları olmuştur. Savaş esnasında devlet eğitim alanında kanunlar çıkarmaya ve düzenlemeler yapmaya devam etmiştir. Bu dönemde Ana Mektepleri Nizamnamesi, Darülfünûn Talimatnamesi, Darülmuaallimin ve Darülmuaallimat Nizamnameleri, Islah-ı Medâris Nizamnamesi, Sultani Mektepler Talimatnamesi, Tıp Fakültesi Nizamnamesi, Tedrisat Müfettişleri Nizamnamesi gibi birçok nizamname ve talimatname hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. En son düzenlenen Maârif-i Umumiye Kanunu ile eğitimin genel çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır, ancak bu kanun çalışması savaş sonuna kadar bitirilememiştir. Meclis-i Maârif ve Tedrîsât-ı İbtidâiye Meclisi bu dönemde etkin bir şekilde çalışmıştır.

Okullarda yaşam, zor koşullara rağmen devam etmiş, okulların açılma ve kapanma tarihlerinde değişiklikler yapılmamış ancak okullara kayıt şartlarında ve imtihanlarda esnek davranılmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde yeni okulların açılmasına devam edilmiş ve bunlar inşa edilmekten ziyade kiralama yoluyla faaliyete geçmiştir. Açılan bu okullarda eğitimin her yıl devam edip etmediği haberlerde yer bulmadığından okul açılışlarına bakılarak bu dönemde okullaşmada yoğunluk olduğunu söylemek zordur. Keza Tüccarzade İbrahim Hilmi de gazetelerdeki okul ilanlarına bakarak mektep kitapçılarının kitap basıp, bu kitapları bu mekteplere gönderdiğini, ancak bu kitapların posta idaresi tarafından okulların kapatılmış olmasından ya da böyle bir adresinin olmayışından dolayı kitapçılara iade edildiğini belirtmektedir. (1329, s. 26-27).

Okul ücretleri özellikle Galatasaray ve İstanbul Sultanîleri'nin okul taksitlerinin ödenmesi şeklinde ilanlarda görülmekte olup dönemin okul ücretleri ile ilgili 6 Haziran 1917'de yatılı ve gündüzlü okullarda alınacak ücret hakkında düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, başka okul ücretleri ile ilgili okulların kayıt sırasında o yıl için alınacak ücret hakkında bilgiler de ilanlarda yer almıştır. Savaş süresince okul kayıt ilanları en fazla gazetelerde yer bulmuş ilanlardandır. Bu ilanlar her yıl düzenli olarak devam etmiş olup, ya okul tarafından bizzat ya da Maârif Nezareti tarafından ilan edilmiştir. Mezuniyet haberleri ise haber sayısı açısından çokluk göstermemektedir.

Okul kitapları ile ilgili olarak bu dönemde de kitaplar basılmaya devam etmiş savaşın sonlarına doğru kitap fiyatlarının pahalılığı haber yapılmıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti talebeye ucuz kitap verilmesi ya da üst sınıfların alt sınıflara kitaplarını devretmeleri gibi uygulamalar yapmışlardır. Ders kitapları ile ilgili müsabakalar savaş öncesindeki haberlerde yer almış ancak savaş süresince bu tür haberler yayınlanmamıştır. Ayrıca savaşın sonuna doğru okullarda erzak ve yakacak sıkıntıları baş göstermiş; hastalık dolayısıyla da yer yer okullar tatil edilmiştir.

Savaş sırasında savaşılan devletlere ait okullar işgal edilmiş ancak savaşın sonuna doğru ise bu okulların eski sahiplerine iade edilmiştir.

Öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla muallim ve muallime muavin ve muavineliği imtihanlarına devam edilmiştir. Bu arada, savaş boyunca öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla gazilerden de yararlanılmıştır. Öğretmen ihtiyaçları Maârif Nezareti tarafından yapılan duyurularla haber verilmiş ve bu görevlere talip olanların da Tedrsat-ı İbtidaîye veya Talîye İdaresine başvurmaları istenmiştir. Ayrıca bu ilanlarda ihtiyaç duyulan öğretmenin alacağı maaş da yer almıştır. Öğretmen tayinleri bu dönemde devam etmekle birlikte gazetelerdeki haberlerin çoğunluğunu müdür veya müdür yardımcılarının atamalarından oluşmaktadır. Bu arada savaşın getirdiği yoksulluğa bağlı olarak Osmanlı Devleti öğretmenine sahip çıkmaya çalışmış ve öğretmene erzak ve kıyafet dağıtımında bulunmuştur.

Öğrencilerin yaptıkları sosyal faaliyetler savaş süresince, öğrenci gezileri, müsamereler ve okul menfaatine piyangolar şeklinde devam etmiştir. Yine savaşın ilk yıllarında gazetelerde yoğun olarak yer bulan bir diğer sosyal faaliyet izcilik olmuştur.

Özellikle izcilerin gezileri, İstanbul ziyaretleri, yurtdışından gelen Mösyö Parfitt'in çalışmaları gazetelerde çokça yer almış haberlerdir. Savaşın hemen öncesinde ve savaşın ilk yılında spor faaliyetleri de gazetelerde yerini almıştır. Ayrıca, öğrenci gezileri farklı bayramlar başlığıyla gazeteler tarafından duyurulmuştur. Öğrenciler bu gezilerde ağaç dikmişlerse Ağaç Bayramı, oyun oynamışlarsa Çocuk Bayramı, başka bir mektebi ziyaret etmiş ya da mektepler bir araya gelerek gezi yapılmışsa Mektepliler Bayramı başlıklarıyla verilmiştir. Ergenekon Bayramı Konya Türk Ocağı tarafından tertiplenmiş bayram olarak dikkat çeker. Savaşın oluşturduğu koşullarla birlikte savaşın ilk yıllarındaki öğrenci gezileri, müsamereler, okul menfaatine piyangolar, izcilik faaliyetleri ve bayramların yerini savaşın ilerleyen yıllarında askeri eğitime yönelik izcilik faaliyetleri, Osmanlı askeri ve gaziler için toplanan paralar, gazi ziyaretleri almıştır. Öğrenciler Müdafaa-i Milliye için paralar toplamamış ve rozetler satmışlardır. Ayrıca öğrencilerin ve öğretmenlerin Hatıra-yı Celadet Topu için topladıkları paraların uzun listesi gazetelerde yayınlanmıştır. Bu listelere bakıldığında sadece İstanbul'da yer alan okulların adları değil aynı zamanda farklı illerden okulların da adları dikkat çekmektedir. Yine bu dönemde mektep öğrencileri cephedeki askerlere yönelik eşya toplamış ve bu eşyalar arasında ilk sırayı tütün almıştır.

Eğitim alanında çalışmalarda bulunanlara ve eğitime destek verenlere bu dönemde de Osmanlı Devleti teşvik amaçlı ödüller vermeye devam etmiştir. Savaş süresince maârife arazi verenlere, okul yaptıran ya da okula katkıda bulunanlara, para ya da hediye verenlere ve öğretmenlere de yaptıkları faaliyetlere göre çeşitli rütbelerden nişanlar verilmiştir. Bu dönemde, öğretmenlere 22, para yardımı yapanlara 17, arsa ve okul yaptıranlara 6, maârife verilen hediye veren ve katkılardan dolayı 14 olmak üzere toplamda 59 nişan ve taltif verilmiştir.

Savaş süresince eğitim camiası meydana gelen gelişmelerden oldukça etkilenmesine rağmen İttihat ve Terakki Hükümeti'nin, savaş döneminde olsa bile toplumun geleceğini şekillendiren ve ona yön veren eğitimin en önemli unsur olduğunu ve her ne kadar bazı zarurî engellerle karşılaşılrsa da ihmal edilemeyeceği gerçeğinden hareket ettiği görülmektedir. İttihat ve Terakki'nin eğitim ile ilgili yaptığı çalışmalar gazete boyutuyla da olsa gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

1325 Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi, *Düstûr, İkinci Tertip*, 2, ss.127-138.

1330 İslâh-ı Medâris Nizamnâmesi, *Düstûr, İkinci Tertip*, 6, ss.1325-1330.

1330 Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin heyet-i merkeziyesi ile şubeleri arasındaki umur ve muamelata mütealîk muhaberat ve mümaselatın posta ve telgraf ücretinden istisnası hakkında kanun, *Düstûr, İkinci Tertip*, 6, s.817.

1331 Ana Mektepleri Nizamnâmesi, *Düstûr, İkinci Tertip*, 7, ss.514-515.

1331 Dârümuallimât ve Dârümuallimîn Nizamnâmesi, *Düstûr, İkinci Tertip*, 7, ss.649-659.

1331 Dilsiz ve Sağır Mektepleri Nizamnâmesi, *Düstûr, İkinci Tertip* 7, ss.745-748.

1331 Dârülfünûn Tıp Fakültesi Nizamnâmesi, *Düstûr, İkinci Tertip*, 8, ss.441-459.

1332 Genç Dernekleri hakkında kanun-ı muvakkat, *Düstur, İkinci Tertip*, 8, ss. 898-899.

1333 Medâris-i İlmiye hakkında kanun, *Düstûr, İkinci Tertip*, 9, ss.598-600.

1333 Mekâtib-i resmîyeden birinde mütadid evladı olanlardan istifade edilecek ücret hakkında kanun, *Düstûr, İkinci Tertip*, 9, s.611.

1333 Müfettişlerin vezâifine dair nizamnâme, *Düstûr, İkinci Tertip*, 9, ss.690-691.

Atay, H. (1983). *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Medrese Programları-İcazetnâmeler-İslahat Hareketleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Aytekin, H. (1991), *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*. Ankara:Gazi Eğitim Fakültesi.

Balcı, S. (2000). *II. Meşrutiyet Döneminde İkdâm Gazetesi (1908-1909)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı (Basılmamış yüksek lisans tezi).

Baykal, H. (1990). *Türk Basın Tarihi (1831-1923)*. İstanbul:Afa.

Binbaşıoğlu, C. (2005). *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*. Ankara: Anı.

Binbaşıoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Anı.

Çulcu, M. (1993). *İstiklal Mahkemesinde Gazeteciler Davası* (2 cilt). İstanbul: Kastaş.

Çulcu, M. (2004). *İkdâm Gazetesinde Çanakkale Cephesi* (2 cilt). İstanbul: Denizler.

Demirel, F. (2012, Aralık). II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı'da Orta Öğretim: Sultanîler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII (2), 339-358.

Denisenko, A. (2001). *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*. İstanbul: Askeri Müze.

Eldem, E. (2004). *İftihar ve İmtiyaz: Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Ergin, O. (1977). *Türk Maârif Tarihi* (5 cilt). İstanbul: Eser Matbaası.

Erüreten, M. (2001). *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları Belgelerle Tarihi*. İstanbul: DMC.

Eroğlu, N. (2008). *İttihatçıların Ünlü Malîye Nazırı Cavid Bey*. İstanbul: Ötüken.

Günergun, F. (2008). Dârülfünûn Kimya Eğitiminde Reform: I. Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'a Gelen Üç Alman Kimyager. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XI, 47-90.

Güven, İ. (2003). Osmanlı'dan Günümüze İzciliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 36 (1-2), 65-73.

Huyugüzel, Ö. Faruk (2010). Tanîn. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 565-567). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İhsanoğlu, E. (1993). Dârülfünûn. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss.521-525). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İkdâm, 6155, 11 Nisan 1914, s.2.

İkdâm, 6155, 11 Nisan 1914, s.4.

İkdâm, 6165, 22 Nisan 1914, s.4.

İkdâm, 6169, 25 Nisan 1914, s.4.

İkdâm, 6171, 27 Nisan 1914, s.3.

İkdâm, 6175, 2 Mayıs 1914, s.4.

İkdâm, 6176, 3 Mayıs 1914, s.4.

İkdâm, 6182, 8 Mayıs 1914, s.3.

İkdâm, 6187, 13 Mayıs 1914, s.3.

İkdâm, 6190, 16 Mayıs 1914, s.4.

İkdâm, 6192, 18 Mayıs 1914, s.4.

İkdâm, 6194, 20 Mayıs 1914, s.5.

İkdâm, 6195, 21 Mayıs 1914, s.2

İkdâm, 6252, 17 Temmuz 1914, s.2.

İkdâm, 6252, 17 Temmuz 1914, s.4.

İkdâm, 6254, 19 Temmuz 1914, s.2.

İkdâm, 6255, 20 Temmuz 1914, s.2.

İkdâm, 6255, 20 Temmuz 1914, s.3.

İkdâm, 6257, 22 Temmuz 1914, s.2.

İkdâm, 6257, 22 Temmuz 1914, s.3.

İkdâm, 6258, 23 Temmuz 1914, s.2.

İkdâm, 6258, 23 Temmuz 1914, s.3.

İkdâm, 6262, 28 Temmuz 1914, s.2.

İkdâm, 6262, 28 Temmuz 1914, s.2.

İkdâm, 6262, 28 Temmuz 1914, s.3.

İkdâm, 6263, 29 Temmuz 1914, s.3.

İkdâm, 6265, 31 Temmuz 1914, s.3.

İkdâm, 6266, 1 Ağustos 1914, s.5.

İkdâm, 6267, 2 Ağustos 1914, s.4.

İkdâm, 6268, 3 Ağustos 1914, s.4.

İkdâm, 6269, 4 Ağustos 1914, s.5.

İkdâm, 6274, 9 Ağustos 1914, s.3.

İkdâm, 6279, 14 Ağustos 1914, s.3.

İkdâm, 6283, 18 Ağustos 1914, s.2.

İkdâm, 6284, 19 Ağustos 1914, s.2.

İkdâm, 6292, 27 Ağustos 1914, s.2.

İkdâm, 6296, 31 Ağustos 1914, s.2.

İkdâm, 6297, 1 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6299, 3 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6300, 4 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6301, 5 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6304, 8 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6307, 12 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6307, 12 Eylül 1914, s.6.

İkdâm, 6309, 14 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6309, 14 Eylül 1914, s.6.

İkdâm, 6310, 15 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6312, 17 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6313, 18 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6314, 19 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6317, 22 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6319, 24 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6324, 29 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6325, 30 Eylül 1914, s.2.

İkdâm, 6327, 2 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6328, 3 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6329, 4 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6331, 6 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6332, 7 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6334, 9 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6335, 10 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6336, 11 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6338, 13 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6339, 14 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6340, 15 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6341, 16 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6342, 17 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6343, 18 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6344, 19 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6345, 20 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6346, 21 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6347, 22 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6348, 23 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6350, 25 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6354, 30 Ekim 1914, s.2.

İkdâm, 6358, 2 Kasım 1914, s.2.

İkdâm, 6451, 4 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6452, 5 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6455, 8 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6457, 10 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6462, 15 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6463, 16 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6465, 18 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6466, 19 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6467, 20 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6473, 25 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6474, 26 Şubat 1915, s.2.

İkdâm, 6478, 3 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6481, 6 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6483, 8 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6493, 18 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6994, 19 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6495, 20 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6496, 21 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6498, 23 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6499, 24 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6502, 27 Mart 1915, s.3.

İkdâm, 6503, 28 Mart 1915, s.3.

İkdâm, 6504, 29 Mart 1915, s.3.

İkdâm, 6506, 31 Mart 1915, s.2.

İkdâm, 6507, 1 Nisan 1915, s.2.

İkdâm, 6510, 4 Nisan 1915, s.2.

İkdâm, 6516, 10 Nisan 1915, s.2.

İkdâm, 6517, 11 Nisan 1915, s.2.

İkdâm, 6519, 13 Nisan 1915, s.2.

İkdâm, 6528, 22 Nisan 1915, s.2.

İkdâm, 6528, 22 Nisan 1915, s.4.

İkdâm, 6529, 23 Nisan 1915, s.2.

İkdâm, 6531, 25 Nisan 1915, s.3.

İkdâm, 6531, 25 Nisan 1915, s.4.

İkdâm, 6538, 2 Mayıs 1915, s.2.

İkdâm, 6534, 4 Mayıs 1915, s.2.

İkdâm, 6534, 4 Mayıs 1915, s.3.

İkdâm, 6542, 6 Mayıs 1915, s.2.

İkdâm, 6543, 7 Mayıs 1915, s.4.

İkdâm, 6546, 10 Mayıs 1915, s.2.

İkdâm, 6547, 11 Mayıs 1915, s.3.

İkdâm, 6547, 11 Mayıs 1915, s.4.

İkdâm, 6552, 16 Mayıs 1915, s.2.

İkdâm, 6554, 18 Mayıs 1915, s.3.

İkdâm, 6555, 19 Mayıs 1915, s.2.

İkdâm, 6567, 31 Mayıs 1915, s.2.

İkdâm, 6571, 4 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6574, 7 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6575, 8 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6577, 10 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6580, 13 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6585, 18 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6587, 20 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6589, 22 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6591, 24 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6592, 25 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6593, 26 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6594, 27 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6596, 29 Haziran 1915, s.2.

İkdâm, 6598, 1 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6599, 2 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6600, 3 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6605, 8 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6607, 9 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6609, 11 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6615, 18 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6618, 21 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6624, 27 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6627, 30 Temmuz 1915, s.2.

İkdâm, 6886, 14 Nisan 1916, s.2.

İkdâm, 6906, 4 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 6911, 9 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 6912, 10 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 6914, 12 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 7279, 16 Mayıs 1917, s.2.

İkdâm, 6919, 17 Mayıs 1916, s.1.

İkdâm, 6921, 19 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 6923, 21 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 6925, 23 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 6931, 29 Mayıs 1916, s.2.

İkdâm, 6936, 3 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6938, 5 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6940, 7 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6941, 8 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6942, 9 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6944, 11 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6947, 14 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6948, 15 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6956, 23 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6960, 27 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6961, 28 Haziran 1916, s.2.

İkdâm, 6967, 4 Temmuz 1916, s.2.

İkdâm, 6977, 14 Temmuz 1916, s.2.

İkdâm, 6995, 3 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 6997, 5 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7001, 9 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7002, 10 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7003, 11 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7005, 13 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7009, 17 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7014, 22 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7016, 24 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7022, 30 Ağustos 1916, s.2.

İkdâm, 7025, 2 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7024, 1 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7026, 3 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7032, 9 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7033, 10 Eylül 1916, s.1.

İkdâm, 7033, 10 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7035, 12 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7037, 14 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7041, 18 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7049, 26 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7050, 27 Eylül 1916, s.2.

İkdâm, 7056, 3 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7058, 5 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7064, 11 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7064, 11 Ekim 1916, s.4.

İkdâm, 7065, 14 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7069, 18 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7070, 19 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7071, 20 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7072, 21 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7076, 25 Ekim 1916, s.2.

İkdâm, 7088, 6 Kasım 1916, s.2.

İkdâm, 7112, 30 Kasım 1916, s.2.

İkdâm, 7114, 2 Aralık 1916, s.2.

İkdâm, 7119, 7 Aralık 1916, s.2.

İkdâm, 7125, 13 Aralık 1916, s.2.

İkdâm, 7137, 25 Aralık 1916, s.2.

İkdâm, 7140, 28 Aralık 1916, s.2.

İkdâm, 7141, 29 Aralık 1916, s.2.

İkdâm, 7148, 5 Ocak 1917, s.2.

İkdâm, 7149, 6 Ocak 1917, s.2.

İkdâm, 7151, 8 Ocak 1917, s.2.

İkdâm, 7161, 18 Ocak 1917, s.2.

İkdâm, 7169, 26 Ocak 1917, s.2.

İkdâm, 7174, 31 Ocak 1917, s.2.

İkdâm, 7178, 4 Şubat 1917, s.2.

İkdâm, 7179, 5 Şubat 1917, s.2.

İkdâm, 7180, 6 Şubat 1917, s.2.

İkdâm, 7181, 7 Şubat 1917, s.2.

İkdâm, 7183, 10 Şubat 1917, s.2.

İkdâm, 7209, 7 Mart 1917, s.2.

İkdâm, 7220, 18 Mart 1917, s.2.

İkdâm, 7229, 27 Mart 1917, s.2.

İkdâm, 7233, 31 Mart 1917, s.2.

İkdâm, 7244, 11 Nisan 1917, s.2.

İkdâm, 7256, 23 Nisan 1917, s.1.

İkdâm, 7259, 26 Nisan 1917, s.2.

İkdâm, 7268, 5 Mayıs 1917, s.2.

İkdâm, 7277, 14 Mayıs 1917, s.1.

İkdâm, 7251, 18 Nisan 1917, s.2.

İkdâm, 7283, 20 Mayıs 1917, s.2.

İkdâm, 7284, 21 Mayıs 1917, s.2.

İkdâm, 7300, 6 Haziran 1917, s.2.

İkdâm, 7306, 12 Haziran 1917, s.2.

İkdâm, 7314, 20 Haziran 1917, s.2.

İkdâm, 7331, 7 Temmuz 1917, s.2.

İkdâm, 7347, 26 Temmuz 1917, s.2.

İkdâm, 7354, 2 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7355, 3 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7359, 7 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7366, 14 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7372, 20 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7376, 24 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7377, 25 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7378, 26 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7379, 27 Ağustos 1917, s.2.

İkdâm, 7385, 2 Eylül 1917, s.2.

İkdâm, 7387, 4 Eylül 1917, s.2.

İkdâm, 7388, 5 Eylül 1917, s.2.
İkdâm, 7392, 9 Eylül 1917, s.2.
İkdâm, 7396, 13 Eylül 1917, s.2.
İkdâm, 7408, 25 Eylül 1917, s.2.
İkdâm, 7411, 28 Eylül 1917, s.2.
İkdâm, 7414, 3 Ekim 1917, s.2.
İkdâm, 7418, 7 Ekim 1917, s.2.
İkdâm, 7506, 3 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7509, 6 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7511, 8 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7513, 9 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7521, 18 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7526, 23 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7530, 27 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7531, 28 Ocak 1918, s.2.
İkdâm, 7535, 1 Şubat 1918, s.2.
İkdâm, 7536, 2 Şubat 1918, s.2.
İkdâm, 7538, 4 Şubat 1918, s.2.
İkdâm, 7539, 5 Şubat 1918, s.2.
İkdâm, 7540, 6 Şubat 1918, s.2.
İkdâm, 7541, 7 Şubat 1918, s.2.

İkdâm, 7542, 8 Şubat 1918, s.1.

İkdâm, 7545, 11 Şubat 1918, s.2.

İkdâm, 7547, 13 Şubat 1918, s.1.

İkdâm, 7547, 13 Şubat 1918, s.2.

İkdâm, 7556, 22 Şubat 1918, s.2.

İkdâm, 7561, 27 Şubat 1918, s.2.

İkdâm, 7565, 3 Mart 1918, s.2.

İkdâm, 7567, 5 Mart 1918, s.2.

İkdâm, 7575, 13 Mart 1918, s.2.

İkdâm, 7577, 15 Mart 1918, s.2.

İkdâm, 7587, 25 Mart 1918, s.1.

İkdâm, 7589, 27 Mart 1918, s.2.

İkdâm, 7598, 5 Nisan 1918, s.2.

İkdâm, 7609, 16 Nisan 1918, s.1.

İkdâm, 7610, 17 Nisan 1918, s.2.

İkdâm, 7627, 4 Mayıs 1918, s.2.

İkdâm, 7629, 6 Mayıs 1918, s.2.

İkdâm, 7632, 13 Mayıs 1918, s.2.

İkdâm, 7644, 21 Mayıs 1918, s.2.

İkdâm, 7646, 23 Mayıs 1918, s.2.

İkdâm, 7651, 28 Mayıs 1918, s.2.

İkdâm, 7659, 5 Haziran 1918, s. 1.

İkdâm, 7682, 28 Haziran 1918, s.2.

İkdâm, 7684, 30 Haziran 1918, s.2.

İkdâm, 7715, 3 Ağustos 1918, s.2.

İkdâm, 7719, 7 Ağustos 1918, s.2.

İkdâm, 7728, 11 Ağustos 1918, s.2.

İkdâm, 7737, 25 Ağustos 1918, s.2.

İkdâm, 6293, 28 Ağustos, s.2.

İkdâm, 7746, 3 Eylül 1918, s.2.

İkdâm, 7754, 11 Eylül 1918, s.2.

İkdâm, 7756, 13 Eylül 1918, s.2.

İkdâm, 6324, 29 Eylül 1918, s.2.

İkdâm, 7833, 2 Ekim 1918, s.2.

İkdâm, 7777, 7 Ekim 1918, s.2.

İkdâm, 7793, 23 Ekim 1918, s.2.

İkdâm, 7794, 24 Ekim 1918, s.2.

İkdâm, 7799, 29 Ekim 1918, s.2.

İkdâm, 7804, 3 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7814, 13 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7816, 15 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7817, 16 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7820, 19 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7823, 22 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7826, 25 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7829, 28 Kasım 1918, s.2.

İkdâm, 7833, 2 Aralık 1918, s.2.

İkdâm, 7844, 13 Aralık 1918, s.2.

İkdâm, 7857, 20 Aralık 1918, s.2.

İkdâm, 7860, 29 Aralık 1918, s.2.

İnuğur, M. Nuri (1993). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der.

Kaya, U. (2012, Ekim-2013, Mart). Dârülmuaallimîn İle İlgili Bir Nizamnâme Layihası ve Dârülmuaallimîn'e Giriş Sürecinde Bir İmtihan. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 35-54.

Kocabaşoğlu, Uygur (2010). *Hürriyeti Beklerken II. Meşrutiyet Basını*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Kodaman, B. (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (3. baskı). Ankara: TTK.

Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif.

Mahmud Cevat İbnü's Şeyh Nafî (1338). *Maârif-i Umûmiye Nezareti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı-XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-* (Yay. Haz. Taceddin Kayaoğlu 2001). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Medresetü'l-Mütahassısîn Nizamnamesi, *Sebilürreşad* (Şubat 1329), 12 (287). 11-12.

Öztürk, C. (1993). Dârülmuaallimin. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss.551-552). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Öztürk, C. (1996). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*. Ankara: TTK.

Perk, H.- Paksoy, İ. Günay (2010). *İstanbul'un 100 Gazetesi*. İstanbul: İstanbul Kültür A.Ş.

Sarıkaya, Y. (1997). *Medreseler ve Modernleşme*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Şapolyo, E.Behnan (1971). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara: Güven.

Tanîn, 1829, 27 Ocak 1914, s.2.

Tanîn, 1830, 28 Ocak 1914, s.2.

Tanîn, 1833, 31 Ocak 1914, s.6.

Tanîn, 1834, 1 Şubat 1914, s.5.

Tanîn, 1901, 9 Nisan 1914, s.3.

Tanîn, 1914, 22 Nisan 1914, s.3.

Tanîn, 1915, 23 Nisan 1914, s.1.

Tanîn, 1915, 23 Nisan 1914, s.4.

Tanîn, 1918, 26 Nisan 1914, s.3.

Tanîn, 1925, 3 Mayıs 1914, s.3.

Tanîn, 1925, 3 Mayıs 1914, s.4.

Tanîn, 1929, 7 Mayıs 1914, s.3.

Tanîn, 1950, 8 Mayıs 1914, s.4.

Tanîn, 1934, 12 Mayıs 1914, s.4.

Tanîn, 1937, 15 Mayıs 1914, s.4.

Tanîn, 1938, 16 Mayıs 1914, s.3.

Tanîn, 1943, 21 Mayıs 1914, s.3.

Tanîn, 1944, 22 Mayıs 1914, s.2.

Tanîn, 1946, 24 Mayıs 1914, s.4.

Tanîn, 1947, 25 Mayıs 1914, s.1.

Tanîn, 1947, 25 Mayıs 1914, s.4.

Tanîn, 1948, 26 Mayıs 1914, s.4.

Tanîn, 1951, 29 Mayıs 1914, s.2.

Tanîn, 1954, 1 Haziran 1914, s.3.

Tanîn, 1955, 2 Haziran 1914, s.4.

Tanîn, 1957, 4 Haziran 1914, s.3.

Tanîn, 1958, 5 Haziran 1914, s.3.

Tanîn, 1961, 8 Haziran 1914, s.4.

Tanîn, 1965, 12 Haziran 1914, s.4.

Tanîn, 1965, 12 Haziran 1914, s.5.

Tanîn, 1967, 14 Haziran 1914, s.3.

Tanîn, 1971, 18 Haziran 1914, s.3.

Tanîn, 1977, 24 Haziran 1914, s.4.

Tanîn, 1978, 25 Haziran 1914, s.2.

Tanîn, 1979, 26 Haziran 1914, s.2.

Tanîn, 1981, 28 Haziran 1914, s.2.

Tanîn, 1983, 30 Haziran 1914, s.2.

Tanîn, 1983, 30 Haziran 1914, s.4.

Tanîn, 1984, 1 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 1985, 2 Temmuz 1914, s.3.

Tanîn, 1985, 2 Temmuz 1914, s.4.

Tanîn, 1990, 7 Temmuz 1914, s.4.

Tanîn, 1991, 8 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 1991, 8 Temmuz 1914, s.3.

Tanîn, 1991, 8 Temmuz 1914, s.4.

Tanîn, 1991, 8 Temmuz 1914, s.5.

Tanîn, 1992, 9 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 1995, 12 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 1997, 14 Temmuz 1914, s.4.

Tanîn, 1998, 15 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 1998, 15 Temmuz 1914, s.4.

Tanîn, 1999, 16 Temmuz 1914, s.1.

Tanîn, 1999, 16 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 2000, 17 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 2000, 17 Temmuz 1914, s.3.

Tanîn, 2002, 19 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 2002, 19 Temmuz 1914, s.3.

Tanîn, 2002, 19 Temmuz 1914, s.4.

Tanîn, 2003, 20 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 2005, 22 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 2006, 23 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 2008, 26 Temmuz 1914, s.2.

Tanîn, 2009, 27 Temmuz 1914, s.3.

Tanîn, 2010, 28 Temmuz 1914, s.4.

Tanîn, 2011, 29 Temmuz 1914, s.3.

Tanîn, 2017, 4 Ağustos 1914, s.3.

Tanîn, 2177, 12 Ocak 1915, s.2.

Tanîn, 2178, 13 Ocak 1915, s.4.

Tanîn, 2180, 15 Ocak 1915, s.2.

Tanîn, 2180, 15 Ocak 1915, s.4.

Tanîn, 2184, 19 Ocak 1915, s.3.

Tanîn, 2185, 20 Ocak 1915, s.2.

Tanîn, 2186, 21 Ocak 1915, s.4.

Tanîn, 2187, 22 Ocak 1915, s.3.

Tanîn, 2188, 23 Ocak 1915, s.3.

Tanîn, 2189, 24 Ocak 1915, s.4.

Tanîn, 2192, 27 Ocak 1915, s.3.

Tanîn, 2192, 27 Ocak 1915, s.4.

Tanîn, 2198, 2 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2199, 3 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2200, 4 Şubat 1915, s.4.

Tanîn, 2206, 10 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2207, 11 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2208, 12 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2210, 14 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2211, 15 Şubat 1915, s.2.

Tanîn, 2212, 16 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2214, 18 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2219, 23 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2220, 24 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2223, 27 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2224, 28 Şubat 1915, s.3.

Tanîn, 2231, 7 Mart 1915, s.3.

Tanîn, 2231, 7 Mart 1915, s.4.

Tanîn, 2250, 26 Mart 1915, s.7.

Tanîn, 2252, 28 Mart 1915, s.5.

Tanîn, 2255, 31 Mart 1915, s.3.

Tanîn, 2262, 7 Nisan 1915, s.4.

Tanîn, 2263, 8 Nisan 1915, s.3.

Tanîn, 2264, 9 Nisan 1915, s.5.

Tanîn, 2268, 13 Nisan 1915, s.3.

Tanîn, 2269, 14 Nisan 1915, s.4.

Tanîn, 2269, 14 Nisan 1915, s.8.

Tanîn, 2270, 15 Nisan 1915, s.3.

Tanîn, 2270, 15 Nisan 1915, s.4.

Tanîn, 2271, 16 Nisan 1915, s.7.

Tanîn, 2273, 18 Nisan 1915, s.3.

Tanîn, 2274, 19 Nisan 1915, s.6.

Tanîn, 2276, 21 Nisan 1915, s.2.

Tanîn, 2276, 21 Nisan 1915, s.5.

Tanîn, 2276, 21 Nisan 1915, s.6.

Tanîn, 2278, 23 Nisan 1915, s.4.

Tanîn, 2278, 23 Nisan 1915, s.5.

Tanîn, 2280, 25 Nisan 1915, s.3.

Tanîn, 2281, 26 Nisan 1915, s.4.

Tanîn, 2282, 27 Nisan 1915, s.5.

Tanîn, 2284, 29 Nisan 1915, s.3.

Tanîn, 2288, 3 Mayıs 1915, s.6.

Tanîn, 2291, 6 Mayıs 1915, s.3.

Tanîn, 2295, 10 Mayıs 1915, s.5.

Tanîn, 2297, 12 Mayıs 1915, s.5.

Tanîn, 2298, 13 Mayıs 1915, s.3.

Tanîn, 2299, 14 Mayıs 1915, s.5.

Tanîn, 2301, 16 Mayıs 1915, s.4.

Tanîn, 2302, 17 Mayıs 1915, s.5.

Tanîn, 2305, 20 Mayıs 1915, s.7.

Tanîn, 2306, 21 Mayıs 1915, s.4.

Tanîn, 2307, 22 Mayıs 1915, s.4.

Tanîn, 2310, 25 Mayıs 1915, s.4.

Tanîn, 2315, 31 Mayıs 1915, s.4.

Tanîn, 2325, 9 Haziran 1915, s.2.

Tanîn, 2326, 10 Haziran 1915, s.4.

Tanîn, 2332, 16 Haziran 1915, s.2.

Tanîn, 2334, 18 Haziran 1915, s.3.

Tanîn, 2335, 19 Haziran 1915, s.2.

Tanîn, 2335, 19 Haziran 1915, s.3.

Tanîn, 2346, 30 Haziran 1915, s.3.

Tanîn, 2346, 30 Haziran 1915, s.4.

Tanîn, 2348, 2 Temmuz 1915, s.2.

Tanîn, 2351, 5 Temmuz 1915, s.3.

Tanîn, 2356, 10 Temmuz 1915, s.2.

Tanîn, 2357, 11 Temmuz 1915, s.4.

Tanîn, 2361, 15 Temmuz 1915, s.4.

Tanîn, 2364, 18 Temmuz 1915, s.3.

Tanîn, 2364, 18 Temmuz 1915, s.4.

Tanîn, 2366, 20 Temmuz 1915, s.4.

Tanîn, 2367, 21 Temmuz 1915, s.3.

Tanîn, 2373, 27 Temmuz 1915, s.3.

Tanîn, 2375, 29 Temmuz 1915, s.3.

Tanîn, 2375, 31 Temmuz 1915, s.3.

Tanîn, 2383, 6 Ağustos 1915, s.3.

Tanîn, 2384, 7 Ağustos 1915, s.2.

Tanîn, 2386, 9 Ağustos 1915, s.2.

Tanîn, 2393, 16 Ağustos 1915, s.4.

Tanîn, 2395, 18 Ağustos 1915, s.4.

Tanîn, 2400, 23 Ağustos 1915, s.2.

Tanîn, 2401, 24 Ağustos 1915, s.2.

Tanîn, 2401, 24 Ağustos 1915, s.3.

Tanîn, 2401, 24 Ağustos 1915, s.4.

Tanîn, 2402, 25 Ağustos 1915, s.4.

Tanîn, 2404, 27 Ağustos 1915, s.4.

Tanîn, 2406, 29 Ağustos 1915, s.2.

Tanîn, 2406, 29 Ağustos 1915, s.4.

Tanîn, 2408, 31 Ağustos 1915, s.3.

Tanîn, 2410, 2 Eylül 1915, s.2.

Tanîn, 2411, 3 Eylül 1915, s.2.

Tanîn, 2413, 5 Eylül 1915, s.4.

Tanîn, 2415, 7 Eylül 1915, s.4.

Tanîn, 2416, 8 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2417, 9 Eylül 1915, s.2.

Tanîn, 2418, 10 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2418, 10 Eylül 1915, s.4.

Tanîn, 2420, 12 Eylül 1915, s.2.

Tanîn, 2420, 12 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2425, 17 Eylül 1915, s.2.

Tanîn, 2425, 17 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2427, 19 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2428, 20 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2428, 20 Eylül 1915, s.4.

Tanîn, 2429, 21 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2430, 22 Eylül 1915, s.2.

Tanîn, 2431, 23 Eylül 1915, s.4.

Tanîn, 2433, 25 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2435, 27 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2436, 28 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2537, 29 Eylül 1915, s.3.

Tanîn, 2439, 1 Ekim 1915, s.2.

Tanîn, 2439, 1 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2442, 4 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2444, 6 Ekim 1915, s.3.

Tanîn, 2444, 6 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2450, 12 Ekim 1915, s.3.

Tanîn, 2451, 13 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2456, 18 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2460, 22 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2462, 24 Ekim 1915, s.2.

Tanîn, 2523, 24 Ekim 1915, s.3.

Tanîn, 2465, 27 Ekim 1915, s.3.

Tanîn, 2466, 28 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2467, 29 Ekim 1915, s.3.

Tanîn, 2468, 30 Ekim 1915, s.3.

Tanîn, 2469, 31 Ekim 1915, s.4.

Tanîn, 2470, 1 Kasım 1915, s.2.

Tanîn, 3472, 3 Kasım 1915, s.7.

Tanîn, 2475, 6 Kasım 1915, s.3.

Tanîn, 2478, 9 Kasım 1915, s.2.

Tanîn, 2479, 10 Kasım 1915, s.4.

Tanîn, 2481, 12 Kasım 1915, s.2.

Tanîn, 2481, 12 Kasım 1915, s.3.

Tanîn, 2483, 14 Kasım 1915, s.3.

Tanîn, 2484, 15 Kasım 1915, s.3.

Tanîn, 2505, 16 Kasım 1915, s.3.

Tanîn, 2486, 17 Kasım 1915, s.3.

Tanîn, 2488, 19 Kasım 1915, s.2.

Tanîn, 2493, 24 Kasım 1915, s.2.

Tanîn, 2495, 26 Kasım 1915, s.2.

Tanîn, 2505, 6 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2506, 7 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2508, 9 Aralık 1915, s.4.

Tanîn, 2513, 14 Aralık 1915, s.4.

Tanîn, 2514, 15 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2515, 16 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2516, 17 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2521, 22 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2523, 24 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2526, 27 Aralık 1915, s.3.

Tanîn, 2534, 4 Ocak 1916, s.4.

Tanîn, 2538, 8 Ocak 1916, s.4.

Tanîn, 2541, 11 Ocak 1916, s.2.

Tanîn, 2543, 13 Ocak 1916, s.2.

Tanîn, 2544, 14 Ocak 1916, s.2.

Tanîn, 2561, 31 Ocak 1916, s.3.

Tanîn, 2565, 4 Şubat 1916, s.3.

Tanîn, 2581, 20 Şubat 1916, s.4.

Tanîn, 2582, 21 Şubat 1916, s.3.

Tanîn, 2583, 22 Şubat 1916, s.4.

Tanîn, 2589, 28 Şubat 1916, s.4.

Tanîn, 2593, 3 Mart 1916, s.3.

Tanîn, 2603, 13 Mart 1916, s.3.

Tanîn, 2606, 16 Mart 1916, s.3.

Tanîn, 2607, 17 Mart 1916, s.3.

Tanîn, 2609, 19 Mart 1916, s.3.

Tanîn, 2613, 23 Mart 1916, s.2.

Tanîn, 2616, 26 Mart 1916, s.3.

Tanîn, 2623, 2 Nisan 1916, s.3.

Tanîn, 2624, 3 Nisan 1916, s.3.

Tanîn, 2628, 7 Nisan 1916, s.3.

Tanîn, 2629, 8 Nisan 1916, s.4.

Tanîn, 2632, 11 Nisan 1916, s.3.

Tanîn, 2633, 12 Nisan 1916, s.3.

Tanîn, 2634, 13 Nisan 1916, s.1.

Tanîn, 2635, 14 Nisan 1916, s.3.

Tanîn, 2637, 16 Nisan 1916, s.4.

Tanîn, 2642, 21 Nisan 1916, s.4.

Tanîn, 2642, 21 Nisan 1916, s.2.

Tanîn, 2642, 21 Nisan 1916, s.4.

Tanîn, 2643, 22 Nisan 1916, s.2.

Tanîn, 2644, 23 Nisan 1916, s.3.

Tanîn, 2645, 24 Nisan 1916, s.2.

Tanîn, 2646, 25 Nisan 1916, s.2.

Tanîn, 2647, 26 Nisan 1916, s.2.

Tanîn, 2650, 29 Nisan 1916, s.2.

Tanîn, 2651, 30 Nisan 1916, s.2.

Tanîn, 2652, 1 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2653, 2 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2654, 3 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2655, 4 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2656, 5 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2657, 6 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2659, 8 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2660, 9 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2661, 10 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2661, 10 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2662, 11 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2663, 12 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2663, 12 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2665, 14 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2666, 15 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2667, 16 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2667, 16 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2668, 17 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2669, 18 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2669, 18 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2670, 19 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2672, 21 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2672, 21 Mayıs 1916, s.3.

Tanîn, 2676, 25 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2676, 25 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2677, 27 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2678, 28 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2681, 30 Mayıs 1916, s.2.

Tanîn, 2682, 31 Mayıs 1916, s.4.

Tanîn, 2683, 1 Haziran 1916, s.2.

Tanîn, 2684, 2 Haziran 1916, s.3.

Tanîn, 2686, 4 Haziran 1916, s.2.

Tanîn, 2689, 7 Haziran 1916, s.2.

Tanîn, 2689, 7 Haziran 1916, s.4.

Tanîn, 2690, 8 Haziran 1916, s.2.

Tanîn, 2695, 13 Haziran 1916, s.2.

Tanîn, 2534, 4 Aralık 1916, s.4.

Tanîn, 2923, 31 Ocak 1917, s.3.

Tanîn, 2927, 4 Şubat 1917, s.3.

Tanîn, 2928, 5 Şubat 1917, s.3.

Tanîn, 2929, 6 Şubat 1917, s.2.

Tanîn, 2929, 6 Şubat 1917, s.3.

Tanîn, 2931, 8 Şubat 1917, s.3.

Tanîn, 2955, 4 Mart 1917, s.3.

Tanîn, 2956, 5 Mart 1917, s.4.

Tanîn, 2959, 8 Mart 1917, s.2.

Tanîn, 2960, 9 Mart 1917, s.3.

Tanîn, 2966, 15 Mart 1917, s.3.

Tanîn, 2972, 21 Mart 1917, s.2.

Tanîn, 2975, 24 Mart 1917, s.2.

Tanîn, 2977, 26 Mart 1917, s.3.

Tanîn, 2978, 27 Mart 1917, s.2.

Tanîn, 2979, 28 Mart 1917, s.2.

Tanîn, 2980, 29 Mart 1917, s.3.

Tanîn, 2992, 10 Nisan 1917, s.2.

Tanîn, 2994, 12 Nisan 1917, s.3.

Tanîn, 2997, 15 Nisan 1917, s.2.

Tanîn, 2997, 15 Nisan 1917, s.3.

Tanîn, 2998, 16 Nisan 1917, s.4.

Tanîn, 3008, 26 Nisan 1917, s.3.

Tanîn, 3008, 26 Nisan 1917, s.4.

Tanîn, 3013, 1 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3014, 2 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3020, 8 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3021, 9 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3023, 11 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3024, 12 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3032, 20 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3033, 21 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3037, 25 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3038, 26 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3038, 28 Mayıs 1917, s.4.

Tanîn, 3043, 31 Mayıs 1917, s.3.

Tanîn, 3049, 6 Haziran 1917, s.3.

Tanîn, 3051, 8 Haziran 1917, s.2.

Tanîn, 3051, 8 Haziran 1917, s.3.

Tanîn, 3058, 15 Haziran 1917, s.4.

Tanîn, 3062, 19 Haziran 1917, s.3.

Tanîn, 3067, 24 Haziran 1917, s.2.

Tanîn, 3067, 24 Haziran 1917, s.3.

Tanîn, 3069, 26 Haziran 1917, s.2.

Tanîn, 3071, 28 Haziran 1917, s.2.

Tanîn, 3074, 1 Temmuz 1917, s.3.

Tanîn, 3074, 1 Temmuz 1917, s.4.

Tanîn, 3079, 6 Temmuz 1917, s.4.

Tanîn, 3081, 8 Temmuz 1917, s.3.

Tanîn, 3082, 9 Temmuz 1917, s.4.

Tanîn, 3085, 13 Temmuz 1917, s.4.

Tanîn, 3086, 14 Temmuz 1917, s.4.

Tanîn, 3089, 16 Temmuz 1917, s.4.

Tanîn, 3090, 17 Temmuz 1917, s.3.

Tanîn, 3093, 20 Temmuz 1917, s.3.

Tanîn, 3109, 4 Ağustos 1917, s.4.

Tanîn, 3311, 6 Ağustos 1917, s.4.

Tanîn, 3118, 17 Ağustos 1917, s.3.

Tanîn, 3120, 19 Ağustos 1917, s.3.

Tanîn, 3121, 20 Ağustos 1917, s.2.

Tanîn, 3126, 25 Ağustos 1917, s.4.

Tanîn, 3127, 26 Ağustos 1917, s.2.

Tanîn, 3128, 27 Ağustos 1917, s.3.

Tanîn, 3131, 30 Ağustos 1917, s.3.

Tanîn, 3132, 31 Ağustos 1917, s.3.

Tanîn, 3134, 2 Eylül 1917, s.3.

Tanîn, 3138, 6 Eylül 1917, s.3.

Tanîn, 3142, 10 Eylül 1917, s.4.

Tanîn, 3148, 16 Eylül 1917, s.4.

Tanîn, 3157, 25 Eylül 1917, s.4.

Tanîn, 3163, 3 Ekim 1917, s.4.

Tanîn, 3164, 5 Ekim 1917, s.3.

Tanîn, 3168, 8 Ekim 1917, s.3.

Tanîn, 3169, 9 Ekim 1917, s.4.

Tanîn, 3182, 22 Ekim 1917, s.4.

Tanîn, 3183, 23 Ekim 1917, s.3.

Tanîn, 3203, 12 Kasım 1917, s.4.

Tanîn, 3206, 15 Kasım 1917, s.4.

Tanîn, 3237, 16 Aralık 1917, s.3.

Tanîn, 3252, 31 Aralık 1917, s.4.

Tanîn, 3255, 3 Ocak 1918, s.3.

Tanîn, 3264, 12 Ocak 1918, s.2.

Tanîn, 3267, 16 Ocak 1918, s.3.

Tanîn, 3273, 21 Ocak 1918, s.3.

Tanîn, 7561, 27 Şubat 1918, s.2.

Tanîn, 3373, 1 Mayıs 1918, s.4.

Tanîn, 3374, 2 Mayıs 1918, s.4.

Tanîn, 3376, 4 Mayıs 1918, s.3.

Tanîn, 3384, 12 Mayıs 1918, s.4.

Tanîn, 3385, 13 Mayıs 1918, s.3.

Tanîn, 3390, 18 Mayıs 1918, s.4.

Tanîn, 3392, 20 Mayıs 1918, s.3.

Tanîn, 3396, 24 Mayıs 1918, s.3.

Tanîn, 3400, 28 Mayıs 1918, s.3.

Tanîn, 3410, 7 Haziran 1918, s.4.

Tanîn, 3414, 11 Haziran 1918, s.4.

Tanîn, 3419, 16 Haziran 1918, s.3.

Tanîn, 3419, 16 Haziran 1918, s.4.

Tanîn, 3422, 19 Haziran 1918, s.2.

Tanîn, 3426, 23 Haziran 1918, s.3.

Tanîn, 3431, 28 Haziran 1918, s.3.

Tanîn, 3434, 1 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3435, 2 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3436, 3 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3037, 4 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3442, 9 Temmuz 1918, s.3.

Tanîn, 3443, 10 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3450, 19 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3455, 25 Temmuz 1918, s.3.

Tanîn, 3455, 25 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3456, 26 Temmuz 1918, s.3.

Tanîn, 3456, 26 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3457, 27 Temmuz 1918, s.2.

Tanîn, 3457, 27 Temmuz 1918, s.4.

Tanîn, 3463, 2 Ağustos 1918, s.2.

Tanîn, 3464, 3 Ağustos 1918, s. 4.

Tanîn, 3467, 6 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3468, 7 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3470, 9 Ağustos 1918, s.3.

Tanîn, 3475, 14 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3476, 15 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3478, 17 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3479, 18 Ağustos 1918, s.3.

Tanîn, 3485, 24 Ağustos 1918, s.3.

Tanîn, 3485, 24 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3486, 25 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3487, 26 Ağustos 1918, s.4.

Tanîn, 3491, 30 Ağustos 1918, s.3.

Tanîn, 3494, 2 Eylül 1918, s.3.

Tanîn, 3494, 2 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3496, 4 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3497, 5 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3501, 9 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3504, 12 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3510, 21 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3514, 25 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3516, 27 Eylül 1918, s.4.

Tanîn, 3519, 30 Eylül 1918, s.3.

Tanîn, 3520, 1 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3521, 2 Ekim 1918, s.3.

Tanîn, 3522, 3 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3525, 6 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3532, 13 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3535, 16 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3538, 19 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3540, 21 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3541, 22 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3543, 24 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3547, 28 Ekim 1918, s.4.

Tanîn, 3548, 29 Ekim 1918, s.3.

Tekin, M. (2011). Tercümân-ı Hakikat. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(ss. 497-498). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Tercümân-ı Hakikat, 11833, 22 Mart 1914, s.1.

Tercümân-ı Hakikat, 11835, 24 Mart 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11844, 2 Nisan 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11850, 8 Nisan 1914, s.1.

Tercümân-ı Hakikat, 11866, 24 Nisan 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11868, 26 Nisan 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11872, 30 Nisan 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11874, 2 Mayıs 1914, s.1.

Tercümân-ı Hakikat, 11874, 2 Mayıs 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11874, 2 Mayıs 1914, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 11879, 7 Mayıs 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11882, 10 Mayıs 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11885, 13 Mayıs 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11888, 16 Mayıs 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11882, 20 Mayıs 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11899, 27 Mayıs 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11907, 4 Haziran 1914, s.1.

Tercümân-ı Hakikat, 11909, 6 Haziran 1914, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 11914, 13 Haziran 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11918, 17 Haziran 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11924, 21 Haziran 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11926, 23 Haziran 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11927, 24 Haziran 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11928, 25 Haziran 1914, s.1.

Tercümân-ı Hakikat, 11934, 1 Temmuz 1914, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 11936, 4 Temmuz 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11940, 8 Temmuz 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11941, 9 Temmuz 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11942, 10 Temmuz 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11945, 13 Temmuz 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11960, 29 Temmuz 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11962, 31 Temmuz 1914, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 11963, 1 Ağustos 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 11983, 21 Ağustos 1914, 2.

Tercümân-ı Hakikat, 12000, 7 Eylül 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12005, 13 Eylül 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12007, 15 Eylül 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12009, 17 Eylül 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12012, 20 Eylül 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12015, 23 Eylül 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12019, 27 Eylül 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12035, 13 Ekim 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12026, 25 Ekim 1914, s. 2.

Tercümân-ı Hakikat, 12073, 20 Kasım 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12087, 4 Aralık 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12110, 27 Aralık 1914, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12112, 4 Ocak 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12133, 29 Ocak 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12196, 23 Mart 1915, s.2.

Tercümân-ı Haîkat, 12198, 25 Mart 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12242, 9 Mayıs 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12250, 17 Mayıs 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12251, 18 Mayıs 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12252, 19 Mayıs 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12261, 28 Mayıs 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12291, 28 Haziran 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12297, 4 Temmuz 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12465, 30 Aralık 1915, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12474, 8 Ocak 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12486, 20 Ocak 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12504, 7 Şubat 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12520, 23 Şubat 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12521, 24 Şubat 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12556, 30 Mart 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12558, 1 Nisan 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12563, 6 Nisan 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12565, 8 Nisan 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12569, 12 Nisan 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12580, 23 Nisan 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12612, 25 Mayıs 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12615, 28 Mayıs 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12685, 9 Ağustos 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12697, 21 Ağustos 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12714, 7 Eylül 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12716, 9 Eylül 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12802, 17 Ekim 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12778, 21 Ekim 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12845, 29 Kasım 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12869, 22 Aralık 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12889, 11 Ocak 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12907, 29 Ocak 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12909, 31 Ocak 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12952, 25 Mart 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12972, 4 Nisan 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12987, 19 Nisan 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13014, 16 Mayıs 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 12612, 25 Mayıs 1916, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13034, 5 Haziran 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13043, 14 Haziran 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13111, 23 Ağustos 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13124, 5 Eylül 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13128, 9 Eylül 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13143, 24 Eylül 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13146, 27 Eylül 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13149, 2 Ekim 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13215, 7 Ekim 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13185, 7 Kasım 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13204, 26 Kasım 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13217, 9 Aralık 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13231, 23 Aralık 1917, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13366, 17 Mayıs 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13371, 22 Mayıs 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13376, 27 Mayıs 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13385, 5 Haziran 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13389, 9 Haziran 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13393, 13 Haziran 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13400, 20 Haziran 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13451, 13 Ağustos 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13455, 17 Ağustos 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13461, 23 Ağustos 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13467, 29 Ağustos 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13472, 3 Eylül 1918, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 13473, 7 Eylül 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13473, 7 Eylül 1918, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 13475, 9 Eylül 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13481, 15 Eylül 1918, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 13484, 21 Eylül 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13486, 23 Eylül 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13487, 24 Eylül 1918, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 13478, 24 Eylül 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13488, 25 Eylül 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13488, 25 Eylül 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13489, 26 Eylül 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13494, 1 Ekim 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13495, 2 Ekim 1918, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 13496, 3 Ekim 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13497, 4 Ekim 1918, s. 2.

Tercümân-ı Hakikat, 13499, 6 Ekim 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13500, 7 Ekim 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13526, 2 Kasım 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13551, 27 Kasım 1918, s.2 .

Tercümân-ı Hakikat, 13553, 29 Kasım 1918, s.1.

Tercümân-ı Hakikat, 13554, 30 Kasım 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13561, 7 Aralık 1918, s.1.

Tercümân-ı Hakikat, 13568, 14 Aralık 1918, s.2.

Tercümân-ı Hakikat, 13575, 21 Aralık 1918, s.4.

Tercümân-ı Hakikat, 13585, 31 Aralık 1918, s.3.

Tercümân-ı Hakikat, 13585, 31 Aralık 1918, s.4.

Tokmakçioğlu, E. (2011), *Türk Basın Tarihi*. Ankara: İsim.

Tüccarzade İbrahim Hilmi (1329). *Mârifimiz ve Servet-i İlmiyyemiz, Felaketlerimizin Esbabı*. Dersaâdet.

Yazıcı, N. (1999). İkdâm. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(ss. 24-25). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yazıcı, N. (2010). Takvîm-i Vekayi. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss.490-492). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yüce, N. (1989). İkdâmcı Ahmet Cevdet. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss.55-56). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Ordu’da 7 çocuklu bir işçi ailesinin ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. İlk, orta ve lise eğitimini Ordu’da tamamladı. 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliğini’ne başladı. Bu arada Divander’de Osmanlıca eğitimi aldı. 2011 yılında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve Türkçe Öğretmenliği’nden (ÇAP) mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi’nde yüksek lisansa başladı. Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi araştırma görevlisi (ÖYP) olarak 2013 yılında atandı. 35. madde gereğince İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı’nda halen görev yapmaktadır.